

การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจำปาศรี

วิทยานิพนธ์
ของ
จรรยา สীগงพลี

พหุ ประจักษ์ วิเว

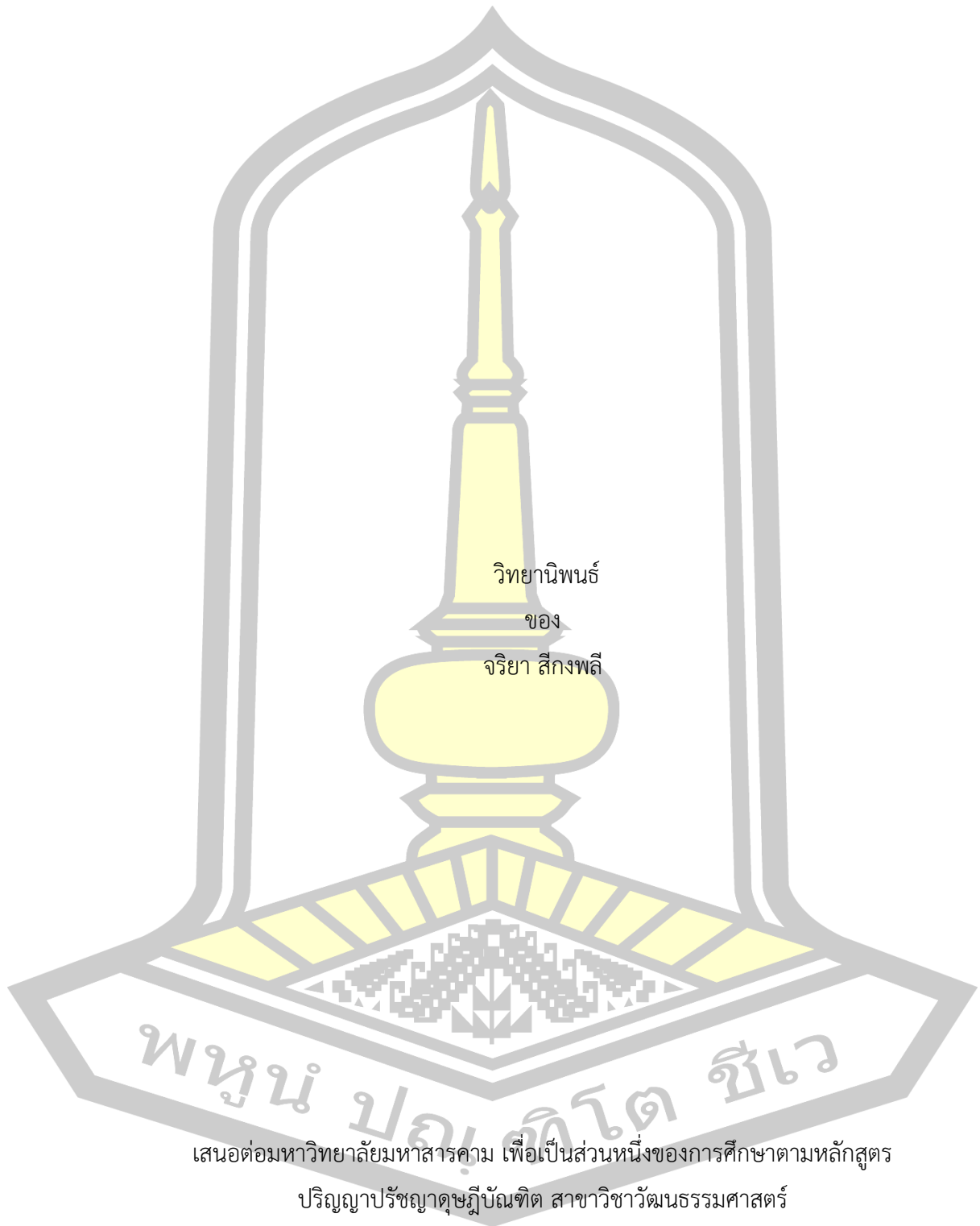
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

กรกฎาคม 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจำปาศรี

วิทยานิพนธ์

ของ

จริญญา สีกงพลี

พูน บุญเกิด โชเว

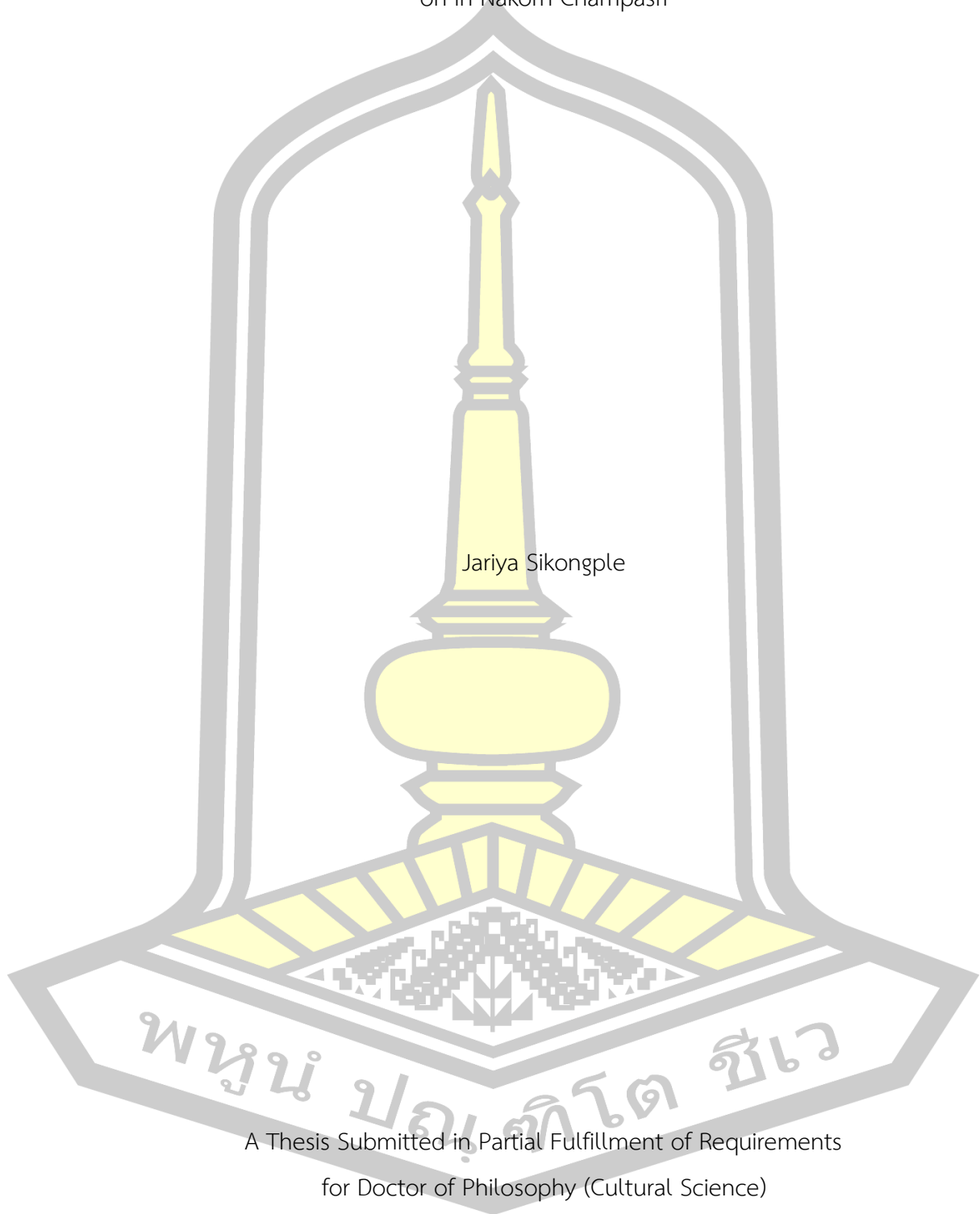
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

กรกฎาคม 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The Potential Development of Cultural Tourism Sites by Community Participation
in Nakorn Champasri

Jariya Sikongple

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Doctor of Philosophy (Cultural Science)

July 2021

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางจรียา สীগงพลี แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. ไชยสิทธิ์ แพงสร้อย)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. สิทธิศักดิ์ จำปาแดง)

กรรมการ

(ผศ. ดร. สุชาติ สุขนา)

กรรมการ

(ผศ. ดร. ศาสตรา เหล่าอรรค)

กรรมการ

(อ. ดร. สมคิด สุขเอิบ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

(ศ. ดร. ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

(รศ. ดร. กฤษณ์ ชัยมูล)

คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรม

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ศาสตร์

ชื่อเรื่อง	การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนใน เขตนครจัมปาศรี		
ผู้วิจัย	จรรยา สীগงพลี		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. สิทธิศักดิ์ จำปาแดง		
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต	สาขาวิชา	วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2564

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน งานวิจัยนี้กำหนดความมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเป็นมา สภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ศึกษาโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพรวบรวมจากเอกสารและภาคสนามด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมปฏิบัติการ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มประชาชนทั่วไป วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) แหล่งท่องเที่ยวนครจัมปาศรี มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์แบ่งออกเป็น 5 ระยะ คือ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคทวาร อาณาจักรขอม ยุคก่อตั้งชุมชนไทยลาว แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาคุณ สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุสินทร์ณ์ โบราณสถานกุสินทร์ณ์ ตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย 2) สภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า เกิดจากการพัฒนาสถานที่สำคัญให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใน มาผนวกกับแหล่งโบราณสถาน และสถานที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 8 แห่ง มีปัญหาด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ด้านองค์กร ด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้ และด้านงบประมาณ 3) แนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า 3.1) กำหนดแผนพัฒนาศักยภาพ 5 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ด้านองค์กร ด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้ และด้านงบประมาณ โดยสอดคล้องยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย และ 3.2) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกใจนักท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน คือ สิ่งอำนวยความสะดวก สะอาด สวย

งาน ปลอดภัย และราคาเหมาะสม อันประกอบไปด้วย ที่พักควรมีร้านอาหาร ของที่ระลึก เส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว จุดบริการนักท่องเที่ยว ข้อมูลการเข้าถึงพื้นที่และสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

สรุปผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับภาครัฐ เอกชน ที่จะใช้เป็นแนวทางการพัฒนาโดยนำทรัพยากรจากแห่งทางวัฒนธรรม สู่กระบวนการสร้างสำนึกร่วม เพื่อพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ให้มั่นคงยั่งยืนสืบไป

คำสำคัญ : นครจำปาศรี, แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว, การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

TITLE	The Potential Development of Cultural Tourism Sites by Community Participation in Nakorn Champasri		
AUTHOR	Jariya Sikongple		
ADVISORS	Associate Professor Sithisak Jupadang , Ph.D.		
DEGREE	Doctor of Philosophy	MAJOR	Cultural Science
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2021

ABSTRACT

Cultural tourism is a source of income for the community. This research aims to study the background, current conditions, problems, and management and potential development of cultural attractions through community participation. The study was conducted using qualitative research methods, collected from documents and field studies with observations, interviews, group discussions. and operating meetings From the group of informants consisted of knowledge group, practice group and general public groups, Data were analyzed according to objectives and presented research results by analytical method.

The results of the research showed that 1) Champasri tourist attraction There are historical developments divided into 5 eras: Prehistoric, Dvaravati, Khmer Empire, The founding of the Thai-Lao community. The 8 major tourist attractions are: Pratatnaun, Walailukhawet Park, Ban Isan Museum, Ku Santarat Local Museum, Ku Santarat archaeological site, millennium market in Nakhon Champasri, holy well, Sala Nang Khao archaeological site, and the ancient Ku Noi. 2) Current conditions and problems of tourist attractions, it was found that: 8 places have unsystematic development, resulting in tourist resource problems, organizational Management learning and budget.

3) Guidelines for management and potential development of cultural attractions by community participation found that: 3.1)

Determine potential development plans in 5 areas, namely, tourism resources, organization, and management. learning and budget in line with the strategy to promote tourism in Thailand. 3.2) Development of tourist attraction facilities to meet the standards, It is a facility that is clean, beautiful, safe, and reasonably priced, which consists of Accommodation should have restaurants, souvenirs, routes to tourist attractions. tourist service point Area access information and basic utilities.

The conclusion of this research will be useful. It is the basic information for the public and private sectors to use as. Development guidelines by using cultural roots resources to the process of creating a common sense to develop economy, society, culture and environment to be stable and sustainable.

Keyword : Nakhon Champasri, Cultural attraction, Tourism Management, Tourism development

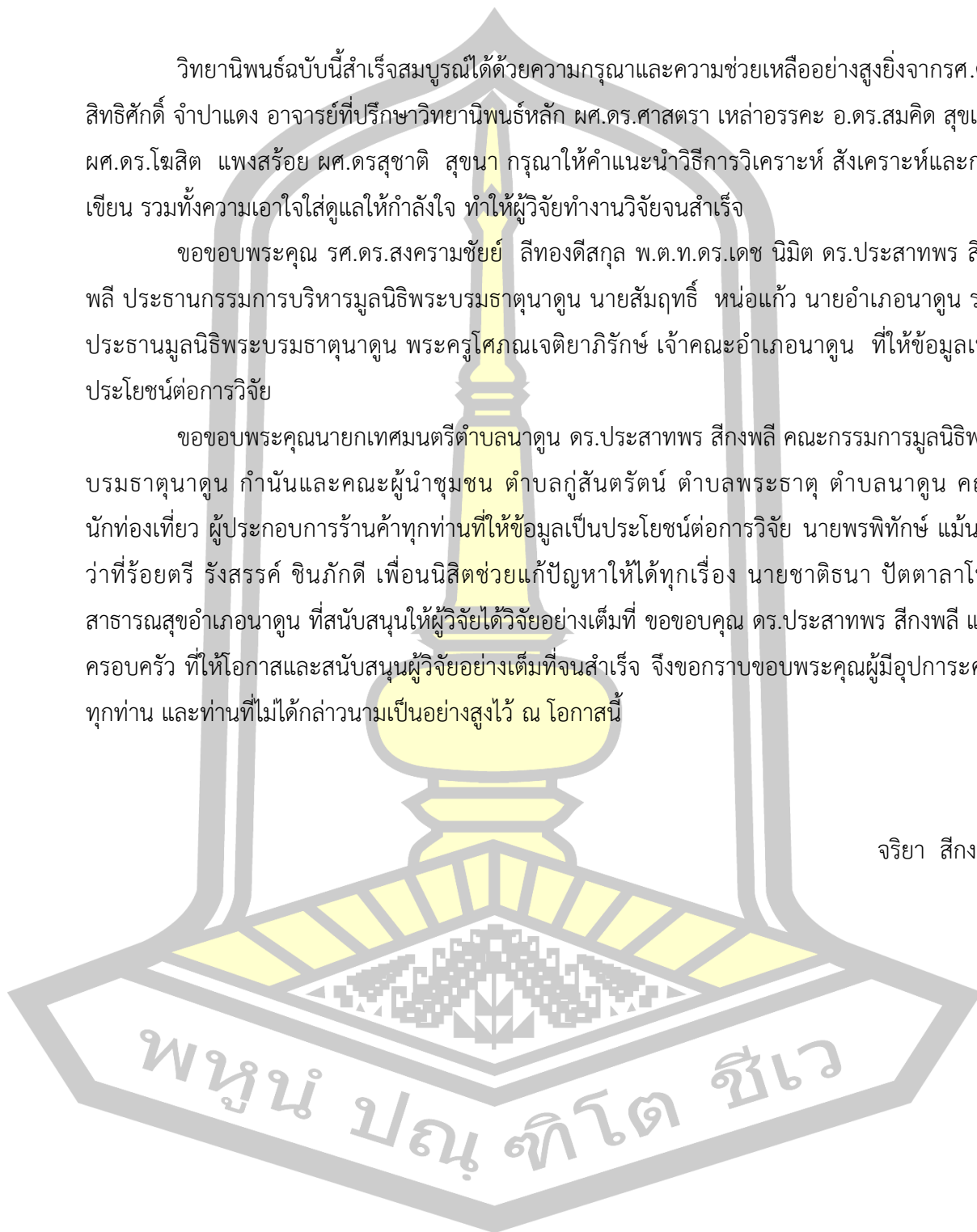
กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจากรศ.ดร. สิทธิศักดิ์ จำปาแดง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ผศ.ดร.ศาสตรา เหล่าอรรค อ.ดร.สมคิด สุขเอิบ ผศ.ดร.โฆสิต แพงสร้อย ผศ.ดร.สุชาติ สุขนา กรุณาให้คำแนะนำวิธีการวิเคราะห์ สังเคราะห์และการเขียน รวมทั้งความเอาใจใส่ดูแลให้กำลังใจ ทำให้ผู้วิจัยทำงานวิจัยจนสำเร็จ

ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.สงครามชัย ลีทองดีสกุล พ.ต.ท.ดร.เดช นิमित ดร.ประสาทพร สীগพลี ประธานกรรมการบริหารมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน นายสัมฤทธิ์ หน่อแก้ว นายอำเภอนาดูน รองประธานมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน พระครูโศภณเจติยาภิรักษ์ เจ้าคณะอำเภอนาดูน ที่ให้ข้อมูลเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ขอขอบพระคุณนายกเทศมนตรีตำบลนาดูน ดร.ประสาทพร สীগพลี คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน กำนันและคณะผู้นำชุมชน ตำบลกู่สันตรัตน์ ตำบลพระธาตุ ตำบลนาดูน คณะนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการร้านค้าทุกท่านที่ให้ข้อมูลเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย นายพรพิทักษ์ แม่นศิริ ว่าที่ร้อยตรี รังสรรค์ ชินภักดี เพื่อนนิสิตช่วยแก้ปัญหาให้ได้ทุกเรื่อง นายชาติธนา ปัตตลาโพธิ์ สาธารณสุขอำเภอนาดูน ที่สนับสนุนให้ผู้วิจัยได้วิจัยอย่างเต็มที่ ขอขอบคุณ ดร.ประสาทพร สীগพลี และครอบครัว ที่ให้โอกาสและสนับสนุนผู้วิจัยอย่างเต็มที่จนสำเร็จ จึงขอกราบขอบพระคุณผู้มีอุปการะคุณทุกท่าน และท่านที่ไม่ได้กล่าวนามเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

จรรยา สীগพลี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ณ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	9
คำถามของการวิจัย.....	9
ความสำคัญของการวิจัย	10
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	10
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	12
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนอีสาน	13
ยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทย พ.ศ. 2562 – 2580.....	21
บริบทพื้นที่วิจัย.....	29
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	39
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	74
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	79
ขอบเขตของการวิจัย.....	79

วิธีดำเนินการวิจัย	81
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	85
ตอนที่ 1 ความเป็นมาของนครจำปาศรี อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม	85
ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม	100
ตอนที่ 3 แนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำ ปาศรี อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม	136
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	158
ความมุ่งหมายของการวิจัย	158
สรุปผล	158
อภิปรายผล	177
ข้อเสนอแนะ	195
บรรณานุกรม	197
ภาคผนวก	207
ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	208
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	216
ภาคผนวก ค ภาพประกอบ	226
ภาคผนวก ง ภาพการจัดประชุม	230
ประวัติผู้เขียน	234

พูน ปณ ทิโต ชีเว

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวพระบรมธาตุนาคูน	122
ตาราง 2 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวสวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน	124
ตาราง 3 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแหล่งท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุสันดรรัตน์	126
ตาราง 4 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกุสันดรรัตน์	127
ตาราง 5 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวตลาดต้องชมพินป็นครจัมปาศรี	129
ตาราง 6 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์	130
ตาราง 7 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศาลานางขาว	133
ตาราง 8 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกุ้่น้อย	135
ตาราง 9 สรุปสภาพปัญหาและการจัดการ ของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ในด้านทรัพยากร	137
ตาราง 10 สรุปสภาพปัญหาและการจัดการ ของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ในด้านองค์กร	140
ตาราง 11 สรุปสภาพปัญหาและการจัดการ ของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ในด้านการจัดการ	143
ตาราง 12 สรุปสภาพปัญหาและการจัดการ ของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ในด้านการเรียนรู้	146
ตาราง 13 สรุปสภาพปัญหาและการจัดการ ของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ในด้านงบประมาณ	150

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	12
ภาพประกอบ 2 แผนที่อาณาเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.....	31
ภาพประกอบ 3 แผนที่ตั้งแหล่งโบราณสถานศาลนางสาว อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	32
ภาพประกอบ 4 แผนที่ตั้งแหล่งโบราณสถานคู่น้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.....	33
ภาพประกอบ 5 แผนที่ตั้งแหล่งโบราณสถานคู่น้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.....	34
ภาพประกอบ 6 แผนที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.....	35
ภาพประกอบ 7 แผนที่ตั้งพระบรมธาตุหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.....	36
ภาพประกอบ 8 แผนที่ตั้งสวนวชิรเบญจทัศพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.....	37
ภาพประกอบ 9 แผนที่ตั้งบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.....	38
ภาพประกอบ 10 แผนที่ตั้งตลาดต้องชมพันปีจัมปาครีนคร อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.....	39
ภาพประกอบ 11 รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดของ Cohen and Uphoff	61
ภาพประกอบ 12 ลักษณะของหนังสือผูก หรือคัมภีร์โบราณ.....	86
ภาพประกอบ 13 ภาพถ่ายทางอากาศแหล่งที่ตั้งของเมืองนครจัมปาครี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในอดีต	90
ภาพประกอบ 14 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณคูน้ำคันดิน นครจัมปาครี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในปัจจุบัน ที่มา: Google Maps.....	90
ภาพประกอบ 15 ตัวอย่างโครงกระดูกมนุษย์ในภาชนะดินเผา ที่มา: กรมศิลปากร	92
ภาพประกอบ 16 สภาพทั่วไปของห้วยวังกะอู อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	93
ภาพประกอบ 17 ลักษณะคูน้ำคันดินเขตเมืองนครจัมปาครี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่มา: Google Maps.....	94
ภาพประกอบ 18 การตั้งชุมชนในเขตนครจัมปาครีสมัยขอม ราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 18 ที่มา: Google Maps.....	96

ภาพประกอบ 19 ลักษณะการก่อตั้งชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงบริเวณนครจำปาศรี ที่มา: Google Maps.....	98
ภาพประกอบ 20 สถิติการท่องเที่ยวในประเทศไทย ที่มา: กรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.....	99
ภาพประกอบ 21 สภาพปัจจุบันของพระบรมธาตุนาดูน.....	101
ภาพประกอบ 22 สภาพปัจจุบันของสวนรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน.....	104
ภาพประกอบ 23 สภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ๋สันตรัตน์.....	106
ภาพประกอบ 24 การจัดแสดงโบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ๋สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ที่มา: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ๋สันตรัตน์.....	108
ภาพประกอบ 25 พระพิมพ์ดินเผา พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ๋สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ที่มา: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ๋สันตรัตน์.....	108
ภาพประกอบ 26 สภาพทั่วไปของโบราณสถานกุ๋สันตรัตน์ ที่มา: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ๋สันตรัตน์.....	109
ภาพประกอบ 27 สภาพทั่วไปของตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี.....	111
ภาพประกอบ 28 สินค้าที่นำมาจำหน่ายที่ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี.....	112
ภาพประกอบ 29 สภาพทั่วไปของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	114
ภาพประกอบ 30 ลักษณะของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	115
ภาพประกอบ 31 ใบเสมาศิลาแลงที่มีการสลักรูปสลูปลั้วกลางใบ ที่ศาลานางขาว ที่มา: กรมศิลปากร.....	118
ภาพประกอบ 32 สภาพปัจจุบันโบราณสถานศาลานางขาว ที่มา: กรมศิลปากร.....	118
ภาพประกอบ 33 สภาพปัจจุบันโบราณสถานกุ่มน้อย ที่มา: กรมศิลปากร.....	120
ภาพประกอบ 34 บริเวณภายในพระบรมธาตุนาดูน.....	123
ภาพประกอบ 35 บริเวณภายในสวนรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน.....	125
ภาพประกอบ 36 บริเวณภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ๋สันตรัตน์.....	127
ภาพประกอบ 37 บริเวณภายในโบราณสถานกุ๋สันตรัตน์.....	128
ภาพประกอบ 38 บริเวณภายในตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี.....	130
ภาพประกอบ 39 บริเวณภายในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	132

ภาพประกอบ 40 บริเวณภายในโบราณสถานศาลนางสาว	134
ภาพประกอบ 41 บริเวณภายในโบราณสถานกุ๋น้อย	136
ภาพประกอบ 42 ผู้วิจัยจัดทำรายการการประชุมแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพด้านการ ท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน อำเภอหาดุน จังหวัดมหาสารคาม.....	152
ภาพประกอบ 43 การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพแหล่ง ท่องเที่ยว อำเภอหาดุน จังหวัดมหาสารคาม.....	154
ภาพประกอบ 44 การประชุมคณะกรรมการมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน	231
ภาพประกอบ 45 การประชุมโครงการศึกษาและสังคายนาประวัติศาสตร์นครจำปาศรี	231
ภาพประกอบ 46 การประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants).....	232
ภาพประกอบ 47 เวทีสรุปผลโครงการศึกษาและสังคายนาประวัติศาสตร์นครจำปาศรี.....	232
ภาพประกอบ 48 ผู้วิจัยและกลุ่มผู้รู้ (Key Informants)	233
ภาพประกอบ 49 การประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants).....	233

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก และการที่จะพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ จำเป็นต้องอาศัยรากฐานขององค์ความรู้ใหม่ ผสมผสานกับองค์ความรู้เดิม ที่มีลักษณะเป็นการบูรณาการ อันได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับ นักท่องเที่ยวและสินค้าท่องเที่ยว องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว และองค์ความรู้เกี่ยวกับมิติทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม และสถานการณ์การเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในทุกประเทศทั่วโลกปัจจุบัน โดยสถานที่ท่องเที่ยว หรือจุดหมายปลายทาง ของการท่องเที่ยวในแต่ละแห่งต่างมีระบบให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวคือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของธุรกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น การบริการนำเที่ยวของมัคคุเทศก์ สถานที่พักแรม ภัตตาคาร ร้านอาหาร สถานที่จำหน่ายสินค้าของที่ระลึก และระบบการให้ความคุ้มครอง รักษาความปลอดภัย เข้ามาเชื่อมโยงเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว ได้เดินทางไปสัมผัสกับแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ตามประสงค์ ด้วยความสะดวกสบาย จนเกิดเป็นความประทับใจ และต้องกลับมาใช้บริการอีก ซึ่งการกลับมาใช้บริการของนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ ธุรกิจภาคอุตสาหกรรมบริการต่างให้ความสำคัญกับลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากนโยบายหรือแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในความนิยม เป็นสถานที่ปรารถนาในการมาเที่ยวชมของนักท่องเที่ยว เพราะจะทำให้มูลค่าของรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยว ของประเทศเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดหรือสร้างความตระหนักในการสืบทอด ความเป็นศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีที่งดงามของชุมชนในพื้นที่ เป็นวิธีการที่สามารถกระตุ้นให้ประชาชนหันมาสนใจ องค์ความรู้ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้เกิด ความเข้าใจและความรักในมรดกของชาติ ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะสามารถช่วยยกระดับทักษะประสบการณ์ ความรู้จากการท่องเที่ยว สร้างจิตสำนึกในความเป็นไทย และช่วยกัน รักษาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามเอาไว้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทย เป็นการท่องเที่ยว รูปแบบหนึ่งที่ทำให้ความรู้ และให้คุณค่า มิติทางจิตใจแก่นักท่องเที่ยวชาวไทย รัฐบาลและการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย ได้พยายามส่งเสริมให้คนไทยท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยเห็นว่าการท่องเที่ยว ภายในประเทศ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นเครื่องมือทางนโยบายเศรษฐกิจและ

สังคมของรัฐ ถ้าหากได้มีการดำเนินการท่องเที่ยวภายในประเทศให้เหมาะสม จะเป็นรูปแบบหนึ่งของการรักษาที่ช่วยพัฒนาโลกทัศน์ ภูมิปัญญาเป็นการยกระดับความคิดจิตสำนึก ความรับผิดชอบต่อแผ่นดินเกิด สร้างความภาคภูมิใจ รักและห่วงใยในทรัพยากรและสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ (ศักดิ์ชัย เสนาพรหม, 2548)

“นครจัมปาศรี” เป็นเมืองโบราณที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-18 ตั้งอยู่ ตำบลกุสันธรัดัน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เลียบขนานกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2045 (วาปทุม-พยัคฆภูมิพิสัย) ลักษณะของเมืองลาดเอียงจากทิศเหนือลงมายังทิศใต้ สันฐานเหมือนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มุมมน กว้าง ประมาณ 1,500 เมตร ยาวประมาณ 2,700 เมตร กำแพงเมืองประกอบด้วยเชิงเทิน 2 ชั้น มีคูน้ำกว้าง ประมาณ 20 เมตร อยู่ตรงกลาง เนินดินสูงประมาณ 3 เมตร และกว้างประมาณ 6 เมตร ลักษณะภูมิประเทศลาดเอียงจากทางทิศเหนือมาทางทิศใต้ จัดได้ว่าเป็นพื้นที่คอนกรีตราบเรียบ สลับกับพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาด ลักษณะการเกิดของพื้นที่เป็นตะพักลำน้ำขั้นต่ำ มีความสูงของพื้นที่มากกว่าที่ราบน้ำท่วมถึง พื้นที่บริเวณนี้เกิดจากตะกอนน้ำพัดพามาทับถมกันเป็นเวลานาน และพื้นที่บางแห่งจะมีกรวดลูกรังปนอยู่เป็นชั้น ๆ ราษฎรใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวเป็นสวนใหญ่ แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับนครจัมปาศรีมีหลายแห่ง คือ ด้านทิศตะวันตก ห่างจาก ตัวเมือง โบราณประมาณ 2 กิโลเมตร มีห้วยนาดูนไหลผ่านจากตอนเหนือลงสู่ทางตอนใต้ ทางด้านทิศ ตะวันออกห่างจากตัวเมืองไปราว 1.5 กิโลเมตร มีลำห้วยกะฮุ้ง ไหลไปรวมกับลำเตาทางทิศใต้ นอกจากนี้ยังมีหนองน้ำอีกหลายแห่ง เช่น หนองอีไล หนองบัวคู อยู่ทางทิศตะวันออกของเมือง และ กุดท่าฮวน ซึ่งไหลไปยังลำเตา สาขาของแม่น้ำมูลทางทิศใต้ของนครจัมปาศรี จากการสำรวจของกรม ศิลปากรใน พ.ศ. 2531 พบเนินดินและซากโบราณสถานกระจายตัวอยู่ทั่วเมืองบางสวนถูกทำลายและ บางสวนยังคงสภาพให้เห็น จากการสำรวจพื้นที่โบราณสถานในเมืองอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2549 โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พบโบราณสถาน กระจายอยู่ทั้งภายในเมือง และโดยรอบทั้งสิ้น 25 แห่ง ประกอบไปด้วยโบราณสถานที่สำคัญ เช่น “ศาลนางขาว” “กุ๊น้อย” “กุสันธรัดัน” รวมถึง “สถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ” (จิโรจน์ ชีวาสุขถาวร, 2553) ในบริเวณพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ตั้งของนครจัมปาศรีนั้นอยู่ในพื้นที่ที่เรียกว่า แอ่งโคราช อันเป็นบริเวณที่มีการพบอารยธรรมและชุมชนต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์บริเวณ ลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชี และลำน้ำสาขาต่าง ๆ จากการศึกษาข้อมูลแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย พบว่า พื้นที่จังหวัดมหาสารคาม พบเมืองโบราณทั้งที่เป็นชุมชนก่อนสมัยประวัติศาสตร์และชุมชนสมัย ประวัติศาสตร์จำนวนประมาณ 40 แห่ง โดยสวนใหญ่เมืองโบราณเหล่านี้ตั้งอยู่ในเขตอำเภอพยัคฆภูมิ พิสัย ซึ่งเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดมหาสารคาม ติดต่อกับเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์

สำหรับเมืองโบราณนครจัมปาศรี ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพของเมืองพบว่า เมืองมีระบบการจัดการน้ำที่ซับซ้อนบริเวณนอก

เมืองทางทิศใต้ ใกล้กับคูเมือง ในปัจจุบันพื้นที่ของเมืองสวนใหญ่เป็นนาข้าวและมีสระน้ำเล็ก ๆ จำนวนมากกระจายอยู่ทั่วไป ทางด้านทิศตะวันออกบริเวณกลางเมืองเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยเนินสูงต่ำ โดยพื้นดินเหล่านี้ ปัจจุบันยังพบเศษภาชนะดินเผา กระจายอยู่โดยทั่วไปของพื้นที่ จากสภาพในปัจจุบันมีการขุดลอก และถมที่นาต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างต่อเนื่อง ทำให้สภาพของเมืองเปลี่ยนแปลงไป ระบบการจัดการน้ำที่มีมาแต่ดั้งเดิมในอดีตนั้นถูกเปลี่ยนแปลงไป บริเวณด้านข้างของเมืองทางทิศตะวันออกมี “หนองอีไล” ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นอ่างเก็บน้ำที่มีมาแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันพื้นที่บริเวณหนองน้ำได้ตื่นเงินไปบางส่วน ปัจจุบันไม่สามารถกำหนดอายุของหนองอีไลได้ สันนิษฐานได้แต่เพียงว่า คงจะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชุมชนที่มีมาแต่ในอดีต ในสวนของ “บารายกุ๋นน้อย” ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่เพิ่มเติม ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 16 นั้น เป็นการเพิ่มเติมให้เข้ากับระบบจัดการน้ำที่มีมาแต่เดิม ซึ่งเป็นสระน้ำกว้างใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด ประมาณ 450 x 300 เมตร ตั้งอยู่ในแนวแกนของศาสนสถาน ถูกวางในแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก ตัดขวางกับตำแหน่งพื้นที่ตั้งของตัวเมือง แสดงถึงการ ผสมผสานวัฒนธรรมเขมรเข้ากับระบบการจัดการน้ำของเมือง ที่มีมาแต่ดั้งเดิม บารายกุ๋นน้อยตั้งอยู่ในพื้นที่เหมาะสมในพื้นที่น้ำไหลลงมารวมกัน ทำให้สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ในปริมาณที่มาก (บุโร ณ ดาแซงส และมยรี วีระประเสริฐ, 2538) ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 พุทธศาสนาได้แพร่เข้ามาในพื้นที่แอ่งโคราช ทำให้ประชาชนใน ภูมิภาคนี้หันมานับถือพุทธศาสนา รวมทั้งนครจัมปาครีนี้ด้วย ดังพบหลักฐานต่าง ๆ เช่น ซากของโบราณสถานสมัย ทวารวดีที่กระจายในบริเวณตัวเมือง ร่องรอยของซากศาสนสถานจำนวนมากกว่า 20 แห่ง ทั้งที่พบบริเวณในเมืองและนอกเมือง เช่น ศาลานางขาว ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 รวมทั้งการ ขุดพบสลูปล้ำริดที่บรรจุพระบรมธาตุและพระพิมพ์ดินเผาแบบทวารวดีจำนวนมากที่บริเวณนอกเมือง การทำสมาธิแกะสลักภาพรูปสลูปล้ำริดและการสร้างพระพิมพ์ดินเผา จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของนครจัมปาครีใน ช่วงระยะเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-15 ได้อย่างชัดเจน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546)

จากการขุดพบพระบรมธาตุบริเวณนอกนครจัมปาครี ในปี พ.ศ. 2522 ทำให้ทราบถึงการเผยแพร่พระพุทธรูปธรรมมาจารย์จากภาคกลางมายังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังพบ วามีการสร้างพระพิมพ์แบบต่าง ๆ เป็นการกุศลบรรจุลง ณ บริเวณฐานพระสลูปล้ำริดพระพิมพ์แบบหนึ่งพบ ณ ฐานพระสลูปล้ำริดที่บรรจุพระบรมธาตุนั้นทำเป็นรูปพระสลูปล้ำริดพระบรมธาตุ ลักษณะพระสลูปล้ำริดนี้มีความสัมพันธ์กับบรรดาพระพิมพ์บนแผ่นเงินที่มีรูปพระสลูปล้ำริดพบในเขตเมืองกันทรวิชัย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามเป็นอย่างยิ่ง แต่ที่สำคัญคือ ลักษณะพระสลูปล้ำริดเหล่านี้เป็นต้นเค้าหรือแบบอย่างที่ใช้ปรากฏบนภาพสลักบนแผ่นสมาธิสมัยทวารวดีที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป ทำให้แสดงถึงลัทธิการบูชาพระบรมธาตุแบบทวารวดีนั้นมีแพร่หลายทั่วไปในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2533)

นครจัมปาศรี เป็นเมืองโบราณที่มีขนาดใหญ่มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลายาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ พัฒนามาสมัยทวารวดีสืบเนื่องมาจากสมัยวัฒนธรรมขอม โบราณสถานที่ยังคงหลงเหลือใน ปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของชาวเมืองจัมปาศรีได้เป็นอย่างดี เช่น ภูมิปัญญาในการทอน้ำเพื่อใช้อุปโภค บริโภค การขุดคูเมือง และการสร้างบารายเพื่อการกักเก็บน้ำ ตลอดจนความเชื่อทางศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ ที่ผสมผสานกันได้อย่างลงตัว การบูชาพระบรมสารีริกธาตุนอกเมือง อันแสดงถึงความเชื่อโยงระหว่างพื้นที่ภาคกลางของไทยได้เป็นอย่างดี แม้จะล่วงเลยมาเป็นเวลาเกือบหนึ่งพันปี แต่นครจัมปาศรีก็ยังคงความสำคัญในฐานะศูนย์การเรียนรู้ ทางพุทธศาสนาของภูมิภาคอีสาน และจังหวัดมหาสารคาม ในฐานะปัจจุบัน คือ “พุทธมณฑลอีสาน” (วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร, 2549)

พื้นที่ที่มีการค้นพบการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากแนวกำแพงเมืองนครจัมปาศรีไปราว 1 กิโลเมตร บริเวณเนิน โบราณสถานหมายเลข 29 บนพื้นที่ดินของนายทองดี ปะวะภูตา ราษฎรหมู่ที่ 1 ต. นาตุน อ. นาตุน จ. มหาสารคาม ลักษณะเป็นเนินดินรูปสี่เหลี่ยมมีขนาดกว้างยาว 6 เมตร เมื่อกรมศิลปากร โดยนายสถาพร ขวัญยืน หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ 7 ในขณะนั้นได้ทำการขุดแต่งระหว่างวันที่ 28 พฤษภาคม ถึง 15 มิถุนายน พ.ศ. 2522 พบว่า เนินดินดังกล่าวเป็นสถูปก่อด้วยศิลาแลงซ้อนกัน 5 ชั้น มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยม กว้างยาวด้านละ 6 เมตร สูงประมาณ 90 ซม. จากการสำรวจ เบื้องต้นบริเวณรอบสถูปทั้ง 4 ด้าน ได้พบพระพิมพ์จำนวนมาก ส่วนใหญ่ชำรุดแตกหัก เนื่องจากการทับซ้อนกัน ด้านทิศตะวันออกจะพบพระพิมพ์หนาแน่นที่สุด โดยขณะที่ทำการขุดแต่งสถูป มีราษฎรลักลอบขุดเป็นจำนวนมาก จนเจ้าหน้าที่ไม่สามารถ ควบคุมสถานการณ์และขุดแต่งตามหลักวิชาการได้ กรมศิลปากรจึงทำการขุดตรวจ ที่ส่วนกลางของพระสถูปเจดีย์ (สถาพร ขวัญยืน, 2523)

ในปีพุทธศักราช 2522 ได้ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุ มีลักษณะดังเกล็ดแก้วประดิษฐานในผอบ 3 ชั้น ชั้นในเป็นทองคำชั้นกลางเป็นเงิน ชั้นนอกเป็นสำริด สวดซ้อนกันเรียงตามลำดับ และบรรจุอยู่ในสถูปจำลองอีกชั้นหนึ่ง เป็นสถูปโลหะ ทรงกลมสูง 24.4 เซนติเมตร ถอดออกเป็น 2 ส่วน ส่วนยอดสูง 12.3 เซนติเมตร ส่วนองค์สถูปสูง 12.1 เซนติเมตรจากการขุดค้นพบดังกล่าว นับตั้งแต่ได้ขุดพบสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและโบราณวัตถุต่างๆ เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2522 และเก็บรักษาไว้ที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม เป็นเวลานานหลายปี รัฐบาลจึงได้จัดสรรงบประมาณเป็นเงิน 7,580,000 บาทเพื่อสร้างพระธาตุสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ โดยกรมศิลปากรได้ให้นายประเสริฐ สุนทรโรวาท สถาปนิก กรมศิลปากร เป็นผู้ออกแบบและว่าจ้างห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวกรก่อสร้าง เป็นผู้ทำการก่อสร้าง ตามสัญญาจ้างเลขที่ 14/2528 ลงวันที่ 12 กันยายน 2528 กำหนดแล้วเสร็จในวันที่ 24 มกราคม 2530 โดยทำการก่อสร้าง ณ โคนดงเค็งที่ป่าสาธารณะ ตำบลพระธาตุ อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม ในเนื้อที่ 902 ไร่ ซึ่งอยู่ห่างจากที่ขุดพบ

ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 2 กิโลเมตร หรืออยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ไปทางทิศใต้ ประมาณ 1 กิโลเมตร ออกแบบก่อสร้างเป็นศิลปะแบบทวารวดี สูง 50 50 เมตร ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 35 70 เมตร โดยมีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ก่อสร้างสำเร็จบริบูรณ์ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2529 ครั้นวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาทรง ประกอบพิธีอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุเข้าบรรจุในองค์เจดีย์พระธาตุนาดูน (วีรพงษ์ สิงห์บัญชา และคณะ, 2539)

การจัดงานเฉลิมฉลอง ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2522 ทุกปีจะมีการจัดงานนมัสการพระบรมธาตุนาดูน อำเภอหาดใหญ่ โดยจัดงานในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันมาฆบูชา ของทุกปี โดยจัดที่บริเวณพุทธมณฑลอีสาน พระบรมธาตุนาดูน โดยการจัดงานครั้งแรกเป็นการจัดงานนมัสการพระบรมสารีริกธาตุระยะนี้เป็นช่วงที่ยังไม่ได้ก่อสร้างพระบรมธาตุนาดูน โดยมีการจัดงานเป็นระยะเวลา 3 วัน 3 คืน ในปี พ.ศ. 2532 - 2541 เปลี่ยนการจัดงานเป็น 5 วัน 5 คืน ในช่วงนี้ได้ทำการก่อสร้างพระบรมธาตุนาดูน ในปี พ.ศ. 2542 - 2546 เปลี่ยนการจัดงานเป็น 7 วัน 7 คืน และในปัจจุบัน จัดเป็น 9 วัน 9 คืน มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 - 2563 ซึ่งในปี พ.ศ. 2563 นี้เป็นการจัดงานปีที่ 41 โดยได้จัดให้มีกิจกรรมทั้งภาคกลางวันและกลางคืน ประกอบด้วย ขบวนแห่ประเพณี 12 เดือน พิธีบวงสรวงพระบรมธาตุนาดูน พิธีบวงสรวงกุ้งสันต์รัตน พิธีบวงสรวงบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ พิธีบวงสรวงบริเวณขุดค้นพบพระบรมสารีริกธาตุ การทำบุญตักบาตร การเวียนเทียนวันมาฆบูชา การปฏิบัติธรรม วิปัสสนา การออกนิทรรศการของหน่วยงานต่าง ๆ การแสดงแสง สี เสียง ประวัติความเป็นมานครจำปาศรี และการจัดร้านสินค้าชุมชน โดยมีพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ ได้หลั่งไหลมาทำบุญอย่างมากมาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นเทศกาลแห่งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี (กองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาดูน, 2556)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมจากบุคคลทั่วไปเป็นอย่างมากเนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพักผ่อนของมนุษย์ และทำให้ได้รับความรู้จากสิ่งใหม่ที่พบเห็น ไม่เกิดความเบื่อหน่ายกลับได้รับความสุขตอบแทนจากการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การท่องเที่ยว ยังสามารถทำรายได้เข้าประเทศปลະจำนวนมากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา รายได้ของประเทศ อันดับหนึ่งมาจากการท่องเที่ยว (เสรี วังสไพจิตร, 2532) การท่องเที่ยวในประเทศไทย จึงมีความสำคัญ โดยรัฐบาลให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมาตลอด และหวังให้รายได้ จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอีกทางที่ช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ (ศิริพรรณ เปลี่ยนสกุล, 2545)

แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันไป ตามแต่สภาพของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ส่งผลให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย กรมการท่องเที่ยวแห่ง

ประเทศไทย ได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น น้ำตก ถ้ำ ทะเล วนอุทยาน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น 2) แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์โบราณสถานโบราณวัตถุ และศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและศาสนา เช่น วัด ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ เป็นต้น และ 3) แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเกี่ยวกับงานประเพณี วิถีชีวิต ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง เป็นต้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539) นอกจากนี้ พุทธชาติ ละอองมณี (2544) ได้แบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก หาดทราย เป็นต้น 2) แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน และสวนสาธารณะ เป็นต้น

“พุทธมณฑลอีสาน ถิ่นฐานอารยธรรม ผ้าไหมล้ำเลอค่า ตักสิลานคร” คำขวัญของจังหวัดมหาสารคามที่สะท้อนถึงความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน และประเพณีสำคัญของชาวมหาสารคาม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นจุดดึงดูดที่เชิญชวนให้นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นเข้ามาเที่ยวชม หากมีการตั้งคำถามว่า เมื่อเอ่ยถึงมหาสารคาม นักท่องเที่ยวจะนึกถึงแหล่งท่องเที่ยวใดเป็นอันดับต้น ๆ ส่วนใหญ่คำตอบที่ได้คือ พุทธมณฑลแห่งอีสาน พระบรมธาตุนาดูน อำเภอนาดูน ซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีชื่อเสียงและถือว่าเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือน จังหวัดมหาสารคาม โดยพื้นที่บริเวณที่ตั้งองค์พระบรมธาตุ นาดูนเป็นเขตที่มีการขุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต เพราะบริเวณนี้ ได้เคยเป็นที่ตั้งของนครจำปาศรีมาก่อน โบราณวัตถุต่าง ๆ ที่ค้นพบได้นำไปแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดขอนแก่น และที่สำคัญยิ่งก็คือ การขุดพบสลูพระบรมสารีริกธาตุ บรรจุในตลับทองคำ เงิน และสำริดซึ่งสันนิษฐานว่า มีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 13-15 สมัยทวารวดี รัฐบาลจึงอนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างพระธาตุนาดูนขึ้นในเนื้อที่ 902 ไร่ โดยบริเวณรอบ ๆ จะมีพิพิธภัณฑสถานและวัฒนธรรม สวนรุกขชาติสวนสมุนไพร ซึ่งตกแต่งให้เป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา และ นอกจากนี้อำเภอนาดูนมีกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ 1) ประเพณีเนื่องในศาสนา ได้แก่ ประเพณี 12 เดือน (ฮิตสิบสอง) และประเพณีงานนมัสการพระบรมธาตุนาดูน เพื่อทำนุบำรุงและสืบทอดพระพุทธศาสนา รวมถึงให้เกิดอานิสงส์ผลบุญแห่งการทำบุญ 2) ประเพณีเนื่องในความเชื่อและวิถีชีวิต เป็นประเพณีเพื่อบูชาและบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าชุมชน และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างวิถีชีวิตกับสภาพแวดล้อมที่ชาวบ้านได้อาศัยอยู่ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์น้ำกุ่มน้อย ประเพณีสงกรานต์รัตน (วรรณคำปวนบุตร, 2557) จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวนึกถึง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ในทางการตลาดการท่องเที่ยวเรียกภาพที่เกิดขึ้นในใจของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวหรือผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องซึ่งสอดคล้องกับทัศนคติที่สะท้อนความรู้สึกลงใน

ด้านบวกหรือด้านลบเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ว่าเป็นภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว (อรจันทร์ ศิริโชติ, 2555)

ในการสร้างภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงบวกรับเป็น โอกาสที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตที่แท้จริงและรับรู้ได้ ถึงเอกลักษณ์ความแตกต่างของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเสริม สร้างคุณค่าในการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว สร้างความ ตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่ได้รับจากการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบพฤติกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น คุณค่าจากการ แสวงหาความสุขในชีวิต พร้อมทั้งเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ กลับมาท่องเที่ยว ซ้ำได้นอกจากนี้หน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลจากการค้นหาตัวตนภาพ ลักษณะด้านการท่องเที่ยวของอำเภอนาดูน มาเป็นแนวทางในการ วางกลยุทธ์ด้านการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอนาดูน ซึ่งมีความสำคัญในการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวและ พัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน จากคำขวัญของจังหวัดมหาสารคามที่กล่าวถึงการ เป็นพุทธมณฑลอีสานเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงจุดเด่นของการ เป็นแหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เนื่องจาก การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับ ส่วนพุทธศาสนิก พุทธสถาน หรือพุทธประเพณีเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจเพื่อศึกษาหาความรู้หรือเพื่อประกอบพุทธศาสนิกกิจต่าง ๆ (กรณีย์ ถนอมกุล, 2547) ซึ่งมีความสอดคล้องกับ บริบททางการท่องเที่ยวของอำเภอนาดูนเป็นอย่างดีอย่างเช่น ประเพณีงานนมัสการพระบรมธาตุ ชาวจังหวัดมหาสารคาม ยึดถือว่าพระธาตุนาดูนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ผูกพันกันมา ยาวนาน ในช่วงเดือนมาฆะทุกปี ชาวอำเภอนาดูนและจังหวัด มหาสารคามจะมีการจัดงานนมัสการ พระธาตุนาดูนขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้มาสักการบูชาทำพิธีบวงสรวงอันศักดิ์สิทธิ์ และ ร่วมกันปฏิบัติธรรมที่ลานหน้าองค์พระธาตุนาดูน ถือเป็นงาน ไหญ่ระดับภาคอีสานและระดับประเทศจึงมีพุทธศาสนิกชนทั่วสารทิศเดินทางมาร่วมงานบุญยิ่งใหญ่แต่ละปีจำนวนมาก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2559) การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธในปัจจุบันจัดวิญญูณทางมรดกและวัฒนธรรมศาสนา ที่มุ่งเน้นความสำคัญทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ตอบสนองการเรียนรู้ด้านมรดกและวัฒนธรรม และความมีชื่อเสียงด้านพระพุทธรูปอันจะนำมาซึ่งความสุขในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และยังเป็นการรักษาไว้ ซึ่งขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ให้คงอยู่และสืบทอดสู่ลูกหลานต่อไป (กันทิมาลย์ จินดาประเสริฐ และคณะ, 2560)

จากความสำคัญดังกล่าว จึงควรค่าแก่การพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอนาดูนให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของ จังหวัดมหาสารคาม และยังเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับบริบท ของพื้นที่และภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว ดังนั้นการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธของอำเภอนาดูน จึงเป็นแนวทางที่ สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ด้วยความสำคัญของภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงเป็น มูลเหตุให้ผู้วิจัยสนใจในการศึกษาเรื่อง

นี้เพื่อนำเสนอผลการ ศึกษาที่จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการ ท่องเที่ยวทั้ง ภาครัฐและเอกชนในอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ให้ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับภาพลักษณ์การ ท่องเที่ยวและการท่องเที่ยว เชิงพุทธของอำเภอนาดูน ในมุมมองของนักท่องเที่ยว รวมทั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยว เชิงพุทธ เพื่อนำผลการศึกษาใน ครั้งนี้ไปใช้ในการวางแผนการ ตลาดและพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอนาดูนต่อไป

จากร่องรอยประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเมืองนครจำปาศรีดังกล่าวข้างต้น ถือว่าเป็น มรดก ของแผ่นดินที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และสามารถนำมาพัฒนาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวของ ชุมชน โดยการเชื่อมโยงประวัติความเป็นมาและสถานที่สำคัญของอารยธรรมทวารวดี ที่ปรากฏ หลักฐานหรือจากงานวิจัย มาจัดทำเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกทางประวัติศาสตร์ ให้กลับมาเฟื่องฟูอีกครั้ง และเพื่อเพิ่มกิจกรรมทางการท่องเที่ยวภายในอำเภอนาดูน จังหวัด มหาสารคาม ให้มีความหลากหลาย แปลกใหม่ ดังนั้นการศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยอารยธรรม ทวารวดีในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับ นักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่สนใจศึกษา หรือเที่ยวชมในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม อันจะส่งผลดีต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจ และสอดคล้องกับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ และยังจะช่วยให้เข้าใจประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของชุมชน รวมถึงเป็นเครื่องมือเพื่อการ อนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุได้อีก ทางหนึ่ง การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถาน โดยการมี ส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นอีกรูปแบบการท่องเที่ยวหนึ่งที่เป็นกลไกสนับสนุนชุมชน ใน กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบทอดศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมรับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้ง ทางตรงและทางอ้อม มีส่วนร่วมกับการกำหนดแนวทางเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งเป็นผลดีต่อ การนำไปสู่การจัดการทรัพยากร ด้วยวิธีการที่ตอบสนองความต้องการด้าน เศรษฐกิจ สังคม และ สุนทรียภาพ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม คือการสร้างเครือข่าย พัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น เพื่อให้การพัฒนายกระดับคุณภาพในการดำเนินงาน ในสถานที่ ท่องเที่ยวแหล่งโบราณสถาน ในชุมชนให้มีศักยภาพเพิ่มขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า มีการบำรุงรักษาเพื่อจะได้มีทรัพยากรคงอยู่กับ ชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งผู้รับผิดชอบในการพัฒนาการท่องเที่ยว จำเป็นต้องประสานงานกับองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ในชุมชน

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพื้นที่วิจัยในเขตนครจำปาศรี เบื้องต้น พบว่า ศาลานางชาว ภูน้อย ภูสันตรัตน รวมถึงบริเวณชุดค้นพบพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมธาตุนาดูน พบว่ามีจุดแข็ง คือ

เป็นพื้นที่ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้านที่มีประสบการณ์หลากหลาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการคมนาคมที่สะดวก และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นงานประจำปีในช่วง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ที่มีชื่อเสียงซึ่งมีผู้มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก และมีรายได้เข้าสู่อำเภอนาดูนเป็นจำนวนนับ ล้านบาท (กองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาาดูน, 2556)

ดังที่กล่าวมาได้แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวในนครจำปาศรี มีศักยภาพที่จะรองรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก แต่ยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ได้แก่ ข้อมูลความเป็นมานครจำปาศรีและแหล่งท่องเที่ยวในนครจำปาศรี สภาพปัจจุบันของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ การบริหารจัดการ การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่ขาดการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ดี ขาดการนำเสนอเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนเองให้โดดเด่น และการนำภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาใช้ รวมทั้งการรักษาภูมิทัศน์แหล่งโบราณสถานให้คงอยู่แบบรู้คุณค่าและวางแผน ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงน่าจะเป็นนวัตกรรมทางเลือกหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนเข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมโดยพณพูนุรักษ์โบราณสถานที่เป็นรากเหง้าในวิถีชุมชน สู่กระบวนการพัฒนาการสร้างสรรค์ร่วมเป็นพลังการพัฒนาชุมชน และพัฒนาคุณภาพ ของคนในชุมชน นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ที่จะส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยคนในชุมชนเพื่อวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจ ศึกษาการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจำปาศรี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในนครจำปาศรี ด้วยหวังว่าผลการวิจัยจะเป็นช่องทางเสนอต่อภาครัฐหรือเอกชน เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาชุมชนท้องถิ่น อยู่บนฐานทรัพยากรรากเหง้าทางวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับสิทธิชุมชนและกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดผลการพัฒนาที่มีความเข้มแข็ง ยั่งยืนสืบไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

คำถามของการวิจัย

1. แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม มีความเป็นมาอย่างไร และประกอบด้วยสถานที่สำคัญอะไรบ้าง

2. แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม สภาพปัจจุบันเป็นอย่างไร และมีสภาพปัญหาในด้านใดบ้าง อย่างไร

3. แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม มีระบบการจัดการเป็นอย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง และมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในด้านใดบ้าง อย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

ทำให้ทราบถึงความเป็นมา และสถานที่สำคัญที่นำไปสู่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และทราบถึงสภาพปัญหาของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งนำไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการสร้างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการร่วมกันระหว่างคณะปฏิบัติงานหรือกลุ่มงานที่รับผิดชอบทั้งภาครัฐและภาคเอกชนกับประชากรในชุมชน เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม มีระบบการจัดการที่ดี มีความพร้อมต่อนักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

นครจำปาศรี หมายถึง เมืองโบราณที่อยู่ในยุคสมัยทวารวดีและยุคสมัยขอมตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 18 โดยถูกสันนิษฐานขึ้นตามจารึกคัมภีร์ใบลานที่ค้นพบโดยพระอริยานุวัตรเขมจารีเถระ ในปีพ.ศ. 2492 ณ วัดหนองทุ่ม ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (กองทุนพระบรมธาตุนาดูน, 2559)

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนครจำปาศรี หมายถึง แหล่งโบราณสถานและสถานที่สำคัญที่ถูกพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ตลอดจนสถานที่เรียนรู้เชิงวัฒนธรรมในชุมชนเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวลัยรุกขเวช พิพิธภัณฑสถานอีสาน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุสันดรรัตน์ โบราณสถานกุสันดรรัตน์ ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลนางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย

สภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งเที่ยวนครจำปาศรี หมายถึง เหตุการณ์ และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ด้านองค์กร ด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้ และด้านงบประมาณ

แนวทางการจัดการ หมายถึง หลักความคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ได้จากคณะปฏิบัติงานเพื่อการแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ได้แก่ ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ด้านองค์กร ด้าน

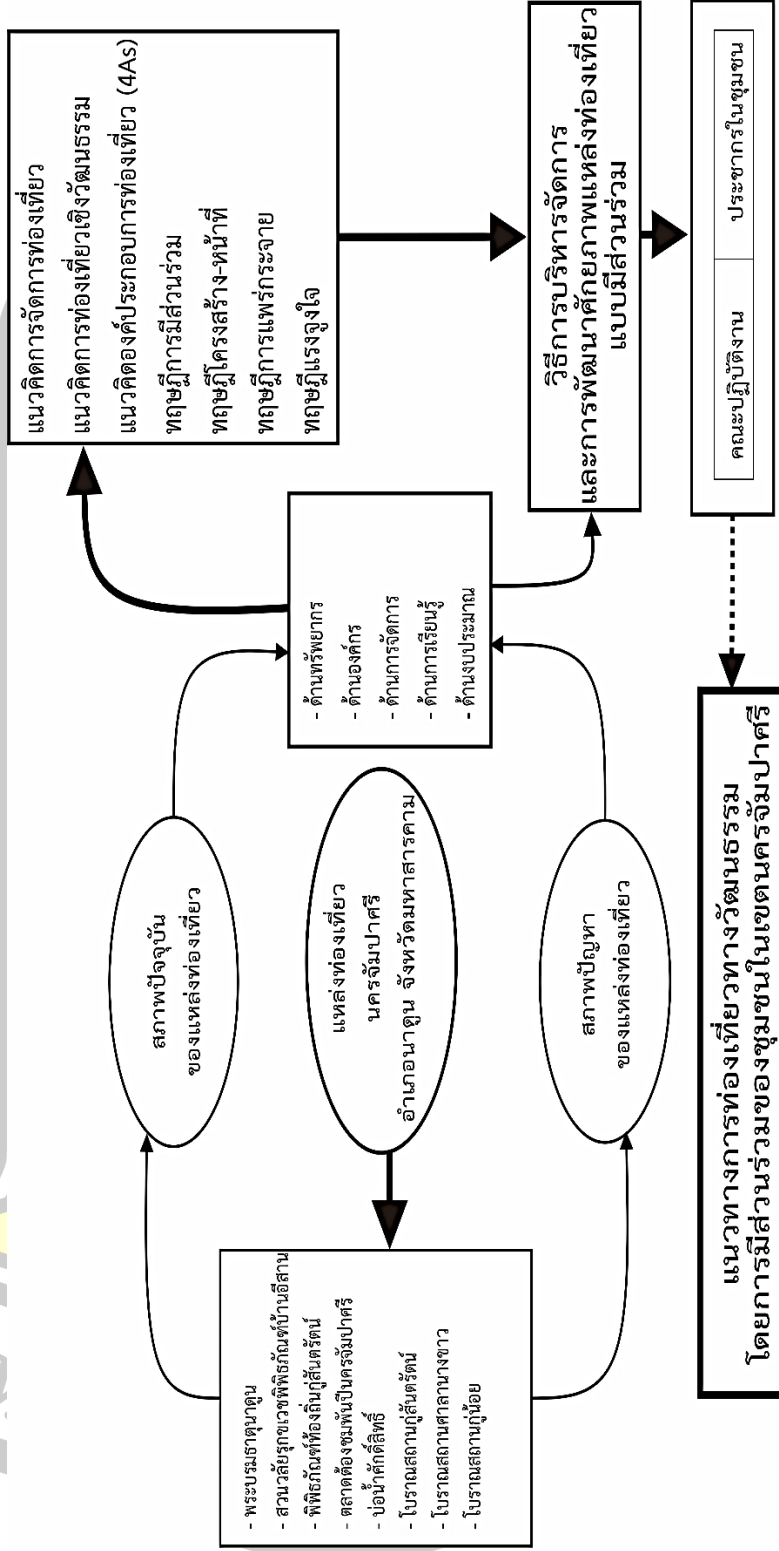
การบริหารจัดการ ด้านการเรียนรู้ และด้านงบประมาณ ในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม หมายถึง หลักการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างคณะปฏิบัติงานกับประชากรในชุมชนที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการสร้างความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี ครั้งนี้ ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
ในเขตนครจัมปาศรี ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สืบค้นศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนอีสาน
2. ยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทย พ.ศ. 2562 – 2580
3. บริบทพื้นที่วิจัย
4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยว
 - 4.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
 - 4.3 แนวคิดองค์ประกอบการท่องเที่ยว (4As)
 - 4.4 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
 - 4.5 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ทางสังคม
 - 4.6 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
 - 4.7 ทฤษฎีแรงจูงใจในการท่องเที่ยว
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนอีสาน

สำหรับพัฒนาการชุมชนในแผ่นดินอีสาน อันเกิดจากการสังมลักษณะสำคัญที่เป็น
พื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมอีสาน อันเป็นที่มาของการสร้างสรรค์และปรับประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ต่าง ๆ ของอีสาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1. ความหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการเปลี่ยนแปลงในช่วงต่าง ๆ โดยเฉพาะหลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ มีการ
โยกย้ายถิ่นฐานของผู้คนจำนวนมากจากล้านช้างเข้าสู่อีสาน ทำให้ในอีสานมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย
อันอาจจำแนกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ตามกลุ่มตระกูลภาษา คือ เผ่าไทย และเผ่ามอญ-ขแมร์ ซึ่งมี
เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ กัน เช่น ผู้ไท หรือกูไท มีเหล้าอุเป็นเครื่องดื่มสำคัญ ใช้ประกอบ
พิธีกรรมต่าง ๆ ย้อ นิยมสักขาลาย มีภาษาถิ่นที่คล้ายกับโย้ย ขมุชอบอยู่ที่สูง ถิ่นผืน ไร่ครัด และใช้

วิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ไส้ หรือกะโหลก มีพิธีชางกะมุด เพื่อส่งวิญญาณคนตาย และโซ่ทั้งบั้ง เป็นพิธีไหว้บรรพบุรุษ แสกมีการเดินสากในวันตรุษ ส่วยหรือกวยมีความสามารถในการเลี้ยงช้างและทำเครื่องเงิน มีพิธีเช่นผีปะกำ เป็นต้น ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ลักษณะ วิธีการดำรงชีวิต ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม การละเล่น แตกต่างกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่ปรับประยุกต์จากท้องถิ่นต่าง ๆ

2. ความเชื่อ “ผี และ ขวัญ”

ก่อนรับพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อผีและขวัญเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนอีสาน ทำให้เกิดดุลยภาพในการอยู่ร่วมกันและรักษาระบบนิเวศให้ทุกคนในชุมชนได้อาศัย โดยมีพิธีกรรมเป็นเครื่องมือต่อกำอวดมการณ์ร่วมกัน ซึ่งชาวอีสานเชื่อว่าโลกมีเมืองฟ้าเมืองสวรรค์ เป็นที่อยู่ของแถน ซึ่งเป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์และดลบันดาลธรรมชาติ จึงเกิดพิธีกรรมขอฝนจากแถน ในเมืองมนุษย์มีผีหลากหลายชนิดทั้งผีดี และผีไม่ดี เช่น ผีปู่ตา ผีเชื้อ ผีเฮือน ผีฟ้า ผีบอบ ผีเป่า ฯลฯ ซึ่งมนุษย์ที่ทำผิดต่อผีจะถูกลงโทษและต้องแก้ไขด้วยพิธีกรรม ขณะที่ขวัญเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ มีอยู่ในทุกอวัยวะของร่างกาย คนอีสานเชื่อว่า “คนเราจะได้รับความสำเร็จในชีวิตมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับขวัญของคนผู้นั้น”

3. อิทธิพลของพุทธศาสนา

เมื่อพุทธศาสนาเข้าสู่อีสานได้มีการผสมผสานกลมกลืนกับความเชื่อผีที่มีอยู่ดั้งเดิม ด้วยคำอธิบายตามตำนานต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงกลายเป็นที่เคารพนับถือของผีเดิม การปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ของพุทธศาสนามีผีปนจนแยกไม่ออก ส่วนวัดในพุทธศาสนากลายเป็นสถาบันสำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน ทั้งด้านพิธีกรรม การศึกษา การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนเป็นที่มาและแหล่งสะสมภูมิปัญญาอีสาน โดยเฉพาะเอกสารบันทึกต่าง ๆ ในรูปใบลาน หรือหนังสือโบราณต่าง ๆ ฯลฯ

4. อิทธิพลของวัฒนธรรมใหม่

นับตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ ประเทศไทยมีอิทธิพลต่อดินแดนอีสานมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งด้านการเมืองการปกครอง การพัฒนาพื้นที่ และสภาพความเป็นอยู่ของผู้คน ทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ที่มาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

4.1 การรวมศูนย์อำนาจ สร้างรัฐชาติ หลังการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งรัฐไทยได้ค่อย ๆ รวมศูนย์กลางอำนาจไว้ที่กรุงเทพฯ ความเป็นอิสระทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ของอีสาน เริ่มถูกปรับเปลี่ยนให้หลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับส่วนกลาง เพื่อสร้าง “ชาตินิยม” ให้เกิดขึ้น โดยละเลย “ท้องถิ่นนิยม” จนหลายสถาบันเดิมถูกลดคุณค่าลง คลายความสำคัญลงมาก

4.2 การสื่อสารและการคมนาคม สำหรับการสื่อสารและการคมนาคมสมัยใหม่ ทำให้การเดินทางไปมาหาสู่ การรับ-ส่งข่าวสาร การเรียนรู้ใหม่ ๆ เป็นไปอย่างสะดวกยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ สามารถสร้างสรรค์ภูมิปัญญาใหม่อย่างมากมาย ประกอบกับโครงสร้างเศรษฐกิจสมัยใหม่เปิดโอกาสให้คนมีทางเลือกในการทำงานหลากหลายกว้างขวางขึ้น รวมถึงการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานมากขึ้นความเป็นปึกแผ่นของชุมชนอันเกิดจากความใกล้ชิดและการพึ่งพากันจึงค่อย ๆ คลายลง ความแปลกแยกและไม่เข้าใจกันเริ่มเกิดขึ้นจากความหลากหลายของวิถีชีวิตและการทำงาน จนคนบางส่วนเริ่มละเลยภูมิปัญญาดั้งเดิม ประกอบกับคนภายนอกสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรของชุมชนได้ง่ายขึ้นส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยเป็นรากฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิมถูกทำลายลงจนแทบไม่เหลือ หากไม่มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ภูมิปัญญาบางอย่างที่เคยเป็นประโยชน์ต่อชุมชนก็กลายเป็นสิ่งล้าหลัง ไม่มีความหมายต่อชีวิตปัจจุบัน

4.3 แบบแผนการผลิตและการบริโภค สำหรับการผลิตและการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงจากวิถีการพึ่งตนเองสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ ซึ่งชาวบ้านต้องเผชิญกับภาวะซื้อแพงขายถูก กล่าวคือ ขณะที่การผลิตทางการเกษตรต้องเผชิญความเสี่ยงกับความผันผวนของราคาผลผลิตต่าง ๆ แต่ปัจจัยการผลิตที่ซื้อจากตลาดมีกำหนดราคาที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ ยังถูกกระตุ้นให้เกิดความต้องการบริโภคอุปโภคสิ่งต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ จักรยานยนต์ โทรทัศน์มือถือ ฯลฯ จนเกิดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ กลายเป็นความจำเป็นที่ต้องหาเงินด้วยวิธีต่าง ๆ ทำให้ต้องเร่งสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อหารายได้ เช่น ผลิตสินค้า OTOP ซึ่งต้องเรียนรู้การผลิตที่ตอบสนองต่อระบบตลาดในรูปแบบใหม่ หรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้ทั้งห่างแบบแผนการผลิตและการบริโภคตามกระแสหันสู่การพึ่งพาตนเอง เช่น เกษตรผสมผสาน เป็นต้น ภูมิปัญญาอีสานที่เกิดขึ้นในช่วงหลังจึงมีทั้งสองทิศทาง

4.4 การศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ ระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่ใช้องค์ความรู้จากส่วนกลาง และ “ภาษาไทย” เป็นหลัก ทำให้กระบวนการเรียนรู้ของชาวอีสานที่เคยอาศัยการสืบทอดภายในครัวเรือน และชุมชนหรือวัดเปลี่ยนแปลงไป ชาวอีสานรุ่นหลังจึงได้เรียนรู้เรื่องราวนอกห้องเรียนมากกว่าเรื่องราวในห้องเรียน โดยผ่านระบบโรงเรียน อย่างไรก็ตาม ในช่วงยี่สิบปีหลังกระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายกลุ่ม องค์กรชุมชน และการส่งเสริมของทางราชการ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้ชาวอีสานมีกระบวนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนมากขึ้น รวมถึงการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การทำงานต่างถิ่น ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้ชาวอีสานสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหลากหลายมากขึ้น (เบญจวรรณ นาราัจจ์, 2551)

5. วัฒนธรรมข้าว ปลา และเกลือ

“ข้าว” เป็นพืชอาหารของอีสานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การทำนาจึงมีคุณค่าต่อชีวิตชาวอีสานมากกว่าการผลิตเพื่อบริโภค หากแต่เป็นวิถีชีวิตโดยรวมที่มีพื้นฐานมาก “ข้าว” นับตั้งแต่การเลือกที่ตั้งชุมชนโดยคำนึงถึงความเหมาะสมต่อการปลูก

ข้าวเป็นหลัก ทั้งยังมีการพัฒนาความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี วรรณกรรม การละเล่น ตลอดจนการจัดการจัดการต่าง ๆ ที่มีข้าวเป็นศูนย์กลาง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544) โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ (2543) กล่าวว่า ในดินแดนอีสานมีข้าวป่า ที่เกิดในป่าและที่เกิดตามหนองบึงเป็นธรรมชาติอยู่แล้วต่อมามนุษย์นำข้าวเหล่านี้ไปปลูก โดยหว่านลงบนที่ราบน้ำท่วมถึง แล้วปล่อยให้ข้าวที่หว่านไว้นี้เติบโตขึ้นเองจนถึงเวลาเก็บเกี่ยว ไม่มีการปรับปรุงหรือพัฒนาเทคนิคและวิธีการปลูก โดยเฉพาะการทดน้ำและระบายน้ำอย่างใหญ่โต เรียกการปลูกข้าวแบบนี้ว่า “ฟลัด ไรซ์” (Flood Rice) การปลูกข้าวแบบนี้เป็นวิธีการง่าย ๆ ที่กระทำบนที่ลุ่มชื้นใกล้ชุมชนชั่วคราว เป็นเหตุให้เกิดเป็นชุมชนหมู่บ้านอย่างถาวร เพราะไม่ต้องเคลื่อนย้ายไปหาที่อยู่ใหม่ ส่วนเบญจวรรณ นาราสาจ (2551) กล่าวว่า เพราะข้าวเป็นอาหารหลักของชาวอีสาน ภูมิปัญญาอีสานที่เกี่ยวข้องกับข้าว และการทำนาจึงมีมากมาย ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำให้ข้าวกลายเป็นผลผลิตทางการเกษตรอย่างหนึ่งซึ่งผู้ผลิตจะต้องเผชิญภาวะผันผวนของราคา ปัญหาต้นทุนแพง ราคาขายผลผลิตตกต่ำ แต่สำหรับชาวอีสานส่วนใหญ่ยังคงทำนาเพื่อให้ได้ข้าวไว้บริโภค และขายบางส่วน โดยจัดว่า ข้าวเป็น “ความมั่นคงทางอาหาร” ของครัวเรือน ซึ่งเมื่อมีข้าวเปลือกเก็บไว้ในเล้าข้าว (ยุ้ง) ก็เป็นความอุ่นใจในการมีอาหารหลักไว้บริโภค มากกว่าการที่ต้องหาซื้อข้าวจากตลาดมาบริโภควัฒนธรรมข้าวกับชีวิตคนอีสาน

บุญสม ยอดมาลี (2555) กล่าวถึงกระบวนการทำนา ไว้ว่า อาชีพทำนาของคนไทยคนอีสานนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ หรือองค์ประกอบมากมาย องค์ประกอบบางอย่างเราเลือกได้ เช่น พันธุ์ข้าว จำนวนควายไถนา จำนวนคนที่จะช่วยทำนา (ยกเว้นเรามีข้อจำกัดในการเลือก เช่น ไม่มีเงินจ้างคนงานช่วย เป็นต้น จึงต้องใช้เฉพาะแรงงานตนเอง) ส่วนองค์ประกอบที่เลือกไม่ได้ อาจได้แก่ ที่นา วัน เวลา หรือเดือนปี น้ำที่ใช้ในการปลูกเทคนิคหรือวิธีการ นอกจากนั้นภายใต้กระบวนการทำนายังต้องมีเป้าหมายปลายทางที่ชัดเจน เช่นจะต้องทำนาให้เสร็จทันปีทันเดือน ถ้าคิดว่าลำพังตัวเองจะทำนาแปลงของตนไม่เสร็จ ก็อาจจะต้องขอแรงเพื่อนบ้าน (ลงแขกดำนาหรือเกี่ยวข้าว) การทำนาเริ่มตั้งแต่การลงมือ จนกระทั่งเสร็จงานอาจจะมีอุปสรรคปัญหาใหญ่น้อยนานับการ อาจจะต้องหยุดบ้าง เดินบ้าง แต่สุดท้ายงานจะต้องแล้วเสร็จ ไม่เสร็จก็ต้องเสร็จเพราะมีเหตุการณ์หรือข้อจำกัดในด้านฤดูกาลบังคับ เช่น ทำบุญข้าวสากและชวานาส่วนใหญ่ได้หยุดทำนากันแล้ว ส่วนใหญ่พอถึงวันย่ำข้าวสาก ต้นข้าวเป็นกกเป็นกอเจริญเติบโตกันมากแล้ว ถ้าใครยังคงทำนากันอยู่ก็คงต้องเสี่ยงกันเอาเอง ถ้าหากฟ้าฝนเป็นใจอาจจะได้เก็บเกี่ยว แต่ถ้าฟ้าฝนหยุดตามฤดูกาล ข้าวของอาจจะไม่ได้เกี่ยวกับข้าวส่วนนั้นเลยวัฒนธรรมข้าวที่ฝังลึกผูกพันกับชีวิตของคนไทยอีสานมากเกินกว่าที่จะบรรยายได้ทั้งหมด การจัดหา การจัดทำ หรือประกอบอาชีพการทำนานั้นไม่ใช่ใครก็ทำได้ หรือคิดอยากจะทำนาเมื่อไรก็ได้ ชวานาชาวบ้านต่างก็ตระหนักในเรื่องเหล่านี้ดี และเราหลายคนอาจจะได้ยินได้ฟังชวานาพูดที่จริงที่เล่นกันว่า อัยยอกเป็นชวานากันเลย ชีวิตมีแต่จนกับจน ไม่อยากให้ลูกเค้าต้องลำบากหรือมายึดอาชีพการทำนาเหมือนพ่อหรือแม่ ปัจจุบันวัฒนธรรมข้าวได้

เปลี่ยนแปลงไปมาก คนทำนาต้องซื้อข้าวกิน คนขายข้าวแล้วรวยไม่ใช่ชาวนา จึงทำให้คิดและมองกันว่า ชาวนาจนด้อยโอกาส เป็นชนชั้นต่ำด้อย ไม่มีเกียรติไม่มีศักดิ์ศรี ประชากรชาวนาจึงลดจำนวนลงเรื่อย ๆ

ในส่วนของ “เกลือและปลา” บำเพ็ญ ไชยรักษ์ (2554) กล่าวว่า เดิมทีการทำเกลือของชุมชนต่าง ๆ ในภาคอีสานเป็นการทำเกลือสินเธาว์แบบพื้นบ้าน ไม่มีลักษณะเป็นนาเกลือที่มีการสร้างเป็นแปลงนาสำหรับกักเก็บน้ำเกลือแล้วปล่อยให้แสงอาทิตย์ เผลาเกลือจนแห้งอย่างที่เห็นอยู่มากในปัจจุบัน หากเป็นการขุดดินเกลือหรือดินเอี้ยดมาแกละกับน้ำจนเหลวเป็นเลนหมักทิ้งไว้ แล้วกรองเอาน้ำเกลือออกมาต้ม ชาวอีสานทำเกลือสินเธาว์มาช้านานเหมือนกับการทำปลาร้า ความสัมพันธ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเกลือและปลานี้เองที่ก่อให้เกิด “อารยธรรมปลาแดก”

สำหรับวัฒนธรรมปลาและเกลือ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2546) ได้กล่าวไว้ว่า ชาวอีสานโบราณทำเกลือมาช้านานแล้ว เพราะตรวจดูจากภาพถ่ายทางอากาศ ก็พบแหล่งชุมชนโบราณเป็นจำนวนมากตั้งอยู่บนเนินเกลือ เกลือมีความสำคัญในเรื่องอาหารมนุษย์โดยเฉพาะ นอกจากจะใช้ในการปรุงอาหารให้เกิดรสแล้ว ยังใช้ในการหมักดองอาหารไว้กินนาน ๆ อีกด้วย การทำปลาร้าปลาแดกในภาคอีสานนั้น มีมาช้านานจนกระทั่งปัจจุบันสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับทำปลาร้าก็คือ เกลือ ดังนั้นอารยธรรมแรกเริ่มของอีสานนั้นสัมพันธ์กับปลาร้า (ปลาแดก) อยู่ไม่น้อย การมีแหล่งเกลือสินเธาว์และมีการทำเกลืออย่างสืบเนื่องนั้น น่าจะมีผลไปถึงการเกี่ยวข้องกับทางดินแดนเขมรต่ำรอบ ๆ ทะเลสาบเขมร ที่มีการจับปลากันเป็นอาชีพหลักมาแต่โบราณ คงมีการติดต่อแลกเปลี่ยนเกลือกับปลาทางเขมรต่ำ โดยที่เกลือจากอีสานน่าจะถูกนำไปใช้ในการหมักปลา ทำปลาเค็ม ปลาร้า

จึงสรุปได้ว่า วัฒนธรรมอีสาน “ข้าว ปลา เกลือ” นับเป็นปัจจัยหลักสำคัญที่คนอีสานต้องพึ่งพาต้องทำนาเพื่อให้ได้ข้าว ในขณะที่ชาวนาก็มักจะมืออาชีพควบคู่กับการหาปลาเพื่อเลี้ยงชีพคนอีสานจึงมีวิธีทำเครื่องมือจับปลาหลากหลายรูปแบบ ปรับใช้ตามสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ โดยมีเป้าหมายคือจับปลาให้ได้ตามความต้องการ ปลาที่ได้หากเหลือบริโภค ก็จะนำปลาสดมาแปรรูปหรือใช้เกลือหมักเป็นปลาต้ม ปลาร้า น้ำปลา ปลาตากแห้ง ปลาจ่อม นอกจากนั้น คนอีสานยังรู้จักการนำเอาปลาร้าไปสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น ปลาร้าบอง เป็นต้น

6. แหล่งโบราณคดีและหลักฐานทางโบราณคดีของภาคอีสาน

จากการศึกษาทางโบราณคดี นักโบราณคดีได้แบ่งแหล่งโบราณคดีตามการจัดการหรือการใช้สอยของภาคอีสานไว้ 5 ประเภท กล่าวคือ แหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งพิธีกรรม (ศาสนสถาน สุสาน) แหล่งศิลปกรรม (ภาพเขียน ภาพสลักในถ้ำ เืองผาหรือหน้าผา) แหล่งอุตสาหกรรม (ที่ผลิตเครื่องมือ เครื่องใช้หิน โลหะ แหล่งถลุงโลหะเตาเผาถ้วยชาม) และแหล่งที่มีสิ่งก่อสร้างสาธารณะ (คูน้ำ คันดิน ถนน สะพาน ฯลฯ) แหล่งดังกล่าวมีจำนวนมากแล้วไม่น้อยกว่า 1,500 แหล่ง แสดงถึงการตั้งถิ่นฐาน การอยู่อาศัยของชุมชนมาหลายสมัย ถ้าหากจำแนกแหล่งและหลักฐานทาง

โบราณคดีของภาคอีสาน ซึ่งนักมานุษยวิทยาและนักโบราณคดีศึกษาค้นคว้าไว้ สามารถสรุปตามสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ได้ดังนี้

1. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในภูมิภาคอีสานเริ่มมีคนอยู่อาศัยอาจมีอายุถึงหมื่นปี ซึ่งสันนิษฐานได้จากเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทหิน ซึ่งพบอยู่ทั่วไปบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง โดยหลักฐานทางโบราณคดีได้ชี้ชัดว่า คนอีสานเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยในแอ่งสกลนครเมื่อ 5,600 ปีมาแล้ว โดยเริ่มวิวัฒนาการจากชุมชนซึ่งเลือกชัยภูมิที่เป็นเนินดิน น้ำท่วมไม่ถึง แต่มีลำน้ำไหลผ่านหรือมีแอ่งน้ำอยู่ไม่ไกลนัก นอกจากนั้นมีพื้นที่ราบโดยรอบพอสมควรเพื่อประโยชน์ในการเพาะปลูก เป็นทำเลที่อยู่อาศัย ดังปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของคนที่บ้านเชียงและอีกหลายร้อยหมู่บ้านในแอ่งสกลนครอยู่รวมกันเป็นกลุ่มชนภายในระเบียบของสังคมที่กำหนดขึ้น รู้จักการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันในระหว่างชุมชน มีเทคโนโลยีระดับสูงในการสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชีวิต เช่น การทำเครื่องมือเครื่องใช้ ประดับด้วยโลหะประเภทสำริดและวิวัฒนาการต่อเป็นเหล็ก มีการจำแนกแรงงานเป็นสัดส่วน เช่น ช่างตีสำริด และเหล็กช่างปั้นดินเผา ช่างทอผ้า และชาวนา เป็นต้น นอกจากนี้พบว่ามีแบบแผนด้านความเชื่อและพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน เช่น ประเพณีการฝังศพ ที่ฝังสิ่งของเครื่องใช้รวมถึงอาหารให้แก่ผู้ตาย

ในช่วงเวลา 3,000-2,000 ปีมาแล้ว สังคมของคนอีสานจัดเป็นสังคมกสิกรรม โดยมีโลหะประเภทเหล็ก เข้ามามีบทบาทในสังคม เศรษฐกิจและเริ่มเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ในสังคมปริมาณผลผลิตจากการเพาะปลูก เริ่มมีจำนวนเพิ่มขึ้นด้วยประสิทธิภาพของเครื่องมือเครื่องใช้ เหล็กเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมีผลให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นไปด้วย ถิ่นพำนักอาศัยเก่าจึงคับแคบลงเกินไป ประกอบปัจจัยอื่น ๆ เช่น การค้าเกลือ เป็นต้น ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนใหม่ ๆ อยู่นานหลายเวลา ในช่วงระยะเวลานี้หลักฐานทางโบราณคดีระบุว่า มีชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ไม่น้อยกว่า 500 แห่ง ทั้งในอีสานและอีสานใต้

จะเห็นได้ว่า ดินแดนภาคอีสาน นับเป็นภูมิภาคหนึ่งของประเทศไทยที่มีการวิวัฒนาการทางด้านอารยธรรมและวัฒนธรรม โดยการพัฒนาตนเองตามลำดับของกาลเวลา เป็นแหล่งชุมชนโบราณที่มีผู้คนอาศัยหนาแน่นกว่าภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ซึ่งความเห็นดังกล่าวนี้มีความแตกต่างไปจากทฤษฎีดั้งเดิมที่นักวิชาการตะวันตกได้สรุปไว้ว่า ดินแดนต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ทั้งหมดได้รับอิทธิพลและอารยธรรมจากอินเดียและจีนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ในช่วงเวลาราว 2,000 ปีมาแล้ว ซึ่งอยู่ในช่วงตอนปลายสมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือในราวพุทธศตวรรษที่ 5 ปรากฏหลักฐานทางโบราณวัตถุแสดงให้เห็นถึงคนอีสานเริ่มมีการติดต่อกับสังคมภายนอกที่ไกลออกไปมากขึ้น ดังเช่น ลูกปัดหิน ลูกปัดแก้ว แสดงให้เห็นการติดต่อกับผู้คนในอารยธรรมอินเดียในช่วงเวลานี้พบร่องรอยของเมืองโบราณจำนวนมากที่มีคูน้ำคันดิน

ล้อมรอบรูปร่างต่าง ๆ ดังนั้น นักโบราณคดีจึงให้ความเห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวสังคมอีสานก้าวเข้าสู่สังคมเมือง (เสาวภา ไพทยวัฒน์, 2557)

2. สมัยประวัติศาสตร์ นักโบราณคดีจัดให้วัฒนธรรมของภาคอีสานสมัยประวัติศาสตร์ เริ่มในพุทธศตวรรษที่ 7 เมื่อชุมชนอีสานได้รับวัฒนธรรมจากอินเดีย โดยการติดต่อค้าขายหลังจากนั้นความสัมพันธ์ของอีสานกับอารยธรรมอินเดีย เริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดภายหลังพุทธศตวรรษที่ 10 ในการรับนับถือพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู เริ่มใช้อักษรปัลลวะ ซึ่งเป็นรูปอักษรของอินเดียภาคใต้ เริ่มมีการเรียนหนังสือ การบันทึกเรื่องราวด้วยภาษาต่าง ๆ สิ่งที่เกิดทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นประโยชน์แก่นักประวัติศาสตร์ศิลปศึกษาารูปแบบศิลปกรรมในศาสนา โดยสรุปมีดังนี้

2.1 การศึกษาพระพุทธรูปแบบอมราวดีในพุทธศตวรรษที่ 8-11 ซึ่งพบที่นครราชสีมา การตั้งชุมชนที่เมืองโบราณที่มีคูและคันดิน เช่น เมืองโบราณดงเตย บ้านสงเปือย ตำบลสงเปือย อำเภอเรณูนคร จังหวัดยโสธร เมืองโบราณวัดศรีเมืองแอม ตำบลดงเมืองแอม อำเภอสวนเขากวาง จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น นอกจากนี้หลักฐานจากศิลาจารึกในอีสานตอนล่างหรืออีสานใต้ ดังเช่น จารึกบริเวณปากแม่น้ำมูล ที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี จารึกถ้ำเป็ดทอง ตำบลโคกมะม่วง อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ แสดงให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลของศาสนาฮินดู ลัทธิไศวะนิกาย โดยอาณาจักรเจนละเป็นต้นแบบในการนำมาเผยแพร่พร้อมกับการสร้างเทวาลัย การเคารพศิวลึงค์แทนองค์พระศิวะ ดังปรากฏหลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมมาจนถึงปัจจุบันในรูปของปราสาทที่เก่าแก่ ดังเช่น ปราสาทภูมิมิโพน ที่อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

2.2 การรับพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและฝ่ายหินยาน เริ่มปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8-12 ในบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนบน โดยการพบหลักฐานในเสมานหิน สลุปพระพิมพ์ดินเผา ซึ่งมีลักษณะศิลปะคล้ายคลึงกับศิลปกรรมสมัยทวารวดี ซึ่งพบในดินแดนหลายแห่งในภาคกลาง

2.3 ช่วงเวลาดังแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 16 เริ่มปรากฏสิ่งก่อสร้างซึ่งจัดเป็นศาสนสถานปรากฏอยู่มากมาย โดยบางแห่งสามารถให้ความกระจ่างในการรับนับถือศาสนาฝ่ายมหายานในบริเวณอีสานตอนล่างพื้นที่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล ได้พบร่องรอยของศาสนสถานมีใบเสมาล้อมรอบ ดังปรากฏหลักฐานเมืองโบราณบ้านหลุมโมก อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ และเมืองเพี้ย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ในเขตลุ่มแม่น้ำชี ซึ่งผลจากการศึกษาทางโบราณคดีทำให้ทราบว่า ดินแดนเหล่านี้เป็นชุมชนพุทธศาสนาแบบ “ทวารวดี” อิทธิพลของศิลปกรรมทวารวดีแพร่กระจายไปทั่วภาคอีสานในพุทธศตวรรษที่ 14 ครอบคลุมบริเวณลุ่มแม่น้ำชี ในอีสานตอนบนอย่างหนาแน่น

2.4 ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15-16 ดินแดนภาคอีสานได้รับอิทธิพล

ทางด้านวัฒนธรรมจากอาณาจักรกัมพูชา และรับฝ่ายมหายาน และศาสนาฮินดู ดังปรากฏหลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมที่ยังคงปรากฏถึงยุคปัจจุบันนี้ ได้แก่ “ปราสาทขอม” หรือ “ปราสาท” หรือ “กู” และรูปพุทธศาสนาเคารพต่าง ๆ มากมาย ไม่น้อยกว่า 200 แห่ง ในบริเวณอีสานตอนใต้พร้อม กับเมืองโบราณซึ่งมีสิ่งก่อสร้างในรูปของปราสาทและปราสาทไม่น้อยกว่า 20 แห่ง ในบริเวณที่ราบสูงโคราช สิ่งเหล่านี้ นักประวัติศาสตร์ศิลปะกำหนดเรียกว่า “ศิลปะลพบุรี” หรือศิลปะเขมรโบราณ ทั้งนี้ เพราะภูมิภาคอีสานตอนล่างอยู่ใกล้กับศูนย์กลางของอาณาจักรกัมพูชามากกว่าอีสานตอนบน ปราสาทที่สำคัญซึ่งเป็นหลักฐานในการศึกษาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ปราสาทหินพนมวัน ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

2.5 ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 16-17 ปราสาทหรือปราสาทขอมขนาดใหญ่ ปรากฏหลักฐานการรับนับถือศาสนาทั้งศาสนาพุทธและฮินดู ซึ่งมีชื่อเสียง เช่น ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นพุทธสถานมหายาน ปราสาทหินบ้านพลวง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดู ปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดู

2.6 ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในภาคอีสาน ทั้งนี้เพราะอิทธิพลทางการเมืองของอาณาจักรกัมพูชา สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เผยแพร่เข้ามาในภาคอีสาน ดังนั้นศิลปกรรมที่ปรากฏ ซึ่งก่อสร้างโดยศิลาแดง เป็นศาสนสถานของขอมจึงแผ่กระจายไปทั่วบริเวณภาคอีสาน บางแห่งได้สร้างขึ้นเพิ่มเติมศาสนสถานเดิม เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง

2.7 ในราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 เป็นช่วงเวลาภายหลังที่อาณาจักรกัมพูชาเสื่อมอำนาจลง ดินแดนภาคเหนือของไทย ซึ่งได้แก่ อาณาจักรล้านนา อาณาจักรสุโขทัย รวมถึงบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นที่ตั้งของอาณาจักรอโยธยา ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่นับถือพุทธศาสนาหินยาน ได้พัฒนาตนเองเป็นอาณาจักรที่มีความมั่นคงทางการปกครอง ส่วนภูมิภาคอีสานในช่วงเวลานี้เริ่มได้รับวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งจากผู้คนซึ่งอาศัยทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รู้จักกันในนามว่า “ลาว” วัฒนธรรมลาวหรือวัฒนธรรมของอาณาจักรล้านช้างเข้ามาสู่อีสานพร้อมกับการเติบโตของอาณาจักรล้านช้าง ในช่วงเวลานี้อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในรูปแบบศิลปกรรมทางศาสนา ปรากฏอยู่ทั่วไป ตามจังหวัดต่าง ๆ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง โดยหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏ แสดงถึงการรับนับถือพุทธศาสนาหินยานดังปรากฏพุทธสถานซึ่งสร้างขึ้นใหม่ ดังเช่นวัดพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

2.8 ในช่วงเวลาร่วมสมัย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-22 ดินแดนอีสาน กลายเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยภายใต้อำนาจทางการปกครองของอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรล้าน

ข้าง ตามสภาพของความเข้มแข็งทางการเมืองการปกครองของอาณาจักรทั้งสอง แม้ว่าดินแดนอีสาน ตกอยู่ภายใต้การครอบครองของอาณาจักรทั้งสอง สิ่งที่ปรากฏทางด้านวัฒนธรรมที่ชัดเจนในภูมิภาค แห่งนี้ได้แก่ การรับนับถือพุทธศาสนาหินยาน แบบลังกาวงศ์ ซึ่งผู้คนในอีสาน สมัยอยุธยานิยมสร้าง พุทธศิลปกรรมแบบท้องถิ่นอีสาน ดังเช่น พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระธาตุเชิงชุม จังหวัด สกลนคร

2.9 นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา สภาพความแตกแยก ทางการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งทำให้สภาพภายในอาณาจักรล้านช้าง แบ่งแยก เป็นอาณาจักรหลวงพระบาง อาณาจักรเวียงจันทน์ และอาณาจักรจำปาสัก ผลจากความแตกแยก ภายในอาณาจักรล้านช้าง ทำให้เกิดความอ่อนแอทางการทหารและตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของ อาณาจักรไทยสมัยอยุธยาอย่างชัดเจน

2.10 ในพุทธศตวรรษที่ 24 เมื่ออาณาจักรไทยยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) อาณาจักรทั้ง 3 อาณาจักรในดินแดนลาวอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรไทย ดังนั้นการอพยพของคนลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนอีสาน ซึ่งทำให้วัฒนธรรม ลาวมีการหลอมรวมเป็นรูปแบบวัฒนธรรมไทยอีสานและผสมผสานกับวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย เช่น พวกส่วนเขมรในอีสานตอนล่าง นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ อาณาจักรไทยได้ปฏิรูปการปกครองภายในปี พ.ศ. 2435 สภาพการปกครองของอีสานจัดเป็นดินแดน ภายในราชอาณาจักรไทย กลุ่มคนในอีสานจึงรับสืบทอดวัฒนธรรมของราชอาณาจักรไทยและ วัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นเป็นต้นเค้าของประเพณีอีสานสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (เสาวภา ไพทยวัฒน์, 2557)

ยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทย พ.ศ. 2562 – 2580

สำหรับยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทย มีความเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ชาติในระยะ 20 ปี เป็นยุทธศาสตร์เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในระยะยาวสู่ความ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยมีบรรณวิสัยทัศน์ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศ พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยมีเป้าหมายการพัฒนา ประเทศ คือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานแพนทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน” โดยยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ พัฒนาคนใน ทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชน และประโยชน์ส่วนรวม โดยการประเมินผลการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ (กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา, 2562) ประกอบด้วย

1. ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยและสังคมไทย
2. ชีตความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาเศรษฐกิจ และการกระจายรายได้
3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ
4. ความเท่าเทียมและความเสมอภาคของสังคม
5. ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ
6. ประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการเข้าถึงการให้บริการของภาครัฐ การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติ จะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562)

ทั้งนี้ในแต่ละยุทธศาสตร์ประกอบไปด้วยสาระสำคัญโดยสังเขปดังต่อไปนี้ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562)

1. ยุทธศาสตร์ชาติในระยะ 20 ปี พ.ศ. 2562 – 2580

1. ด้านความมั่นคง

ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ คือประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เน้นการบริหารจัดการสภาวะแวดล้อมของประเทศให้มีความมั่นคงปลอดภัย เอกอราช อธิปไตย และมีความสงบเรียบร้อยในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ สังคม ชุมชน มุ่งเน้นการพัฒนา เครื่องมือเทคโนโลยี และระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ให้มีความพร้อมสามารถรับมือกับภัยคุกคามและภัยพิบัติได้ทุกรูปแบบ และทุกระดับความรุนแรง ควบคู่ไปกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านความมั่นคงที่มีอยู่ในปัจจุบัน และที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ใช้กลไกการแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการทั้งกับส่วนราชการภาคเอกชน ประชาสังคม และองค์กรที่ไม่ใช่รัฐรวมถึงประเทศเพื่อนบ้านและมิตรประเทศทั่วโลกบนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาลโดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ประกอบด้วย 5 ประเด็น ได้แก่

- 1.1 การรักษาความสงบภายในประเทศ
- 1.2 การป้องกันและแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อความมั่นคง
- 1.3 การพัฒนาศักยภาพของประเทศให้พร้อมเผชิญภัยคุกคามที่กระทบต่อ

ความมั่นคงของชาติ

1.4 การบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคงกับอาเซียนและนานาชาติ

1.5 การพัฒนากลไกการบริหารจัดการความมั่นคงแบบองค์รวม

2. ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน

มีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ บนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการได้แก่

(1) “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่รากเหง้าทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศในด้านอื่น ๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมโลกสมัยใหม่

(2) “ปรับปัจจุบัน” เพื่อปูทางสู่อนาคต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และดิจิทัล และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการอนาคต และ

(3) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคู่มือใหม่ รวมถึงปรับรูปแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับอนาคต บนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปรับปัจจุบัน พร้อมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐ ให้ประเทศไทยสามารถสร้างฐานรายได้และการจ้างงานใหม่ ขยายโอกาสทางการค้าและการลงทุนในเวทีโลก ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้นกลางและลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้ในคราวเดียวกัน ประกอบด้วย 5 ประเด็น ได้แก่

2.1 การเกษตรสร้างมูลค่า

2.2 อุตสาหกรรมและบริการแห่งอนาคต

2.3 สร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยว

2.4 โครงสร้างพื้นฐาน เชื่อมไทย เชื่อมโลก

2.5 พัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานผู้ประกอบการยุคใหม่

ทั้งนี้เห็นได้ว่าในประเด็นที่ 2.3 นั้นเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง ซึ่งเป้าหมายสำหรับประเด็นนี้คือการรักษาการเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของการท่องเที่ยวระดับโลกที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทุกระดับและเพิ่มสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูงประกอบด้วย

(1) ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม

(2) ท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ

(3) ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ความงาม และแพทย์แผนไทย

(4) ท่องเที่ยวสำราญทางน้ำ และ

(5) ท่องเที่ยวเชื่อมโยงภูมิภาค ถือเป็นประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการท่องเที่ยวที่มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีนี้

3. ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่ดีรอบด้าน และมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ 3 และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นวัตกรรม ผู้ประกอบการเกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง ประกอบด้วย 7 ประเด็น ได้แก่

3.1 การปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม

3.2 การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต

3.3 ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่

21

3.4 การตระหนักถึงหตุปัญหาของมนุษย์ที่หลากหลาย

3.5 การเสริมสร้างให้คนไทยมีสุขภาวะที่ดี ครอบคลุมทั้งด้านกาย ใจ

สติปัญญา และสังคม

3.6 การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพ

ทรัพยากรมนุษย์

3.7 การเสริมสร้างศักยภาพการกีฬาในการสร้างคุณค่าทางสังคมและ

พัฒนาประเทศ

4. ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ ที่ให้ความสำคัญกับการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อน โดยการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อส่วนรวม การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบไปสู่กลไกบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของประชากรไทยทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ สามารถพึ่งตนเองและหาประโยชน์แก่ครอบครัวชุมชน และสังคมให้นานที่สุด

โดยรัฐให้หลักประกันการเข้าถึงบริการและสวัสดิการที่มีคุณภาพอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ประกอบด้วย 4 ประเด็น ได้แก่

- 4.1 การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ
- 4.2 การกระจายศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี
- 4.3 การเสริมสร้างพลังทางสังคม
- 4.4 การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเอง

และการจัดการตนเอง

5. ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ธรรมภิบาล และความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างกันทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างบูรณาการ ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการกำหนดกลยุทธ์และแผนงาน และการให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในแบบทางตรงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยเป็นการดำเนินการบนพื้นฐานการเติบโตร่วมกัน ไม่ว่าจะผ่านทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต โดยให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลทั้ง 3 ด้าน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนเพื่อคนรุ่นต่อไปอย่างแท้จริง ประกอบด้วย 6 ประเด็น ได้แก่

- 5.1 สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจสีเขียว
- 5.2 สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจภาคทะเล
- 5.3 สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมที่เป็นมิตรต่อสภาพภูมิอากาศ
- 5.4 พัฒนาพื้นที่เมืองชนบท เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ มุ่งเน้น

ความเป็นเมืองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง

- 5.5 พัฒนาความมั่นคงน้ำ พลังงาน และเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
- 5.6 ยกระดับกระบวนการทัศน์เพื่อกำหนดอนาคตประเทศ

6. ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อปรับเปลี่ยนภาครัฐที่ยึดหลัก “ภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชนและประโยชน์ส่วนรวม” โดยภาครัฐต้องมีขนาดที่เหมาะสมกับบทบาทภารกิจ แยกแยะบทบาทหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ในการกำกับหรือในการให้บริการยึดหลักธรรมาภิบาล ปรับวัฒนธรรมการทำงานใหม่มุ่งผลสัมฤทธิ์และผลประโยชน์ส่วนรวม มีความทันสมัย และพร้อมที่จะปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำนวัตกรรมเทคโนโลยีข้อมูลขนาดใหญ่ ระบบการทำงานที่เป็นดิจิทัลเข้ามาประยุกต์ใช้อย่างคุ้มค่า และปฏิบัติงานเทียบได้กับมาตรฐานสากล รวมทั้งมีลักษณะเปิดกว้าง เชื่อมโยงถึงกันและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างสะดวก รวดเร็วและโปร่งใส โดย

ทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมกันปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริต ความมัธยัสถ์ และสร้างจิตสำนึก ในการปฏิเสธไม่ยอมรับการทุจริตประพฤติมิชอบอย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้ กฎหมายต้องมีความ ชัดเจน มีเพียงเท่าที่จำเป็น มีความทันสมัย มีความเป็นสากล มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การลดความ เหลื่อมล้ำและเอื้อต่อการพัฒนา โดยกระบวนการยุติธรรมมีการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ไม่ เลือปฏิบัติ และการอำนวยความสะดวกตามหลักนิติธรรม ประกอบด้วย 8 ประเด็น ได้แก่

6.1 ภาครัฐที่ยึดประชาชนนี้เป็นศูนย์กลาง ตอบสนองความต้องการและ ให้บริการอย่างสะดวกรวดเร็ว โปร่งใส

6.2 ภาครัฐบริหารงานแบบบูรณาการโดยมียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมาย และเชื่อมโยงการพัฒนาในทุกระดับ ทุกประเด็น ทุกภารกิจ และทุกพื้นที่

6.3 ภาครัฐมีขนาดเล็กลง เหมาะสมกับภารกิจ ส่งเสริมให้ประชาชนและทุก ภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

6.4 ภาครัฐมีความทันสมัย

6.5 บุคลากรภาครัฐเป็นคนดีและเก่ง ยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม มี จิตสำนึก มีความสามารถสูง มุ่งมั่น และเป็นมืออาชีพ

6.6 ภาครัฐมีความโปร่งใส ปลอดการทุจริตและประพฤติมิชอบ

6.7 กฎหมายมีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ และมีเท่าที่ จำเป็น

6.8 กระบวนการยุติธรรมเคารพสิทธิมนุษยชนและปฏิบัติต่อประชาชนโดย เสมอภาค (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562)

ทั้งนี้ การท่องเที่ยววันนี้ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบทบาทด้านการสร้างความ ได้เปรียบใน การแข่งขันให้กับประเทศ และจากยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปีดังกล่าวมีความเกี่ยวเนื่อง ต่อการวางแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติในประเด็นการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ซึ่งมีรายละเอียด โดยสังเขปดังนี้

2. แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการท่องเที่ยว

แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการท่องเที่ยวได้จัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุน แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีเป้าหมายให้ประเทศไทยสามารถสร้างความ หลากหลายด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้ประเทศไทยยังคงกลายเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว ระดับโลกต่อไป และสามารถช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยได้ โดยยังคงรักษาจุดเด่นของ ประเทศทั้งด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นไทย และคุณค่ากับ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติร่วมด้วย ทั้งนี้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตาม สภาวะการณ์โลกและพฤติกรรมของผู้บริโภค อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทย จึงต้องมีการปรับตัวตาม

กระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป และวางแผนการพัฒนา ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อรักษาและพัฒนาขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของประเทศ

การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะ 20 ปี ในระยะแรกให้ความสำคัญกับการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง วางรากฐานด้านการท่องเที่ยวที่เน้นมาตรฐานและคุณภาพระดับสากล สิ่งสำคัญที่สุดคือการสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว การบังคับใช้กฎหมายให้เกิดความปลอดภัย และไม่ให้นักท่องเที่ยวถูกเอารัดเอาเปรียบ แล้วจึงกระจายการท่องเที่ยวทั้งในมิติของพื้นที่และรายได้สู่ชุมชน ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดของ การท่องเที่ยวในการเป็นเครื่องมือในการลดความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย โดยแผนแม่บทด้านการท่องเที่ยวประกอบด้วย 6 แผนย่อย ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม สร้างสรรค์คุณค่าสินค้าและบริการการท่องเที่ยว มุ่งเน้นการใช้องค์ความรู้และนวัตกรรม ผสานกับจุดแข็งในด้านความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เพื่อสร้างคุณค่าให้กับสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวที่ตอบสนองพฤติกรรม ความต้องการนักท่องเที่ยว และสร้างทางเลือกของประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว

2. การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ ส่งเสริมให้ไทยเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ ครอบคลุมการจัดประชุมและนิทรรศการการจัดงานแสดงสินค้า การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นรางวัล การจัดการแข่งขันกีฬาระดับนานาชาติ การท่องเที่ยวเชิงกีฬา รวมถึงการพักผ่อนระหว่างหรือหลังการประกอบธุรกิจ หรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นการดึงดูดกลุ่มนักเดินทางเพื่อธุรกิจและนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ อีกทั้งส่งเสริมให้การจัดงานธุรกิจและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายของประเทศ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่นำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรม รวมถึงการสร้างเวทีเจรจาการค้าและการลงทุนของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเป้าหมาย

3. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ความงาม และแพทย์แผนไทย พัฒนาและยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ความงาม และแพทย์แผนไทย ทั้งสินค้า บริการบุคลากรผู้ประกอบการและแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่คุณค่าการท่องเที่ยว เน้นสร้างความแตกต่างและความเป็นเอกลักษณ์จากการให้บริการตามแบบอย่างความเป็นไทยที่โดดเด่นในระดับสากล ร่วมกับการใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาไทย ที่พัฒนาต่อยอดกับความคิดสร้างสรรค์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ

4. การท่องเที่ยวสำราญทางน้ำ ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางน้ำให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการท่องเที่ยวไทย เป็นแหล่งสร้างรายได้ใหม่ให้กับประเทศ โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมของชุมชน ครอบคลุมการท่องเที่ยวทางทะเลและชายฝั่ง และ

การท่องเที่ยวในกลุ่มน้ำสำคัญ โดย การปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวทางน้ำให้ได้มาตรฐาน สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมถึงบริบทของพื้นที่และชุมชนในพื้นที่

5. การท่องเที่ยวเชื่อมโยงภูมิภาค ยกกระดับให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในภูมิภาคอาเซียน โดยใช้ประโยชน์จากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ แผนการลงทุนพัฒนาโครงข่าย คมนาคมทั้งทางถนน รางน้ำ และอากาศ และกรอบความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อการเชื่อมโยง เส้นทางการท่องเที่ยวภายในประเทศ อนุภูมิภาค และอาเซียน บนฐานอัตลักษณ์เดียวกัน เพื่อส่งเสริมให้เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวร่วมกัน

6. การพัฒนาระบบนิเวศการท่องเที่ยว พัฒนาปัจจัยแวดล้อมให้เอื้อต่อการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวไทย

ทั้งนี้มีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดของแผนบทยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการท่องเที่ยวจำแนกเป็น 4 ช่วง ได้แก่ ระหว่างปี 2561-2565 ระหว่างปี 2566-2570 ระหว่างปี 2571-2575 และ ระหว่างปี 2576-2580 ด้วยการกำหนดค่าเป้าหมายในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2561-2565 ได้แก่

1. ผลผลิตมวลรวมในประเทศด้านการท่องเที่ยวต่อผลผลิตมวลรวมในประเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ 22

2. รายได้จากการท่องเที่ยวของเมืองรองเพิ่มขึ้น โดยเทียบระหว่างอัตราส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวของเมืองหลักและเมืองรอง อยู่ในอัตราส่วน 80:20

3. ความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยดีขึ้น โดยวัดจากอันดับความสามารถทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดย Travel & Tourism Competitiveness Index (TTCI) แล้ว ไม่เกินอันดับที่ 30

โดยแผนย่อย 6 แผนตามแผนแม่บทดังกล่าวได้มีการจัดทำค่าเป้าหมายและตัวชี้วัดรายแผนไว้ด้วย แสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานที่มุ่งเป้า และนำไปสู่การขับเคลื่อนของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวไทย ที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนแผนให้บรรลุเป้าหมายได้สำเร็จลุล่วง (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562)

จากยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทย พ.ศ. 2562 – 2580 สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน รัฐบาลได้มุ่งเน้นและกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาตามยุคสมัย โดยมีกลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายหลักในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ ต่อองค์กรณ์ภาครัฐ เอกชน รวมไปถึงชุมชน ที่ได้รับผลประโยชน์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ดังนั้น ผู้วิจัยสามารถนำมาปรับใช้และนำยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทย พ.ศ. 2562 – 2580 มาปรับใช้เป็น

แนวทางการบริหารจัดการและการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เพื่อบูรณาการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

บริบทพื้นที่วิจัย

1. บริบทอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

1.1 สภาพทั่วไปของอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

ในอดีต อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เดิมทีเป็นตำบลนาดูน ได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอนาดูนเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2512 มีตำบลเข้าร่วมจัดตั้งครั้งแรกจำนวน 4 ตำบล

แบ่งเป็นตำบลที่แยกมาจากอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม 3 ตำบล คือ

1. ตำบลนาดูน
2. ตำบลหนองไผ่
3. ตำบลหนองคู และตำบลที่แยกมาจากตำบลถาวรแอนด์ อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม คือ

4. ตำบลดงบัง

ต่อมาได้แยกจัดตั้งตำบลเพิ่มขึ้นอีก 5 ตำบล ตามลำดับดังนี้

1. ตำบลดงควน แยกหมู่บ้านมาจากตำบลนาดูน ส่วนหนึ่งและหมู่บ้านในเขตอำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคามอีกส่วนหนึ่ง
2. ตำบลห้วยดง แยกหมู่บ้านมาจากตำบลดงบัง ส่วนหนึ่งและตำบลดงควนอีกส่วนหนึ่ง
3. ตำบลดงยาง แยกหมู่บ้านมาจากตำบลหนองคูส่วนหนึ่งตำบลนาดูนส่วนหนึ่ง และตำบลหนองไผ่อีกส่วนหนึ่ง
4. ตำบลกุ้งสันต์รัตน แยกหมู่บ้านมาจากตำบลนาดูนส่วนหนึ่งและตำบลหนองไผ่อีกส่วนหนึ่ง
5. ตำบลพระธาตุ

ต่อมาเกิดสภาพการณ์เดินทางไปติดต่อราชการของประชาชนไปมายากลำบาก เนื่องจากระยะทางไกล การคมนาคมไม่สะดวก ประชากรส่วนใหญ่ต้องเดินทางด้วยเท้า ใช้สัตว์ หรือใช้ล้อเกวียนเป็นพาหนะ ประกอบกับมีป่าไม้เกิดขึ้นหนาแน่น เป็นที่หลบซ่อนของโจรผู้ร้ายโดยเฉพาะโจรปล้นทรัพย์สินมีชุกชุมมาก ด้วยเหตุดังกล่าว ประชาชนชาวตำบลนาดูนจึงได้ปรึกษารื้อกันทำเรื่องขอยกฐานะตำบลนาดูนขึ้นเป็นอำเภอนาดูนในปี พ.ศ. 2522 ในปัจจุบันอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม แบ่งการปกครองออกเป็น 9 ตำบล คือ ตำบลนาดูน ตำบลหนองไผ่ ตำบลหนองคู ตำบลดงบัง ตำบลดงควน ตำบลห้วยดง ตำบลดงยาง ตำบลกุ้งสันต์รัตน และตำบลพระธาตุ

1.2 อาณาเขต

อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

1. ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอ ปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอนาเชือก และอำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม
3. ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอลำปุม จังหวัดมหาสารคาม
4. ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลูกคลื่นสลับกันไม่มีภูเขา ไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน มีป่าไม้เบญจพรรณเหลือบ้างเล็กน้อย ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินปนทราย ในฤดูแห้งเก็บน้ำไม่อยู่ บางแห่งจะมีดินเกลือหรือดินเค็มปะปนซึ่งพบเป็นจำนวนมากทางทิศตะวันออกและทิศใต้

1.4 ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม มีลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไปได้รับอิทธิพลมาจากลมมรสุม ฤดูฝนมีน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีน้อย ฤดูหนาวอากาศหนาวเย็น ฤดูร้อนอากาศร้อนจัด

1.5 อาชีพของประชาชน

อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ประชาชนส่วนมากประกอบอาชีพกสิกรรมเป็นหลัก ได้แก่ การทำนา แปลงผัก ซึ่งอาศัยน้ำฝน ไม่มีชลประทาน หรือแหล่งน้ำใหญ่ในการเพาะปลูก การทำไร่มันสำปะหลัง การทำไร่อ้อย นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ การปลูกหม่อน และเลี้ยงไหม เป็นต้น และนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ประชากรในเขตอำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ได้มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การประกอบอาชีพค้าขาย การอุตสาหกรรม การรับเหมา การเจียรไนพลอย การเย็บผ้า การทอผ้า ฯ เป็นต้น

1.5 การคมนาคม

อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม การคมนาคมสามารถเดินทางโดยใช้ถนนทางหลวงชนบทหมายเลข 2381 และยังสามารถเดินทางติดต่อกับหมู่บ้าน อำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ได้สะดวกโดยทางรถยนต์ จักรยานยนต์ ซึ่งมีถนนลาดยางตัดผ่านหลายสาย นอกจากนั้นยังมีถนนลูกรังเชื่อมต่อหมู่บ้านและต่างอำเภอไปมาได้สะดวกตลอดปี

1.5 ศิลปะและวัฒนธรรม

ชาวนาคูน มีลักษณะนิสัยจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกันฉันทนพี่น้อง รักความสงบ ชอบทำบุญทำกุศล ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม เป็นผู้ที่มีร่ารวยด้วย

วัฒนธรรม หมั่นทำบุญตามประเพณี 12 เดือน ซึ่งชาวอีสาน เรียกว่า “ฮีตสิบสอง” โดยเฉพาะความเชื่อความความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และนิยามศิลปวัฒนธรรมการ ละเล่นพื้นเมืองได้แก่ หมอลำหมู่ หมอลำกลอน หมอลำเพลิน ฯลฯ เช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไป (กองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาดูน, 2556)

ภาพประกอบ 2 แผนที่อาณาเขตอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

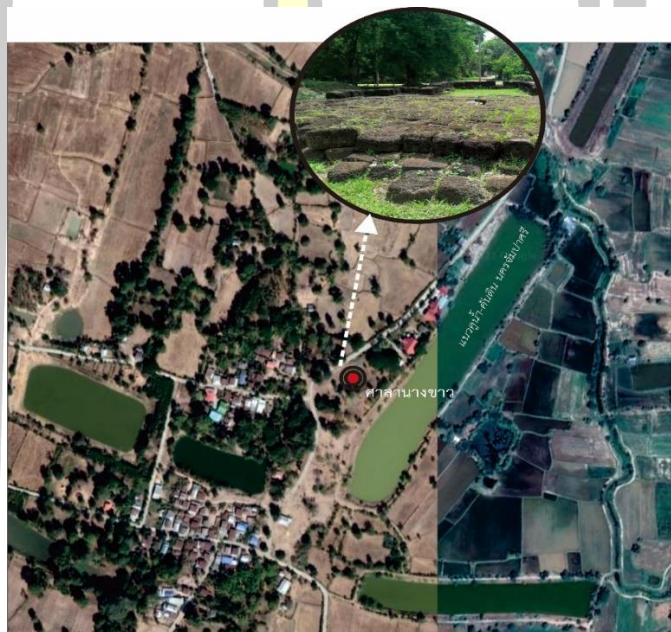
2. บริบทพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในอาณาเขตอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

สำหรับบริบทพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในอาณาเขตอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ที่ผู้วิจัยได้เลือกศึกษา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 8 แห่ง ได้แก่ โบราณสถานศาลานางขาว โบราณสถานกุ่มน้อย โบราณสถานกุ่มสันตรัตน์ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกุ่มสันตรัตน์ พระบรมธาตุนาดูน สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑท์บ้านอีสาน บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี มีรายละเอียดดังนี้

2.1 แหล่งโบราณสถานศาลานางขาว

ศาลานางขาว ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านกุ่ม ตำบลกุ่มสันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นศาสนสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู สร้างด้วยศิลาแลง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 16 ประกอบด้วย ฐานอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางด้านทิศใต้ มีซุ้มประตูหรือโคปุระรูปกากบาทด้านทิศตะวันออกของตัวอาคาร ด้านหลังอาคารพบ

ใบเสมาศิลาแลงตรงกลางสลักรูปสลูปลกลางใบ จากการขุดแต่งโบราณสถานศาลานางขาวในปี พ.ศ. 2514 ได้พบศิลาจารึก 1 หลัก เขียนด้วยอักษรขอมโบราณ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 มีเนื้อหากล่าวว่า “พระบาทบรมโกวไลยบท (พระเจ้าชัยวรมันที่ 6) มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้บรรดาพวกข้าราชการผู้มีนามว่าราชปติวรมัน 3 คน จารึกสุพรรณบัฏเพื่อนำไปเก็บรักษาไว้ใน กัมรเตงชคต หรือ เทวสถาน” ในปัจจุบัน ใบเสมา เทวรูป และจารึกที่ขุดค้นพบที่ศาลานางขาวบางส่วนได้นำไปจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น และแหล่งโบราณสถานศาลานางขาว ยังได้ถูกจัดขึ้นเป็นหนึ่งในเส้นทางเที่ยวชมเมืองโบราณนครจำปาศรี เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (กองทุนพระบรมธาตุนาาดูน, 2559)

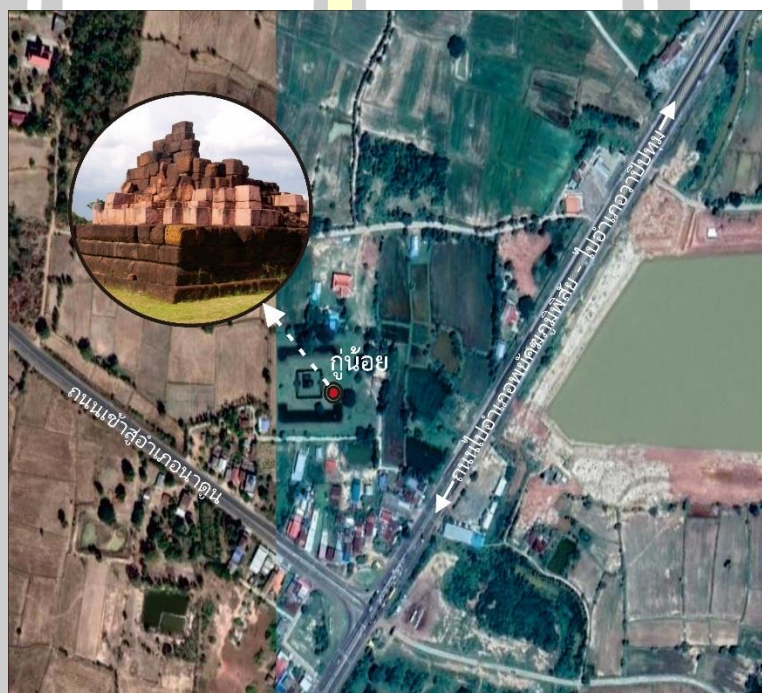

ภาพประกอบ 3 แผนที่ตั้งแหล่งโบราณสถานศาลานางขาว อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

2.2 แหล่งโบราณสถานกุ่มน้อย

กุ่มน้อย ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยตั้งอยู่ทางทิศใต้สุดของกลุ่มโบราณสถานในเขตเมืองโบราณนครจำปาศรี นักวิชาการสันนิษฐานว่าเป็นสถาปัตยกรรมในศิลปะขอมแบบนครวัด ราวพุทธศตวรรษที่ 7 เป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดู มีแผนผังประกอบไปด้วย กำแพงศิลาแลงล้อมรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีซุ้มประตูโคปุระรูปกากบาท ด้านหน้าทางทิศตะวันออกและด้านหลังทางทิศตะวันตก มีปีกกายื่นออกไปทั้งสองข้าง ด้านนอกกำแพงมีคูน้ำล้อมรอบเป็นรูปตัวยูประกบกัน โดยเว้นช่องทางเข้าที่ตรงกลางด้านหน้าและด้านหลังเป็นทางเดิน โดยลักษณะเด่นของปราสาทกุ่มน้อย คือเป็นศาสนสถานในวัฒนธรรมปราสาทเขมรที่ยังคงหลงเหลือ

หลักฐานของเสาไม้ ปักติดอยู่บนฐานหินศิลาแลงที่เจาะเป็นรูช่อง แสดงให้เห็นว่า อาคารที่สร้างขึ้นบนฐานซุ้มประตูโคปุระและอาคารบนฐานศิลาแลงที่ติดอยู่กับปราสาทประธาน มีโครงสร้างเป็นเรือนเครื่องไม้ขนาดใหญ่ ปราสาทประธานของปราสาทกุ่มน้อย สร้างขึ้นจากหินทรายแดงผสมหินศิลาแลง ในปัจจุบันแหล่งโบราณสถานกุ่มน้อย ได้ถูกจัดขึ้นเป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญบนเส้นทางการท่องเที่ยวชมเมืองนครจำปาศรี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม (กองทุนพระบรมธาตุนาคูน, 2559)

ภาพประกอบ 4 แผนที่ตั้งแหล่งโบราณสถานกุ่มน้อย อำเภอ นาคูน จังหวัดมหาสารคาม

2.3 แหล่งโบราณสถานกุ่มน้อย

กุ่มน้อย ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านกุ่ม ตำบลกุ่มน้อย อำเภอ นาคูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นโบราณสถานที่มีลักษณะแบบขอม เป็นสถานที่ที่เรียกว่าโรคยาศาล หรือโรงพยาบาล นักวิชาการสันนิษฐานว่า เป็นสถาปัตยกรรมเนื่องในศิลปะขอมยุคแบบบายัน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 และเป็นโรคยาศาลสถานพยาบาลสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ปราสาทหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงล้อมรอบในกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีซุ้มประตูทางเข้าหรือโคปุระ ก่อด้วยศิลาแลง ส่วนประตูทางเข้านั้น ปรากฏให้เห็นว่ามีแผ่นทับหลังอยู่เหนือประตู กับมีเสาประดับที่กรอบประตูทั้งสองด้าน แผ่นทับหลังและเสาประดับกรอบประตูทำด้วยหินทรายแต่ไม่มีการสลักลายใด ๆ

ในส่วนขององค์ประกอบปราสาทมีลักษณะรูปสี่เหลี่ยมย่อมุม มีประตูทางเข้าอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นประตูหลอก จากการขุดค้นโบราณสถานกุสันทรรัตน์ นักวิชาการสันนิษฐานว่า เป็นปราสาทองค์ที่สร้างตามแบบลักษณะเฉพาะของศิลปะขอม และเป็นปราสาทที่สร้างยังไม่เสร็จสมบูรณ์ (กองทุนพระบรมธาตุนาดูน, 2559)

ภาพประกอบ 5 แผนที่ตั้งแหล่งโบราณสถานกุสันทรรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

2.4 พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกุสันทรรัตน์

สำหรับพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกุสันทรรัตน์สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2556 โดยองค์การบริหารส่วนตำบลกุสันทรรัตน์ที่ได้รับการออกแบบอย่างสวยงามทั้งตัวอาคารและบริเวณรอบ ๆ การจัดแสดงภายในอาคาร ได้แบ่งการจัดแสดงออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นห้องจัดแสดงโบราณวัตถุสมัยขอมที่ขุดพบในเขต ตำบลกุสันทรรัตน์ ส่วนที่สอง เป็นห้องจัดแสดงโบราณวัตถุที่เป็นพระพิมพ์ดินเผา ที่ขุดค้นพบจากกรุพระธาตุนาดูน และส่วนที่สาม เป็นการจัดแสดงภาพถ่ายและข้อมูลอารยธรรมสมัยทวารวดีและสมัยขอม ในปัจจุบันพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกุสันทรรัตน์ เป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญบน

เส้นทางการท่องเที่ยวชมเมืองนครจำปาศรี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน อำเภอ นา
 ดูน จังหวัดมหาสารคาม (กองทุนพระบรมธาตุนาดูน, 2559)

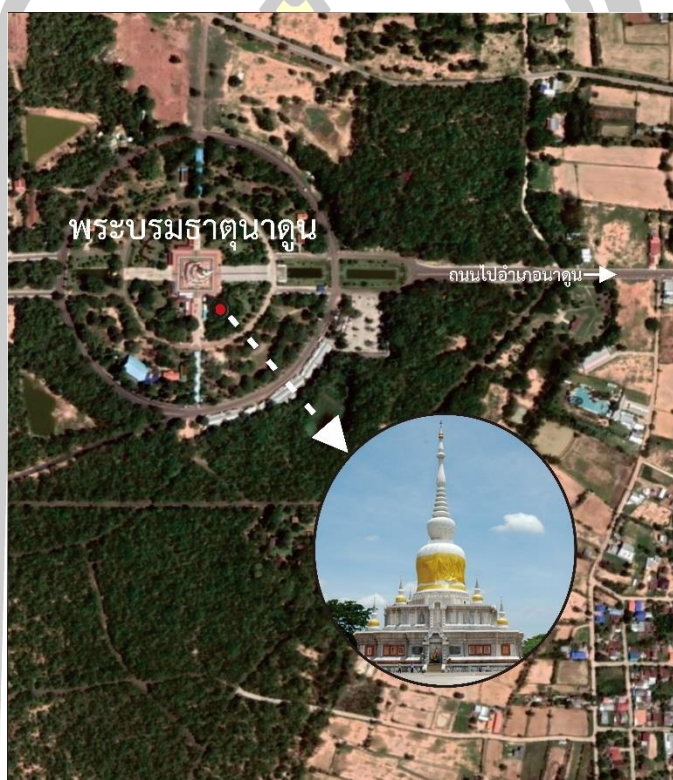
ภาพประกอบ 6 แผนที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานกู๋สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

2.5 พระบรมธาตุนาดูน

พระบรมธาตุนาดูน ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่วัดพระธาตุนาดูน ตำบลพระธาตุ อำเภอนา
 ดูน จังหวัดมหาสารคาม ในปีพุทธศักราช 2522 กรมศิลปากรและราษฎรในตำบลนาดูนได้ขุดพบ
 พระบรมสารีริกธาตุจากเนินดินที่เป็นซากโบราณสถาน ในบริเวณที่นาของ นายทองดี ปะวะภูตา
 ชาวบ้านนาดูนหมู่ที่ 1 ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

สำหรับการก่อสร้างพระบรมธาตุนาดูน ในช่วงปี พ.ศ. 2525 – 2529 จังหวัด
 มหาสารคาม ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดตั้งโครงการพุทธมณฑลอีสาน และการก่อสร้างพระ
 บรมธาตุนาดูนไว้ในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งปัจจุบันคือที่ตั้งของวัดพระธาตุนา
 ดูน โดยการจัดสร้างมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นปูชนียสถานและสิริมงคลแก่ชาวมหาสารคามและและใน
 ภูมิภาค เพื่อสืบทอดพระบรมศาสนามาตามแนวทางแห่งบรรพชน และเพื่อเป็นศูนย์กลางของ
 พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รูปแบบของสถาปัตยกรรมพระบรมธาตุนาดูนมี
 โครงสร้างเป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก ยึดรูปแบบการสร้างจำลองมาจากลักษณะของสถูปสำริดที่

ค้นพบการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนฐานขององค์พระธาตุเป็นศิลปะประยุกต์ผสมผสานกับแบบศิลปะในสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 13 ในปัจจุบันพระบรมธาตุนาดูน เป็นหนึ่งในพุทธมณฑลอีสานที่มีบทบาทสำคัญทางด้านสังคมวัฒนธรรมของชาวอีสาน และได้ถูกจัดขึ้นเป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญบนเส้นทางท่องเที่ยวชมเมืองนครจำปาศรีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (กองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาดูน, 2556)

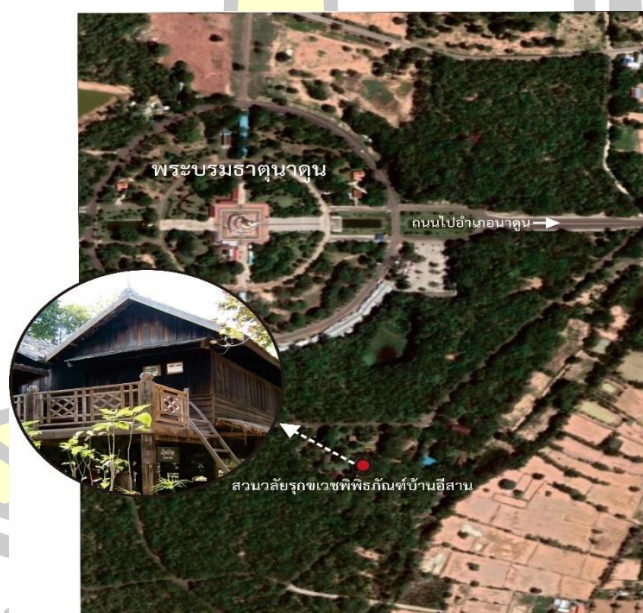

ภาพประกอบ 7 แผนที่ตั้งพระบรมธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

2.6 สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน

สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน ตั้งอยู่ในอุทยานพุทธมณฑลอีสานพระบรมธาตุนาดูน ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลและจัดแสดงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสาน ตามแนวคิดการศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่สมดุลกันระหว่างวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยแบ่งออกเป็นบริเวณต่างๆ ได้แก่ โรงเกวียน หมู่บ้านอีสาน เถียงนา กองฟาง โรงแสดงกลางแจ้ง และบริเวณที่พักผ่อน ภายในบริเวณหมู่บ้านอีสาน จัดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของเรือนกับวิถีชีวิตระบบครอบครัว เครื่องญาติ เศรษฐกิจ ความเชื่อทางศาสนา ฯลฯ ภายในเรือนอีสานแต่ละหลังได้จัดเป็น

พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน รวมทั้งข้อมูลที่แสดงความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์และความเชื่อในการใช้พันธุ์ไม้ของชาวอีสาน สำหรับพิพิธภัณฑ์บ้านอีสานก่อตั้งขึ้นจากโครงการน้ำพระทัยจากในหลวงหรือโครงการอีสานเขียว เมื่อปี พ.ศ. 2531 พบเนื้อที่ 150 ไร่ หนึ่งในโครงการของสถาบันวิจัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อ ศึกษาปฏิบัติการด้าน สังคมศาสตร์ เกี่ยวกับวิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมอีสาน ในรูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่กับการศึกษาปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เรื่องพืชสมุนไพรและพันธุ์ไม้ในเอเชีย โดยจำลองวิถีต่างๆ ของชาวอีสาน ตั้งแต่เรือนเย้า เรือนภูไท และเรือนอีสาน ภายในบ้านจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ประจำวันของชาวอีสาน นำเสนอภาพชีวิตของสังคมและวัฒนธรรมอีสานที่ดำรงอยู่ด้วยข้าวและน้ำ ด้วยเหตุผลที่อีสานเป็นสังคม เกษตรกรรมทำนา ที่จำเป็นต้องอาศัยน้ำเป็นหลัก และยังเชื่อมโยงไปสัมพันธ์กับวิถีชีวิตการดำรงชีวิตที่ผู้คนจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องปลา ป่าไม้ ป่า กลือ เป็นต้น ในปัจจุบันสวนวลัยรุกขเวช พิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน เป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญบนเส้นทางการท่องเที่ยวชมเมืองนครจำปาศรี เพื่อเป็นแหล่งศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน และเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชน อำเภอนาตุ่น จังหวัดมหาสารคาม (กองทุนพระบรมธาตุนาตุ่น, 2559)

ภาพประกอบ 8 แผนที่ตั้งสวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน อำเภอนาตุ่น จังหวัดมหาสารคาม

2.7 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลนาตุ่น อำเภอนาตุ่น จังหวัดมหาสารคาม เป็นบ่อน้ำที่ผุดต้นขึ้นจากใต้พื้นดินอยู่ตลอดเวลาไม่มีเหือดแห้ง ตั้งอยู่บนพื้นที่นาของนายกำน ปัจจัยโก

โดยทั่วไปชาวบ้านมักจะเรียกแหล่งน้ำนี้ว่า “บ่อน้ำตุน” หรือ “หนองน้ำตุน” โดยสาเหตุที่ได้ชื่อว่าบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์เนื่องจากเมื่อปี พ.ศ. 2468 กระทรวงมหาดไทยได้สั่งการให้หัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จัดหาน้ำในสระ หรือบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ จัดส่งไปโปรวมในพระราชพิธีรัชมหามังคลาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 7 ทรงเสวยราชย์ ขณะนั้น พระยาสารคามคณาภิบาล (อนงค์พยัคฆ์พันธ์) ข้าหลวงประจำจังหวัดมหาสารคาม (ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม) ได้สั่งให้รองมาตยเอกหลวงพิทักษ์นรากร นายอำเภอวาปีปทุม จัดหาน้ำมาจกอันศักดิ์สิทธิ์ รองอำมาตย์เอกหลวงพิทักษ์นรากรได้ประชุมข้าราชการและประชาชน มีมติให้นำน้ำจากหนองน้ำตุนไปเข้าร่วมพิธีโดยได้ส่งมอบน้ำให้พระยาสารคามคณาภิบาล ข้าหลวงประจำจังหวัดมหาสารคาม เพื่อจัดส่งไปยังสมุเทศาภิบาลร้อยเอ็ด และส่งต่อไปยังกรุงเทพฯ เพื่อนำไปประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ในปัจจุบันบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์เป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญบนเส้นทางการท่องเที่ยวชมเมืองนครจำปาศรี เพื่อเป็นแหล่งศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน และเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน อำเภอวานานาน จัหวัดมหาสารคาม (กองทุนพระบรมธาตุนานาน, 2559)

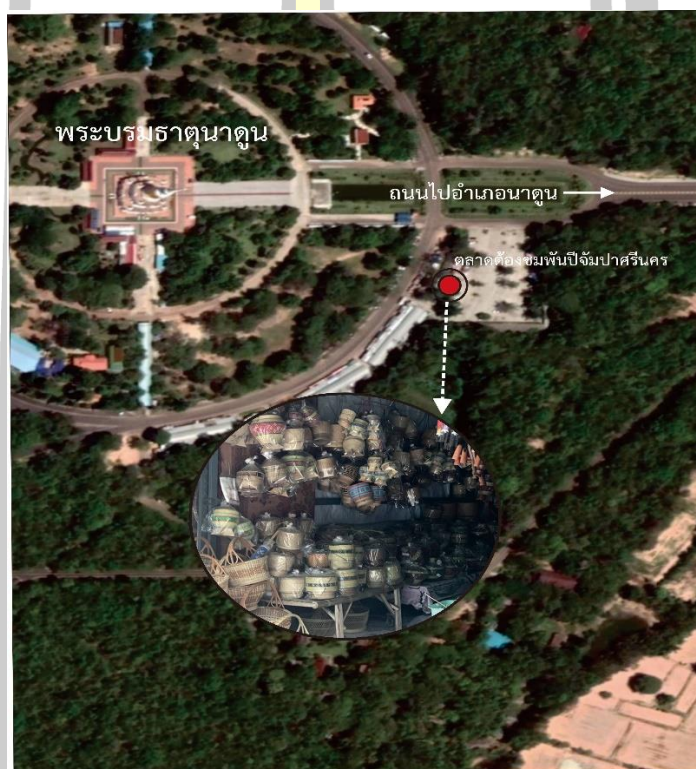

ภาพประกอบ 9 แผนที่ตั้งบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ อำเภอวานานาน จัหวัดมหาสารคาม

2.8 ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี

ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ 2560 เป็นการดำเนินงานตามโครงการตลาดชุมชนเพื่อธุรกิจท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐบาล โดยกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ ได้ส่งผ่านโครงการ "ตลาดต้องชม" ให้กับจังหวัดมหาสารคาม เพื่อสานต่อเจตนารมณ์ ให้เป็น

รูปธรรมด้านการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างงานให้กับชุมชน กลุ่มผู้นำสำคัญและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ได้ยกระดับตลาดชุมชนทั่วไปให้กลายเป็นตลาดที่มีความหลากหลายทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ในปัจจุบันตลาดต้องชมพื้้นปีจัมปาศรีนคร เป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญบนเส้นทางการท่องเที่ยวชมเมืองนครจัมปาศรี เพื่อเป็นแหล่งศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน และเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (กองทุนพระบรมธาตุนาดูน, 2559)

ภาพประกอบ 10 แผนที่ตั้งตลาดต้องชมพื้้นปีจัมปาศรีนคร อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี ได้มีการใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรของการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดมาปรับใช้ประกอบการวิเคราะห์ผลและนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ประกอบด้วย 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยว แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวคิดองค์ประกอบการท่องเที่ยว (4As) สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยว

1.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว

1. ความหมายของการท่องเที่ยว

McIntosh Robert W and Goeldner. (1986) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางเพื่อจุดหมายต่างๆโดยมีมูลเหตุจูงใจ 4 ประเภท ดังนี้

1. มูลเหตุจูงใจทางด้านกายภาพ หมายถึง ความต้องการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เช่น เข้าร่วมกิจกรรมทางกรีกกีฬา หรือรักษาสุขภาพ พักผ่อนตากอากาศชายทะเล หรือร่วมกิจกรรมบันเทิงอื่นๆ

2. มูลเหตุจูงใจทางวัฒนธรรม หมายถึง ความต้องการเรียนรู้เรื่องต่างๆ ในแหล่งอื่นที่มีใช้ที่อยู่เดิม ไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปวัฒนธรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ประเพณีต่างๆ

3. มูลเหตุจูงใจด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หมายถึง ความต้องการพบปะสังสรรค์กับผู้คนใหม่ๆ หรือเพื่อนเก่า ญาติพี่น้อง

4. มูลเหตุจูงใจด้านสถานภาพและเกียรติภูมิ หมายถึง ความต้องการพัฒนาตนเองให้มีฐานะหรือเกียรติภูมิสูง อาจเป็นไปเพื่อการศึกษ การประชุมและการติดต่อธุรกิจ

ปรีชา แดงโรจน์ (2544) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งกระทำ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำ โดยปกติจะเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยไม่คานึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกลและการเดินทางนั้นจะมีการค้างแรมหรือไม่

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) การท่องเที่ยว เป็นเรื่องของการเดินทางที่เป็น การชั่วคราวด้วยความสมัครใจ มีใช้ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้าง แต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจความสนุกสนานเพลิดเพลิน การศึกษา ศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจการประชุมสัมมนา เป็นต้น มิฉะนั้นก็จะเป็นการเดินทางที่ไม่ใช่การท่องเที่ยว

ฐิรัชญา มณีเนตร (2552) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของมนุษย์จากสถานที่ใดสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง หรือการเดินทางจากถิ่นพำนักที่อาศัยไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจไปและเป็นการเดินทางด้วยเหตุผลของการท่องเที่ยวมิใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้ เช่น การเดินทางเพื่อการพักผ่อน การเดินทางเพื่อไปชมการแข่งขันกีฬา การเดินทางเพื่อการศึกษา การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนาการเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้องหรือเพื่อน การเดินทางเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2546) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อ ความเพลิดเพลิน พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไข 3 ประการคือ

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ได้ ที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพหรือแสวงหารายได้

หรือแสวงหารายได้

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเป็นการนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่างที่มีการเดินทางจากที่หนึ่งไปที่หนึ่ง ซึ่งมักหมายถึงเดินทางจากที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมี แรงกระตุ้นจากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ

รัชพร จันทร์สว่าง (2546) ให้ความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหว การโยกย้ายของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติ ไปยังสถานที่ต่าง ๆ เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจและพึงพอใจของผู้เดินทาง เช่น การเดินทางเพื่อการพักผ่อนการเดินทาง การเดินทางเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเดินทางเพื่อการศึกษา การเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้องหรือเพื่อน เป็นต้น ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

2. ความหมายของนักท่องเที่ยว

ฐิรัชญา มณีเนตร (2552) กล่าวว่า นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่เดินทางจากถิ่นพำนักที่อาศัยไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราวเป็นเวลาอย่างน้อย 24 ชั่วโมงขึ้นไป ด้วยความสมัครใจและมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางที่แตกต่างกัน แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้ที่จุดหมายปลายทาง ซึ่งนักท่องเที่ยวลือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว โดยองค์การการท่องเที่ยวโลกได้ให้ความหมายของนักท่องเที่ยว โดยเสนอแนะให้ประเทศสมาชิกใช้คำว่า ผู้มาเยือน (Visitor)

สุวัฒน์ จูธากรณ์ และจริญญา เจริญสุกใส (2552) ได้ให้ความหมายของนักท่องเที่ยวไว้ว่านักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน เป็นผู้เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว ซึ่งเรียกรวมกันทั้งนักท่องเที่ยวที่เป็นผู้มาเยือนว่า “Visitors” จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ

1. จำแนกตามช่วงเวลาที่ใช้ในการไปเยือนและการพักค้างคืน ณ สถานที่ที่ไปเยือนนั้น ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม

1.1 นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่มาเยือนชั่วคราว ซึ่งพักอยู่ ณ สถานที่ที่ไปเยือนอย่างน้อย 24 ชั่วโมง และมีการพักค้างคืนอย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่เกิน 1 ปี

- ผู้ที่ไม่มีถิ่นพำนักอยู่ในสถานที่ที่ไปเยือน
- ผู้ที่มีสัญชาติของประเทศนั้น หรือเดิมเป็น คนในถิ่นนั้นแต่ปัจจุบันไม่ได้มีถิ่นพำนักอยู่ ณ สถานที่ที่ไปเยือนแล้ว
- ผู้ที่เป็นลูกเรือ (พนักงานปฏิบัติหน้าที่บนเครื่องบินและเรือโดยสาร) ซึ่งไม่มีถิ่นพำนัก ณ สถานที่ที่ไปเยือน ซึ่งเข้าไปพักค้างคืน ณ สถานที่ที่ไปเยือนนั้น

1.2 นักทัศนาจร หมายถึง ผู้มาเยือนชั่วคราว ซึ่งพักอยู่ ณ สถานที่นั้นน้อยกว่า 24 ชั่วโมง และไม่พักค้างคืน ซึ่งได้แก่

- ผู้โดยสารเรือสำราญหรือเรือเดินสมุทร ซึ่งมาแวะพักเพียงชั่วคราวและไม่ได้พักค้างคืน
- ผู้มาเยือนที่จากสถานที่นั้นไปภายในวันเดียวกันผู้ที่เป็
นลูกเรือ (พนักงานปฏิบัติหน้าที่บนเครื่องบินและเรือโดยสาร) ซึ่งไม่ได้มีถิ่นที่อยู่อาศัย ณ ประเทศหรือสถานที่นั้น และแวะพักเพียงชั่วคราว ในเวลาไม่เกิน 24 ชั่วโมง

2. จำแนกตามถิ่นพำนักของผู้มาเยือน ซึ่งสามารถจำแนกผู้มาเยือนได้ 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

2.1 ผู้มาเยือนขาเข้า (Inbound Visitor) หมายถึง ผู้มาเยือนที่มีถิ่นพำนักในต่างประเทศและเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในอีกประเทศหนึ่ง

2.2 ผู้มาเยือนขาออก (outbound visitor) หมายถึง ผู้มาเยือนที่มีถิ่นพำนักอยู่ในประเทศหนึ่งและเดินทางออกไปยังประเทศอื่น

2.3 ผู้มาเยือนภายในประเทศ (domestic visitor) หมายถึง ผู้มาเยือนที่มีถิ่นพำนักอยู่ในประเทศและเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศนั้น

กุลวรา สุวรรณพิมล (2548) ได้ให้ความหมายของนักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่มาเยือนชั่วคราวซึ่งมักจะมาพักอาศัยอยู่ในประเทศที่มาเยือนไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง มีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ดังนี้

1. เพื่อการพักผ่อน ความเพลิดเพลิน สุขภาพ การศึกษา การกีฬา
2. เพื่อดำเนินธุรกิจ และการประชุมต่าง ๆ
3. เพื่อเยี่ยมครอบครัวและญาติพี่น้อง
4. เพื่อราชการและติดต่อราชการ

สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่เดินทางไปอยู่ในสถานที่อื่นมิใช่ที่พำนักถาวรของตน ซึ่งเป็นการเดินทางไปอยู่ชั่วคราวตั้งแต่ 24 ชั่วโมง มีการค้างคืนอย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่

เกิน 90 วัน หรือเป็นการเดินทางไปอยู่ชั่วคราวในระยะเวลาสั้นๆ ไม่ถึง 24 ชั่วโมง ไม่ได้ค้างคืนและเป็นการเดินทางโดยสมัครใจที่มีค่าใช้จ่ายไปประกอบอาชีพหรือหารายได้

1.1.2 ความหมายของการจัดการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) ได้กล่าวถึง การจัดการการท่องเที่ยวที่ควรระมัดระวัง เน้นการในความรับผิดชอบของหน่วยงานที่ดูแลสถานที่ท่องเที่ยวที่มีอยู่ 5 ประการหลักดังนี้

1. การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ หน่วยงานที่รับผิดชอบในด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวควรมีบทบาทในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้สาธารณชนได้รับรู้และทราบให้มากที่สุด
2. การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นการสำรวจหาข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่
3. การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นการจัดทำแผนงานโครงการ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่ประทับใจของนักท่องเที่ยว
4. การบริหารแหล่งท่องเที่ยว เป็นการกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุด
5. การรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการวางระบบในการดูแลรักษาระบบความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่รับผิดชอบ

มนัส สุวรรณ และคณะ (2541) ได้ให้หลักการในการจัดการการท่องเที่ยว โดยต้องพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายจะต้องพิจารณาระบบย่อยและองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวไปด้วย

1. ทรัพยากรทางท่องเที่ยว (Tourism Resource) ซึ่งประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว
2. การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Services) อันได้แก่ การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่พื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้นๆ
3. การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Marketing) โดยเป็นส่วนของความต้องการในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหมายถึงรวมถึงกิจกรรม รูปแบบหรือกระบวนการการท่องเที่ยว

นอกจากหลักการในการจัดการท่องเที่ยวซึ่งกล่าวในเบื้องต้นแล้วแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวยังสามารถนำมาวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวได้อันประกอบไปด้วย

ปลอดภัย

- แนวทางการบริหารและการจัดการ
- แนวทางการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยว
- แนวทางการบริหารและการจัดการด้านสวัสดิภาพและความ

- แนวทางการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น
- แนวทางการให้ประชาชนกลุ่มและองค์กรอื่นๆมีส่วนร่วม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผนโดยมีการจัดการบริหาร งานบุคคล การอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ รวมทั้งมีการประเมินผลแผนการท่องเที่ยวด้วย

อารีย์ นัยพินิจ และฐิธิชญา มณีเนตร (2551) ได้ให้ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในด้านการวางแผนด้านการจัดการผู้รับผิดชอบ การควบคุม การจัดสรรงบประมาณ การประเมินผล และรายงานผล เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

สรุปว่า การจัดการการท่องเที่ยว คือ การกระทำหรือปฏิบัติอย่างมีเป้าหมายเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ทางสังคมและสภาพแวดล้อม ตลอดจนได้มีการกำหนดแนวทางมาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดี

1.1.3 วิธีการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

พูนทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์ และคณะ (2544) การจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคีภาคต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ทุกฝ่าย ทั้งผู้ไปท่องเที่ยวและชุมชนที่ถูกท่องเที่ยว

จำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2547) ได้กล่าวถึง หลักการในการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ตามหลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวโลก ไว้ดังนี้

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี หมายถึง มีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากร ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพใช้อย่างประหยัด คำนึงถึงต้นทุนด้านคุณค่าและคุณภาพของธรรมชาติและต้นทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นควบคู่กับการลดการก่อของเสีย คือ การร่วมกันวางแผนกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างมีประสิทธิภาพ และจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพเหมือนกัน หรือใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม คือ ต้องมีการวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4. ประสานแผนการพัฒนากองการท่องเที่ยว คือ การประสานแผนการพัฒนากับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบลหรือ เทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวมีศักยภาพ

5. นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น คือ การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่น นำไปประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวเป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น คือ มีการร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบองค์รวม โดยเข้าเป็นหน่วยงานร่วมจัด ร่วมวิเคราะห์หรือร่วมแก้ปัญหา ร่วมส่งเสริมการขาย การท่องเที่ยว ร่วมประเมินผลการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. จัดประชุมและปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน คือ ต้องมีการประสานกับพหุภาคี ได้แก่ ชุมชนหรือประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันการศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ เพื่อร่วมประชุมปรึกษาหารือในการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาดเพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน

8. การพัฒนาบุคลากร คือ การให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งพนักงานดูงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พนักงานมีความรู้ มีแนวคิด และมีวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการ

ท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และช่วยยกระดับมาตรฐานการบริหารการท่องเที่ยว

9. การจัดเตรียมข้อมูลบริการข่าวสารการท่องเที่ยว คือ มีการจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวและบริการการชายให้พร้อม มีเพียงพอต่อการเผยแพร่ซึ่งอาจจัดทำในรูปแบบสื่อที่คนูปกรณ์รูปแบบต่างๆ

10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย คือ การช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่ารวมถึงคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัย เพื่อนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการก่อให้เกิดการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ ที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน แต่เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนที่ถูกท่องเที่ยวและผู้ไปท่องเที่ยวเองในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สุขภาพ ความรู้ และการมีส่วนร่วม เป็นต้น

1.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มุ่งเดินทางไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและได้รับความรู้จากการศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548) ดังนั้น การใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงนำเสนอหัวข้อสำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.2.1 ความหมายของวัฒนธรรม

งามพิศ สัตย์สงวน (2543) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้ รวมทั้งผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้ และนักมานุษยวิทยาใช้เป็นเครื่องมือ เพื่อทำความเข้าใจประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของมนุษย์ในสังคมต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งเข้าใจตัวเองและสังคมโดยได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรม ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมวัตถุ (Material Culture) ซึ่งได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น ตู้เย็น หม้อหุงข้าว แก้วน้ำ มีด โต๊ะ รถ เครื่องบิน โทรศัพท์ โทรทัศน์ จรวด บ้าน วัดหอประชุม เป็นต้นไปจนถึงเครื่องจักรกลประเภทต่างๆ

2. วัฒนธรรมไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non Material Culture) หมายถึง อุดมการณ์ค่านิยม แนวคิดในเรื่องการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ประเพณี การปฏิบัติสืบทอดกันมา และ

เป็นที่ยอมรับกันในชนกลุ่มของตนว่า ดีงาม เหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ ทักษะคติ ความรู้ ความสามารถ ซึ่งเป็นนามธรรมที่มองเห็นไม่ได้ วัฒนธรรมประเภทนี้แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

- สถาบันสังคม
- ศิลปะ
- ภาษา
- พิธีกรรม
- วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม เช่น ศาสนา ความเชื่อทาง

สังคม ค่านิยม ประเพณี และกฎหมาย

ยศ สันตสมบัติ (2540) ได้สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วมและค่านิยมทางสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรม
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงการอบรมสั่งสอน ของพ่อแม่ ครูอาจารย์ และประสบการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์ได้รับสั่งสมมาจากการเป็นสมาชิกสังคม จากกระบวนการต่างๆที่มนุษย์สามารถเข้าใจได้ว่าตนควรมีพฤติกรรมอย่างไรในแต่ละสถานการณ์
3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ พฤติกรรมของมนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นเงินตรา สัญลักษณ์ไฟจราจร หรือสัญลักษณ์ทางศาสนา และรวมถึงภาษา ซึ่งเครื่องมือสื่อความหมายทั้งหมดนี้ สามารถถ่ายทอดความรู้นั้นไปยังคนรุ่นหลังต่อไปได้
4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ในลักษณะนี้วัฒนธรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น สอนให้มนุษย์รู้จักหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ วางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน เพื่อให้สังคมทำงานไปได้ อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังช่วยให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี เพื่อความเจริญก้าวหน้าและความอยู่รอดของมนุษย์
5. วัฒนธรรมคือกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับสิ่งมีชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ซึ่งอาจแสดงออกได้ในรูปแบบของศาสนา พิธีกรรม แนวคิดพื้นฐานของระบบการเมือง ก่อให้เกิดการสร้างสถาบัน หรือองค์กรขึ้นมา เพื่อบริการนิยามความหมายต่างๆ และเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา

6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลาที่อาจจะมีสาเหตุจากความคิดและค่านิยมที่มีจากวัฒนธรรมอื่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความพยายามที่จะควบคุมธรรมชาติและใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผจงจิตต์ อธิคมนันท์ (2543) อธิบายความหมายและลักษณะของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นวิถีชีวิตของสังคม คนในสังคมมีส่วนร่วมและคิดเห็นอย่างไร มีความเชื่ออย่างไรถึงแสดงออกให้ปรากฏเห็น เป็นรูปภาพ ประเพณี กิจกรรม การละเล่น ศาสนา เป็นต้น ตลอดจนสิ่งต่างๆที่คนในสังคมมีส่วนร่วมสร้างขึ้น เช่น สิ่งอันจา เป็นแก่วิถีชีวิต และการครองชีพ ได้แก่ ปัจจัยสี่ เครื่องมือ เครื่องใช้ ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งแสดงปรากฏให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่างๆ ซึ่งมีการสะสมเป็นความรู้ในความทรงจำ จดไว้ในหนังสือและสิ่งต่างๆ ที่สร้างขึ้นและถ่ายทอดไว้ให้แกกัน เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมาชั่วอายุคน มีการเพิ่มเติมเสริมสร้างสิ่งใหม่และปรับปรุงสิ่งเก่าให้เข้ากันได้และมีความเจริญก้าวหน้า โดยวัฒนธรรมจะมีลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นเรื่องสำคัญทำให้ มนุษย์สร้างสิ่งที่เราเรียกว่า วัฒนธรรม เกิดขึ้น มนุษย์จะต่างจากสัตว์ เนื่องจากการกระทำต่างๆ เป็นเรื่องของการเรียนรู้ เช่น การหิวผอม การแปร่งฟัน การเย็บผ้าเขียนหนังสือ ฯลฯ ส่วนสัตว์จะใช้สัญชาตญาณการเรียนรู้ นั้น จะมีลักษณะสั่งสมจากประสบการณ์ ที่มนุษย์ได้เผชิญในชีวิต ไม่ได้ถูกถ่ายทอดทางชีวภาพหรือพันธุกรรมการเรียนรู้ที่เกิดจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มของสังคม

2. เป็นสิ่งที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ เป็นมรดกทางสังคม ซึ่งส่งต่อกันมาหลายช่วงอายุ ซึ่งคนรุ่นต่อมาได้นำ มาใช้ปฏิบัติทำให้คงอยู่ไม่สูญหาย แต่อาจปรับเปลี่ยนไป เช่น การแต่งกาย ภาษา ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น จะขึ้นอยู่กับภาวะสังคมในขณะนั้นๆ

3. เป็นของส่วนรวมในสังคม มิใช่เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาแต่จะช่วยกันคิดสิ่งที่สร้างสรรค์ร่วมกันปฏิบัติ ทำให้วัฒนธรรมนั้นอยู่ยืดยาว เช่น ภาษาการแต่งกาย และวัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนจำนวนมากหรือของสังคมทั้งหมด

จากทรรศนะดังกล่าว สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วัฒนธรรมมุ่งความอยู่ดี มีสุขของคนและสังคม โดยส่วนรวมวัฒนธรรม จึงต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพในอดีตสู่ปัจจุบันและสู่ออนาคต ต้องเชื่อมโยงระหว่างคนในสังคม ซึ่งมีวัยต่างกัน ต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพตนเองต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และสภาพรอบโลก และต้องเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมจะพัฒนาองกงามได้ ต้องอาศัยความเชื่อมโยงและความเข้าใจในความหลากหลาย ความแตกต่างและจุดร่วมของวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมของชาติ และวัฒนธรรมของโลก

1.2.2 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Xie (2004) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมนานา พาผู้คนจากดินแดนและชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันมาพบปะซึ่งกันและกัน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำ ไปยังท้องถิ่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้ต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ความเข้าใจ และความซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดต่อบุคคลวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุด ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้ และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

1.2.3 หลักการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วรรณภา วงษ์วานิช (2546) กล่าวว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จัดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื่องในเทศกาลต่าง ๆ เป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ คือ

1. เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของแต่ละท้องถิ่น และสมควรที่จะดำรงรักษาไว้สืบต่อไป

2. เจ้าของพื้นที่ร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งด้านการวางแผน การจัดการ และการอนุรักษ์

3. มีวิทยากรและมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่น

4. มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความประทับใจ และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4 ประการคือ

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น เพื่อเป็นข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2. เป็นการท่องเที่ยวที่ปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา และดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงาน การบริการ นานา เทียว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่นรวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม และผู้คนของตนเองด้วย

1.2.4 ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญอยู่ 9 ประการ คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง

2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้กระทบน้อยที่สุด

3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวพร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

6. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แหล่งอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

7. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

8. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ และความสะดวกของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุกๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

1.2.5 องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตัวเองอย่างเข้าใจในสรรพสิ่งของโลกที่ไม่สามารถแยกตัวออกจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้นองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญจึงควรมี 6 ด้าน อิงตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังต่อไปนี้คือ

ด้านแรก องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจอยู่ 10 ประการคือ

1. ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น
2. โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ
3. งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง
4. ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก
5. ศาสนา รวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา
6. ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ
7. ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา
8. วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการ

รับประทานอาหาร

9. ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม และเทศกาลต่างๆ
10. ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

ด้านที่สอง องค์ประกอบด้านกระบวนการการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ด้านที่สาม องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และได้รับผลตอบแทนในกำไรธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ด้านที่สี่ องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ด้านที่ห้า องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

ด้านที่หก องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

1.2.6 ประเภทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถจัดประเภทย่อยได้ 5 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว ได้รับความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

2. การท่องเที่ยวงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์ และศึกษาความเชื่อการยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ อีกทั้งได้รับความรู้ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เกิดขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism/Village Tourism)

หมายถึง การท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษเด่น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ ดูผลงานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีกทั้งมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) หมายถึงการท่องเที่ยวไปยัง

สถานที่ออกกำลังกาย เล่นกีฬาหรือแข่งขันการกีฬา โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกีฬาได้สนุกสนานเพลิดเพลินกับการออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันการกีฬา ในขณะเดียวกันก็ได้ไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางจัดการรายการกีฬา ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางสภาพแวดล้อมโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

5. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Health Tourism)

หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม เช่น การนวดตัว การนวดฝ่าเท้า การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพร การฝึกกายบริหาร การฝึกสมาธิ เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างสุขภาพและคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความรับผิดชอบอย่างมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

1.2.8 นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อความสนใจใฝ่รู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน โดยมีความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม

บริษัท มรดกโลก จำกัด (2537) ได้กล่าวถึงนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นกลไกซึ่งแยกจากนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ออกจากนักท่องเที่ยวทั่วไปได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ โลกทัศน์ รสนิยม และความสนใจก่อนไปทางการศึกษา ทำให้อยากรู้อยากเห็นความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสถานที่ที่ไปพบเห็น เพื่อเปรียบเทียบกับบ้านเมืองตน สะท้อนถึงความเป็นนัคิด นักแสวงประสบการณ์เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตมากกว่าจะสนุกเพียงอย่างเดียว โดยคำนึงถึงผลกระทบอย่างหนึ่งอย่างใดต่อชุมชนหรือประเทศที่ตนเข้าไปเที่ยว นอกจากนี้นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นผู้พร้อมจ่ายค่าบริการต่าง ๆ ในอัตราสูงกว่า นักท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไป และให้ความสนใจต่อผลกระทบทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของสถานที่ที่เขาเข้าเยี่ยมชมด้วย

สำหรับคุณสมบัติของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพอสรุปได้ดังนี้คือ

1. เป็นผู้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวยังท้องถิ่นใดแล้ว ก็มีความประสงค์ที่จะสร้างสัมพันธภาพร่วมกัน และเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันกับชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ
2. เป็นผู้ที่ไม่รู้ใฝ่เรียน เพื่อเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยว เพิ่มพูนคุณภาพชีวิต เรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คน และระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นๆ
3. เป็นผู้มีความประทับใจ ตื่นเต้น ซาบซึ้ง และแปลกใจใน วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้ไปชม เช่น ชมโบราณสถาน การแสดงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เรียนรู้การทำอาหาร เป็นต้น
4. เป็นผู้ที่มีอาชีพมั่นคง มีความต้องการความปลอดภัยต่อการเดินทางต้องการที่พักสะอาด ต้องการอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ
5. เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกต่อการรักษาคุณค่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมและ วัฒนธรรมท้องถิ่นอีกทั้งยังมีความห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและ สภาพแวดล้อม

ในส่วนของคุณสมบัติของมัคคุเทศก์ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพอสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

1. เป็นผู้มีความรู้ในสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นเป็นอย่างดี
2. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อความหมายและการสื่อสารที่ดี โดยเฉพาะภาษาต่างประเทศ
3. เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพและความประพฤติดี สามารถสร้างความศรัทธาความประทับใจและเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว โดยการแต่งกาย การวางตัว การเอาใจใส่ และการตรงต่อเวลา อีกทั้งรู้จักหะการทํา กิจกรรม และมีสุขภาพแข็งแรง
4. เป็นผู้ที่ไม่ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ช่างสังเกต และมีความคิดสร้างสรรค์
5. เป็นผู้รักและรู้คุณค่าศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม ประเพณีพื้นบ้านของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ

1.3 แนวคิดองค์ประกอบการท่องเที่ยว (4As)

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวมีนักวิชาการหลายท่านสรุปไว้ใกล้เคียงกันดังนี้

Cooper & Boniface (1998) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวเป็นสถานที่สำคัญที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องประกอบด้วย 4 As คือ

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) แหล่งท่องเที่ยวควรมีสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ หรือมีลักษณะชวนใจ มีเสน่ห์เฉพาะตัว

2. การเข้าถึง (Accessibility) แหล่งท่องเที่ยวจะดึงดูดความสนใจได้มากหากมีความสะดวกในการเข้าถึง

3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) แหล่งท่องเที่ยวควรก่อให้เกิดความประทับใจ สุขใจ และซาบซึ้งในการเที่ยวชม

4. บริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service) แหล่งท่องเที่ยวควรจัดสรรบริการด้านต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว หน่วยงาน และภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องเพื่ออำนวยความสะดวกและดึงดูดนักท่องเที่ยวมายังสถานที่ท่องเที่ยว

Collier and Harraway (1997) กล่าวว่าแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ประการหรือ 3 As ได้แก่

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ที่เกิดจากสถานที่ (Site) หรือเหตุการณ์ (Event) โดยสถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น แต่เหตุการณ์ที่นำประทับใจเกิดจากมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) หมายถึง บริเวณพื้นที่และโครงสร้างสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นรองรับกิจกรรมของผู้มาเยือนและกิจกรรมในการบริหารจัดการพื้นที่สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว การก่อสร้างปัจจัยพื้นฐาน เช่น ระบบขนส่ง ระบบสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยวเพราะจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายและเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวด้วย

3. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ซึ่งจะต้องมีระบบขนส่ง (Transportation) ประกอบด้วยเส้นทาง ยานพาหนะ และผู้ประกอบการขนส่งเพื่อลำเลียงคนและสิ่งของไปยังจุดหมายปลายทาง

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้สรุปเพิ่มเติมว่า การที่จะให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวใด ๆ ก็ตาม มักจะขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการดังที่คูเปอร์ และฮาราเวย์ ได้กล่าวไว้แล้ว คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจ เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง เป็นปัจจัยสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้น ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง

3. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชมแหล่งท่องเที่ยวได้ประทับใจ เช่น บริการด้านน้ำประปา ไฟฟ้า การสื่อสาร การขนส่ง ที่พัก อาหาร นำเที่ยว แลกเปลี่ยนเงินตรา สินค้าที่ระลึก เป็นต้น

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2543) กล่าวว่า การท่องเที่ยวที่จะบรรลุวัตถุประสงค์นั้น แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ (3As) ได้แก่

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่(Site) และเหตุการณ์ (Event) สถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติสร้างหรือมนุษย์สร้างขึ้น แต่เหตุการณ์ที่นำประทับใจเกิดจากมนุษย์สร้างเพียงอย่างเดียว
2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ความสะดวกสบายที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปถึงสถานที่ได้อย่างรวดเร็ว ปลอดภัยและสะดวกสบายยิ่งขึ้น การก่อสร้างปัจจัยพื้นฐาน (Infrastructure) เช่น ระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในแหล่งท่องเที่ยว
3. การเข้าถึง (Accessibility) การเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องมีระบบการขนส่ง (Transportation) ประกอบด้วย เส้นทางยานพาหนะ สถานี และผู้ประกอบการขนส่ง เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลำเลียงคนและสิ่งของไปยังจุดหมายปลายทางโดยผ่าน เส้นทางหรือท่าลำเลียง

จากทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้แนวคิดองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว ของ Cooper & Boniface (1998) ซึ่งได้อธิบายว่า แหล่งท่องเที่ยวเป็นสถานที่สำคัญที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องประกอบด้วย 4 As อันประกอบไปด้วย ด้านความดึงดูดใจ ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสำราญจากแหล่งท่องเที่ยว และด้านองค์ประกอบของการบริการ ซึ่งมีความครอบคลุมและเหมาะสมเพียงพอกับการวิเคราะห์ข้อมูลการบริหารจัดการและการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในเขตนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

สรุปได้ว่า จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ แนวคิดการจัดการท่องเที่ยว แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวคิดองค์ประกอบการท่องเที่ยว (4As) ทำให้ทราบว่า การจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว หรือการคิดหาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีหลากหลายบริบทที่เชื่อมโยงต่อกัน โดยมีบุคลากร หรือกลุ่มคนเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลง ในขณะเดียวกันความพร้อมของสถานที่ท่องเที่ยวก็มีส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดสภาพคล่องตัวต่อการท่องเที่ยว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องของสภาพปัจจุบัน ปัญหา ตลอดจนการนำมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ขั้นตอน หรือวิธีการแก้ไขปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวในเขตนครจัมปาศรี ที่ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาาดูน สวนวาลย์รุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสันตรัตน์ ตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานกุ้งสันตรัตน์ โบราณสถานศาลนางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย

2. ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีมาปรับใช้ประกอบการวิเคราะห์ผลและนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ประกอบด้วย 4 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีแรงจูงใจ สามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

2.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

สหประชาชาติ United Nation Organization (1981) ให้ความหมาย การมีส่วนร่วม (Participation) ไว้ว่า

1. การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา
2. การเข้ามามีส่วนร่วมให้เกิดการพัฒนา
3. การเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในเรื่องพัฒนา

ลิส (Lisk, 1985 อ้างถึงในปริดา เจษฎารางกุล, 2550) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของการเชื่อใจและการยอมรับตนเองเพื่อที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างยั่งยืนซึ่งสามารถสังเกตได้จากระดับความพึงพอใจ ระดับความไว้วางใจและต้องครอบคลุมทัศนคติความคาดหวังและกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน

เฮต แฟร์ไชลด์ และคณะ (Fairchild, et. al., 1964 อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทรจันทร์, 2546) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกัน หรือการเข้ามามีส่วนติดต่อสัมพันธ์กันและอาจหมายถึงสถานการณ์ทางสังคมด้วยก็ได้

วิลเลียม (Erwin, 1976 อ้างถึงใน ปริดา เจษฎารางกุล, 2550) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน พัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเองเน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างเข้มข้นกับประชาชนใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

อาภรณ์พันธุ์ จันทร์สว่าง (2522) ได้อธิบายเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าการมีส่วนร่วม (Participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความ ต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และความเห็นพ้องต้องกันจะต้องมีมากจนเกิดความคิดริเริ่ม โครงการเพื่อปฏิบัติ กล่าวคือจะต้องเป็นความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีมากจนเกิดความคิดริเริ่ม โครงการเพื่อการปฏิบัติการณ์นั้น ๆ เหตุผลเบื้องต้นของการที่มีคนมารวมกันได้ ควรจะต้องมีการ

ตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมดที่ทำโดยกลุ่มหรือทำในนามกลุ่มนั้นกระทำผ่านองค์การ (United Nation Organization) ดังนั้น องค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลง

วิลเลียม (William, 1980 อ้างถึงในธนวัฒน์ คามิลาพันธ์, 2550) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องกับองค์การด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของ บุคคลหนึ่งในสถานการณ์ (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม

ไพร์ตัน เตชะรินทร์ (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า หมายถึง กระบวนการรัฐ การทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน ให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์ (2540) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชน ไม่ว่าจะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงาน โดยการร่วมคิด ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมในการติดตามประเมินผล

จากทัศนะข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การที่ประชาชน หรือกลุ่มบุคคลมีแนวคิดหรือจุดมุ่งหมายที่เหมือนกันเข้ามาดำเนินการนั้นให้แล้วเสร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดแล้วรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

2.1.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ โดย เยาวมาลย์ จ้อยจุฬี (2542) ได้อธิบายถึงการกระทำทางของมนุษย์ (Action of Human) ในลักษณะที่สามารถนำไปปรับใช้ทางสังคมทั่วไป กล่าวคือ การกระทำใด ๆ ของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับความสนใจและระบบค่านิยมของ บุคคล

1. บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล (Personality)
2. ระบบสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ (Social System)

3. วัฒนธรรม (Culture) ในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่และวัฒนธรรมนี้จะเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อถือ (Idea of Believes) ความสนใจ (Primary of Interest) และระบบค่านิยมของ บุคคล (System of Value Orientation)

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ (2532) ได้ศึกษาเรื่องการกระทำของมนุษย์ (Human Action) โดยให้กำหนดความการกระทำว่าเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งที่เป็นแบบเปิดและลึกลับซึ่งบุคคลผู้ทำกำหนดให้มีความหมายเป็นส่วนตัว ความเข้าใจในระบบความหมายเกิดขึ้นได้ 2 ประการ กล่าวคือ

1. ความหมายส่วนตัวจากการกระทำของ บุคคลหนึ่งสามารถเข้าใจได้จากการสังเกตโดยตรง

2. มีการเข้าใจสิ่งเร้า เราสามารถแสดงความรู้สึกออกมาด้วยตัวเราเองในการให้เหตุผลซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของผู้นำหรือถ้าการกระทำของ บุคคลไม่มีเหตุผลแล้วอาจจะเข้าใจในส่วนประกอบแห่งอารมณ์ที่มีการกระทำเกิดขึ้น โดยอาศัยการเข้าไปมีส่วนร่วมที่มีความเห็นอกเห็นใจต่อมนุษย์ ผู้สังเกตไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยกับแนวทฤษฎีหรือจุดมุ่งหมายขั้นสูงสุดหรือค่านิยมของผู้นำ แต่โดยสติปัญญาแล้วเราอาจเข้าใจสถานการณ์และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง อีกนัยหนึ่งการกระทำบางอย่างเกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นสามารถถือได้ว่าการอธิบายที่แท้จริงของการกระทำเพราะแรงกระตุ้นจะมีอยู่ในส่วนลึกของจิตใจผู้กระทำและสำหรับผู้สังเกตนั้น แรงกระตุ้นเป็นพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาพฤติกรรม โดยแอนดรูว์ และสติเฟล (Andrew & Stiefel, 1980 อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทรจันทร์, 2546) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ 4 ประการคือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นปฏิบัติการ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

สุธี ศรสวรรค์ (2538) ได้แบ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 แบบ ดังนี้

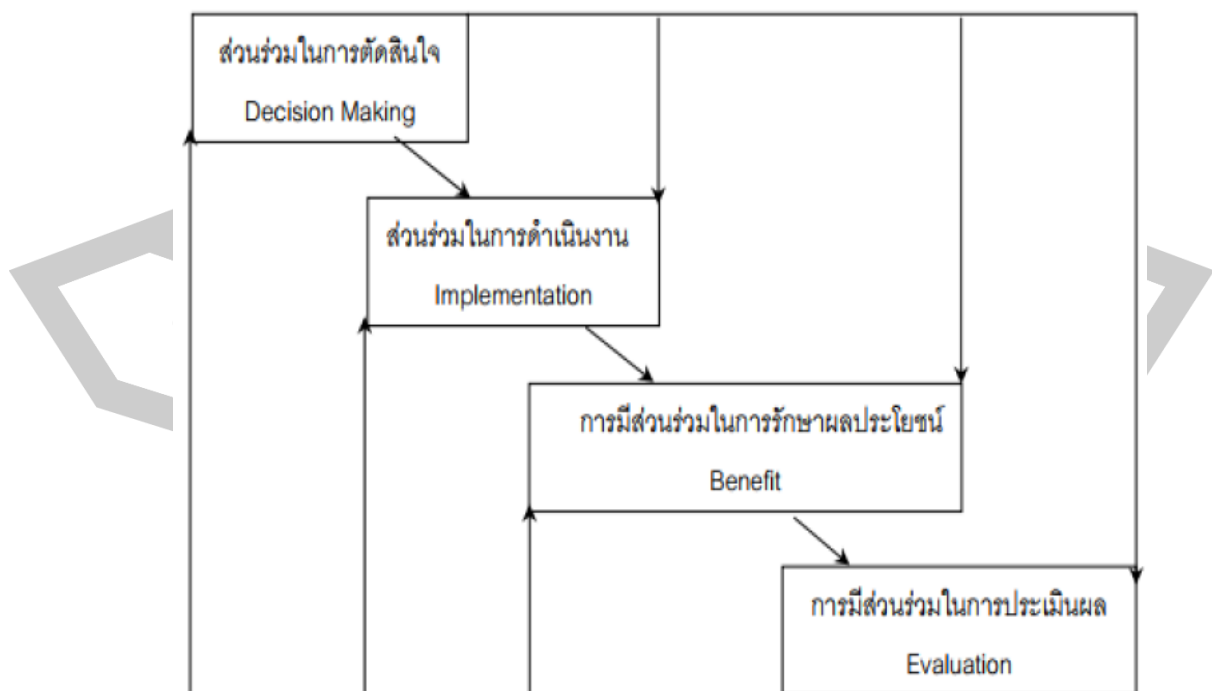
1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ

9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน

10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1977 อ้างถึงใน ธนวัฒน์ คากีลานนท์, 2550)ได้อธิบายและวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ
 2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ(Implementation) ประกอบไปด้วย การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ
 3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านต่าง ๆ ประกอบไปด้วยผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ ผลประโยชน์ทางสังคมและผลประโยชน์ส่วนบุคคล
 4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบการดำเนินงานทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป
- สำหรับรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1977)เสนอไว้ สรุปดังภาพได้ที่แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นการตัดสินใจมีความสำคัญมากสาเหตุว่าการตัดสินใจจะส่งผลต่อการปฏิบัติการและการปฏิบัติการจึงมีผลต่อไปยังการรับผลประโยชน์และการประเมินผลในขณะเดียวกัน เพราะฉะนั้นการตัดสินใจจะมีผลโดยตรงต่อการรับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วย

ภาพประกอบ 11 รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดของ Cohen and Uphoff

2.1.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2528, อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทรจันทร์, 2546) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

ปัญหา

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และพิจารณาแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไข และวางแผน หรือโครงการแก้ไข
3. การปฏิบัติการแก้ไขปัญหตามแผนและโครงการที่วางไว้
4. การรับประโยชน์จากโครงการ
5. การประเมินผลโครงการ

ฉ้อฉน วุฒิศึกกรมรักษา (2536) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมไว้ 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นกำหนดความต้องการ
2. ขั้นวางแผนดำเนินการ
3. ขั้นตัดสินใจ
4. ขั้นดำเนินการ
5. ขั้นติดตามผลงาน

นอกจากนี้ยังได้แบ่งลักษณะการเข้าร่วมไว้อีก เป็นการร่วมประชุม ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมออกแรง ร่วมออกเงิน วัสดุ อุปกรณ์ ร่วมเป็นกรรมการ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

จอห์น และอัฟฮอฟ (John & Uphoff, 1980 อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทรจันทร์, 2546) ได้แบ่งชนิดของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ชนิด คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (ว่าควรทำอะไร)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ(Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ดิน ปรัชญพฤทธิ (2542) กล่าวว่า ทฤษฎีพัฒนาองค์การ(Organization Development) หรือโอดี (OD) มีวัตถุประสงค์ทั่ว ๆ ไปเพื่อที่จะเพิ่มความสามารถขององค์การในการแก้ไขปัญหาที่เป็นอยู่ โดยเน้นการปรับปรุงและปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ เน้นการร่วมแรงร่วมใจ ซึ่งการพัฒนาองค์การมีขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ

1. ค้นหาสาเหตุของปัญหา (Diagnostic)
2. ขึ้นวางแผนการดำเนินงาน (Action - Planning)
3. การปฏิบัติการให้เป็นไปตามกลยุทธ์ที่วางไว้ (Implementing)
4. ขึ้นประเมินผล (Evaluating)

2.1.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1980 อ้างถึงในณรงค์ วาริชล, 2551)กล่าวว่ามีปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. เพศ
2. อายุ
3. สถานภาพสมรส
4. ระดับการศึกษา
5. อาชีพ
6. รายได้
7. ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น
8. สถานภาพการทำงาน

อรพรรณ ภมรสวรรณ (2544) กล่าวว่า การที่ประชาชนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาใด ๆ มากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งปัจจัยภายนอกชุมชนและปัจจัยภายในชุมชน เช่น แบบแผนการดำเนินชีวิต ความรู้และทัศนคติต่อกิจกรรมนั้น ๆ การมีโอกาและการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกนโยบายการพัฒนาของรัฐ บทบาทของทางราชการต่อการพัฒนา โครงสร้างทางการเมืองและสังคม เป็นต้น

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร

2. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีควมศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรงผู้น้อยก็ช่วยแรง

3. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชน ถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส ฯลฯ

รีดเดอร์ (Reeder, 1963 อ้างถึงใน ปริดา เจษฎาวรวงศ์, 2550) ได้สรุป ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการรักษาการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 11 ประการดังนี้

1. การปฏิบัติตนให้สอดคล้องตามความเชื่อถือพื้นฐานกล่าวคือบุคคล และกลุ่มบุคคลเหมือนจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง

2. มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะปฏิบัติในลักษณะ ที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง

3. เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะส่งเสริมป้องกันและ รักษาเป้าหมายตน

4. ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของ บุคคลหรือกลุ่ม บุคคลบางครั้งมีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา

5. ความคาดหวัง บุคคลและกลุ่มบุคคลจะประพฤติตามแบบที่ตน คาดหมายว่าจะต้องประพฤติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวัง จากผู้อื่นด้วยเช่นกัน

6. การมองแต่ตนเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะหาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งคิดว่า ตนเองสมควรกระทำเช่นนั้น

7. การบีบบังคับบุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะหาสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรู้สึก ว่าตนถูกบังคับให้ทำ

8. นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะหาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเรามี นิสัยชอบกระทำอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ

9. โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการ ปฏิบัติของสังคมโดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส ซึ่งโครงการของสังคม เอื้ออำนวยเข้ามามีส่วนร่วมกันในการกระทำเช่นนั้นเท่าที่พวกเขาได้รับรู้

10. ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมกันใน กิจกรรมบางอย่างที่ตนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เขาทำในสถานการณ์เช่นนั้น

11. การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติเมื่อเขารู้สึกว่าเขารับการสนับสนุนที่ดีพอให้กระทำการเช่นนั้น

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization อ้างถึงใน ยูพิน ระพีพันธุ์, 2544) เสนอปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจจากสภาพความเป็นจริงชาวบ้านที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งทั้งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่น ๆ นั้น มีเหตุผลอยู่ 2 ประการคือ
 - 1.1 การมองเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ
 - 1.2 การได้รับคำบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนบ้านให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวชนบทเป็นจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาแต่ก็ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมได้เนื่องจากไม่เห็นช่องทางของการมีส่วนร่วมหรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับดังที่คาดคิดเอาไว้ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นมิได้จัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ ลักษณะการทำงาน กฎระเบียบ แบบแผน เป็นต้น ดังนั้นปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมจึงควรมีลักษณะ

- 2.1 เปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจอยู่ในรูปของการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยมีตัวแทนก็ได้
- 2.2 ควรมีกำหนดเวลาที่แน่ชัด เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้

2.3 กำหนดลักษณะกิจกรรมที่แน่นอน

3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่ง ๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วยและมีโอกาสเข้าร่วม แต่ไม่อาจกำหนดเป้าหมายวิธีการหรือผลประโยชน์ของกิจกรรม เพราะสิ่งเหล่านี้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำ

2.2 ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ทางสังคม (Structural - Functional theory)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมถูกพัฒนาขึ้นโดย บราวน์ แรดคลิฟท์ (A.R. Radcliffe-Brown) มีแนวคิดที่ว่า ระบบสังคมต่าง ๆ ประกอบด้วย โครงสร้างและกิจกรรมต่าง ๆ โครงสร้างทางสังคม คือแบบแผนที่อยู่ได้นานโดยประชากรมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โครงสร้างจะได้มาจากการกระทำระหว่างกันทางสังคม จากบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์

ต่าง ๆ ของพฤติกรรม โดยจะเน้นการทำความเข้าใจกับการคงอยู่และการสืบเนื่องของโครงสร้างและเสถียรภาพทางสังคม ซึ่งตัวบ่งชี้สำคัญดูได้จากข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาของแต่ละสังคม ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มีความผูกพันกันทางสังคมหรือมีความขัดแย้งระหว่างกัน แต่ยอมรับในการขัดแย้งนั้น และมีการจัดการต่อความขัดแย้งอย่างเป็นทางการความสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยลดโอกาสที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและทำให้สังคมทั้งหมดอยู่ต่อไปได้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมเน้นที่การคงอยู่ หรือระบบเสถียรภาพของระบบสังคม รวมทั้งภาระหน้าที่ทางสังคมและความมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงเป็นโมโนภาพสำคัญ ในการวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของกลุ่มทางสังคมต้องถูกนำมาศึกษา ถึงส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมว่า ทำหน้าที่อะไรบ้าง ที่จะทำให้เกิดเสถียรภาพของกลุ่ม (งามพิศ สัตย์สงวน, 2543)

โดยเฉพาะสังคมที่ไม่ซับซ้อน จากลักษณะดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมสามารถนำมาอธิบายความมั่นคงทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ซับซ้อน ในการคิดค้นองค์ความรู้และวิธีการหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ภูมิปัญญาพื้นบ้าน” เพื่อเสริมสร้างทางสังคมของกลุ่มคนให้สามารถคงรูปอยู่ได้ และถ่ายทอดสืบต่อกันมาในลักษณะที่ยั่งยืนวิธีการศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่เป็นการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพของส่วนต่าง ๆ (Parts) ที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมโดยรวม (The Whole) สัมพันธภาพของส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมนั้นเรียกว่า “โครงสร้างของสังคม” (Structural of a Society) ซึ่งหมายถึง สัมพันธภาพของกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีปรากฏอยู่ในสังคมทุกสังคม ประกอบด้วย กิจกรรมทางครอบครัว ญาติพี่น้อง ด้านการศึกษาอนามัย การเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ความเชื่อศาสนาและอื่น ๆ (วรวรรณ อุบลเลิศ , 2552)

สำหรับแนวคิดหลักที่สำคัญ ซึ่ง โบรมิสลอร์ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) (Malinowski, 1944) เสนอแนวคิดที่สำคัญคือการเน้นวัฒนธรรมในการทำหน้าที่สนองตอบความต้องการต่อความจำเป็นของปัจเจกบุคคล โดยวัฒนธรรมเติบโตมาจากความต้องการต่อความจำเป็น 3 ด้าน ของมนุษย์ ดังนี้

1. ความต้องการด้านความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Biological and Psychological Needs) เป็นความต้องการเบื้องต้นของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพให้มีชีวิตอยู่ เช่น ต้องกินสาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การพักผ่อน การเจริญเติบโตการสืบพันธุ์ เป็นต้น

2. ความต้องการสังคม (Instrumental Needs)เกี่ยวกับเรื่องความร่วมมือกันทางสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาพื้นฐาน และทำให้ร่างกายได้รับการตอบสนองความต้องการเบื้องต้นได้ เช่น การแบ่งงานกันทำการแจกจ่ายอาหาร การป้องกันภัย การผลิตสินค้า การบริการและการควบคุมทางสังคม

3. ความต้องการด้านจิตใจ (Symbolic Needs) เป็นความต้องการของมนุษย์ เพื่อความมั่นคงทางด้านจิตใจ เช่น ความต้องการความสงบทางใจ ความกลมกลืนทางสังคม และเป้าหมายของชีวิต ระบบสังคมที่สนองความต้องการเหล่านี้ ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา ศาสนา นิยาย ศิลปะ และเวทมนต์คาถา โดยทั่วไปเวทมนต์คาถาจะทำหน้าที่ที่ทำให้คนรู้สึกอบอุ่นใจ เพราะงานบางอย่างที่ค่อนข้างยากลำบาก โดยมนุษย์ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าจะเกิดผลอย่างไร ทำให้เกิดความไม่มั่นใจจึงต้องพึ่งพาเวทมนต์คาถา เพื่อช่วยทำให้เกิดความมั่นใจมากยิ่งขึ้น ส่วนนิยายปรัมปรา มักให้อำนาจคนชั้นปกครองและให้ค่านิยมทางสังคม ซึ่ง มาลินอสก็ย้ำว่า วัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ต้องทำ คือการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ อย่างไรก็ตามอย่างหนึ่งหรือทั้งสามอย่างดังกล่าวมาแล้ว ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมมีหน้าที่เพื่อสนองความต้องการของปัจเจกชนในสังคมนั้น

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะเด่นของทฤษฎีหน้าที่นิยมของ มาลินอสก็คือ การศึกษาวัฒนธรรมด้านหนึ่ง จะนำไปสู่การศึกษาวัฒนธรรมทั้งหมดในลักษณะองค์รวมที่เป็นโครงสร้างของสังคม (วรวรรณ อุบลเลิศ, 2552) ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้นำเอาทฤษฎีหน้าที่นิยมมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ระบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนวิธีการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวนครจัมปาศรีประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 8 แห่ง ในพื้นที่อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคามเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และตอบสนองความต้องการของประชากรในชุมชนที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว

2.3 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory)

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยลูดีตส์กดี เวชกามา (2553) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการแพร่กระจาย เกิดขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แนวคิดกลุ่มนี้เน้นอิทธิพลของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมต่อการเปลี่ยนแปลง โดยกลุ่มนักคิดสามกลุ่ม ดังนี้

1. สำนักอังกฤษ (British School) ปฏิเสธแนวคิดที่ว่าวัฒนธรรมต่างเกิดได้เองโดยไม่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และมีความเห็นว่า คนมีลักษณะทางชีวภาพพื้นฐานเหมือนกัน ดังนั้น ถ้าคนจะสร้างวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่ต่างกัน วัฒนธรรมก็ต้องเหมือนกันในส่วนพื้นฐาน แต่ความแตกต่างหลากหลายขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมต่างกัน และยังได้เสนอว่า อารยธรรมชั้นสูงมีจุดกำเนิดในประเทศอียิปต์ แล้วจึงแพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก กลุ่มและชนชาติต่าง ๆ ที่มีการติดต่อหรือค้าขายกับชาวอียิปต์ได้นำเอาความรู้ด้านเกษตรกรรม การทำภาชนะ การหลอมเหล็ก การทอผ้า และการก่อสร้างไปใช้ ทำให้ศิลปวิทยาแขนงต่าง ๆ แพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก

2. สำนักเยอรมนี (German School) มีแนวคิดที่ว่ามนุษย์ไม่ชอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นเอง แต่ชอบยืมวัฒนธรรมจากเพื่อนบ้าน วัฒนธรรมนั้นเมื่อแพร่กระจายไป วัฒนธรรมที่ปลายทางจะต้องเหมือนกับวัฒนธรรมต้นกำเนิดไม่มากนักน้อย อาจเหมือนในเชิงปริมาณหรือรูปลักษณะ ซึ่งอาจเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของผู้คน และเป็นแนวคิดที่เน้นการยืมยืม (Borrowing) ทางวัฒนธรรมมากกว่าการสร้างวัฒนธรรมใหม่ (Invention) และได้เสนอว่า จุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมีได้มีเพียงจุดเดียว หากมีหลายจุด แต่ละจุดก็แพร่กระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบ ๆ เป็นวงกลม เรียกว่า Cultural-Circle หรือ Kulturkreis โดยทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของทั้งสองกลุ่มนี้ ได้ตั้งสมมติฐานว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมมักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้จักคิดค้นสิ่งใหม่ แต่มักคอยลอกเลียนจากผู้อื่นอยู่เสมอ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้รับการโจมตีจากนักมานุษยวิทยาอเมริกันในเวลาต่อมาและเสื่อมความนิยม

3. สำนักอเมริกัน (American School) มีความเชื่อว่าวัฒนธรรมจะแพร่กระจายจากจุดศูนย์กลางไปตามพื้นที่เท่าที่มันจะไปได้ในเขตภูมิศาสตร์เดียวกัน และยุคสมัยใกล้เคียงกัน ทำให้เราเห็นภาพวัฒนธรรมเป็นกลุ่ม ๆ และแพร่กระจายไปทุก ๆ ที่ที่ไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขวางกั้นตามสภาพทางภูมิประเทศที่มนุษย์สามารถเดินทางไปถึงได้ รูปแบบการกระจายจึงไม่ใช่วงกลม โดยวิธีการแพร่กระจายมีดังนี้ 1) ใช้หลักภูมิศาสตร์ 2) ใช้ประวัติศาสตร์สืบย้อน 3) การขุดค้นทางโบราณคดี และ 4) ตูวิวัฒนาการของวัฒนธรรม

นอกจากนี้เกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายวัฒนธรรม โดยทรงคุณ จันทจร (2549) ได้สรุปไว้ว่า ฟรานส์ โบแอส (Frang Boas) กล่าวว่า กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมคล้ายกัน จะเป็นกลุ่มชนที่มีความสนิทสนมและมีความสัมพันธ์กันมาก่อนวัฒนธรรมหรือระบบสัญลักษณ์แพร่กระจายออกไปเพราะคนย้ายถิ่น และนำเอาวัฒนธรรมเก่าติดตัวไปด้วย หรือเพราะคนจากถิ่นอื่นมาติดใจวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ และชอบยืมวัฒนธรรมไปใช้ ไม่เชื่อว่าคนสองกลุ่มที่อยู่ระหว่างไกลกัน ต่างกันคิดวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงเหล่านี้ขึ้นมาเอง การแพร่กระจายจะแพร่กระจายทุกทิศทุกทาง จากจุดศูนย์กลางหรือจุดกำเนิดวัฒนธรรม ลักษณะวัฒนธรรมที่แพร่กระจายไป ได้รับอิทธิพลจากลักษณะภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมที่แพร่กระจายไปไกลที่สุดจากจุดกำเนิดจะมีอายุเก่าแก่ที่สุด มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) ลักษณะทางวัฒนธรรม (Cultural Trait) 2) หน่วยรวมวัฒนธรรม (Cultural Complex) และ 3) เขตวัฒนธรรม (Cultural Area) ส่วน โครเบอร์ (Kroeber) กล่าวว่า รูปแบบวัฒนธรรม (Cultural Pattern) นั้นสำคัญที่สุด สิ่งประกอบของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ สนใจเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดวัฒนธรรม บุคคลหรือวัฒนธรรมเป็นเหตุให้เกิดอารยธรรม บุคคลอาจจะเป็นเหตุให้เกิดอารยธรรมได้ แต่ตัววัฒนธรรมก็สำคัญเหมือนกัน ทั้งนี้ เพราะจุดของความเจริญและความก้าวหน้าของอารยธรรม คือช่วงระยะเวลาที่ส่วนประกอบของวัฒนธรรม (แนวความคิด วิธีชีวิต ค่านิยม ฯลฯ) มีลักษณะที่เหมาะสมและเข้ากันได้อย่างสอดคล้องที่สุด เชื่อว่าวิวัฒนาการของ

วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่เกิดขึ้นเองในลักษณะเฉพาะสำหรับแต่ละสังคมและแต่ละชุมชนกลุ่มชนที่มีลักษณะวัฒนธรรมเหมือนกันก็รวมอยู่ในเขตวัฒนธรรมเดียวกัน ไม่สนใจในบทบาทของสภาพแวดล้อมที่มีต่อลักษณะและการกำหนดขอบเขตวัฒนธรรม

โดย โลวี (Lowie) กล่าวว่า กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่ทำให้สังคมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเดียวกัน หรือมีระบบคล้ายกัน (Regularity) วัฒนธรรมไม่ได้เป็นตัวกำหนดลักษณะของสังคม แต่กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติต่างหากที่เป็นตัวกำหนดลักษณะของสังคมไม่ใช่ วัฒนธรรม ปัจจัยทางเศรษฐกิจไม่มีบทบาทต่อสภาพโครงสร้างของสังคม เพราะปัจจัยอื่น ๆ ได้เข้ามา มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมพร้อม ๆ กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ ส่วน วิสเลอร์ (Wissler) กล่าวว่า จุดเริ่มของศูนย์กลางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเชื้อชาติมากกว่าทางภูมิศาสตร์ และการเลือกที่ตั้งของศูนย์กลางก็ไม่ได้มีกฎเกณฑ์อะไร แต่หลังจากนี้ได้มีการตั้งรกรากและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมแล้ว สภาพแวดล้อมจะเป็นตัวยึดเหนี่ยววัฒนธรรมให้มั่นคง และริเวอร์ (W.H.R.Rivers). สมิธ (G.Elliott Smith) และเพอร์รี่ (U.S.Perry) สรุปว่า ศูนย์กลางวัฒนธรรมมีเพียงแห่งเดียว การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นสาเหตุให้วัฒนธรรมในที่ต่าง ๆ เหมือนกันได้ ในขณะที่ แคทเชิล (F.Katzel). เกรบเนอร์ (Grabner) และสมิท (Schmidt) กล่าวว่า วัฒนธรรมแพร่กระจายออกจากจุดศูนย์กลางเป็นวงกลมซ้อน โดยที่จุดศูนย์กลางมีหลายจุด และชั้นของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจะมีมากน้อยขึ้นอยู่กับความเจริญของสังคม

จะเห็นได้ว่า การศึกษาเรื่องการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางวัฒนธรรมแล้วยังเป็นเรื่องการศึกษาวัฒนธรรมรวมของท้องถิ่น จึงสนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาก ต่อมาการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับความนิยมและถือเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและปรากฏการณ์ของมนุษย์ชาติ แม้ในการศึกษาวัฒนธรรมของสังคมเดียวกัน ข้อแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม ศูนย์กลางและวัฒนธรรมชายขอบยังมีให้เห็นชัดเจน ซึ่ง เรดฟิลด์ (Robert Redfield) ได้เสนอว่า การศึกษาวัฒนธรรมจะต้องแยกออกจากวัฒนธรรมหลัก และวัฒนธรรมชาวบ้านกล่าวคือวัฒนธรรมหลักคงเกิดขึ้นที่จุดศูนย์กลางวัฒนธรรม และมีการแพร่กระจายออกไปสู่วงนอก รายละเอียดของวัฒนธรรมจะผิแผ่ขึ้นไปจากการถ่ายทอด เป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ แต่ในขณะเดียวกันมีการผนวกรวมวัฒนธรรมอื่นที่มีอยู่เดิมเข้าไปด้วย ลักษณะของวัฒนธรรมย่อยจึงมีลักษณะ เป็นวัฒนธรรมชาวบ้าน (ทรงคุณ จันทจร, 2549)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ คนกับเทคโนโลยีวัฒนธรรมมีแหล่งกำเนิดแล้วแพร่กระจายออกไปสู่ภายนอก มีการปรับตัวตามบริบทพื้นที่เกิดการซึมซับปรับเปลี่ยน ซึ่งการแพร่กระจายของคนดังกล่าวคือวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสวัฒนธรรมหลัก ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำทฤษฎีการแพร่กระจายมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์สภาพปัญหา การแก้ไขปัญหาของแหล่ง

ท่องเที่ยว 8 แห่ง ในเขตนครจำปาศรี และนำมาปรับใช้ศึกษาสภาพปัจจุบันของชาวบ้านในชุมชนที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความต้องการของชาวบ้านในชุมชนที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อบูรณาการความรู้ให้สอดคล้องกับกระแสนิยมการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน เนื่องจากในปัจจุบันชุมชนได้ถูกพัฒนาให้เป็นชุมชนวิถีใหม่และถูกนำเสนอวิถีชีวิตในรูปแบบบูรณาการระหว่างสิ่งเก่าและสิ่งใหม่ เพื่อนำวัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมชาวบ้านมานำเสนอ หรือนำมาปรับใช้เป็นแนวทางพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.4 ทฤษฎีแรงจูงใจในการท่องเที่ยว

1. พฤติกรรมแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว

พฤติกรรมแรงจูงใจในการท่องเที่ยว หมายถึง ปฏิบัติการของนักท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงกับการได้รับหรือการใช้บริการทางการท่องเที่ยว รวมทั้งขบวนการต่าง ๆ ในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งพอจะสรุปถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจท่องเที่ยวมีขั้นตอนสำคัญทั้ง 9 ขั้นตอน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Promotion เป็นการอำนวยความสะดวกข้อมูลการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านสื่อต่าง ๆ และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับข่าวสารทางการท่องเที่ยวเหล่านั้น เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สถาปนามาศาสตร์ ที่พัก การคมนาคม ความปลอดภัย ฯลฯ ซึ่งการส่งเสริมการตลาดทางการท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวสามารถทำได้ทั้งภาครัฐและเอกชน

ขั้นตอนที่ 2 ความต้องการการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวแต่ละคน (Need) เมื่อนักท่องเที่ยวมีกลุ่มเป้าหมายได้รับทราบข้อมูลในการท่องเที่ยวแล้ว ก็จะก่อให้เกิดความต้องการในการท่องเที่ยวขึ้นภายในจิตใจของนักท่องเที่ยวแต่ละคน ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวต้องการส่งเสริมสิ่งที่ขาดไปหรือเพิ่มรสชาติให้กับชีวิต เช่นเกิดความเบื่อหน่าย อยากเปลี่ยนบรรยากาศให้เห็นสิ่งใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 สิ่งจูงใจสำหรับนักท่องเที่ยว (Motivation) เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวซึ่งเกิดจาก 2 ประการคือ Push Factor เป็นสภาพเงื่อนไขมากระตุ้นผลักดันให้เกิดความต้องการหลีกเลี่ยงความจำเจซ้ำซากในชีวิตประจำวัน และ Pull Factor เป็นสภาพเงื่อนไขที่ดึงดูดใจ ให้ไปชมแหล่งท่องเที่ยวหรือร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งอาจแบ่งสิ่งจูงใจออกเป็น 4 ประเภทคือ

3.1 สิ่งจูงใจทางด้านกายภาพ (Physical Motivation เป็นแรงกระตุ้นที่เกิดจาก ความต้องการพักผ่อนร่างกายและจิตใจให้สดชื่น รักษาบำรุงสุขภาพ เช่นการอาบน้ำแร่ การร่วมกิจกรรมกีฬา เป็นต้น

3.2 สิ่งจูงใจทางด้านวัฒนธรรม (Culture Motivation) เป็นแรงกระตุ้นที่เกิดจาก ความต้องการอยากรู้จักวัฒนธรรมของประเทศที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน รวมทั้งการดำเนินชีวิต ศิลปะ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เทศกาลต่าง ๆ ฯลฯ

3.3 สิ่งจูงใจด้านส่วนตัว (Personal Motivation) เป็นแรงกระตุ้นที่เกิดจาก ความต้องการส่วนตัว เช่นเดินทางไปเยี่ยมญาติ การไปจาริกแสวงบุญ ฯลฯ

3.4 สิ่งจูงใจด้านสถานภาพและชื่อเสียง (Prestige and Status Motivation) เป็นแรงกระตุ้นที่เกิดจากความต้องการพัฒนายกระดับตัวเองให้สูงขึ้นและสร้างชื่อเสียง เช่น การเข้าร่วมประชุม การเข้าร่วมแข่งขันกีฬา การศึกษาต่อต่างประเทศ ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 4 การตัดสินใจของนักท่องเที่ยว (Decision Making) นับว่าเป็นองค์ประกอบ ที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวมาก เมื่อผู้ประสงค์จะเดินทางท่องเที่ยวได้รับข้อมูลทางการท่องเที่ยวแล้ว เกิดความต้องการอยากท่องเที่ยวขึ้น สบาย และความอภิมภิมมากที่สุดเป็นเกณฑ์ ภาพลักษณ์ ทางการท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยวอาจปรากฏทั้งในลักษณะบวกหรือลบก็ได้ เช่นประเทศยุโรป มีความปลอดภัยสูง แต่ค่าใช้จ่ายสูงตามด้วย ประเทศสังคมนิยมมีเงื่อนไขการเข้าประเทศยุ่งยาก เป็นต้น จากการสำรวจปัจจัยในการตัดสินใจท่องเที่ยวมี 8 ประการตามลำดับความสำคัญต่อไปนี้

1. จะไปท่องเที่ยวที่ไหน
2. จะไปท่องเที่ยวเมื่อไหร่
3. จะไปท่องเที่ยวโดยทางใด (บก เรือ อากาศ)
4. จะไปท่องเที่ยวกับใคร
5. จะไปเที่ยวนานเท่าไร
6. จะไปท่องเที่ยวเพื่อชมอะไร
7. จะไปพักผ่อนในสถานที่ประเภทไหน
8. จะไปท่องเที่ยวแต่ละสถานที่กี่วัน

ขั้นตอนที่ 5 การวางแผนค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยว (Planning for Expenditure) โดยปกติเมื่อตัดสินใจจะไปสถานที่ท่องเที่ยวใด ก็จะต้องศึกษาค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ยิ่งถ้า ไปท่องเที่ยวต่างประเทศจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ก็ต้องเตรียมเงินเก็บไว้จึงต้อง มีการวางแผนก่อน ในการวางแผนค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยว จะต้องวางแผนค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นในสถานที่ท่องเที่ยวนั้น เช่นค่าพาหนะเดินทาง ค่าอาหาร ค่าที่พัก ค่ารักษาพยาบาล ค่าใช้จ่ายในการซื้อของที่ระลึก เป็นต้น ซึ่งการวางแผนค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวนี้เราอาจขอความช่วยเหลือจากธุรกิจนำเที่ยวมาใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการวางแผนค่าใช้จ่าย การท่องเที่ยวนอกจากนั้นยังต้องมีการเตรียมวางแผนเรื่องงานและฝากคนดูแลบ้านด้วย

ขั้นตอนที่ 6 การเตรียมการเดินทาง (Travel Preparation) เมื่อตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยวแน่นอน และมีการวางแผนค่าใช้จ่ายหมดแล้ว ในขั้นนี้ผู้ที่จะเดินทางท่องเที่ยวก็ต้องเตรียมตัวในเรื่องของการจองตั๋วพาหนะที่จะเดินทาง การจองรายการท่องเที่ยว การยืนยันการเดินทาง จัดทำเอกสารเดินทาง เช่นหนังสือเดินทาง (Passport) การอนุญาตเข้าประเทศ (Visa) เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องเตรียมเสื้อผ้าและของใช้จำเป็นในระหว่างเดินทาง การแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ตลอดจนการเตรียมการเพื่อสุขภาพและภารกิจส่วนตัว

ขั้นตอนที่ 7 การเดินทางท่องเที่ยว (Travel) เป็นการออกเดินทางจากบ้านเพื่อท่องเที่ยวจนกระทั่งท่องเที่ยวเสร็จแล้วกลับถึงบ้าน โดยจะมีการประเมินผลการท่องเที่ยวเป็นระยะ ๆ ตามประสบการณ์ที่ได้รับ เริ่มตั้งแต่ยานพาหนะที่นำเข้าไปสู่จุดหมายปลายทางหรือแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ตลอดจนที่พัก อาหารการกิน และอื่น ๆ เพื่อประเมินผลการเดินทางท่องเที่ยวครั้งนี้ว่าพอใจหรือไม่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการเดินทางในครั้งต่อไป หรืออาจจะบอกต่อบุคคลอื่นเดินทางมาท่องเที่ยวในสถานที่แห่งนี้ หรือบอกต่อบุคคลอื่นไม่ให้มาท่องเที่ยวสถานที่แห่งนี้

ขั้นตอนที่ 8 ประสบการณ์นักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวได้มีการประเมินผล การเดินทางท่องเที่ยว อาจเป็นสถานที่สภาพแวดล้อม ผู้คน การบริการสิ่งอำนวยความสะดวก ก็จะได้ผลของประสบการณ์การท่องเที่ยว ซึ่งอาจแบ่งได้ 2 ลักษณะคือ

1. มีความพอใจ เป็นประสบการณ์ทางบวก (Positive) ที่นักท่องเที่ยวได้รับหรือสัมผัส สิ่งต่าง ๆ ในขณะที่เดินทางท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นสถานที่คน สภาพแวดล้อม การบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ปรากฏผลการประเมินว่านักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ

2. ไม่มีความพึงพอใจ เป็นประสบการณ์ทางลบ (Negative) ที่นักท่องเที่ยวได้รับหรือสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ในขณะที่เดินทางท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นสถานที่คน สภาพแวดล้อม การบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ปรากฏผลการประเมินว่านักท่องเที่ยวไม่มี ความพึงพอใจ

ขั้นตอนที่ 9 ทักษะคติของนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวแล้ว ก็จะเกิดทัศนคติต่อการท่องเที่ยวครั้งนี้ ถ้าหากว่านักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจ ก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวครั้งนี้อาจทำให้เขากลับมาท่องเที่ยวอีกครั้งหรือบอกเล่าให้บุคคลอื่นมาท่องเที่ยว ถ้าหากนักท่องเที่ยวได้รับความไม่พึงพอใจ ก็จะมีทัศนคติไม่ดีตต่อการท่องเที่ยวครั้งนี้อาจทำให้ไม่อยากเดินทางมาท่องเที่ยวอีก หรือบอกเล่าให้บุคคลอื่นไม่อยากเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542)

2. แรงจูงใจในทางการท่องเที่ยว

จากทฤษฎีแรงจูงใจของมาสโลว์ (Maslow, 1970 อ้างถึงใน กษิต์เดช ตรีทอง, 2557) ได้อธิบายว่า พฤติกรรมมนุษย์นั้น จะถูกผลักดันด้วยความต้องการที่จำเป็นตามลำดับขั้น (The Basic Need Hierarchy) โดยเรียงลำดับต่ำไปหาลำดับสูง 5 ขั้นดังนี้

1. ความต้องการขั้นพื้นฐาน (Physiological Needs) เป็นความต้องการทางด้านกายภาพหรือขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น ปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต ความหิว ภัย การพักผ่อน ความต้องการทางเพศ เป็นต้น

2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (The Safety Needs) มนุษย์มีความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองในด้านความปลอดภัย ความเป็นอิสระจากการถูกคุกคามทางด้านร่างกาย และจิตใจ หรืออันตรายต่าง ๆ

3. ความรู้สึกเป็นเจ้าของและความต้องการความรัก (The Belongingness and Love Needs) คือ ความรู้สึกของการได้ยอมรับ การได้รับมิตรภาพ ความรู้สึกทางอารมณ์

4. ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องหรือได้รับเกียรติจากสังคม (The Esteem Needs) คือ การที่ตนเองได้รับการนับถือ การประสบความสำเร็จ ความมั่นใจในตนเอง ความมีเกียรติยศ

5. ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จตามความนึกคิด (The Self-actualization) คือ การได้ทำสำเร็จหรือเป็นในสิ่งที่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามศักยภาพของตน เพิร์ช มอริสัน และรูทเลด (Pearch, Morrison, & Rutled, 1998 อ้างถึงใน กษิต์เดช ตรีทอง, 2557) ได้นำเอาทฤษฎี ของมาสโลว์ มาปรับปรุงและประยุกต์ โดยมีความเชื่อว่าการต้องการของมนุษย์ทางด้าน การท่องเที่ยวและการทำงานก็มีความคล้ายกัน ซึ่งทฤษฎีทางการท่องเที่ยวดังกล่าวคือ Travel Career Ladder แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological needs) เช่น ความต้องการกินอาหาร ดื่มเครื่องดื่ม พักผ่อน หลีกเลี่ยงความวุ่นวาย

2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs) เช่น ความต้องการการคลายกังวล ความอุ่นใจ

3. ความต้องการสร้างสัมพันธ์ภาพ (Relationship needs) เช่น ความต้องการที่จะมี ความรัก รู้จักเพื่อนใหม่ พบปะผู้คน

4. ความต้องการยกย่องนับถือและการพัฒนา (Self-esteem/Development needs) เช่น ความต้องการการยอมรับ ความอยากรู้อยากเห็น

5. ความต้องการเติมเต็มให้แก่ชีวิต (Fulfillment needs) เช่น ความต้องการที่จะ ประสบความสำเร็จ หรือได้รับสิ่งที่สำคัญต่อชีวิต

เบีย และ ราเกบ (Bear J.G. and Ragheb, 1983 อ้างถึงใน กษิด์เดช ตรีทอง, 2557) ได้แบ่งประเภทของแรงจูงใจทาง การท่องเที่ยวเป็น 4 ประเภท โดยอิงหลักทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ ไว้ดังนี้

1. แรงจูงใจเพื่อความต้องการรู้จักตนเอง ซึ่งนักท่องเที่ยวมีพฤติกรรม การท่องเที่ยว ที่อยากรู้ อยากค้นหา หรือใช้จินตนาการในการท่องเที่ยว
2. แรงจูงใจเพื่อความต้องการด้านสังคม ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความ ต้องการจะมีเพื่อน หรือต้องการเป็นที่ยอมรับ และต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น
3. แรงจูงใจเพื่อการต้องการความสำเร็จ ซึ่งนักท่องเที่ยวชอบการผจญ ภัย มีเป้าหมายและชอบทากิจกรรมการท่องเที่ยวให้สำเร็จด้วยตนเอง
4. แรงจูงใจเพื่อการปลื้มใจ ซึ่งนักท่องเที่ยวต้องการการพักผ่อนหรือ หลีกหนี จากสภาวะสังคมปัจจุบัน

จี มากเคน และ ซอย (Gee, Makens, & Shoy, 1997) ได้แบ่งประเภท แรงจูงใจ ทางการท่องเที่ยวเป็น 5 ด้านดังนี้

1. แรงจูงใจทางด้านวัฒนธรรมคือ แรงจูงใจที่นักท่องเที่ยวมีความสนใจ ที่จะเรียนรู้หรือ หาประสบการณ์การท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของคน ท้องถิ่นนั้น ๆ
2. แรงจูงใจทางด้านพักผ่อนและการหลีกหนีจากสภาพที่จำเจคือ แรงจูงใจที่นักท่องเที่ยวต้องการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและการพักผ่อนเพื่อเป็นการ ผ่อนคลายและหลีกหนีความวุ่นวาย
3. แรงจูงใจทางด้านค่านิยมส่วนบุคคลคือ แรงจูงใจที่นักท่องเที่ยว ได้รับค่านิยม ทางการท่องเที่ยวและมีความสนใจเป็นส่วนบุคคล เช่น การท่องเที่ยวสถานที่สำคัญทาง ศาสนา เป็นต้น
4. แรงจูงใจทางด้าน การพบปะกับบุคคลคือ แรงจูงใจที่นักท่องเที่ยว ต้องการพบปะมิตรใหม่ หรือต้องการพบปะเพื่อนใหม่จากการเดินทางท่องเที่ยว
5. แรงจูงใจทางด้านค่านิยมของสังคมคือ แรงจูงใจที่นักท่องเที่ยว เดินทางท่องเที่ยว ตามยุคสมัยนิยม

จากทฤษฎีมาที่กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีแรงจูงใจ ทำให้ทราบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม จำเป็นต้องยึดหลักการสำคัญที่ได้จากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การ วิเคราะห์ปัจจัยต่อการสร้างปรากฏการณ์ในแหล่งท่องเที่ยว โดยมีพฤติกรรม และความต้องการของ

มนุษย์เป็นกรอบปัจจัยหลักที่นำไปสู่ความยั่งยืนและความสำเร็จของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำทฤษฎีดังกล่าวมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน อีกทั้งนำมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ขั้นตอน หรือวิธีการที่ จะนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีกลุ่มชาวบ้านในชุมชน คณะผู้ปฏิบัติงาน และสถานที่ตั้ง ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นตัวแปรหลักในการจัดทำแนวทางการบริหารจัดการและการพัฒนาศักยภาพ ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ใน 3 ทศวรรษที่ ผ่านมาได้มีนักวิชาการและผู้สนใจศึกษาเป็นจำนวนมากไม่น้อย โดยเฉพาะการศึกษาที่นำเทคนิควิธีการมี ส่วนร่วมของชุมชนเข้ามาปรับใช้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการท่องเที่ยวหลายมิติ อีกทั้งยังเป็ นการศึกษาที่มุ่งเน้นการเป็นรูปธรรมด้านการท่องเที่ยวในบริบทวัฒนธรรมของชุมชน ดังการศึกษาของ จุฑามาศ ไชยศรี (2536) ได้ศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า มีศักยภาพ แตกต่างกัน โดยวัดจองค์ วัดจกลาง ในเขตอำเภอเมืองมีศักยภาพสูงสุด และถ้าแม่ลาเกะ ในเขต อำเภอขุนยวม มีศักยภาพต่ำสุด แหล่งท่องเที่ยวที่มีค่าสูงสุดและปานกลางจะตั้งอยู่ในเขตตัวเมือง แหล่งที่มีค่าศักยภาพต่ำสุดจะอยู่ไกลจากตัวเมืองและแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน และศิลปวัฒนธรรม มีศักยภาพมากกว่าแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ

อุไรพรรณ ปรางอุดมทรัพย์ (2544) ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น ในการ จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาชุมชนบ้านทุ่งสูง จังหวัดกระบี่ พบว่าปัจจัยบ่งชี้ศักยภาพ ชุมชนคือ ด้านลักษณะพื้นที่การจัดการสิ่งแวดล้อม กิจกรรมและการจัดการนักท่องเที่ยว และองค์กร ชุมชนทั้งนี้จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐทุกด้าน

ไกรสิทธิ์ สิทธิโชค (2546) ได้ศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมอำเภอ พบว่าในด้านการจัดการของชุมชน ได้แต่งตั้ง คณะกรรมการบริหารกลุ่มท่องเที่ยว แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าร่วมเป็นสมาชิก ทำกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น เป็นสมาชิก ฝ่ายจัดทำที่พัก หัตถกรรม การแสดง มัคคุเทศก์ ช่างตีเหล็ก ลูกหาบ ฝ่ายพิธีกรรม ประเพณี โดย จัดสรรรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยว

เศกสรรค ยงวนิชย และคณะ (2546) ได้ศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวภาค ตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า จังหวัดหนองคายมีที่พักแรมจำนวนมาก ผู้เข้าพักพึงพอใจการให้บริการ ด้าน สถานที่มากที่สุด รองลงมาคือกริยามารยาท ด้านสินค้าที่ระลึกได้แก่ ประเภทประโยชน์ใช้สอย

การตกแต่งงานศิลปะและของบริโภค นักท่องเที่ยวเป็นชาวไทยนิยมซื้อสินค้าประเภทของบริโภคมากกว่างานหัตถกรรม และอาหารท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ (2549) ได้ศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ลุ่มแม่น้ำมูล พบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม ในด้านศักยภาพพบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน วิถีชีวิตคนท้องถิ่น โดยมีเส้นทางเชื่อมโยงกิจกรรมได้แก่ กราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชมความงามแหล่งท่องเที่ยว

สุติมา ฮามอำไพ (2549) ได้ศึกษาพระมหาธาตุเจดีย์ชัยมงคล กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า มีศักยภาพคือมีพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บารมีขององค์หลวงปู่ศรี มหาวิโร รูปหล่อเหมือนพระเกจิอาจารย์ ความงดงามของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ซึ่งประกอบไปด้วยด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และหากการก่อสร้างพระมหาเจดีย์สำเร็จ มีการจัดการที่เหมาะสมจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ดได้

มณีกาญจน เขียวรัตน์ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นเส้นทางการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในกรณีศึกษาอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พบว่า การท่องเที่ยวในชุมชนเกิดขึ้นจากการได้รับความร่วมมือหลายภาคส่วน นอกจากชาวบ้านในชุมชนจะมีความพร้อมด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ในเรื่องของการบริหารงบประมาณที่เข้ามาสนับสนุนชุมชนก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เนื่องจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มาจากการขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน อีกทั้งในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ที่ดี ทันสมัย ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกันเพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน

เกสร สว่างพนาพันธ์ (2555) ได้ศึกษาเรื่องศักยภาพทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนตาลโตนด : กรณีศึกษาชุมชนตาลโตนด ตำบลถ้ำรงค์ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี พบว่า เอกลักษณ์ของชุมชนที่สามารถนำมาเป็นจุดเด่นด้านการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม คือวิถีชีวิตที่สะท้อนออกผ่านสถานที่สำคัญในชุมชน เช่น เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมบ้าน และสถานประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงงานด้านอาหาร หัตถกรรม และศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ ของชุมชน อาทิ หัตถกรรมจากไม้ ขนมหวานที่ทำจากผลไม้ในท้องถิ่น การสร้างสรรค์ของที่ระลึกที่เป็นเครื่องหมายประจำท้องถิ่น เป็นต้น

บุญยวีร์ วิเศษสุนทรสกุล, ชวลีย์ ณ ถลาง, ชมพูนุช จิตติถาวร, and สหพันธ์ ตั้งเบญจสิริกุล (2560) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ศักยภาพที่โดดเด่นของชุมชน จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ ศักยภาพด้านสิ่งดึงดูดใจ โดยชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางธรรมชาติและทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ส่วนศักยภาพด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

พบว่าชุมชนมีกิจกรรมเฉพาะของแต่ละชุมชนซึ่งถือเป็นข้อดีของชุมชนอย่างไรก็ตามศักยภาพที่ชุมชนควรพัฒนามีด้วยกันหลายองค์ประกอบ เช่น ศักยภาพด้านการจัดการ ซึ่งเป็นศักยภาพที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน กล่าวคือชุมชนควรกำหนดกฎกติกาและจัดการร่วมกัน ด้านวิธีการกระจายรายได้ในชุมชนรวมถึงการพัฒนาด้านข้อมูลข่าวสารในการประชาสัมพันธ์ และ ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ชุมชนควรพัฒนาปรับปรุง ถนน ป้ายบอกทาง รวมถึงการบริการด้านร้านอาหาร ร้านสะดวกซื้อ และจุดบริการนักท่องเที่ยวในชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ องค์ประกอบทางศักยภาพที่ต้องพัฒนาอย่างเร่งด่วนแล้ว ชุมชนควรส่งเสริมศักยภาพด้านกิจกรรมโดยชุมชนควรพัฒนาชุมชนให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตลอดปี องค์กรชุมชน ชุมชนควรกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกช่วงวัย เพื่อเพิ่มศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวมากขึ้น

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Pond (1993) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีความสัมพันธ์กับแนวความคิดของการเชื่อใจ และการยอมรับตนเอง เพื่อที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากระดับความพึงพอใจระดับการไว้วางใจ และต้องครอบคลุมทัศนคติ ความคาดหวัง และกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน

Richard S. Williams (1998) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสนองตอบความตั้งใจและความสนใจทั้งหมดหรือบางส่วน อันเป็นการเพิ่มความปิติยินดี พึงพอใจของคนที่มีต่อแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม

Marie (2002) ได้ประเมินติดตามการดำเนินงานตามโครงการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เน้นชุมชนนี้เป็นรากฐานที่ประเทศเนปาล ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ก่อให้เกิดประโยชน์ระหว่างการท่องเที่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเน้นที่การดูแลสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ถือเป็นสิ่งกระตุ้นทางเศรษฐกิจของประเทศ ผลการติดตามโครงการพบว่าโครงการสามารถทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่ได้จากการท่องเที่ยวไปยังท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ทรัพยากรธรรมชาติยังไม่ได้รับการดูแลอย่างเพียงพอสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนนักท่องเที่ยวเศรษฐกิจจะหมุนเวียนได้เข้าและหากขาดกลุ่มประชากรที่เป็นผู้ผลิตการท่องเที่ยวในชุมชน การท่องเที่ยวก็ไม่ยั่งยืนและจะสูญหายไปได้อย่างรวดเร็ว

Aishath Shakeela (2011) ได้ศึกษาการท่องเที่ยวและบริการอย่างมีส่วนร่วมในหมู่เกาะมัลดีฟ พบว่า งานบริการส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในเรื่องของนโยบายงานบริการเชิงบวกที่ส่งผลต่อประชากรในแหล่งท่องเที่ยว ทั้งเจ้าของพื้นที่และนักท่องเที่ยว การมีนโยบายบริหารจัดการที่ดีส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวพัฒนาเป็นรูปธรรมได้อย่างรวดเร็ว นักพัฒนาแหล่ง

ท่องเที่ยวควรเข้าใจถึงวิถีของผู้คนในแหล่งเที่ยว ตลอดจนการบริการต่อนักท่องเที่ยวโดยที่ไม่ทำลายระบบแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

Kristina Barkauskie (2013) ได้วิเคราะห์หลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในกรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหนึ่งในประเภทการท่องเที่ยวที่เติบโตเร็วที่สุดในโลก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเครื่องมือในการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ผลประโยชน์ทางสังคมสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจในระยะยาวและได้รับการจัดลำดับความสำคัญที่เหมาะสมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ประเด็นหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ เศรษฐกิจระบบนิเวศ สังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง รวมถึงเทคนิควิธีทางการตลาด การประชาสัมพันธ์ก็มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยเช่นกัน

Danijela Krizman Pavlovic (2019) ได้ศึกษาปัจจัยแห่งความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวและแนวทางการพัฒนาในสาธารณรัฐโครเอเชีย พบว่า การสร้างภาพลักษณ์ของเมืองโครเอเชีย นอกจากจะมีสถานที่สำคัญที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้จำนวนมากแล้วเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ของเมืองก็ควรได้รับการอนุรักษ์ไว้ด้วยเช่นกัน เนื่องจากสภาพของโลกาภิวัตน์ที่เข้าแทรกแซงพฤติกรรมของผู้คนชาวเมืองให้มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเฉพาะการเล่นของชาวเมืองที่กำลังจะสูญหายไปและขาดผู้สืบทอด ดังนั้นในสภาวะการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้กำหนดปัจจัยความสำเร็จ ชาวเมืองที่อาศัยอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวก็ควรที่จะอนุรักษ์วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์ไว้ด้วย ทั้งนี้ การท่องเที่ยวจะสำเร็จ และอยู่รอดในสภาวะการแข่งขันได้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของปัจจัยต่าง ๆ เช่น การบริหารบุคคลในแหล่งท่องเที่ยว การเงิน การสร้างสรรค์แหล่งท่องเที่ยวให้คงเดิม การโฆษณา การสร้างจุดเด่นด้วยสิ่งของที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเมือง เป็นต้น

Alberta Tahiri, Idriz Kovaci, and Fari Bushi (2020) ได้ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในกรณีการวิเคราะห์การพัฒนาการท่องเที่ยวในเมืองโคโซโว พบว่า การท่องเที่ยวในเมืองโคโซโว เกิดจากการบริหารจัดการหลายภาคส่วน โดยเฉพาะในภาครัฐและภาคเอกชน ที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนให้เกิดการกระตุ้นการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว โดยหน่วยงานเอกชนมีบทบาทสำคัญมากกว่ารัฐ เนื่องจากสามารถเข้าถึงชุมชนได้อย่างรวดเร็ว และมีการใช้หลักการในการพัฒนาที่ทันสมัยกว่าภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ชุมชนคือกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ปัจจัยด้านประชากรคือตัวชี้วัดความยั่งยืน ในขณะที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจก็เป็นอีกหนึ่งตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นว่า ประชากรในชุมชนรวมถึงนักท่องเที่ยวมีความเกื้อหนุนต่อกัน

จากการศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีปัจจัยหลายอย่างที่มีความสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ บริบทชุมชน

การมีส่วนร่วมจากท้องถิ่น การมีพันธมิตร การวางแผนระยะยาว การมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน การมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ดี การมีอิสรภาพในการบริหารจัดการ การสื่อสารและการตลาดที่ดี การมีแหล่งเงินทุนที่เพียงพอ การมีผู้นำที่เข้มแข็งและทีมงานที่มั่นคง และการเมืองสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ในมิติของทรัพยากรท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ทั้งทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและ ทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม เป็นต้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านี้มาเป็น แนวทางในการศึกษาการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยทำการศึกษาวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม สำรวจสภาพทรัพยากรท่องเที่ยวในเขตนครจัมปาศรี ศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคและแนวโน้มการท่องเที่ยว ศึกษาความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
 - 1.1 ด้านเนื้อหา
 - 1.2 ด้านระยะเวลาในการวิจัย
 - 1.3 ด้านวิธีวิจัย
 - 1.4 ด้านพื้นที่ทำการวิจัย
 - 1.5 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. วิธีดำเนินการวิจัย
 - 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
 - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.3 การจัดทำข้อมูล
 - 2.4 การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

- 1.1 ด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี ศึกษาตามความมุ่งหมายต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

1.2 ด้านวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี ครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) เพื่อศึกษา ประวัติความเป็นมาของนครจัมปาศรี แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสภาพปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอหาดุน จังหวัดมหาสารคาม ผู้ศึกษาได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การบันทึก และการนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์

1.3 ด้านระยะเวลาการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนด ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2562 – ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2563

1.4 ด้านพื้นที่วิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่วิจัยในเขตอำเภอหาดุน จังหวัดมหาสารคาม แบ่งออกเป็น 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลหาดุน ตำบลกุ้งสำริด และตำบลพระธาตุ อำเภอหาดุน จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวลัยรุกขเวช พิพิธภัณฑสถานอีสาน พิพิธภัณฑสถานกุ้งสำริด โบราณสถานกุ้งสำริด ตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลนางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย

1.5 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ศึกษาข้อมูลด้านเนื้อหา โดยผู้วิจัยได้ใช้แหล่งข้อมูลด้วยการสืบค้นจากห้องสมุดสำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และผู้เชี่ยวชาญยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ดังนี้

1.5.1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) คือกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบัน ปัญหาของการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

นครจัมปาศรีจากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้องและชัดเจน 15 ท่าน ได้แก่ พระสงฆ์ 5 รูป ครู อาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน และปราชญ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน 5 คน

1.5.2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) เป็นกลุ่มตัวอย่างจากผู้จัดกิจกรรม ประเพณีการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนครจัมปาศรี สภาพปัจจุบัน ปัญหาของการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนครจัมปาศรี จำนวน 30 คน ได้แก่ คณะกรรมการบริหารมูลนิธิพระบรมธาตุ นาดูน 10 คน กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหารท้องถิ่น 10 คน ผู้ปฏิบัติการภาคสนาม 10 คน

1.5.3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ประกอบด้วย ผู้ที่ให้ข้อมูลด้าน ประเพณีการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนครจัมปาศรี สภาพปัจจุบัน ปัญหาของการจัดงาน ประเพณีการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนครจัมปาศรี จำนวน 30 คน ได้แก่ นักท่องเที่ยวทั่วไป จำนวน 15 คน ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องจำนวน 15 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมโดยมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตนครจัมปาศรีนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือวิจัยโดยการ ทบทวนเอกสารจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาทำการตรวจสอบความถูกต้องและ เหมาะสม ได้แก่

1.1) แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มผู้ให้ ข้อมูลทั่วไป เพื่อให้ได้ข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และ แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview)

1.2) แบบสังเกต (Observation) โดยเริ่มการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน และ สังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

1.3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลตามแหล่งท่องเที่ยว เพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาศักยภาพ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรค

1.4) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยการจัดประชุมกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อแสดงทัศนคติ และความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่ง ท่องเที่ยว

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1. การสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบด้วย

2.1.1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมายตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1.2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิด เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ และนำองค์ความรู้ที่ได้เป็นแนวทางในการพัฒนา

2.2 การสังเกต (Observation) ประกอบด้วย

2.2.1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม พร้อมกับสังเกต ซักถามข้อมูลที่ยังสงสัยและจัดบันทึก

2.2.2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant) ผู้วิจัยจะทำการสังเกตสภาพเหตุการณ์โดยทั่วไปของกิจกรรมในกลุ่ม

2.3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสนทนาตามกรอบแนวคิดใน การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

2.3 การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านสภาพปัญหา แนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

3. ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี ได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการเลือกชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับนครจัมปาศรี และเลือกศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน จำนวน 8 แห่ง ในอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้เครื่องมือการวิจัย คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัย ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย และสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาประวัติความเป็นมาของนครจัมปาศรีและแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต (Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline)

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต (Observation) และแบบสัมภาษณ์ (Interview)

ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาสภาพปัญหาและการแก้ไขปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดมหาสารคาม

ขั้นตอนที่ 5 ศึกษาแนวทางการจัดการของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต (Observation)
แบบสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline)

ขั้นตอนที่ 6 ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวนครจำปาศรีและ
แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง 8 แห่ง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้เครื่องมือในการเก็บ
รวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต (Observation) และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)
โดยใช้กระบวนการ ดังนี้

ขั้นที่หนึ่ง จัดเตรียมสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อจัดการ
ประชุมเชิงปฏิบัติการ

ขั้นที่สอง ติดต่อวิทยากร กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์
ชาวบ้าน คุณครู คณะผู้ปฏิบัติงาน ผู้นำชุมชน ตลอดจนชาวบ้านในชุมชนที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้ารับการ
ประชุมเชิงปฏิบัติการ

ขั้นที่สาม กำหนดการประชุมปฏิบัติการให้เป็นไปตามแผน โดย
กำหนดของเขตข้อมูลไว้ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยว แนวทางการจัดการ
แหล่งท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว นครจำปาศรี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด
มหาสารคาม

ขั้นที่สี่ นำเสนอผลงาน และติดตามผลงานตามระยะเวลาของการ
ทำวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขต
นครจำปาศรี

4. การจัดการทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนในเขตนครจำปาศรี การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยจะกระทำใน
ระยะเวลาเดียวกันในช่วงที่กำลังเก็บข้อมูลภาคสนาม และหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม
ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ที่ประกอบด้วย ข้อมูลจากการสังเกต การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ และการใช้
แบบสอบถาม มาจำแนกข้อมูลเป็นชนิดของข้อมูล (Typologies) จัดกลุ่มและหมวดหมู่ของข้อมูล
ตามประเภทที่ตั้งไว้ และดำเนินการตรวจสอบ โดยผู้วิจัยกำหนดชุดข้อมูลออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1)
การตรวจสอบข้อมูลได้จากการสังเกต การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ และ 2) การตรวจสอบ
ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ดังนี้

4.1 การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) ของ Degin (1970) คือ การแสวงหาคำว่าเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน (สุภางค์ จันทวานิช, 2546)

4.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นั้นถูกต้องหรือไม่ โดยมีวิธีการตรวจสอบคือ การตรวจสอบแหล่งข้อมูล แหล่งที่มา ที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ และแหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

4.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลแตกต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกต อาจเป็นผู้ช่วย ผู้วิจัยแทนผู้วิจัย

4.4 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมาก น้อยเพียงใด

4.5 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันและนำ ข้อมูลที่เชื่อถือได้ไปวิเคราะห์ต่อไปว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้เหมาะสมหรือสอดคล้องกันหรือไม่ หากมี ส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะทำการเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาดหายไป (สุภางค์ จันทวานิช, 2546)

5. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อการอธิบายความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม รวมถึงสภาพปัจจุบันและปัญหาของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่นครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และอธิบายแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงาน วิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งการใช้ ภาพประกอบ และตารางประกอบการอธิบาย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) โดยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลจากภาคสนาม ด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ตอน ในรูปแบบของความเรียงและตาราง ตามลำดับดังนี้

ตอนที่ 1 ความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

ตอนที่ 3 แนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

ตอนที่ 1 ความเป็นมาของนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นอำเภอที่มีบทบาทสำคัญและมีความโดดเด่นในด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นแหล่งที่ตั้งของโบราณสถานสำคัญหลายแห่ง อีกทั้งยังเป็นแหล่งค้นพบสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นที่ตั้งของพระบรมธาตุนาาดูน เป็นอำเภอที่ได้รับการขนานนามว่า “พุทธมณฑลอีสาน” อย่างไรก็ตาม อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ยังได้มีอีกชื่อหนึ่งที่ถูกเรียนขานควบคู่กันมายาวนาน คือ “นครจัมปาศรี” โดยในตอนต้น ผู้วิจัยได้อธิบายที่มาของชื่อนครจัมปาศรี ตลอดจนความเป็นมาของนครจัมปาศรีในด้านตำนาน ความเชื่อการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี ตลอดจนสถานที่สำคัญต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับนครจัมปาศรี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ที่มาของชื่อ “นครจัมปาศรี”

นครจัมปาศรี เป็นชื่อที่ถูกสันนิษฐานขึ้น โดยเชื่อว่าเริ่มมีการกล่าวขานชื่อนครจัมปาศรีอย่างเป็นทางการแพร่หลายในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา โดยในขณะนั้น พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ที่วัดหนองทุ่ม ตำบลนาาดูน ได้ค้นพบหนังสือผูกหรือคัมภีร์ใบลานเล่มหนึ่ง ได้มีการจารึกไว้

ว่า “ในเขตพื้นที่ตำบลนาคูน มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ และทั่วบริเวณเต็มไปด้วยศิลาแลงจำนวนมาก บ้างก็ก่อตั้งกันเป็นลักษณะปราสาท บ้างก็วางเรียงรายกระจัดกระจายอยู่ทั่วบริเวณ อีกทั้งยังมีซากปรักหักพังของสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่น เถวรูป และภาชนะดินเผาต่าง ๆ ” (พระครูโสภณ เจติยาภิรักษ์, 2562: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 12 ลักษณะของหนังสือผูก หรือคัมภีร์ใบลาน

ต่อมาในระยะหลัง ชื่อนครจัมปาศรีได้มีการเรียกขานกันอย่างต่อเนื่องและได้นำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมหลายอย่างในเขตอำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ศาสนา และความเชื่อในเชิงท้องถิ่น ขณะเดียวกันชาวบ้านในเขตพื้นที่หลายชุมชน ต่างก็ได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ต่าง ๆ นานา เกี่ยวกับชื่อของนครจัมปาศรี เช่น มีชาวบ้านบางกลุ่มได้สันนิษฐานว่า สาเหตุที่ชื่อนครจัมปาศรี ในอดีตพื้นที่อำเภอนาคูน อาจเป็นเมืองแห่งความอุดมสมบูรณ์และเต็มไปด้วยต้นจำปาตามท้องนาท้องไร่ บ้างก็สันนิษฐานว่า นครจัมปาศรีคือเมืองแห่งความบริสุทธิ์ช่วงรัตนจักรกัลยาใต้บารมีแห่งพุทธศาสนา โดยชื่อจำปา สื่อถึงต้นไม้แห่งความบริสุทธิ์ด้วยสีสันของดอกที่มีสีขาวปนเหลืองที่มีความสว่างไสวทั้งยามเช้าและยามกลางคืน เป็นต้น (พระมหาอุทัย ฐานะจาโร, 2562 : สัมภาษณ์: สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม การเรียกขานชื่อ นครจัมปาศรี ยังไม่มีข้อสันนิษฐานเพิ่มเติมจากพระครูอนุรักษ์บุญเกิด (เสาสโรโต) ซึ่งเป็นเจ้าคณะตำบลนาคูนและเป็นผู้สร้างวัดหนองพุ่ม กล่าวว่า นครจัมปาศรีเป็นเมืองโบราณที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าที่ผ่านมาในหนังสือ

โบราณหลายเล่ม ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระธาตุในภาคอีสานอาจจะกล่าวถึงเมืองนครจำปาศรีค่อนข้างน้อย แต่ก็ยังเป็นเมืองที่มีตัวตนอยู่บ้าง ด้วยหลักฐานทางโบราณคดี และมีสิ่งที่ปรากฏคือ คูน้ำคันดิน และเศษภาชนะดินเผาต่าง ๆ ที่กระจายทั่วบริเวณคูเมือง (พระครูวิศิษฐ์ บุญญากร, 2562 : สัมภาษณ์: สัมภาษณ์) โดยชื่อเรียกขานที่ว่า นครจำปาศรี เมื่อได้ฟังหรือกล่าวถึง ผู้คนในชุมชนต่างก็รู้สึกภาคภูมิใจ และสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของวัฒนธรรมในพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี (พระครูโกวิท จันทคุณ, 2562 : สัมภาษณ์: สัมภาษณ์)

1.2 ความเป็นมาของนครจำปาศรี

จากการสันนิษฐานของนักวิชาการได้อธิบายไว้ว่า นครจำปาศรี เป็นเมืองโบราณที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-18 โดยมีพื้นที่การตั้งถิ่นฐาน เป็นชุมชนที่อยู่อาศัยแบบกลุ่มรวมตัวกันเป็นกระจุกค่อนข้างหนาแน่น โดยอาศัยอยู่ในแถบบริเวณใกล้แหล่งน้ำ หรือลำน้ำ พื้นที่ก่อตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง มักจะพบเห็นร่องรอยได้ในแถบลำน้ำขนาดใหญ่ อาทิ ลำน้ำมูล ลำน้ำเสียวใหญ่ ลำน้ำเสียวน้อย เป็นต้น (สุกัญญา เบาเน็ด, 2546)

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ได้เล่าถึงความเป็นมาของนครจำปาศรีไว้ว่า เมืองนครจำปาศรีอยู่ในสมัยที่พระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ที่กำลังเจริญรุ่งเรือง บรรดาหัวเมืองน้อยใหญ่ในสมัยนั้นได้เปรียบพร้อมกันมานอบน้อมเป็นบริวาร ทำให้อาณาเขตของนครจำปาศรีได้ขยายกว้างขวางออกไป นครจำปาศรีมีเจ้าเมืองชื่อ พระยศวรราชเป็นเจ้าผู้ครองนคร มีพระนางยศรัศมิเป็นพระราชเทวี มีวงศ์ตระกูลมาจากกษัตริย์เสนราชา บ้านเมืองในขณะนั้นมีความสุข และพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก กล่าวกันว่า นครจำปาศรี มีอายุใกล้เคียงกับเมืองฟ้าแดดสูงยาง และเป็นอาณาจักรหนึ่งในยุคเดียวกับอาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ ทวารวดีอินทปัตถ์ และเมืองสาเกตุนคร ซึ่งอยู่จัดอยู่ในยุคพูนัน ในขณะเดียวกัน หนังสืออรรถนิทาน ได้กล่าวถึง ยุคอวสานของนครจำปาศรีว่า ในสมัยเจ้าฟ้าจัมแห่งล้าธรณี เมืองขวา (หลวงพระบาง) ได้ยกกองทัพข้ามแม่น้ำโขงเข้าโจมตีเมืองสาเกตุนครพร้อมทั้งเมืองบริวาร และเมืองนครจำปาศรีได้ถึงกาลวิบัติ และกลายเป็นเมืองร้างไปตั้งแต่บัดนั้น (ธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมาลา), 2537)

นอกจากนี้ ความเป็นมาของเมืองนครจำปาศรี จากข้อสันนิษฐานของ อาจารย์สมชาย ลำดวน ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาวิทาลัยมหาสารคาม อธิบายว่า นครจำปาศรีมีความเจริญรุ่งเรืองมา 2 ยุคที่เกี่ยวข้องกัน คือ

1. ยุคทวารวดี ระหว่าง พ.ศ. 1000 - 1200
2. ยุคลพบุรี ระหว่าง พ.ศ. 1600 - 1800

โดยปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และข้อสันนิษฐานหลายประการ ได้แก่

ประการแรก หลักฐานจากพระพิมพ์ดินเผาที่ขุดพบจากกรุต่าง ๆ ในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ทางด้านมานุษยวิทยาทางกายภาพ ทำให้ทราบว่า ลักษณะพระพักต์และพระวรกายของพระพิมพ์ เป็นชนพื้นเมืองสยามโบราณฉะนั้นคนที่เราอาศัยอยู่ในนครจำปาศรีจึงเป็นเชื้อชาติสยามพื้นเมืองดึกดำบรรพ์ นอกจากนั้นยังสังเกตพระพุทธรูปร่วมสมัยกับพระพิมพ์ แบบพระปฐมทำขึ้นประมาณ พ.ศ. 950 – 1250 โดยจารึกอักษรคฤนธ์ หรืออักษรขอมโบราณไว้ด้วยพระพิมพ์ดินเผานาดูนปางประทานพรหรือปางทรงแสงธรรมบางองค์ที่ขุดพบที่กรุพระธาตุก็มีอักษรคฤนธ์ทั้งขีดและเขียนด้วยสีแดงจารึกไว้บนแผ่นหลังของพระพิมพ์เช่นเดียวกัน

ประการที่สอง หลักฐานทางสถาปัตยกรรม ศาสตร์จารย์ประภิต บัวบุศย์ (2533, อ้างถึงใน ญัฐพงษ์ บุญเพ็ชร, 2545) กล่าวว่า เจดีย์ส่วนใหญ่ฐานนั้นจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสี่เหลี่ยมจัตุรัสมาจากฐานอุบลมณฑล ซึ่งเป็นต้นแบบนิยมสร้างในสมัยหลังของพระพุทธรูปศาสนารุ่งเรืองราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 13 ที่เข้าสู่ประเทศสยามและนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปวัฒนธรรมนี้ด้วยเช่นเดียวกัน

ประการที่สาม การค้นพบหลักศิลาจารึกกรมพุทธศตวรรษที่ 17 โดยได้มีการจารึกอักษรโบราณจำนวน 14 บรรทัดขุดพบที่แหล่งโบราณสถานศาลานางขาว อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม สันนิษฐานว่าเป็นแหล่งโบราณสถานที่ถูกตั้งขึ้นในเขตนครจำปาศรี ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542)

ประการที่สี่ ศิลปวัตถุต่าง ๆ ทั้งสมบูรณและแตกหักที่ขุดพบและแตกกระจายในเขตตำบลกุสันดรรัตน์ และตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เช่น พระวัชรธร พระอิศวร พระนารายณ์ เศียร พระกร และ อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันบางส่วนจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542)

ประการที่ห้า การค้นพบโบราณสถาน เช่น กุสันดรรัตน์ กุ้่น้อย และศาลานางขาว หลักศิลาจารึก ศิลปวัตถุ และโบราณสถานเหล่านี้ล้วนเป็นศิลปกรรมของขอมสมัยลพบุรีทั้งสิ้น เช่น กุสันดรรัตน์ กุ้่น้อย ซึ่งเป็นศิลปะแบบบายน ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราว พ.ศ. 1724 - พ.ศ. 1780 โดยหลักฐานทางราณคดีเหล่านี้ได้สนับสนุนชุดข้อมูลของแหล่งที่ตั้งนครจำปาศรีที่เคยเจริญรุ่งเรืองมายาวนาน (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542)

ประการที่หก บันทึกจากคำบอกเล่าที่มาจากหนังสือผูก ของพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ได้เขียนประวัตินครจำปาศรีไว้ในหนังสือที่ระลึกเนื่องในงานทอดกฐินพระราชทานของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“...นครจัมปาศรีอยู่ในสมัยที่ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ กำลังเจริญรุ่งเรืองในประเทศนี้ บรรดาหัวเมืองน้อยใหญ่ในสมัยนั้นพร้อมกันมานพ้อมเป็นปบริวารและ ต่างก็พร้อมใจกันมาทำค่ายคูเมืองเพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู และเพื่อป้องกันบ้านเมืองให้ได้รับความผาสุก โดยมีพระยศวรราชเจ้าผู้ครองนครจัมปาศรี และมีพระนางยศรีศมีเป็นพระราชเทวา มีวงศ์ตระกูลมาจากกษัตริย์เจ้าจิตเสราชา พระราชาผู้ครองนครจัมปาศรี ตั้งแต่พระเจ้ายศวรราชเรื่อยมาได้สร้าง เทวาลัย ปราสาท กู่มีกู่สันตร์ตัน กู่น้อย และศาลานางขาว เป็นต้น เพื่อเป็นสถานที่สักการบูชาใน พิธีกรรมตามธรรมเนียมในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ...” (ลานโพธิ์, 2560)

ประการที่เจ็ด การปรากฏชื่อใน 7 แคว้นสำคัญของตำนานอุรังคนิทาน คือ แคว้นสาเกต หรือเมืองร้อยเอ็ดประตูมีพระยาสาเกตเป็นผู้ครอง ซึ่งเป็นแคว้นสำคัญในตำนานอุ รังคนิทาน สันนิษฐานว่า แหล่งที่ตั้งเดิมเกี่ยวข้องกับนครจัมปาศรี ที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (เทศบาลตำบลนาดูน จังหวัดมหาสารคาม, 2550)

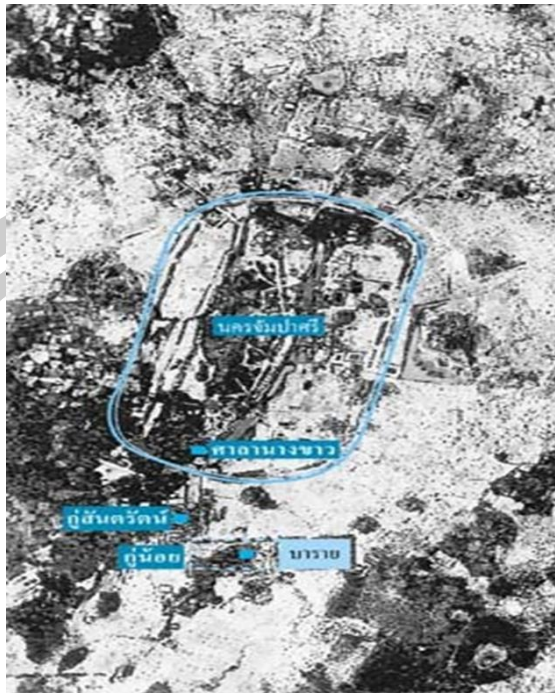
ในปัจจุบัน นครจัมปาศรี นักวิชาการสันนิษฐานว่า เป็นเมืองที่ครอบคลุมอาณา บริเวณ 3 ตำบลในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ดังนี้

1. พื้นที่ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
2. ตำบลกู่สันตร์ตัน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
3. ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (ประกิต (จิตร) บัว

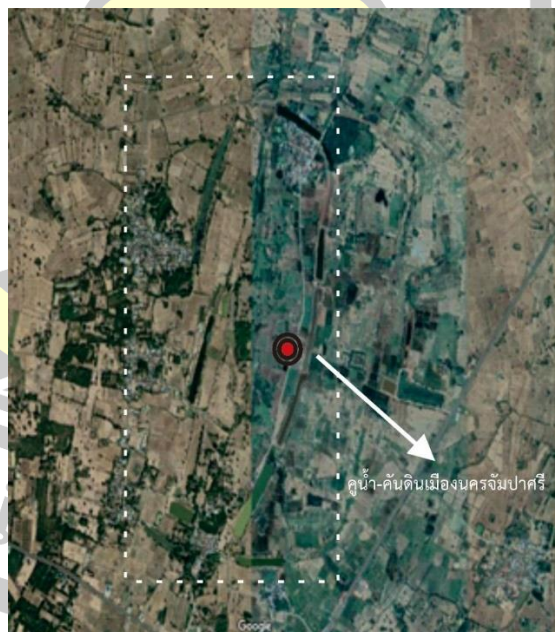
บุศย์, 2533)

โดยเห็นได้จากการสำรวจพื้นที่ชุมชนโบราณในปี พ.ศ. 2549 โดยคณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้พบหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏร่องรอยของคูน้ำคันดิน และภาชนะดินเผากระจัดกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ สันนิษฐานว่าเป็นแหล่งอารยธรรมของนครจัมปาศรี (กองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาดูน, 2557)

นอกจากนี้ จากการสำรวจแหล่งโบราณคดีของกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2531 ได้ สันนิษฐานว่า นครจัมปาศรีเป็นอารยธรรมที่จัดอยู่ในยุคทวารวดี โดยเห็นได้จากคูน้ำคันดินที่ใช้เพื่อ การดำรงชีวิตและการเกษตรกรรม รวมถึงภาชนะดินเผา ที่ปรากฏให้เห็นเป็นร่องรอยบางส่วนตาม บริเวณคูน้ำคันดิน อีกทั้งยังได้มีการขุดค้นพบประติมากรรมรูปปั้น รูปเคารพต่าง ๆ ในเขตนครจัมปา ศรีโดยเฉพาะสลูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ รวมถึงพระพิมพ์ดินเผา และรูปเคารพที่ใช้ประกอบ พิธีกรรมทางศาสนา ที่บ่งบอกถึงการเป็นอารยธรรมทวารวดีในดินแดนอีสาน ผสมผสานกับอารยธรรม ขอมตามข้อสันนิษฐานที่ตรงกับในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 – 18 (สำนักโบราณคดีและ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542)

ภาพประกอบ 13 ภาพถ่ายทางอากาศแหล่งที่ตั้งของเมืองนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ในอดีต

ภาพประกอบ 14 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณคูน้ำคันดิน นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ในปัจจุบัน ที่มา: Google Maps

1.3 นครจัมปาครีกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

บริเวณพื้นที่อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ตั้งของนครจำปาครีนั้น อยู่ในพื้นที่ที่เรียกว่า แอ่งโคราช จัดเป็นบริเวณที่มีการพบร่องรอยอารยธรรม นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในบริเวณ ลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชี และลำน้ำสาขาต่าง ๆ จากการศึกษาข้อมูล แหล่งโบราณคดีในประเทศไทยพบว่า พื้นที่จังหวัดมหาสารคาม พบเมืองโบราณทั้งที่เป็นชุมชนในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และยุคสมัยประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมากไม่น้อย โดยส่วนใหญ่เมืองโบราณเหล่านี้จะตั้งอยู่ในเขตอำเภอนาคูน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ซึ่งเป็นอำเภอทางด้านทิศใต้ของจังหวัดมหาสารคาม อยู่ในเขตพื้นที่ช่วงติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์ (ประสาทร สীগพลี, 2562 : สัมภาษณ์: สัมภาษณ์)

สำหรับเมืองโบราณนครจัมปาครี ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณอำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม มีลักษณะทางกายภาพของเมืองมีการระบบจัดการน้ำที่ซับซ้อนบริเวณนอกเมืองทางทิศใต้ ใกล้กับคูเมืองในปัจจุบันพื้นที่ของเมืองส่วนใหญ่เป็นนาข้าว และมีสระน้ำเล็กจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วไปทางด้านทิศตะวันออก บริเวณกลางเมืองเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยเนินสูงต่ำ (สัมฤทธิ์ คำจันทร์, 2562 : สัมภาษณ์: สัมภาษณ์) โดยพื้นดินเหล่านี้ ปัจจุบันยังพบเศษภาชนะดินเผา กระจายอยู่โดยทั่วไปของพื้นที่จากสภาพในปัจจุบันมีการขุดลอก และถมที่นาต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างต่อเนื่องทำให้สภาพของเมืองเปลี่ยนแปลงไประบบการจัดการน้ำที่มีมาแต่ดั้งเดิมในอดีตนั้นถูกเปลี่ยนแปลงไป บริเวณด้านข้างของเมืองทางทิศตะวันออกมี “หนองอีไล” ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นอ่างเก็บน้ำที่มีมาแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันพื้นที่บริเวณหนองน้ำได้ดินเงินไปบางส่วน ปัจจุบันไม่สามารถกำหนดอายุของหนองอีไลได้ สันนิษฐานได้แต่เพียงว่า คงจะเกี่ยวข้องกับชุมชนที่มีมาแต่ในอดีต (สุรพงษ์ เฟื่องจินดา, 2562 : สัมภาษณ์: สัมภาษณ์) ในส่วนของ “บารายกูน้อย” ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่เพิ่มเติม ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 16 นั้น เป็นการเพิ่มเติมให้เข้ากับระบบจัดการน้ำที่มีมาแต่เดิม ซึ่งเป็นสระน้ำกว้างใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตั้งอยู่ในแนวแกนของศาสนสถาน ถูกวางในแนวแกนทิศตะวันตก-ตะวันออก ตัดขวางกับตำแหน่งที่ตั้งของตัวเมืองแสดงถึงการผสมผสานวัฒนธรรมเขมรเข้ากับระบบการจัดการน้ำของเมืองที่มีมาแต่ดั้งเดิม บารายกูน้อยตั้งอยู่ในพื้นที่เหมาะสมในพื้นที่น้ำไหลลงมารวมกัน ทำให้สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ในปริมาณที่มาก (สำนักโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542) สำหรับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของนครจัมปาครี อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม สามารถจำแนกได้ 5 ยุค ดังนี้

1.3.1 ระยะเวลา ยุคก่อนประวัติศาสตร์

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในเขตอำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ของกรมศิลปากร ได้อธิบายไว้ว่า จากการเลือกแหล่งโบราณสถานศาลานางขาว

สันนิษฐานเป็นจุดศูนย์กลางการตั้งเมืองและได้ทำการขุดค้นพบว่า ตำแหน่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 30 เมตรจากศาลานางขาว ค้นพบร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ มีการขุดพบโครงกระดูกมนุษย์ที่ถูกฝังในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการฝังศพ ครั้งที่ 1 จากนั้นพบว่ามีบางส่วนที่เป็นโครงกระดูกมนุษย์บรรจุในภาชนะดินเผา ซึ่งเป็นการฝังศพครั้งที่ 2 โดยสันนิษฐานว่าอยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น อีกทั้งยังได้พบร่องรอยการอยู่อาศัยสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งตั้งชุมชนอยู่บริเวณที่เป็นเนินดินหลายแห่ง มีการใช้โลหะเหล็กในชุมชนและการใช้ภาชนะดินเผา (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542)

ภาพประกอบ 15 ตัวอย่างโครงกระดูกมนุษย์ในภาชนะดินเผา ที่มา: กรมศิลปากร

นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานอื่น ๆ ที่อยู่ในชั้นดินเดียวกันและใกล้เคียงกัน เป็นโบราณวัตถุ จำพวกดินเผา ประเภทพวยกาน้ำ เบ้าดินเผา แวดินเผา กำไลสำริด และลูกปัดหิน เป็นต้น โดยในยุคก่อนประวัติศาสตร์บริเวณพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม สันนิษฐานว่า มีอยู่การอาศัยของชุมชน ส่วนใหญ่ตั้งบริเวณรอบเนินดินฝังศพ ถือเป็นชั้นวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกสุดที่มีในพื้นที่สันนิษฐานว่า ในระยะแรกเริ่มของชุมชนคงเลือกตั้งอยู่บนเนินดินต่าง ๆ ซึ่งมีลำน้ำธรรมชาติที่ไหลผ่าน อยู่ใกล้เคียงเพื่อนำมาใช้ในการเพาะปลูกและเกษตรกรรม ในเขตพื้นที่เมืองนครจำปาศรีคือ ห้วยวังกะฮุ้ง อย่างไรก็ตาม ลักษณะทางกายภาพของที่ตั้งเมืองนครจำปาศรี สันนิษฐานว่า มีลักษณะสภาพพื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่ลาดเอียง น้ำที่ไหลผ่านส่วนใหญ่จะไหลหลากในช่วงฤดูฝนเท่านั้น เนื่องจากที่ดินในบริเวณนั้นเป็นดินร่วนปนทรายไม่สามารถเก็บกักน้ำได้ดี (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542)

ภาพประกอบ 16 สภาพทั่วไปของห้วยวังกะฮ้าง อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม

1.3.2 ระยะเวลาที่สอง ยุคทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 15)

พัฒนาการของนครจัมปาศรี ในระยะที่สองราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 15 นับเป็นยุคทวารวดี หลังจากได้มีการขยายตัวเมืองและมีการอพยพของผู้คนเข้ามาอยู่ในเขตเมืองเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะกลุ่มคนแถบลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชี ที่เข้ามาในพื้นที่นครจัมปาศรี โดยมีการก่อตั้งเป็นชุมชนขนาดเล็กและมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมีการจัดการน้ำ โดยมีการขุดคูน้ำ คูเมืองเป็นกำแพงเมืองขึ้นรอบเมือง เพื่ออำนวยความสะดวกใช้ในการเก็บกักน้ำและการเกษตรกรรม ลักษณะของการเกิดชุมชนที่มีคูเมืองกำแพงเมืองนี้ แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของเมืองได้อย่างเป็นรูปธรรม (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542)

พูน ปณ ทัโต ชีเว

ภาพประกอบ 17 ลักษณะคูน้ำคันดินเขตเมืองนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ที่มา:

Google Maps

ราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 15 พุทธศาสนาได้แพร่เข้ามาในพื้นที่แอ่งโคราช และในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ประชาชนหันมานับถือพุทธศาสนา รวมทั้งนครจำปาศรีนี้ด้วย ดังพบหลักฐานต่าง ๆ เช่น การสร้างโบราณสถานสมัยทวารวดีที่กระจายในบริเวณตัวเมืองร่องรอยศาสนสถานจำนวนมากว่า 20 แห่ง ทั้งที่พบบริเวณในเมืองและนอกเมือง เช่น มีการจารึกตัวอักษร พบที่ศาลานางขาว ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 รวมทั้งการขุดพบสถูปสำริดที่บรรจุพระบรมธาตุและพระพิมพ์ดินเผาแบบทวารวดีจำนวนมากที่บริเวณนอกเมืองการทำสมาธิแกะสลักภาพรูปลงเจดีย์ และการสร้างพระพิมพ์ดินเผา

จากหลักฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของนครจำปาศรี ในช่วงระยะเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-15 ได้อย่างชัดเจน จากการขุดค้นทางโบราณคดีรอบคูเมืองนครจำปาศรี พบว่าลักษณะคูเมืองกำแพงเมืองชั้นใน มีลักษณะเป็นรูป วงรียาว ทอดตัวตั้งแต่ทิศเหนือมายังทิศใต้ และมีห้วยวังกะฮุ้ง ผ่านยังตัวเมืองเพื่อรองรับและกักเก็บน้ำเข้ายังคูเมืองลักษณะของคูเมืองในสมัยแรกนี้ มีลักษณะคล้ายกับ สระน้ำที่วางตัวต่อเรียงเป็นแนวยาว และถูกคันให้แยกออกจากกัน ลักษณะของคูน้ำแบบนี้เป็นการจัดการน้ำที่ออกแบบโดยการแสวงประโยชน์จากความลาดเอียงในแนวเหนือใต้ของพื้นที่ตั้งเมืองบรรดาคูน้ำที่ถูกคันด้วยแนวคันดินตัดขวางเหล่านี้ ถูกสร้างเพื่อใช้เป็นคลองส่งน้ำที่วางตัวเรียงต่อกันเป็นแนวยาวไปตามความเอียงลาดของพื้นที่การจัดระเบียบ

แนวคลองส่งน้ำสามารถจัดการในเรื่อง การไหลเวียนของน้ำ (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542)

นอกจากนี้ จากการสำรวจพื้นที่รอบเมืองพบว่า มีการชักน้ำเข้ามาเก็บไว้ในคูเมืองด้านเหนือเพื่อควบคุมน้ำให้ไหลไปตามคูรอบเมืองและคูกลางเมืองส่งมาเก็บกักไว้ทาง ด้านใต้น้ำที่ถูกเก็บกักไว้จะถูกแจกจ่ายไปยังพื้นที่นาข้าว ซึ่งคงจะมีอยู่ทั้งในเมืองและบริเวณรอบนอกเมือง ทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ การจ่ายน้ำนี้จะคงจะค่อยเป็นค่อยไป จนกระทั่งน้ำในคูตอนบนแห้งลง พื้นที่ของคูเมืองตอนบนนั้นถูกใช้ประโยชน์ให้เป็นที่ทำการเพาะปลูกด้วย ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เป็นที่ปลูกนาข้าวช่วงน้ำลด (ประสาทร สีกงพลี, 2562 : สัมภาษณ์) อีกทั้งจากการสำรวจทางโบราณคดีบริเวณคูเมืองพบเส้นทางการเข้าออกเมืองอยู่บริเวณทางทิศเหนือและทิศใต้ของเมืองนครจำปาศรี เพื่อเป็นเส้นทางการสัญจรหลักในการเข้าออกไปยัง เมืองและชุมชนต่าง ๆ ที่มีการติดต่อกัน (กรมศิลปากร, 2544) โดยระยะหลังของยุคทวารวดีนักวิชาการได้สันนิษฐานว่า อาจมีหลายปัจจัยที่ทำให้อารยธรรมเสื่อมสลายลง เช่น เกิดโรคระบาด หรือเคลื่อนย้ายไปหาแหล่งที่อุดมสมบูรณ์กว่าเดิม หรือที่หายไป เพราะมีวัฒนธรรมเขมรเข้ามาแทนที่ เริ่มมีการสร้างพุกปราสาท โดยวัฒนธรรมเขมรค่อย ๆ เคลื่อนตัวเข้ามาแทนที่ผนวกกับการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่คนผู้คน กระทั่งถึงยุคของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในอาณาจักรขอม ก็ยังเห็นได้ชัดว่าวัฒนธรรมเขมรเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมทวารวดีค่อนข้างจะเต็มตัว (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2558)

1.3.3 ระยะที่สาม ยุคอาณาจักรขอม หรือยุคสมัยลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 18)

พัฒนาการของเมืองนครจำปาศรีในระยะที่สาม อยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 18 นับเป็นช่วงที่วัฒนธรรมขอมเข้ามามีอิทธิพลในพื้นที่เมืองนครจำปาศรี จากหลักฐานพบ เศษภาชนะดินเผาแบบเนื้อแกร่ง ทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นผลผลิตจากเตาบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 -19 นอกจากนี้ เมืองนครจำปาศรี ในระยะที่สาม นับเป็นยุคที่อยู่ในอารยธรรมของรุ่งเรือง โดยในเขตเมืองนครจำปาศรี ได้มีการสร้างปราสาทหินในวัฒนธรรมแบบขอม ซ่อนทับลงปราสาทหินที่สร้างในสมัยทวารวดีอีกชั้นหนึ่งที่บริเวณศาลานางขาว แต่ก็ยังคงรูปแบบการวางผังปราสาทเดิมไว้ (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542) นอกจากนี้ ได้มีการสร้างศาสนสถานในวัฒนธรรมขอมขึ้นอีกหลายแห่ง ได้แก่ โบราณสถานกุ่มน้อย และโบราณสถานกุ่มสันตริตัน เป็นต้น

การสำรวจพบว่า ทางด้านทิศตะวันออกของเมืองพบร่องรอยของสระน้ำที่มีลักษณะเป็น สี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า “หนองอีไล” ซึ่งในปัจจุบันถูกล้อมรอบด้วยคันดินค่อนข้างเตี้ยมีต้นไม้ขึ้นอยู่โดยรอบ วางตัวทอดยาวขนานไปกับแนวตัวเมืองโดยพื้นที่ทางตอนใต้

นั้นถูกขุดลอกขึ้น เป็นสระน้ำลึกลงตัวอยู่ในแนวทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ส่วนพื้นที่ทาง ตะวันตกถูกขุดลอกขึ้นนี้เป็น สระน้ำวางตัวยาวขนานไปกับแนวคูเมืองเก่า สันนิษฐานได้ว่าคงเป็นการ จัดการและกักเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรมที่รองรับการขยายตัวของชุมชนอีกแห่งหนึ่ง (สำนัก โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542)

จากนั้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในจารึก ปราสาทพระขรรค์ ระบุว่าได้ทรงให้สร้างสถานพยาบาลจำนวน 102 แห่ง (โอโรคยาศาล) ทั่ว ราชอาณาจักร ซึ่งพบอยู่ใน นครจำปาศรีหนึ่งแห่ง คือ “โบราณสถานกูโนนเมือง” ปัจจุบันเรียกว่า “คู สันตรัตน์” การที่เมืองนี้มีโอโรคยาศาล แสดงให้เห็นว่านครจำปาศรี คงเป็นเมืองที่สำคัญเมืองหนึ่งใน พื้นที่แถบนี้ต่อเนื่องมา จนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 ในส่วนของ “ศาลานางขาว” เป็นโบราณสถานที่ สร้างขึ้นในสมัยทวารวดีนั้น พบร่องรอยการบูรณะทับซ้อนลงไป โดยพบการก่อสร้างเพิ่มเติม วัฒนธรรมขอมที่เข้ามานั้นก็ได้ทำลายวัฒนธรรม ทวารวดีที่เจริญอยู่ก่อนหน้านี้ให้หมดไป แต่มีการ ผสมผสานและนับถือควบคู่กันมา หลังพุทธศตวรรษที่ 18 ลงมาเป็นระยะสุดท้ายที่อำนาจทางการเมือง ของขอมได้เสื่อมลง และส่งผลให้บ้านเมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาแต่ก่อนค่อย ๆ เสื่อมลง ปริมาณของ เศษภาชนะดินเผาที่พบนั้นลดจำนวนลงอย่างมาก อาจแสดงถึงจำนวนประชากรที่น้อยลง แต่ก็ยังมี ผู้คนอาศัยสืบต่อมาจนกระทั่งทิ้งร้างไปในที่สุด (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542)

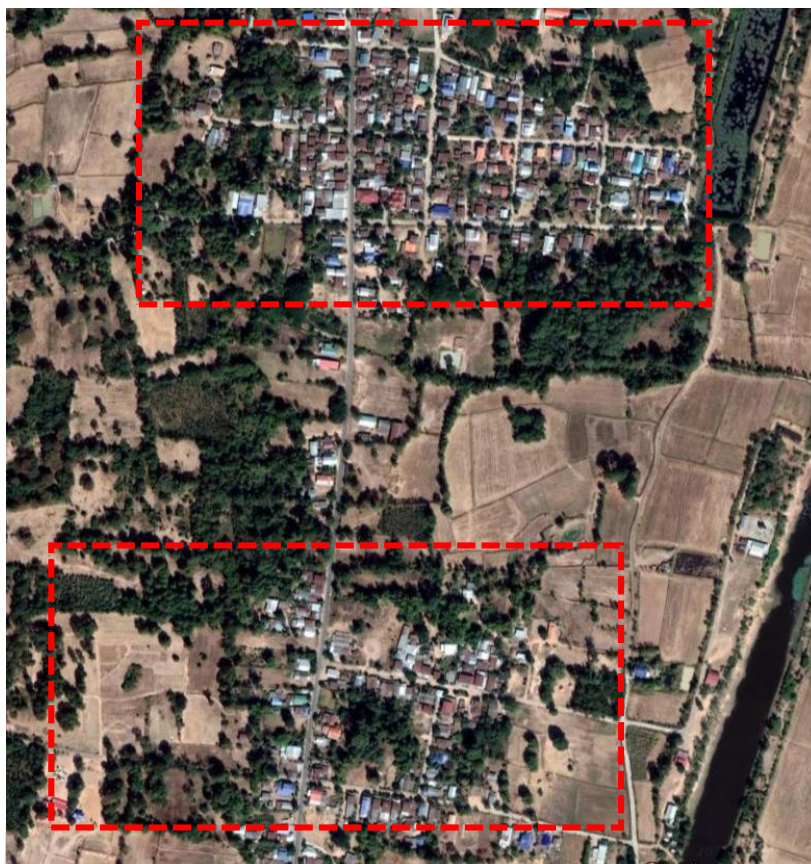
ภาพประกอบ 18 การตั้งชุมชนในเขตนครจำปาศรีสมัยขอม ราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 18 ที่มา:

Google Maps

1.3.4 ระยะเวลาที่สี่ ยุคก่อตั้งชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง (พ.ศ. 2231 – 2245)

หลังจากที่ยุคอาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจ เมืองนครจำปาศรีได้เข้าสู่การรับอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง ราวปี พ.ศ. 2231 เป็นต้นมา โดยได้มีการอพยพของผู้คนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงเพิ่มขึ้น โดยลาวเวียงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งอยู่อาศัยกันเป็นจำนวนมากบริเวณริมแม่น้ำโขง และแถบที่ราบลุ่มเวียงจันทน์ โดยมีเมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวง นับตั้งแต่ราชอาณาจักรล้านช้างแตกแยกเป็น 3 ส่วน คือ อาณาจักรลาวหลวงพระบาง ลาวเวียงจันทน์ และลาวจำปาสัก อันเนื่องมาจากปัญหาการช่วงชิงล้านช้าง แย่งแย่งราชสมบัติกัน อีกทั้งการเกิดความขัดแย้งทางด้านการเมืองภายใน ทำให้อาณาจักรล้านช้างตกเป็นเมืองขึ้นของ ราชอาณาจักรสยามในปี พ.ศ. 2321 ส่งผลให้ชาวลาวเวียงได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่าง ๆ ของสยาม (การุณย์ ศุภมิตรโยธิน, 2562)

บริเวณพื้นที่นครจำปาศรี สันนิษฐานว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงได้เริ่มอพยพเข้าสู่เขตเมืองมหาสารคาม และเมืองร้อยเอ็ดในช่วง พ.ศ. 2231 -2245 ซึ่งพระครูยอดแก้วกับเจ้าสร้อยศรีสมุทร เป็นผู้นำกลุ่มชนหนีภัยสงครามและความขัดแย้งภายในราชอาณาจักรลาวจากเวียงจันทน์ผ่านดินแดนมหาสารคามไปสถาปนารัฐจำปาสัก (ลาวใต้) ในปี พ.ศ. 2256 ต่อมาเจ้าสร้อยศรีสมุทรให้พระครูยอดแก้วอพยพผู้คนบางส่วนไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองท่ง และตกอยู่ในอำนาจของสยามในปี พ.ศ. 2310 เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้ย้ายเมืองท่งไปสร้างเมืองสุวรรณภูมิ ในปี พ.ศ. 2318 และโปรดให้สร้างเมืองร้อยเอ็ดซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมมหาสารคามเกือบทั้งหมด ในเวลาต่อมาชาวลาวเกิดการอพยพมากขึ้นเพื่อหนีความเดือดร้อนทางการเมืองในเวียงจันทน์ ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2408 จึงก่อตั้งเมืองมหาสารคามขึ้น และถูกยกฐานะเป็น จังหวัดมหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2465 (การุณย์ ศุภมิตรโยธิน, 2562) ในขณะที่บริเวณเขตเมืองนครจำปาศรี เดิมทีผู้คนอาศัยอยู่จำนวนน้อย ในช่วงปี พ.ศ. 2492 – 2500 เป็นต้นมา กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงจากเมืองวาปีปทุมและเมืองร้อยเอ็ด เริ่มอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในเขตนครจำปาศรีมากขึ้น จนกระทั่งเกิดเป็นหมู่บ้านอยู่ทั่วบริเวณเมืองนครจำปาศรี และบริเวณโดยรอบ เช่น ชุมชนบ้านหนองโจ้ง ชุมชนบ้านหนองกลางโคก ชุมชนบ้านโสกม่วง และชุมชนบ้านหนองเม็ก เป็นต้น โดยชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ล้วนสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง (วิรัตน์ ปักการะนา, 2562 : สัมภาษณ์: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 19 ลักษณะการก่อตั้งชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงบริเวณนครจำปาศรี ที่มา:

Google Maps

1.3.5 ระยะที่ห้า ชุมชนใหม่ในนครจำปาศรียุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2500 – ปัจจุบัน)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ชุมชนที่ก่อตั้งถิ่นฐานในเขตนครจำปาศรี และบริเวณโดยรอบได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง กระทั่งเข้าสู่การแบ่งเขตการปกครองเป็นตำบลนาดูน และได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอนาดูนเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2512 มีตำบลเข้าร่วมจัดตั้งครั้งแรก จำนวน 4 ตำบล แบ่งเป็นตำบลที่แยกมาจากอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม 3 ตำบล คือ ตำบลนาดูน ตำบลหนองไผ่ ตำบลหนองคู และตำบลที่แยกมาจากตำบลการแอน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม คือตำบลดงบัง (ทองสุข ทุมมี, 2562: สัมภาษณ์) ต่อมากิ่งอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ได้มีการขยายตัวของชุมชนเกิดขึ้นเป็นวงกว้าง และมีประชากรอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อย่างหนาแน่น ในปี พ.ศ. 2522 ทางราชการจึงได้จัดตั้งเป็นอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 9 ตำบล คือ ตำบลนาดูน ตำบลหนองไผ่ ตำบลหนองคู ตำบลดงบัง ตำบลดงดวน

ตำบลหัวดง ตำบลดงยาง ตำบลกู่สันตรัตน์ และตำบลพระธาตุ (สุรพงษ์ เฝ็งจันดา, 2562 : สัมภาษณ์: สัมภาษณ์)

1.4 นครจัมปาศรีกับการบูรณาการแหล่งท่องเที่ยว

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคหนึ่งของไทย ที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่น มีความเป็นเอกลักษณ์ และสามารถรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะการบริการด้านที่พักที่มีหลายระดับ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ งานเทศกาลประเพณีวัฒนธรรม ฮีตสิบสองคองสิบสี่ รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้อารยธรรมที่โดดเด่น มีเอกลักษณ์ที่เลียนแบบได้ยาก จากสถิตินักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางภายในประเทศในปี 2561 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภูมิภาค	ผู้เยี่ยมชม		นักท่องเที่ยว		นักท่องเที่ยว		ภูมิภาค
	(คน-ครั้ง)	%CH	(คน-ครั้ง)	%CH	(คน-ครั้ง)	%CH	
รวมทั้งหมด	166,942,490	+5.32	95,762,416	+5.72	71,180,074	+4.78	รวมทั้งหมด
ภาคเหนือ	18,332,301	+5.29	13,107,121	+5.19	5,225,180	+5.52	ภาคเหนือ
กรุงเทพมหานคร	41,682,963	+1.39	25,581,323	+4.34	16,101,640	-2.97	กรุงเทพมหานคร
ภาคกลาง (ไม่รวม กทม.)	21,155,532	+5.75	6,324,186	+5.34	14,831,346	+5.93	ภาคกลาง (ไม่รวม กทม.)
ภาคตะวันตก	23,571,385	+7.15	11,282,824	+6.15	12,288,561	+8.09	ภาคตะวันตก
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	14,026,234	+6.81	8,899,066	+6.16	5,127,168	+7.96	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ภาคตะวันออก	26,557,492	+8.59	14,578,243	+8.73	11,979,249	+8.41	ภาคตะวันออก
ภาคใต้	21,616,583	+5.97	15,989,653	+5.31	5,626,930	+7.89	ภาคใต้

ภาพประกอบ 20 สถิติการท่องเที่ยวในประเทศไทย ที่มา: กรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

จากภาพประกอบที่ 20 พบว่า การท่องเที่ยวของชาวไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี พ.ศ. 2561 ได้เกิดการขยายตัวสูงสุด คิดเป็น 166 ล้านคนต่อครั้ง ค่า %CH +5.32% ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ได้ได้ยกเรื่องราวของตำนานนครจัมปาศรี มาสร้างเป็นจุดเด่น เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลนาดูน ตำบลกู่สันตรัตน์

และตำบลดงระชาตุ (บุญเต็ม บุญเพชร, 2562: สัมภาษณ์) โดยได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน และสร้างอัตลักษณ์อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้ องค์กรต่าง ๆ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมมือกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ด้วยการนำเสนอแหล่งโบราณสถาน สถานที่สำคัญในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (วิรัตน์ ปักกระณา, 2562 : สัมภาษณ์: สัมภาษณ์)

โดยสถานที่สำคัญที่นำมาเชื่อมโยงและบูรณาการให้สอดคล้องกับเรื่องราวของนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นสถานที่สำคัญทั้งที่เป็นแหล่งโบราณสถานดั้งเดิม และสถานที่ก่อสร้างขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ประกอบด้วยสถานที่ 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวชิรฤกษ์เวทพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นทุ่งรัตนบุรี โบราณสถานทุ่งรัตนบุรี ตลาดต้องชมพื้นนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย (ทองสุข ทুমมี, 2562: สัมภาษณ์)

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

จากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยการหยิบยกเรื่องราวและตำแหน่งที่ตั้งของนครจำปาศรี มาผนวกกับแหล่งโบราณสถาน และสถานที่สำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้ชื่อที่ใช้เรียกว่า การท่องเที่ยวในเขตนครจำปาศรี (ประสาทร สีกพลี, 2562 : สัมภาษณ์) ประกอบด้วยสถานที่ 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวชิรฤกษ์เวทพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นทุ่งรัตนบุรี โบราณสถานทุ่งรัตนบุรี ตลาดต้องชมพื้นนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย ซึ่งสถานที่ดังกล่าว ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาปรับปรุงบางส่วนที่สามารถจับต้องได้เพื่อให้สอดคล้องต่อบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง มีรูปแบบการควบคุมดูแลและการจัดการ ประกอบด้วย ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ด้านองค์กร ด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้ และด้านงบประมาณ โดยในตอน 2 จะได้อธิบายถึงสภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ตามรูปแบบการควบคุมดูแลและการจัดการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

2.1.1 แหล่งท่องเที่ยวพระบรมธาตุนาดูน

ภาพประกอบ 21 สภาพปัจจุบันของพระบรมธาตุนาดูน

พระบรมธาตุนาดูน ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ บ้านนาดูน ตำบลพระธาตุ อำเภอนา
 ดูน จังหวัดมหาสารคาม นับเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาหมู่บ้านคู่มืองของ ชาวมหาสารคาม
 เป็นปูชนียสถานที่สร้างขึ้นเพื่อสริมงคลแก่ภูมิภาค พื้นที่โดยรอบได้ถูกพัฒนาเพื่อเป็นศูนย์กลาง
 ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเรียกขานว่าเป็น
 “พุทธมณฑลอีสาน” (พระโสภณ เจตยาภิรักษ์, 2562 : สัมภาษณ์) รอบองค์พระธาตุมีบริเวณ
 กว้างขวาง จัดแต่งเป็นสวนรุกขชาติ ปลูกต้นไม้ในพุทธประวัติ พระบรมธาตุนาดูน เป็นเขตที่มีการขุด
 พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต เพราะบริเวณนี้ได้เคย
 เป็นที่ตั้งของนครจำปาศรีมาก่อน โบราณวัตถุต่าง ๆ ที่ค้นพบ ได้นำไปแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน
 แห่งชาติจังหวัดขอนแก่น และที่สำคัญยิ่งก็คือการขุดพบสลู๊ป บรรจุพระบรมสารีริกธาตุบรรจุ ในตลับ
 ทองคำ เงิน และสำริด ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 13 - 15 สมัยทวารวดี การ
 เดินทาง จากตัวเมืองมหาสารคาม โดยใช้เส้นทางหมายเลข 2040 ผ่านอำเภอแกลง อำเภอนาดี
 แล้วเลี้ยวขวาเข้าทางหลวงหมายเลข 2045 ถึงอำเภอนาดูน ทางลาดยางตลอด ห่างจากตัวเมือง
 ประมาณ 65 กิโลเมตร เป็นปูชนียสถานที่สร้างขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ภูมิภาค เป็นศูนย์กลาง
 ของพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเรียกขานว่า พุทธมณฑล
 แห่งอีสาน รอบองค์พระบรมธาตุจัดแต่งเป็นสวนรุกขชาติ ปลูกต้นไม้ในพุทธประวัติ นับเป็นสถานที่
 สำคัญทางพระพุทธศาสนาหมู่บ้านคู่มืองของชาวมหาสารคาม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2559)

พระธาตุนาดูน หรือพุทธมณฑลอีสาน เป็นสถานที่ที่ค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีที่แสดงว่าบริเวณแห่งนี้เคยเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองของนครจำปาศรี เมืองโบราณในอดีต อีกทั้งได้ขุดพบสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุบรรจุในตลับทองคำ เงิน และสำริด ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 13 - 15 สมัยทวารวดี จึงได้สร้างพระธาตุตามแบบสถูปที่ได้ค้นพบ (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542) และทุกปีจะมีการจัดงานนมัสการพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จัดงานในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันมาฆบูชา ของทุกปี โดยจัดที่บริเวณพุทธมณฑลอีสาน พระธาตุนาดูนรวม 9 วัน 9 คืน มีการร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา และกิจกรรมในงานประกอบด้วยขบวนแห่ประเพณี 12 เดือน การทำบุญตักบาตร การเวียนเทียนวันมาฆบูชา การปฏิบัติธรรมวิปัสสนา การออกนิทรรศการของหน่วยงานต่าง ๆ การแสดง แสง สี เสียง ประวัติความเป็นมาของนครจำปาศรี และการจัดร้านสินค้าชุมชน (พระโสภณ เจริญภักดิ์, 2562 : สัมภาษณ์)

พระบรมธาตุนาดูน อยู่ในการควบคุมดูแลของมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน มหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ คือ เพื่อสร้างเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาดูน ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์พระบรมธาตุนาดูน และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ทั้งอาคาร สถานที่และทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือทุนการศึกษาของกุลบุตร กุลธิดา ที่เรียนดี หรือประพฤติดี มีความกตัญญูหรือขาดแคลนทุนทรัพย์ ตั้งแต่ระดับอนุบาล ถึง ระดับปริญญาตรี เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านสาธารณภัยและสาธารณกุศลหรือร่วมกับองค์กรการกุศลอื่นหรือหน่วยงานอื่น เพื่อดำเนินกิจกรรมสาธารณประโยชน์ หรือร่วมกับองค์กรการกุศลอื่นหรือหน่วยงานอื่น ไม่ดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการดำเนินงานโดยคณะกรรมการมูลนิธิมีจำนวนไม่น้อยกว่า 35 คน คณะกรรมการมูลนิธิประกอบด้วย ประธานกรรมการมูลนิธิรองประธานกรรมการมูลนิธิ เลขานุการมูลนิธิเหรัญญิก หรือตำแหน่งอื่น ๆ ตามที่กรรมการมูลนิธิจะเห็นสมควร (นิยม สิงหาร, 2562: สัมภาษณ์)

โดยสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวพระบรมธาตุนาดูน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า เจดีย์พระบรมธาตุนาดูน มีลักษณะประยุกต์จากสถูปจำลองที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุกับลักษณะศิลปากรแบบทวารวดี ออกแบบและดำเนินการสร้างโดยกรมศิลปากรสูง 50.50 เมตร ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 35.70 เมตร เป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางส่งเสริมกิจการ พระพุทธศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเรียกขานว่าเป็น “พุทธมณฑลอีสาน” รอบองค์พระธาตุมีบริเวณ กว้างขวาง จัดแต่งเป็นสวนรุกขชาติ ปลูกต้นไม้ในพุทธประวัติเจดีย์พระบรมธาตุนาดูน มีลักษณะประยุกต์จากสถูปจำลองที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุกับลักษณะศิลปากรแบบทวารวดี ออกแบบและดำเนินการสร้างโดยกรมศิลปากรสูง 50.50 เมตร ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

ขนาด 35.70 เมตร เป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเรียกขานว่าเป็น “พุทธมณฑลอีสาน” รอบองค์พระธาตุมีบริเวณ กว้างขวาง จัดแต่งเป็นสวนรุกขชาติ ปลูกต้นไม้ในพุทธประวัติเจดีย์พระบรมธาตุนาดูน มีลักษณะประยุกต์จากสถูปจำลองที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุกับลักษณะศิลปกรรมแบบทวารวดี ออกแบบและดำเนินการสร้างโดยกรมศิลปากรสูง 50.50 เมตร ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 35.70 เมตร เป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเรียกขานว่าเป็น “พุทธมณฑลอีสาน” รอบองค์พระธาตุมีบริเวณกว้างขวาง จัดแต่งเป็นสวนรุกขชาติ ปลูกต้นไม้ในพุทธประวัติ

โดยภายในพระบรมธาตุนาดูน ประกอบด้วยสิ่งปลูกสร้างประเภทปูชนียสถาน และเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรม สิ่งล้ำค่าต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) องค์พระบรมธาตุนาดูน 2) กรุพระพิมพ์ดินเผา 3) พิพิธภัณฑวัดพระธาตุนาดูน 4) สวนรุกขชาติและพืชสมุนไพรพื้นบ้าน 5) สถานที่ก่อตั้งมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน และ 6) ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี

2. ด้านองค์กร พบว่า อยู่ในการดูแลของวันพระธาตุนาดูน และมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

3. ด้านการจัดการ พบว่า ได้มีการจัดการแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน ร่วมกันคณะกรรมการมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน

4. ด้านการเรียนรู้ พบว่า ในทุก ๆ ปี จะมีการจัดงานนมัสการพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จัดงานในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันมาฆบูชา ของทุกปี โดยจัดที่บริเวณพุทธมณฑลอีสาน พระธาตุนาดูนรวม 9 วัน 9 คืน มีการร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมในงานประกอบด้วยขบวนแห่ประเพณี 12 เดือน การทำบุญตักบาตร การเวียนเทียนวันมาฆบูชา การปฏิบัติธรรมวิปัสสนา การออกนิทรรศการของหน่วยงานต่างๆ การแสดงแสง สี เสียง เล่าถึงประวัติความเป็นมาของนครจำปาศรี และการจัดร้านสินค้าชุมชน

5. ด้านงบประมาณ พบว่า ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลในการจัดสร้างองค์พระบรมธาตุนาดูน รายได้จากการทำบุญของพุทธศาสนิกชน หน่วยงานเอกชน นักท่องเที่ยว และการจัดเทศกาลนมัสการพระบรมธาตุนาดูน

2.1.2 แหล่งท่องเที่ยว สวนวถักรุกขเวทพิพิธภัณฑบ้านอีสาน

ภาพประกอบ 22 สภาพปัจจุบันของสวนวไลยรุกขเวชพิพิธภัณฑน์บ้านอีสาน

สวนวไลยรุกขเวชพิพิธภัณฑน์บ้านอีสาน ตั้งอยู่ในพื้นที่พระบรมธาตุนาคุณ อำเภอนาคุณ จังหวัดมหาสารคาม แยกจากพระบรมธาตุนาคุณไปเล็กน้อย โดยมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และจังหวัดมหาสารคาม ได้ร่วมจัดทำโครงการสวนพฤกษชาติและศูนย์ สนเทศพรรณไม้อีสานขึ้น ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์และขยายพรรณไม้พื้นเมือง นอกจากนี้ยังได้จัดเอกสารเผยแพร่และฝึกอบรมเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและให้กับประชาชนและเยาวชนด้วยในระยะเริ่มต้นพื้นที่ดำเนินการจัดการจัดทำสวนพฤกษชาติได้รับความอนุเคราะห์จากสภาตำบลเก็งให้ใช้ที่สาธารณะประโยชน์กุตแดง บ้านเก็ง ตำบลเก็งอำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคามประมาณ 270 ไร่ ตารางวาเป็นแหล่งสะสมพรรณไม้โดยใช้ชื่อว่า "สวนพฤกษชาติและศูนย์สนเทศพรรณไม้อีสาน" ต่อมาได้รับพระกรุณาจากสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ทรงพระราชทานนาม สวนแห่งนี้ว่า "สวนวไลยรุกขเวช" ในวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2531 จากความสำเร็จของโครงการนี้ ทางจังหวัดมหาสารคามจึงได้ขอให้ทางมหาวิทยาลัยขยายพื้นที่โครงการโดยมอบพื้นที่สาธารณะประโยชน์ โคกตองเค็งอำเภอนาคุณ จังหวัดมหาสารคาม ประมาณ 650 ไร่ ตารางวา การดำเนินงานระยะแรกได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการอีสานเขียว เป็นเวลา 4 ปีตั้งแต่ พ.ศ. 2532 - 2535 รวมงบประมาณทั้งสิ้น 20,689,520 บาท ต่อมาทางมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้ดำเนินการขอจัดตั้งโครงการนี้ให้เป็นหน่วยงานหนึ่งของมหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับพระกรุณาจาก สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ทรงพระราชทานนามหน่วยงานนี้ว่า "สถาบันวิจัยวไลยรุกขเวช" เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2535 และประกาศจัดตั้งในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2536 (ศูนย์การทอองเทียวกีฬาและนันทนาการจังหวัดมหาสารคาม, ม.ป.ป.)

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน เกิดขึ้นจากการก่อตั้งสถานีวิทยุวิทยุรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อศึกษาพันธุ์ไม้ พันธุ์เห็ด พืชสมุนไพร ซึ่งเป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ ต่อมาจึงมีการเพิ่มเติมการแสดงเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมของอีสาน จึงจัดตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านอีสานตามแบบประเพณีเดิม พิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน เกิดขึ้นจากความคิดที่ว่า “การศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่สมดุลกันระหว่างวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2559) การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสานเพื่อที่จะอธิบายสภาพชีวิตของสังคมและวัฒนธรรมอีสานด้วยข้าวและน้ำเพราะอีสานนี้ เป็นสังคมเกษตรกรรมทำนา ที่ต้องอาศัยน้ำเป็นหลักสำคัญและยังจะโยงไปสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตที่ผู้คนจะต้องเกี่ยวข้องกันเรื่องปลงพืชพันธุ์ป่าไม้ และรวมทั้งเกลือด้วย จากนั้นจึงดำเนินการสร้างพิพิธภัณฑ์ด้วยการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวอีสาน คือที่อยู่อาศัยของชีวิตครอบครัวซึ่งจะรวมไปถึงความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติเพื่อนบ้าน ข้อมูลทั่วไป พิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน ตั้งอยู่ในสถานีวิทยุวิทยุรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม บริเวณที่ตั้งพิพิธภัณฑ์จัดให้มีลานบ้านอยู่ตรงกลาง โดยมีบ้านแต่ละหลังอยู่โดยรอบ พยายามรักษาต้นไม้และบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านยังเป็นป่าโคกดงเค็ง ซึ่งใช้เป็นสถานที่ในการศึกษาพืชพันธุ์ของสถานีวิทยุวิทยุรุกขเวช (ทวีชัย ปักกาเวสา, 2562: สัมภาษณ์)

โดยสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวสวนวิทยุรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสานสรุปได้ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า เป็นสวนพฤกษชาติและศูนย์สนเทศพรรณไม้อีสานมีวัตถุประสงค์ ในการอนุรักษ์และขยายพรรณไม้พื้นเมือง นอกจากนี้ยังได้จัดเอกสารเผยแพร่และฝึกอบรมเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับประชาชนและเยาวชน แหล่งศึกษาพันธุ์ไม้ พันธุ์เห็ด พืชสมุนไพร ซึ่งเป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ ต่อมาจึงมีการเพิ่มเติมการแสดงเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมของอีสาน จึงจัดตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านอีสานตามแบบประเพณีเดิม พิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน เกิดขึ้นจากความคิดที่ว่า “การศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่สมดุลกัน ระหว่างวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์” การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสานเพื่อที่จะอธิบายสภาพชีวิตของสังคมและวัฒนธรรมอีสานด้วยข้าวและน้ำ เพราะอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรมทำนา ที่ต้องอาศัยน้ำเป็นหลักสำคัญและยังจะโยงไปสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิต

โดยภายในแหล่งท่องเที่ยวสวนวิทยุรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสานประกอบด้วยสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ได้แก่ 1) บ้านโบราณของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ลาว กูไท ส่วย กวย และกวย เป็นต้น 2) พรรณพืชสมุนไพรพื้นบ้าน 3) อุปกรณ์ทำการเกษตรและอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในอดีต 4) สถานีเพาะเลี้ยงพรรณพืชและสมุนไพรพื้นบ้าน และ 5) โฮมสเตย์ ห้องประชุม และลานพักผ่อนหย่อนใจสำหรับนักท่องเที่ยว

2. ด้านองค์กร พบว่า มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นหน่วยงานรับผิดชอบดูแลความเรียบร้อยของพื้นที่
3. ด้านการจัดการ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้จัดระบบการควบคุมดูแลออกเป็นสัดส่วนตามรูปแบบของสำนักงาน
4. ด้านการเรียนรู้ พบว่า เป็นสถานที่ในการศึกษาพืชพันธุ์ของสถานีวิจัยวลัยรุกขเวช เป็นแหล่งท่องเที่ยว เรียนรู้ พันธุ์ไม้ พันธุ์ไผ่ พืชสมุนไพร เรียนรู้พิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสาน
5. ด้านงบประมาณ พบว่า จัดสรรโดยมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

2.1.3 แหล่งท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสำริด

ภาพประกอบ 23 สภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสำริด

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสำริด ตั้งอยู่ที่บริเวณโบราณสถานกุ้งสำริด ตำบลกุ้งสำริด อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม สำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสำริด เป็นสถานที่ท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและแหล่งมรดก อยู่ในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลกุ้งสำริด อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ที่เลขที่ 110 หมู่ 2 ตำบลกุ้งสำริด อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์โบราณสถานและโบราณคดี ภายในพิพิธภัณฑ์จัดแสดงโบราณวัตถุสมัยทวารวดีและสมัยขอมรวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ตามวิถีชีวิตคนอีสานจำนวนมาก โดยมีนายพนมบุตร จันทรโชติรองอธิบดีกรมศิลปากร เป็นประธานในพิธี พร้อมด้วยนายเกียรติศักดิ์ จันทราผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2563 (สำนักศิลปากรที่ 9 จังหวัดขอนแก่น, 2545)

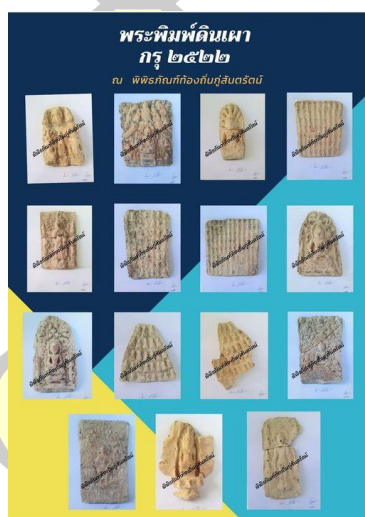
กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เมื่อวันที่ 8 มี.ค. พ.ศ. 2475 ต่อมาเมื่อวันที่ 9-14 มิ.ย. พ.ศ. 2545 ได้รับงบประมาณ 1,200,000 บาทเพื่อบูรณะชุดแต่งกู่ สันตรัตน์และชุดพบโบราณวัตถุ เช่น พระโพธิสัตว์ไพฑูริย์ครูประพา พระวัชรธร พระวัชรปาณีทรงครุฑ พระวัชรปาณีทรงกระบือพระพุทธรูปนาคปรก พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสี่กรประทับยืน ประติมากรรมหินทราย เป็นต้น วัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมมรดกศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณวัตถุอันทรงคุณค่า ที่มีมาตั้งแต่อดีตให้คงอยู่คู่กับท้องถิ่นและประเทศชาติเป็นแหล่งค้นคว้าเกี่ยวกับมรดกทางประวัติศาสตร์โบราณสถานและโบราณคดี และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและทางประวัติศาสตร์ (สำนักศิลปากรที่ 9 จังหวัดขอนแก่น, 2546) อีกทั้ง จะเป็นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกู่สันตรัตน์ยังไม่สมบูรณ์ร้อยละร้อยเปอร์เซ็นต์เนื่องจากยังขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ได้มาตรฐาน แต่ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการเป็นแหล่งค้นคว้าความรู้ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นให้กับผู้สนใจ (ธงชัย แสงสว่าง, 2562: สัมภาษณ์)

ปัจจุบันสถานที่แห่งนี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในเขตอำเภอนาดูน ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมจำนวนมากสำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกู่สันตรัตน์ ภายในอาคารมีการแบ่งโซนจัดแสดงออกเป็นหลายส่วน คือ

1. ห้องโบราณวัตถุสมัยขอม มี 11 ชั้น ที่ขุดพบในเขต ต่กู่สันตรัตน์ อาทิ รูปเคารพพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สี่กรประทับยืน
2. ห้องแสดงโบราณวัตถุที่เป็นพระกรุพระธาตุนาดูน โดยได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากร ให้นำมาจัดแสดงรวม 15 พิมพ์ มีการทำประกันภัยไว้กว่า 6 ล้านบาท
3. ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุอื่น ๆ ที่ชาวบ้านขุดพบนำมาบริจาคให้อาติ เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชุมชน พวกเครื่องจักสาน หม้อไหเครื่องมือทำการเกษตร จอบเสียมกำไล เป็นต้น เป็นการรวบรวมสิ่งของตั้งแต่ยุคก่อนมาจนถึงยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการจัดแสดงภาพถ่ายและข้อมูลอารยธรรมสมัย ทวารวดีและสมัยขอม ให้ผู้สนใจที่มายุ่งเหี่ยวชมได้ศึกษาความเป็นมา ที่สำคัญคือมีพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรกู่สันตรัตน์ โบราณสถานสมัยขอมแห่งนี้ ในปี พ.ศ. 2514 รวมทั้งสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จพระราชดำเนินมาที่แห่งนี้เช่นกัน เป็นสถานที่แสดงโบราณวัตถุที่ขุดพบในเขตโบราณสถานกู่สันตรัตน์และศาลานางขาว (สำนักศิลปากรที่ 9 จังหวัดขอนแก่น, 2546)

ภาพประกอบ 24 การจัดแสดงโบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์กุสุวัตรรัตน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
ที่มา: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุสุวัตรรัตน

ภาพประกอบ 25 พระพิมพ์ดินเผา พิพิธภัณฑ์กุสุวัตรรัตน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ที่มา:
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุสุวัตรรัตน

โดยสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์กุสุวัตรรัตน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เป็นแหล่งเรียนรู้ทางโบราณสถานและโบราณคดี ภายในพิพิธภัณฑ์จัดแสดงโบราณวัตถุสมัยทวารวดี และสมัยขอม รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ตามวิถีชีวิตคนอีสานภายในอาคารมีการแบ่งโซนจัดแสดงออก 3 ส่วน คือ 1) ห้องโบราณวัตถุสมัยขอม มี 11 ชั้น ที่จุดพบในเขต ต.กุสุวัตรรัตน อาทิ รูปเคารพพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สีกรประทับยืน 2) ห้องแสดงโบราณวัตถุที่เป็นพระกรุพระธาตุนาดูน โดยได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากร ให้นำมาจัดแสดงรวม 15 พิมพ์ มี และ 3) ห้องจัด

แสดงโบราณวัตถุอื่นๆ ที่ชาวบ้านขุดพบนำมาบริจาคให้ อาทิ เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชุมชน พวกเครื่องจักสาน หม้อ ไห เครื่องมือทำการเกษตร จอบ เสียม กำไล เป็นต้น

2. ด้านองค์กร พบว่า อยู่ในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลกุ้งสันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และกรมศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น
3. ด้านการจัดการ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลกุ้งสันตรัตน์ เป็นผู้จัดรูปแบบดูแลทั้งในส่วนของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และโบราณวัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์
4. ด้านการเรียนรู้ พบว่า เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านโบราณสถาน โบราณคดี ในยุคอาณาจักรทวารวดีและอาณาจักรขอม ตลอดจนเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาวอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
5. ด้านงบประมาณ พบว่า ในระยะแรกได้รับงบประมาณก่อสร้างจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และในปัจจุบันจัดสรรงบประมาณโดยองค์การบริหารส่วนตำบล กุ้งสันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

2.1.4 แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกุ้งสันตรัตน์

ภาพประกอบ 26 สภาพทั่วไปของโบราณสถานกุ้งสันตรัตน์ ที่มา: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสันตรัตน์

โบราณสถานกุ้งสันตรัตน์ ตั้งอยู่ที่บ้านกุ้ง หมู่ที่ 2 ตำบลกุ้งสันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นโบราณสถานที่มีลักษณะแบบขอม เป็นสถานที่ที่เรียกว่า อโรคยาศาล หรือโรงพยาบาล มีลักษณะเป็นปราสาทแบบขอมๆ ตั้งอยู่บนฐานชั้นเดียวสร้างด้วยศิลาแลง หันหน้า

ไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงล้อมรอบในกรอบ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทางด้านหน้าปราสาททางทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือมี สระสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง 10 เมตร ยาว 12 เมตร เรียกว่า บาราย ซึ่งเป็นไปตามคติของขอม (เขมร) ที่ว่าเมื่อมีการสร้างปราสาทหินก็มีการ ขุดสระหรือ บารายกักน้ำไว้ในที่ ไกลเคียงนั้นด้วย

ทางด้านทิศตะวันออก เป็นด้านหน้าปราสาทมีซุ้มประตูทางเข้าหรือโคปุระ ก่อด้วยศิลาแลง ส่วนประตูทางเข้านั้น ปรากฏให้เห็นว่ามีแผ่นทับหลังอยู่เหนือประตูก็มีเสาประดับที่ กรอบประตูทั้งสองด้านแผ่นทับหลังและเสาประดับกรอบประตูทำด้วยหินทรายแต่ไม่มีการสลักลาย ใดๆ ทั้งสิ้น จึงดูคล้ายกับว่าทำยังไม่เสร็จ องค์ปราสาทมีลักษณะรูปสี่เหลี่ยมย่อมุม มีประตูทางเข้าอยู่ ทางทิศตะวันออก ส่วนทางทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก เป็นประตูหลอก เมื่อพิจารณาเฉพาะองค์ ปราสาทแล้วสันนิษฐานได้ว่ากู่สันตรัตน์ยังสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ เพราะทางด้านหน้าตอนบนนั้นมี ช่องว่างเว้นไว้ เป็นช่องสามเหลี่ยม ซึ่งส่วนนี้เมื่อเสร็จสมบูรณ์ก็คือหน้าบัน ที่จะทำด้วยหินทรายซึ่งคง ต้องสลักลวดลายประกอบด้วย สิ่งสำคัญต่อมาคือแผ่นทับหลัง ที่ตั้งอยู่เหนือกรอบประตูนั้นมีแผ่นหิน ทรายวางไว้ แต่ยังไม่มีการสลักลวดลายใดๆ ทั้งสิ้น โดยทั่วไปแผ่นทับหลังต้องมีการสลักลายหรือ ภาพประกอบไว้เสมอ แม้เสาประดับกรอบประตูทั้ง 2 ด้าน ก็มักสลักลายประดับเช่นกัน แต่เสาที่อยู่ ติดกรอบประตูทางด้านซ้ายนั้นยังเป็นแท่งหินทรายเรียบ ๆ อยู่ไม่มีลวดลายใดๆ ทั้งสิ้นคงมีเฉพาะเสา ประดับกรอบประตูทางด้านขวาของปราสาทเท่านั้น ที่ได้สลักลายไว้อย่างคร่าวๆ (สำนักศิลปากรที่ 9 จังหวัดขอนแก่น, 2545) ในปัจจุบันแหล่งโบราณสถานกู่สันตรัตน์ อยู่ในการดูแลของกรม ศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น และกลุ่มคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยได้มีการจัดกิจกรรมประเพณีสงกรานต์ในทุก ๆ ปี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 และ ประเพณีบวงสรวงกู่ซึ่งจัดขึ้นช่วงเทศกาลมาฆบูชา (ไฟทุลย์ ปีตตาลาคะ, 2562: สัมภาษณ์)

โดยสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกู่สันตรัตน์ สรุปได้ ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า เป็นโบราณสถานที่มี ลักษณะแบบขอมเป็นสถานที่ ที่เรียกว่า อโรคยาศาล ตั้งอยู่ที่บ้านกู่ หมู่ที่ 2 ตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม บริเวณภายในประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างสำคัญที่สร้างด้วยศิลาแลง ได้แก่ 1) องค์ปรางประธานกู่สันตรัตน์ 2) กำแพงแก้วรอบกู่สันตรัตน์ 3) เสานางเรียง 4) หน้าบรรณ 5) เทวรูป 6) บาราย และ 7) ป้ายข้อมูลโบราณสถาน เป็นต้น

2. ด้านองค์กร พบว่า อยู่ใน การดูแลของกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น และองค์การบริหารส่วนตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

3. ด้านการจัดการ พบว่า เป็นการดูแลแบบบูรณาการระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกุสันดรรัตน์ คณะกรรมการหมู่บ้านในตำบลกุสันดรรัตน์ เป็นกลุ่มผู้ดูแล ร่วมกับกรมศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น เป็นกลุ่มผู้ตรวจสอบ

4. ด้านการเรียนรู้ พบว่า เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบความสวยงามของสถาปัตยกรรมในยุคอารยธรรมขอม ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา โดยสามารถเข้าใช้บริการได้ตลอดไม่เสียค่าใช้จ่าย

5. ด้านงบประมาณ พบว่า งบประมาณบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น เพื่อบูรณะชุดแต่งแหล่งโบราณสถาน และได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลกุสันดรรัตน์ เงินบริจาคของนักท่องเที่ยว และงบประมาณจากมูลนิธิพระบรมธาตุนาาดูน

2.1.5 แหล่งท่องเที่ยวตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี

ภาพประกอบ 27 สภาพทั่วไปของตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี

ตลาดต้องชมพันปีจำปาศรีนคร ตั้งอยู่ในบริเวณพระบรมธาตุนาาดูน ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จัดตั้งขึ้นจากการดำเนินงานตามโครงการตลาดชุมชนเพื่อธุรกิจท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐบาล โดยกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ ได้ส่งผ่านโครงการ "ตลาดต้องชม" ให้กับจังหวัดมหาสารคาม เพื่อสานต่อเจตนารมณ์ ให้เป็นรูปธรรมด้านการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างงานให้กับชุมชน (สงวน นามมะ, 2562: สัมภาษณ์)

อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดระดับตลาดชุมชน บริเวณพระธาตุนาคนูน เป็นตลาดต้องชมพื้ปีจ้มปาศรีนคร เปิดบริการในทุกวัน ตั้งแต่เวลา 09.00 – 18.00 น. โดยสินค้าที่นำมาซื้อขาย เป็นสินค้าทางการเกษตร สินค้าเกษตรปลอดสาร สินค้า OTOP ตลอดจนของที่ระลึก ของฝากจากจังหวัดมหาสารคาม เสื้อผ้าท้องถิ่น ผ้าทอ และได้มีการปรับปรุงทัศนัตลาดให้เป็นแบบย้อนยุคสมัยอาณาจักรจ้มปาศรีนครโบราณที่เจริญรุ่งเรืองในสมัยทวาราวดี (วิโรจน์ ลุนละวงศ์, 2562: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 28 สินค้าที่นำมาจำหน่ายที่ตลาดต้องชมพื้ปีนครจ้มปาศรี

ตลาดต้องชมพื้ปีนครจ้มปาศรี มุ่งเน้นการชูอารยธรรมถิ่นอีสาน ถ่ายทอดเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ชุมชน สะท้อนจุดเด่นสร้างจุดขาย ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสการพระบรมธาตุนาคนูนพร้อมกับเที่ยวชมตลาดย้อนยุค สัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดการจับจ่ายหมุนเวียนในชุมชนเพิ่มขึ้น "ตลาดต้องชม" เป็นเครื่องมือหนึ่งในการขับเคลื่อนนโยบายสร้างความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น เป็นจุดเชื่อมโยงและกระจายผลผลิต เป็นช่องทางการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้คนในชุมชน (นิคม ปักกาโล, 2562: สัมภาษณ์)

โดยสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวตลาดต้องชมพื้ปีนครจ้มปาศรีสรุปได้ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า เป็นตลาดที่สร้างบรรยากาศการท่องเที่ยวแบบย้อนยุค และมุ่งเน้นการขายสินค้าทางด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยภายในตลาดประกอบด้วย 1) เรือนขายสินค้าที่ทำด้วยไม้ไผ่มีสีสันสวยงามแบบธรรมชาติ 2) สินค้าประเภทหัตถกรรม เช่น เครื่องจักสาน สิ่งทอ และเครื่องไม้ ๓) สินค้าประเภทผ้า เช่น เครื่องนุ่งห่ม

ผ้าคลุม เสื้อผ้าพื้นเมืองและแพชั่น หมวก กระเป๋าผ้าพื้นเมืองและแพชั่น ฯ 4) สินค้าประเภทยาจากสมุนไพร เช่น น้ำมันนวด ลูกประคบ สมุนไพรอบแห้ง ฯ 5) สินค้าประเภทอาหาร ได้แก่ ผัก ผลไม้ อาหารพื้นบ้าน และอาหารยอดนิยมตามท้องตลาดทั่วไป และ 6) สินค้าประเภทเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ของเล่นเด็ก และสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ เป็นต้น

2. ด้านองค์กร พบว่า มูลนิธิพระบรมธาตุนาคนูน เป็นกลุ่มควบคุมดูแล และดำเนินงานตามโครงการตลาดชุมชนเพื่อธุรกิจท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐบาล
3. ด้านการจัดการ พบว่า ดำเนินการโดยมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนูน ร่วมกับหน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
4. ด้านการเรียนรู้ พบว่า เน้นการชูอารยธรรมถิ่นอีสาน ถ่ายทอดเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ชุมชน สะท้อนจุดเด่นสร้างจุดขายดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัสการพระบรมธาตุนาคนูนพร้อมกับเที่ยวชมตลาดย้อนยุค สัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดการจับจ่ายหมุนเวียนในชุมชนเพิ่มขึ้น "ตลาดต้องชม" เป็นเครื่องมือหนึ่งในการขับเคลื่อนนโยบายสร้างความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น เป็นจุดเชื่อมโยงและกระจายผลผลิต
5. ด้านงบประมาณ พบว่า ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลงบประมาณจากมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนูน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอนาคนูน

2.1.6 แหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือหนองตุน ตั้งอยู่บริเวณที่บ้านหนองไฉ้ หมู่ที่ 2 ตำบลนาคนูน อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม ในอดีตบริเวณพื้นที่เดิมชาวบ้านเรียกว่า "ทุ่งตุน" เนื่องจากมีสภาพเป็นป่าดงมีต้นไม้หนาแน่น มีสัตว์ป่า เช่น เสือช้าง หมู หมูป่า ฯ และสัตว์ป่าเหล่านั้นได้อาศัยน้ำในหนองตุนเพื่อยังชีพ ดังนั้น บริเวณหนองตุนจึงเป็นที่ล่าสัตว์ของกลุ่มนายพราน ต่อมาเห็นว่าเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์จึงมีผู้มาตั้งบ้านเรือนขึ้นบริเวณใกล้ ๆ หนองดังกล่าว และตั้งชื่อว่า "บ้านนาคนูน" (สงวน นามมะ, 2562: สัมภาษณ์)

พหุ อนุ ภิโต ชีเว

ภาพประกอบ 29 สภาพทั่วไปของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

ลักษณะการเกิดบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ มีชาวบ้านบางกลุ่มได้เล่าสืบต่อกันมาว่า เคยมีผู้คนไปเฝ้าดูการไหลซึมของน้ำ และเห็นการไหลซึมของน้ำมากกว่าปกติในวันโกนและวันพระ (ขึ้นแรม 7, 8 และ 14, 15 ค่ำ) (พระโสภณ เจตยาภิรักษ์, 2562 : สัมภาษณ์) และบริเวณหนองคูแห่งนี้ได้มีน้ำไหลซึมตลอดปี จึงเป็นแหล่งน้ำดื่มของคนละแวกนั้น ตลอดจนสัตว์ เลี้ยงประกอบกับบริเวณใกล้เคียงกับหนองคูนี้เป็นที่ราบสลับกับเนินดิน บริเวณเหล่านี้ได้มีการขุดพบโบราณวัตถุ เศษกระเบื้อง ไหพระพิมพ์ดินเผา และสำริดเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเนินดินทิศใต้ของหนองคู เป็นป่ารกมีต้นประดู่ใหญ่ ใช้เป็นที่ตั้งศาลพระภูมิของหมู่บ้าน ซึ่งมีการทำบุญเลี้ยงเจ้าที่เจ้าทางเป็นประจำทุกปี เรียกว่าบุญหนองคู ชาวบ้านจึงมีความเชื่อว่าบริเวณหนองคูนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เวลาผ่านไปมาจะต้องบอกกล่าว มิฉะนั้นจะได้รับอันตราย หรือบาดเจ็บได้ (สุรพงษ์ เฝิงจินดา, 2562 : สัมภาษณ์)

เจ้าคุณพระอรียานูวัตร เขมะจารี รองเจ้าคณะจังหวัดมหาสารคามกล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. 2468 กระทรวงมหาดไทย ได้สั่งการให้หัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจัดหาน้ำในระมวงคลอันศักดิ์สิทธิ์ จัดส่งไปร่วมงานมหามงคลภิเษกในพระราชพิธีรัชชมหามงคลบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ทรงเสวยราชย์ ในส่วนของจังหวัดมหาสารคาม พระยาสารคามคณาภิบาล (อนงค์ พงษ์คัมภีร์) ผู้ว่าราชการจังหวัด มหาสารคาม ในขณะนั้น ได้สั่งการให้รองอำมาตย์เอกหลวงพิทักษ์นรากร นายอำเภอวาปีปทุม เป็นผู้จัดการหาน้ำมวงคลอันศักดิ์สิทธิ์ โดยได้จัดประชุมราชการตลอดจนผู้เฒ่าผู้แก่ลงความเห็นให้น้ำจากหนองคูและน้ำจากกุดฟ้าฮ่าวน (อยู่ห่างจากกู่สันตรัตน์ ประมาณ 1 กม) ไปมอบให้พระยาสารคามคณาภิบาล ผู้ว่าราชการจังหวัด

มหาสารคาม เพื่อส่งไปยังสมุหราชทูตที่เมืองลพบุรี และกรุงเทพฯต่อไปในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ (5 ธันวาคม พ.ศ. 2530) (เทศบาลตำบลนาตุ้ม จังหวัดมหาสารคาม, 2550) กระทรวงมหาดไทยให้จังหวัดมหาสารคาม นำน้ำจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือน้ำที่เป็นเส้นชีของจังหวัด เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายเป็นน้ำอภิเษกเสด็จออกมหาสารคาม ในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ ณ มณฑลท้องสนามหลวงนายไสวพราหมณ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม นายเอกสิทธิ์ บุตรคล้าย นายอำเภอนาตุ้ม ได้เลือกเอาน้ำจากหนองตื้นแห่งนี้ส่งเข้าทูลเกล้าฯในพระราชพิธีดังกล่าว โดยได้ประกอบพิธีพลีกรรมน้ำศักดิ์สิทธิ์ในวันพุธ ที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 เวลา 09.00 น. แล้วนำไปพักไว้ที่พักรักษาสุขภาพ จังหวัดมหาสารคาม ก่อนที่จะส่งไปยังกระทรวง มหาดไทยเมื่อเข้าร่วมพิธีกรรมต่อไป ส่วนในด้านความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำหนองตื้นนั้น เมื่อปี พ.ศ. 2494 ประชาชนได้ลือกันโดยทั่วไปว่า ถ้าใครเป็นโรคง่ายเปลี่ยนเสียหากใช้น้ำจากสระหนองตื้นไปอาบกินจะหายเป็นปกติหรือโรคในท้องในไส้ปวดหัวเวียนศีรษะก็จะหายเช่นกัน จึงมีประชาชนจากอำเภอและจังหวัดที่ใกล้เคียง มาตักน้ำดื่มรักษาโรคเป็นจำนวนมาก ทางอำเภอวาปีปทุม (ขณะนั้น ตำบลนาตุ้มขึ้นอยู่กับอำเภอวาปีปทุม) ได้ส่งเจ้าหน้าที่ของอำเภอและเจ้าหน้าที่ตำรวจ ไปรักษาความปลอดภัยเป็นเวลา เดือนเศษจนน้ำตื้นแห่งนี้ขาด และไหลช้าลงตามลำดับ บางพวกที่อยู่ไกล ๆ มารอเอาน้ำตื้น 2 ถึง 3 วัน จึงได้เต็มขวดก็มี (กองทุนพระบรมธาตุนาตุ้ม, 2559)

ภาพประกอบ 30 ลักษณะของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

ต่อมาในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2562 เมื่อเวลา 11.52 น นายเกียรติศักดิ์ จันทร์ธา ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม เป็นประธานนำข้าราชการประชาชนและหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องกับประกอบพิธีพลีกรรมตักน้ำศักดิ์สิทธิ์ ณ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์บ้านหนองโง้ง ตำบลนาตุน อำเภอนาตุน ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำหนึ่งเดียวของจังหวัดมหาสารคาม ที่จะนำมาใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร (รัชกาลที่ 10) โดยก่อนเริ่มพิธี นายเกียรติศักดิ์ จันทร์ ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม ได้เปิดกรวยกระทงดอกไม้ถวายความเคารพพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร จากนั้นได้จุดธูปเทียนบูชา พระหมณเฑาะว์อ่างการบวงสรวงบูชาเทพยดา เทพารักษ์ผู้ปกปักรักษาสถานที่ จากนั้นได้อ่านคำถาพพิธีกรรม ประกอบพิธีตักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ โดยมีเจ้าหน้าที่เชิญขันน้ำสาคร และที่ตักไปยังปากบ่อเพื่อตักน้ำให้เต็มขันน้ำสาคร ก่อนเชิญขันน้ำสาครจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ขึ้นขบวนรถเดินทางกว่า 60 กิโลเมตร เข้าสู่สถานที่อภิเษก ณ วัดมหาชัย (พระอารามหลวง) ตำบลตลาด อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อเก็บรักษาไว้สำหรับการประกอบพิธีสำคัญ ในวันที่ 8 เม.ย. พ.ศ. 2562 รุ่งขึ้นวันที่ 9 เม.ย. พ.ศ. 2562 จังหวัดมหาสารคามจะเชิญน้ำศักดิ์สิทธิ์เดินทางไปเก็บรักษาไว้ที่กระทรวงมหาดไทย เพื่อเข้าสู่พิธีอภิเษกเสกน้ำรวมกัน ในวันที่ 18 เมษายน ที่วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ และจะอัญเชิญน้ำที่ประกอบพิธีแล้ว ไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ ในวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2562 (เทศบาลตำบลนาตุน จังหวัดมหาสารคาม, 2550) ซึ่งในปัจจุบันชาวอำเภอนาตุน เมื่อถึงช่วงเทศกาลวันมาฆบูชาของทุกปีจะมีพิธีกรรมบวงสรวงและตักน้ำจากบ่อไปสรงองค์พระบรมธาตุนาตุน ในวันเปิดงานนมัสการพระบรมธาตุนาตุนอีกด้วย (พระโสภณ เจติยาภิรักษ์, 2562 : สัมภาษณ์)

โดยสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ สรุปได้ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือหนองตุน ได้มีน้ำไหลซึมตลอดปีใช้เป็นที่ตั้งศาลพระภูมิของหมู่บ้าน ซึ่งมีการทำบุญเลี้ยงเจ้าที่เจ้าทางเป็นประจำทุกปี เรียกว่าบุญหนองตุน ชาวบ้านจึงมีความเชื่อว่าบริเวณหนองตุนเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นแหล่งน้ำจัดส่งไปร่วมงานมหามงคลภิเษกในพระราชพิธีรัชมหามงคลบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงเสวยราชย์ และพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ (5 ธันวาคม พ.ศ. 2530) เป็นแหล่งต้นน้ำหนึ่งเดียวของจังหวัดมหาสารคาม ที่จะนำมาทำน้ำอภิเษก ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร (รัชกาลที่ 10) ปัจจุบันชาวอำเภอนาตุนเมื่อถึงช่วงเทศกาลวันมาฆบูชาของทุกปีจะมีพิธีกรรมบวงสรวง และตักน้ำจากบ่อไปสรงองค์พระบรมธาตุนาตุน ในวันเปิดงานนมัสการพระบรมธาตุนาตุนอีกด้วย

โดยภายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ คือ 1) บ่อน้ำบาดาลที่ก่อด้วยศิลาแลง 2) ศาลาประชาคม และ 3) องค์พระประธานสำหรับกราบไหว้บูชาและประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา

2. ด้านองค์กร พบว่า อยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลนาคู่น อำเภอนาคู่น จังหวัดมหาสารคาม
3. ด้านการจัดการ พบว่า ควบคุมดูแลโดยเทศบาลตำบลนาคู่น ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน และประชาชนในเขตตำบลนาคู่น อำเภอนาคู่น จังหวัดมหาสารคาม
4. ด้านการเรียนรู้ พบว่า เป็นสถานที่เคารพของพุทธศาสนิกชน เป็นแหล่งน้ำที่ประชาชนเคารพ เชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้ดื่ม อาบ รักษาการเจ็บป่วยหายได้ สามารถนำน้ำไปใช้ในพิธีขอฝนเมื่อถึงฤดูทำนา และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ตลอดปี
5. ด้านงบประมาณ พบว่า ได้รับงบประมาณจากเทศบาลตำบลนาคู่น และเงินบริจาคของนักท่องเที่ยว

2.1.7 แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศาลานางขาว

แหล่งโบราณสถานศาลานางขาว ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 บ้านกู่ ตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาคู่น จังหวัดมหาสารคาม การประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดขอบเขตที่ดินโบราณสถาน เล่มที่ 121 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 โดยลักษณะรูปแบบศิลปกรรม เป็นศาสนสถานศิลาแลง ประกอบด้วย ฐานอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีแนวกำแพงศิลาแลงล้อมรอบ ด้านหลังอาคารพบใบเสมาศิลาแลงทำเป็นสันสลับกลางใบ จากการขุดแต่งปี พ.ศ. 2514 พบศิลาจารึกหินทรายขนาดเล็ก 1 หลัก (สูง 21 เซนติเมตร) ใช้อักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร กล่าวพระนามกษัตริย์ว่า " พระบาทกัมรเตงอัญ ศรีชัยวรมันทเวะ ซึ่งอาจหมายถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 " และจากการขุดแต่งปี พ.ศ. 2544 ได้พบแนวโบราณสถานเพิ่มเติมคือ พบแท่นบูชาทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสก่อด้วยศิลาแลง 4 แท่นด้วยกัน คือที่ด้านทิศเหนือทิศใต้ มุมทิศตะวันตกเฉียงเหนือและที่มุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ และพบใบเสมาศิลาแลงสลักรูปสันสลับกลางใบอีกจำนวน 4 ใบ พบหลักฐานที่แสดงว่า ศาสนสถานแห่งนี้มีการก่อสร้างทับซ้อนกัน 3 สมัย โดยครั้งหลังสุดได้สร้างทับซ้อนบนแนวโบราณสถานเดิม มีผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ก่อมุงยาวด้านทิศตะวันตก ด้านทิศตะวันออก เป็นฐานอาคารรูปจตุรมุข มีหลุมเสาเป็นระยะ สันนิษฐานว่าเป็นอาคารโถง มีเครื่องบนนี้ เป็นไม้อายุสมัยราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 (สำนักศิลปากรที่ 9 จังหวัดขอนแก่น, 2546)

ภาพประกอบ 31 ใบเสมาศิลาแลงที่มีการสลักรูปสลูปลูกกลางใบ ที่ศาลานางขาว ที่มา: กรมศิลปากร

ในยุคสมัยวัฒนธรรมเขมร ศาลานางขาว เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือศาลาที่พักคนเดินทางในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระมหากษัตริย์ของขอมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 (สำนักศิลปากรที่ 9 จังหวัดขอนแก่น, 2545) ในปัจจุบันศาลานางขาว จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญอีกแห่งหนึ่งในเขตนครจำปาศรี เนื่องจากมีสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนตามข้อสันนิษฐานของกรมศิลปากรว่า เป็นย่านเมืองเก่าของชาวนครจำปาศรี โดยชาวบ้านในชุมชนและกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวพระบรมธาตุนาคนุดได้จัดทำพิธีสงฆ์ที่ศาลานางขาวในทุก ๆ ปี ตลอดจนได้บูรณะพื้นที่โดยรอบเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ให้มีความสวยงาม (สงวน นามมะ, 2562: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 32 สภาพปัจจุบันโบราณสถานศาลานางขาว ที่มา: กรมศิลปากร

โดยสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศาลานางขาว สรุปลง
ได้ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า เป็นโบราณสถานรูปแบบศิลปกรรม เป็นศาสนสถานศิลาแลง ประกอบด้วย ฐานอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีแนวกำแพงศิลาแลงล้อมรอบ ด้านหลังอาคารพบใบเสมาศิลาแลงทำเป็นสันศอกกลางใบ พบหลักฐานที่แสดงว่า ศาสนสถานแห่งนี้มีการก่อสร้างทับซ้อนกัน 3 สมัยเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือศาลาที่พักคนเดินทาง

โดยบริเวณภายในแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศาลานางขาว ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ ได้แก่ 1) ฐานปราสาทที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในยุคอารยธรรมทวารวดี 2) ฐานปราสาทที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในยุคอารยธรรมขอม 3) ใบเสมาที่วางเรียงรายบริเวณฐานปราสาท 4) บารายหรือสระน้ำขนาดใหญ่ 5) คูน้ำคันดินบริเวณโดยรอบศาลานางขาว และ 6) ป้ายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

2. ด้านองค์กร พบว่า อยู่ใน การดูแลของกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น และองค์การบริหารส่วนตำบลภูสันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

3. ด้านการจัดการ พบว่า เป็นการดูแลแบบบูรณาการระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลภูสันตรัตน์ คณะกรรมการหมู่บ้านในตำบลภูสันตรัตน์ เป็นกลุ่มผู้ดูแลร่วมกับกรมศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น เป็นกลุ่มผู้ตรวจสอบ

4. ด้านการเรียนรู้ พบว่า เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบความสวยงามของสถาปัตยกรรมในยุคอารยธรรมทวารวดี และอารยธรรมขอม ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา โดยสามารถเข้าใช้บริการได้ตลอดไม่เสียค่าใช้จ่าย

5. ด้านงบประมาณ พบว่า งบประมาณบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น เพื่อบูรณะชุดแต่งแหล่งโบราณสถาน และได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูสันตรัตน์ เงินบริจาคของนักท่องเที่ยว และงบประมาณจากมูลนิธิพระบรมธาตุนาาดูน

2.1.8 แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานภูน้อย

แหล่งโบราณสถานภูน้อย ตั้งอยู่ที่บ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 1 ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม มีเนื้อที่จำนวน 8 ไร่ 2 งาน 94 ตารางวา ประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานสำคัญของชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 และได้รับการประกาศเป็นเขตโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 19 ตอนที่

172 วันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2525 โดยสถานที่ตั้งของโบราณสถานกุ่มน้อยตั้งอยู่ห่างจากกุ่มสันต
รัตน์ 1 กิโลเมตร

สำหรับแหล่งโบราณสถานกุ่มน้อย เป็นศิลปะแบบบาปวน และนครวัดของ
เขมร เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู สร้างด้วยศิลาแลงและหินทราย มีเครื่องบนเป็นไม้ หลังคามุง
กระเบื้องอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 บริเวณโดยรอบมีบ่อน้ำรูปเกือกม้าล้อมรอบ ส่วนฐานของอาคาร
เป็นศิลาแลงใส่กรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอยู่ 1 ชั้น พบฐานรูปเคารพหินทรายทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส เมื่อ
พิจารณาจากลักษณะ และแผนผังของโบราณสถานแล้ว สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นสถาปัตยกรรมที่
เรียกว่าปราสาทหิน ที่สร้างขึ้นในศิลปะแบบเขมร ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 – 17 (สำนักโบราณคดี
และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น, 2542) ในปัจจุบันโบราณสถานกุ่มน้อย จัดเป็น
แหล่งท่องเที่ยวสำคัญอีกแห่งหนึ่งในเขตนครจำปาศรี โดยชาวบ้านในชุมชนและกลุ่มส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวพระบรมธาตุนาตุนได้จัดทำพิธีสงฆ์เป็นประจำในทุก ๆ ปี ตลอดจนได้บูรณะพื้นที่โดยรอบ
เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ให้มีความสวยงาม(บำเพ็ญ บุตรวิเศษ, 2562: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 33 สภาพปัจจุบันโบราณสถานกุ่มน้อย ที่มา: กรมศิลปากร

โดยสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกุ่มน้อย สรุปได้ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า แหล่งท่องเที่ยว

โบราณสถานกุ่มน้อย เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี จัดอยู่ในยุคอารยธรรมขอม
ศิลปะแบบปาปวนและศิลปะแบบนครวัด เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู สร้างด้วยศิลาแลงและหิน
ทราย สันนิษฐานว่ามีเครื่องบนเป็นไม้ มีหลังคามุงกระเบื้อง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 บริเวณ

โดยรอบมีบ่อน้ำรูปเกือกม้าล้อมรอบ สวยงามมีเอกลักษณ์ควรค่าแก่การมาศึกษาและเยี่ยมชม เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู สร้างด้วยศิลาแลงและหินทราย

โดยบริเวณภายในแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกุ่มน้อย

ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ ได้แก่ 1) ปราสาทประธาน 2) กำแพงแก้ว 3) เทวรูป 4) บรายนหรือสระน้ำขนาดใหญ่ และ 5) ป้ายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

2. ด้านองค์กร พบว่า อยู่ในการดูแลของกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น และองค์การบริหารส่วนตำบลกุ่มน้อย อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

3. ด้านการจัดการ พบว่า เป็นการดูแลแบบบูรณาการระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกุ่มน้อย คณะกรรมการหมู่บ้านในตำบลกุ่มน้อย เป็นกลุ่มผู้ดูแลร่วมกับกรมศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น เป็นกลุ่มผู้ตรวจสอบ

4. ด้านการเรียนรู้ พบว่า เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบความสวยงามของสถาปัตยกรรมในยุคอารยธรรมขอม ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มนักเรียนนักศึกษา โดยสามารถเข้าใช้บริการได้ตลอดไม่เสียค่าใช้จ่าย

5. ด้านงบประมาณ พบว่า งบประมาณบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น เพื่อบูรณะชุดแต่งแหล่งโบราณสถาน และได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลกุ่มน้อย เงินบริจาคของนักท่องเที่ยว และงบประมาณจากมูลนิธิพระบรมธาตุนาดี

2.2 สภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยพบว่า การควมรวมสถานที่สำคัญ 8 แห่ง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม แต่ละสถานที่ท่องเที่ยว จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยสามารถสะท้อนสภาพปัญหาที่โดดเด่น ต่อพื้นที่การท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง ดังนี้

2.2.1 แหล่งท่องเที่ยวพระบรมธาตุนาดี

พระบรมธาตุนาดี มีสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ตาราง 1 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยว พระบรมธาตุนาคนูน

รายการ	สภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา
1. พระบรมธาตุนาคนูน	<p>เจดีย์พระบรมธาตุนาคนูนมีลักษณะประยุกต์จากสถูปจำลองที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุกับลักษณะศิลปากรแบบทวารวดี ออกแบบและดำเนินการสร้างโดยกรมศิลปากรมีลักษณะประยุกต์จากสถูปจำลองที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุกับลักษณะศิลปากรแบบทวารวดี เป็นศูนย์กลางส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา และศิลปวัฒนธรรมของภาค</p> <p>ตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเรียกขานว่าเป็น “พุทธมณฑลอีสาน” อยู่ในการดูแลของมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนูนเป็นการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในอำเภอนาคนูนทุกปีจะมีการจัดงานนมัสการพระธาตุนาคนูนจัดงานในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 โดยจัดที่บริเวณพุทธมณฑลอีสานพระธาตุนาคนูนรวม 9 วัน 9 คืน มีกิจกรรมทางพุทธศาสนา และกิจกรรมในงาน</p> <p>ประกอบด้วยขบวนแห่ประเพณี 12 เดือน การทำบุญตักบาตร การเวียนเทียนวันมาฆบูชา การปฏิบัติธรรมวิปัสสนา การออกนิทรรศการของหน่วยงานต่างๆ การแสดงแสง สี เสียง ประวัติความเป็นมาของนครจำปาศรี และการจัดร้านสินค้าชุมชน ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลในการจัดสร้างองค์พระบรมธาตุนาคนูน ส่วนรายได้มาจากการทำบุญของพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยว และรายได้จากการจัดงานนมัสการพระบรมธาตุนาคนูนปีละ 1 ครั้ง</p>	<p>จุดบริการข้อมูล ติดต่อ ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจนได้มาตรฐาน</p> <p>ป้ายบอกทาง สถานที่บริการจำหน่ายดอกไม้ธูปเทียน การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ ห้องสุขา ไม่เพียงพอ การจัดการขยะบริเวณรอบนอก กำแพงแก้ว และสวนป่ามูลนิธิพระบรมธาตุนาคนูนเป็นองค์กรณีบุคคล</p> <p>คณะกรรมการมาจากทุกภาคส่วน ในอำเภอนาคนูนจำนวนคณะกรรมการมากไม่คล่องตัวและมีความแตกต่างหลากหลาย</p> <p>คณะกรรมการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน มีการตรวจสอบ แต่ขาดความต่อเนื่อง</p> <p>สาเหตุจากคณะกรรมการมีวาระ 2 ปี เป็นสถานที่เหมาะแก่การเรียนรู้และประกอบพิธีทางพุทธศาสนาและงานราชพิธีการของระดับจังหวัด อำเภอ และของประชาชนทั้งประเทศจึงทำให้ไม่สามารถกำหนดแผนการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม</p> <p>เพื่อให้นักท่องเที่ยวและเพื่อการเรียนรู้งบประมาณมีเพียงพอการใช้จ่ายค่อนข้างไม่สะดวกมีการตรวจสอบอย่างเข้มข้น และมีหน่วยงานราชการในระดับอำเภอจังหวัดขอรับการสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง</p>

จากตารางสรุปได้ว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนพระบรมธาตุนาคนูน ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้ สภาพปัญหาของ

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในปัจจุบันพบว่า จุดบริการข้อมูล ติดต่อกัน ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจนได้มาตรฐาน ป้ายบอกทาง สถานที่บริการจำหน่าย ดอกไม้รูปเทียน การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ ห้องสุขา ไม่เพียงพอ การจัดการขยะบริเวณ รอบนอกกำแพงแก้ว และสวนป่ามูลนิธิพระบรมธาตุนาคนุเป็นองค์กรณีบุคคล คณะกรรมการมาจาก ทุกภาคส่วน ในอำเภอนาคนุจำนวนคณะกรรมการมากไม่คล่องตัวและมีความแตกต่างหลากหลาย คณะกรรมการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน มีการตรวจสอบ แต่ขาดความต่อเนื่องสาเหตุจากคณะกรรมการมี วาระ 2 ปี เป็นสถานที่เหมาะแก่การเรียนรู้และประกอบพิธีทางพุทธศาสนาและงานราชพิธีการของ ระดับจังหวัด อำเภอ และของประชาชนทั้งประเทศจึงทำให้ไม่สามารถกำหนดแผนการจัดกิจกรรมที่ เหมาะสมเพื่อให้นักท่องเที่ยวและเพื่อการเรียนรู้ประมาณมีเพียงพอการใช้จ่ายค่อนข้างไม่สะดวกมี การตรวจสอบอย่างเข้มข้น และมีหน่วยงานราชการในระดับอำเภอ จังหวัดขอรับการสนับสนุน งบประมาณอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรพัฒนาพระบรม ธาตุนาคนุ เพื่อให้คงคุณค่ามีความสัมพันธ์กับการเป็นแหล่งท่องเที่ยว“พุทธมณฑลอีสาน”เป็นสถานที่ สำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางส่งเสริมกิจการ พระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม อีกทั้ง จะเป็นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อคงสภาพความเป็นเอกลักษณ์ ชุมชนประวัติศาสตร์ไว้

ภาพประกอบ 34 บริเวณภายในพระบรมธาตุนาคนุ

2.2.2 แหล่งท่องเที่ยวสวนนวลรักรุขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน

สวนนวลรักรุขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน มีสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ตาราง 2 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยว
สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑสถานอีสาน

รายการ	สภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา
2. สวนวลัยรุกขเวช พิพิธภัณฑสถาน อีสาน	เป็นส่วนพฤษชาติและศูนย์ สันทนาการไม้อีสานมี วัตถุประสงค์ ในการอนุรักษ์และขยายพรรณไม้พื้นเมือง จัดทำเอกสารเผยแพร่และฝึกอบรมเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ ให้กับประชาชนและเยาวชน แหล่งศึกษาพันธุ์ไม้ พันธุ์ไฟ พืช สมุนไพร ซึ่งเป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ ต่อมาจึงมีการเพิ่มเติม การแสดงเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมของอีสาน จึงจัดตั้ง พิพิธภัณฑสถานอีสาน การจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานโบราณ อีสานเพื่อที่จะอธิบายสภาพชีวิตของสังคมและวัฒนธรรม อีสานด้วยข้าวและน้ำ เพราะอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรมทำ นา ที่ต้องอาศัยน้ำเป็นหลักสำคัญและเชื่อมโยงไปสัมพันธ์กับ วิถีการดำรงชีวิตดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยมหาสารคาม บน พื้นที่สาธารณะประโยชน์ โคนดงเค็ง อำเภอนาดูน จังหวัด มหาสารคาม ประมาณ 650 ไร่ เป็นสถานที่ในการศึกษาพืช พันธุ์ของสถานีวิจัยวลัยรุกขเวช เป็นแหล่งท่องเที่ยว เรียนรู้ พันธุ์ไม้ พันธุ์ไฟ พืชสมุนไพร เรียนรู้พิพิธภัณฑสถานโบราณ อีสานเพื่อที่จะได้เรียนรู้สภาพชีวิตของสังคมและวัฒนธรรม อีสาน	สภาพสวนพันธุ์ไม้ บ้านโบราณ มีการ ชำระ ทูตโทรม การ รักษาสภาพ สิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ อยู่ในความรับผิดชอบ ของมหาวิทยาลัย มหาสารคามโดยตรง ผู้รับผิดชอบในพื้นที่มี การย้ายบ่อย การมี ส่วนร่วมของภาคส่วน อื่นๆ หน่วยงานใน อำเภอ ท้องถิ่น และ ประชาชน มีส่วนร่วม น้อย เป็นส่วนที่หน่วย งามมหาวิทยาลัย รับผิดชอบ จึงมี ขั้นตอนการติดต่อ ประสานงานที่ ค่อนข้างยุ่งยากแก่การ เข้าถึงได้รับการจัดสรร งบประมาณค่อนข้าง จำกัด

จากตารางสรุปได้ว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมี
ส่วนร่วมของชุมชนสวนวลัยรุกขเวช พิพิธภัณฑสถานอีสาน ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
ดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า

สภาพสวนพันธุ์ไม้ บ้านโบราณ มีการชำรุด ทรุดโทรม การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์อยู่ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยมหาสารคามโดยตรง ผู้รับผิดชอบในพื้นที่มีการย้ายบ่อย การมีส่วนร่วมของภาคส่วนอื่นๆ หน่วยงานในอำเภอ ท้องถิ่น และประชาชน มีส่วนร่วมน้อย เป็นส่วนที่หน่วยงานมหาวิทยาลัยรับผิดชอบ จึงมีขั้นตอนการติดต่อประสานงานที่ จากข้อมูลสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรพัฒนาสวนนวลย์รุกขเวช พิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน เพื่อให้คงคุณค่ามีความสัมพันธ์กับการเป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้ง จะเป็นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อคงสภาพความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไว้

ภาพประกอบ 35 บริเวณภายในสวนรุกขเวชพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน

2.2.3 แหล่งท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุสันทรัตน์

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุสันทรัตน์ มีสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ตาราง 3 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแหล่งท่องเที่ยว พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นทุ่งศรีดอน

รายการ	สภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา
3. พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ทุ่งศรีดอน	เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์โบราณสถานและโบราณคดี ภายในพิพิธภัณฑสถานจัดแสดงโบราณวัตถุสมัยทวารวดี และสมัยขอม รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ตามวิถีชีวิตคนอีสาน อยู่ใน การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งศรีดอน มีประชาชนชาวบ้านเป็นผู้ดูแลและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ให้ชุมชนเข้ามาค้าขายในพิพิธภัณฑสถานโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย สร้างศูนย์แสดงสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือ OTOP ใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและนั่งสมาธิ ทุกวันขึ้น 15 ค่ำเป็นแหล่งรวบรวมมรดกศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณวัตถุอันทรงคุณค่า ที่มีมาตั้งแต่อดีตให้คงอยู่กับท้องถิ่นและประเทศไทย	ขาดบุคลากรดูแล รับผิดชอบ ชอบโดยตรง ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากยังขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นพิพิธภัณฑสถานที่ได้มาตรฐาน ขาดผู้ให้ข้อมูลเช่น ไกด์ท้องถิ่น ประชาชนชุมชน

จากตารางสรุปได้ว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นทุ่งศรีดอน ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ขาดบุคลากรดูแล รับผิดชอบโดยตรง ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากยังขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นพิพิธภัณฑสถานที่ได้มาตรฐาน ขาดผู้ให้ข้อมูลเช่น ไกด์ท้องถิ่น ประชาชนชุมชน จากข้อมูลสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นทุ่งศรีดอน ตามแนวทางของกรมศิลปากร เพื่อให้คงคุณค่ามีความสัมพันธ์กับการเป็นแหล่งรวบรวมมรดกศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณวัตถุอันทรงคุณค่า ที่มีมาตั้งแต่อดีตให้คงอยู่กับท้องถิ่นและประเทศไทย เป็นแหล่งค้นคว้าเกี่ยวกับมรดกทางประวัติศาสตร์โบราณสถานและโบราณคดี และ

เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและทางประวัติศาสตร์ อีกทั้ง จะเป็นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อคงสภาพความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไว้

ภาพประกอบ 36 บริเวณภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุสันทรัตน์

2.2.4 แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกุสันทรัตน์

โบราณสถานกุสันทรัตน์ มีสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ตาราง 4 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกุสันทรัตน์

รายการ	สภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา
4. โบราณสถานกุสันทรัตน์	โบราณสถานกุสันทรัตน์เป็นโบราณสถานที่มีลักษณะแบบขอมเป็นสถานที่ ที่เรียกว่า อโรคยาศาลมีสถาปัตยกรรมหินทราย บริเวณภายในมีลานจอดรถที่กว้างขวาง ร่มรื่นเต็มไปด้วยต้นไม้สิ่งอำนวยความสะดวก ลานจอดรถ ร่มกันแดด ห้องน้ำ เปิดบริการทุกวัน 08:30-16:00 น.อยู่ในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลกุสันทรัตน์เป็นการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของอบต.กุสันทรัตน์ร่วมกับประชาชนใน	จุดบริการข้อมูล ติดต่o ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจนได้มาตรฐาน ป้ายบอกทางสถานที่บริการจำหน่ายดอกไม้ธูปเทียน การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน

<p>ตำบลกุสันทรรัตน์ เป็นสถานที่ให้บุคคลภายนอกนักท่องเที่ยวได้เข้ามาชมความสวยงามแล้วยังให้นักเรียน นักศึกษาได้เข้ามาเรียนรู้ งบประมาณจากกรมศิลปากร ได้รับงบประมาณ 1,200,000 บาท เพื่อบูรณะชุดแต่งกุสันทรรัตน์ งบประมาณจากอบต.กุสันทรรัตน์ เงินบริจาคทำบุญของนักท่องเที่ยว งบประมาณจากมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนู</p>	<p>และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ขาดผู้ให้ข้อมูลเช่น โกด้ท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน งบประมาณสำหรับปรับปรุงไม่เพียงพอ</p>
--	---

จากตารางสรุปได้ว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนโบราณสถานกุสันทรรัตน์ ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในปัจจุบันพบว่ามีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า จุดบริการข้อมูล การติดต่อ ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจนได้มาตรฐาน ป้ายบอกทาง สถานที่บริการจำหน่ายดอกไม้ธูปเทียน การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ขาดผู้ให้ข้อมูลเช่น โกด้ท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน งบประมาณไม่เพียงพอ จากข้อมูลสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรพัฒนาโบราณสถานกุสันทรรัตน์ตามแนวทางของกรมศิลปากร เพื่อให้คงคุณค่ามีความสัมพันธ์กับโบราณสถาน เพื่อคงสภาพความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไว้

ภาพประกอบ 37 บริเวณภายในโบราณสถานกุสันทรรัตน์

2.2.5 แหล่งท่องเที่ยวตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี

ตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี มีสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ตาราง 5 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี

รายการ	สภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา
5. ตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี	เป็นตลาดย้อนยุคทวารวดี ตั้งอยู่รอบพระบรมธาตุนาคนพ้อคำ แม่คำแดงชุดโบราณ ขายสินค้า อาหารย้อนยุค อยู่ในดูแลของมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนพ้อคำดำเนินงานตามโครงการตลาดชุมชนเพื่อธุรกิจท้องถิ่น ตามนโยบายของรัฐบาล โดยกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ ดำเนินการโดยมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนพ้อคำร่วมกับหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนเปิดทุกวันเสาร์-อาทิตย์ เวลา09.00-18.00น.เป็นแหล่งท่องเที่ยว จำหน่ายสินค้าทางการเกษตร อาหารและเครื่องดื่ม ขนม สินค้า OTOP ของที่ระลึก ได้รับงบประมาณ จากรัฐบาล ผ่านส่วนราชการ และงบจากมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนพ้อคำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอนาคู	สภาพตลาดย้อนยุคขาดความต่อเนื่อง เช่น การแต่งกาย ประเภทสินค้า ความสวยงามเป็นระเบียบของร้านค้า มีร้านค้าที่ปล่อยว่างไม่มีการจำหน่ายสินค้า และมีรถรถมาจอดเปิดแผงหรือท้ายรถจำหน่ายสินค้าไม่เป็นระเบียบ การดูแลยังไม่ต่อเนื่องเป็นมาตรฐาน ร้านค้า พ่อค้าแม่ค้า ให้ความร่วมมือที่น้อย และไม่ต่อเนื่องการพัฒนาบำรุงรักษา ต้องใช้งบประมาณของมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนพ้อคำเป็นหลัก การใช้งบประมาณค่อนข้างจำกัด

จากตารางสรุปได้ว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่ามีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า สภาพตลาดย้อนยุคขาดความต่อเนื่อง เช่น การแต่งกาย ประเภทสินค้า ความสวยงามเป็นระเบียบของร้านค้า มีร้านค้าที่ปล่อยว่างไม่มีการจำหน่ายสินค้า และมีรถรถมาจอดเปิดแผงหรือท้ายรถจำหน่ายสินค้าไม่เป็นระเบียบการดูแลยังไม่ต่อเนื่องเป็นมาตรฐาน ร้านค้า พ่อค้าแม่ค้า ให้ความร่วมมือที่น้อย และไม่

ต่อเนื่องการพัฒนาบำรุงรักษาต้องใช้งบประมาณของมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูนเป็นหลัก การใช้งบประมาณค่อนข้างจำกัด จากข้อมูลสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรพัฒนาตลาดต้องชมพื้นป็นนครจัมปาศรี เพื่อให้คงคุณค่ามีความสัมพันธ์กับการเป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้ง จะเป็นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อคงสภาพความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไว้

ภาพประกอบ 38 บริเวณภายในตลาดต้องชมพื้นป็นนครจัมปาศรี

2.2.6 แหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

แหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ มีสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ตาราง 6 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

รายการ	สภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา
6. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์	พบว่าบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือหนองดุนได้มีน้ำไหลซึมตลอดปีซึ่งมีการทำบุญเลี้ยงเจ้า	ภูมิทัศน์ สภาพสิ่งแวดล้อม ความร่มรื่นสวยงามไม่เป็นระเบียบ ชาวบ้านเอา

<p>ที่เจ้าทาง เป็นประจำทุกปี เรียกว่าบุญหนองคูณ ชาวบ้านจึงมีความเชื่อว่า บริเวณหนองคูณเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นแหล่งน้ำจัดส่งไปร่วมงานมหามงคลาภิเษกในพระราชพิธีรัชมหามงคลบรมราชาภิเษกปัจจุบันชาวอำเภอนาดูนเมื่อถึงช่วงเทศกาลวันมาฆบูชาของทุกปีจะมีพิธีกรรมบวงสรวง และตักน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปสรงองค์พระบรมธาตุนาดูนในวันเปิดงานนมัสการพระบรมธาตุนาดูน อยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลนาดูน จัดการโดยเทศบาลตำบลนาดูนร่วมกับประชาชนตำบลนาดูน งบประมาณเป็นของเทศบาลตำบลนาดูนและเงินบริจาคทำบุญของนักท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นสถานที่เคารพของพุทธศาสนิกชน เป็นแหล่งน้ำที่ประชาชนเคารพ เชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้ดื่ม อาบรักษาการเจ็บป่วยหายได้ นำน้ำไปใช้ในพิธีขอฝนเมื่อถึงฤดูทำนา</p>	<p>สัตว์เข้ามาปล่อยเลี้ยงในบริเวณ เนื่องจากเป็นทางผ่านสัญจรไปมาของพื้นที่นาบริเวณรอบบ่อน้ำ ปริมาณน้ำในบ่อลดลงมากเนื่องจากภาวะฝนแล้งและบริเวณรอบๆขุดเจาะบ่อบาดาล ในปัจจุบันพบว่า ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ และการดูแลบำรุงรักษา สภาพแวดล้อม ปล่อยให้อยู่ในสภาพทรุดโทรม มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว น้อยไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิเช่น ร้านค้า ไม่มีสถานที่ให้บริหารข้อมูลหรือการติดต่อของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านปล่อยเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ รั้วลวดหนามกันบริเวณมีการชำรุดเป็นบางส่วน มีজন. ลูกจ้างของเทศบาลเข้ามาดูแลแต่ไม่ต่อเนื่องประชาชนขาดความตระหนัก และไม่คอยให้ความร่วมมือเท่าที่ควร เป็นแหล่งท่องเที่ยว ขาดজনท. รับผิดชอบประจำ ไม่มีผู้ให้ข้อมูลความรู้ หรือดูแลเป็นประจำ งบประมาณไม่เพียงพอ และภาระงานไม่ชัดเจน</p>
--	---

จากตารางสรุปได้ว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ภูมิทัศน์ สภาพสิ่งแวดล้อม ความร่มรื่นสวยงามไม่เป็นระเบียบ ชาวบ้านเอาสัตว์เข้ามาปล่อยเลี้ยงในบริเวณเนื่องจากเป็นทางผ่านสัญจรไปมาของพื้นที่นาบริเวณรอบบ่อน้ำ ปริมาณน้ำในบ่อลดลงมากเนื่องจากภาวะฝนแล้งและบริเวณรอบๆขุดเจาะบ่อบาดาล ในปัจจุบันพบว่า ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ และการดูแลบำรุงรักษา สภาพแวดล้อม ปล่อยให้อยู่ในสภาพทรุดโทรม มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว น้อยไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิเช่น ร้านค้า ไม่มีสถานที่ให้บริหารข้อมูลหรือการติดต่อของนักท่องเที่ยว

ชาวบ้านปล่อยเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ รั้วลวดหนามกั้นบริเวณมีการชำรุดเป็นบางส่วน มีজনท.ลูกจ้างของเทศบาลเข้ามาดูแลแต่ไม่ต่อเนื่องประชาชนขาดความตระหนักและไม่ค่อยให้ความร่วมมือเท่าที่ควรเป็นแหล่งท่องเที่ยว ขาดจนท.รับผิดชอบประจำ ไม่มีผู้ให้ข้อมูลความรู้ หรือดูแลเป็นประจำงบประมาณไม่เพียงพอ และภาระงานไม่ชัดเจน จากข้อมูลสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นสมควรพัฒนาบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้คงคุณค่ามีความสัมพันธ์กับการเป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้ง จะเป็นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อคงสภาพความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไว้

ภาพประกอบ 39 บริเวณภายในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

2.2.7 แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศาลานางขาว

แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศาลานางขาว มีสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

พุ่มไม้ ปนุ ทิวทิศ ชีเว

ตาราง 7 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยว โบราณสถานศาลานางขาว

รายการ	สภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา
7. โบราณสถานศาลานางขาว	เป็นโบราณสถานรูปแบบศิลปกรรม เป็นศาสนสถานศิลาแลงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือศาลาที่พักคนเดินทางการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดขอบเขตที่ดินโบราณสถาน เล่มที่ 121 วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2478 อยู่ใน การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลกุสันดรรัตน์เป็นการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของอบต.กุสันดรรัตน์ร่วมกับประชาชนในบ้านกุเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว งบประมาณแหล่งโบราณสถานจากงบกรมศิลปากร	ในปัจจุบันพบว่า ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ และการดูแลบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมปล่อยให้อยู่ในสภาพทรุดโทรมไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอาทิเช่น ร้านค้า ไม่มีสถานที่ให้บริการข้อมูลหรือการติดต่อของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านปล่อยให้กลายเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์มีรบกวนกัน บริเวณมีการชำรุดเป็นบางส่วนขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากยังขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณที่ได้มาตรฐาน ขาดผู้ให้ข้อมูล เช่น ไกด์ท้องถิ่น ประชาชน ชุมชนขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

จากตารางสรุปได้ว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนโบราณสถานศาลานางขาว ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ในปัจจุบันพบว่า ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ และการดูแลบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมปล่อยให้อยู่ในสภาพทรุดโทรม ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอาทิเช่น ร้านค้า ไม่มีสถานที่ให้บริการ

ข้อมูลหรือการติดต่อของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านปล่อยเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์มีรั้วลวดหนามกั้นบริเวณมีการชำระเป็นบางส่วนขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากยังขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณที่ได้มาตรฐาน ชาวผู้ให้ข้อมูล เช่น ไกด์ท้องถิ่น ประชาชนชุมชนขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว จากข้อมูลสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรพัฒนาโบราณสถานศาลานางขาว ตามแนวทางของกรมศิลปากร เพื่อให้คงคุณค่ามีความสัมพันธ์กับการเป็นแหล่งโบราณสถานที่มีมาตั้งแต่อดีตให้คงอยู่คู่กับท้องถิ่นและประเทศชาติ เป็นแหล่งค้นคว้าเกี่ยวกับมรดกทางประวัติศาสตร์โบราณสถานและโบราณคดี และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและทางประวัติศาสตร์ อีกทั้ง จะเป็นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อคงสภาพความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไว้

ภาพประกอบ 40 บริเวณภายในโบราณสถานศาลานางขาว

2.2.8 แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกุ่มน้อย

แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานกุ่มน้อยมีสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ตาราง 8 สรุปสภาพปัญหาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งท่องเที่ยว โบราณสถานกุ่มน้อย

รายการ	สภาพปัจจุบัน	สภาพปัญหา
8. โบราณสถานกุ่มน้อย	เป็นศิลปะแบบปาปนและนครวัดของเขมร เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู สร้างด้วยศิลาแลงและหินทรายตั้งอยู่ที่บ้านโพธิ์ทอง หมู่ 1 ต.พระธาตุ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน สำคัญของชาติอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุกำหนดให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวมีประเพณีสงกรานต์ที่ชุมชนทำกันมาแต่โบราณได้รับงบประมาณแหล่งโบราณสถานจากงบกรมศิลปากร	สภาพในปัจจุบันพบว่า ในโบราณสถานกุ่มน้อย ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ และการดูแลบำรุงรักษาสภาพแวดล้อม ปล่อยให้อยู่ในสภาพทรุดโทรม ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิจน ร้านค้า สถานที่ให้บริการข้อมูลหรือการติดต่อของนักท่องเที่ยว ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานขาดผู้ให้ข้อมูลเช่นไกด์ท้องถิ่น ประชาชนชุมชนขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน

จากตารางสรุปได้ว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนโบราณสถานกุ่มน้อย ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ในปัจจุบันพบว่า ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ และการดูแลบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมปล่อยให้อยู่ในสภาพทรุดโทรมไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอาทิจน ร้านค้า ไม่มีสถานที่ให้บริการข้อมูลหรือการติดต่อของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านปล่อยให้สถานที่เลี้ยงสัตว์ รั้วลวดหนามกั้นบริเวณมีความชำรุดเป็นบางส่วน ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากยังขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณที่ได้มาตรฐาน ขาดผู้ให้ข้อมูลเช่น ไกด์ท้องถิ่น ประชาชนชุมชนขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว จากข้อมูลสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรพัฒนาโบราณสถานกุ่มน้อย ตามแนวทางของกรม

ศิลปากร เพื่อให้คงคุณค่ามีความสัมพันธ์กับการเป็นแหล่งโบราณสถานที่มีมาตั้งแต่อดีตให้คงอยู่คู่กับท้องถิ่นและประเทศชาติ เป็นแหล่งค้นคว้าเกี่ยวกับมรดกทางประวัติศาสตร์โบราณสถานและโบราณคดี และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและทางประวัติศาสตร์ อีกทั้ง จะเป็นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อคงสภาพความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไว้

ภาพประกอบ 41 บริเวณภายในโบราณสถานคู่น้อย

ตอนที่ 3 แนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

3.1 แนวทางการจัดการของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

3.1.1 ด้านทรัพยากร

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านทรัพยากร ในงานวิจัยนี้ หมายถึง วิธีการปรับแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว วิธีการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว รวมถึงวิธีการสร้างสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความต้องการหรือเกิดความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น จากสภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน

จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สนวนลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน พิพิธภัณฑสถานทุ่งถิ่นกุสันดรรัตน์ โบราณสถานกุสันดรรัตน์ ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลนางขาว และโบราณสถานกุ๋น้อย มีแนวทางการจัดการในด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

ตาราง 9 สรุปสภาพปัญหาและการจัดการ ของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ในด้านทรัพยากร

แหล่งท่องเที่ยว	ด้านทรัพยากร	
	สภาพปัญหา	แนวทางการจัดการ
1. พระบรมธาตุนาดูน	จุดบริการข้อมูล ติดต่อบ่อย ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจน ป้ายบอกทาง สถานที่บริการ นักท่องเที่ยวอยู่ในสภาพชำรุด การจำหน่ายดอกไม้รูปเทียน การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ หองสุขา ไม่เพียงพอ การจัดการขยะ	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับภูมิทัศน์ ปลูกต้นไม้ ควรมีทางเดินเท้า ทางจราจรที่สะดวกไม่ติดขัด เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว - จัดทำป้ายข้อมูล ป้ายบอกทาง - สถานที่ที่ติดต่อ สถานที่จำหน่ายดอกไม้รูปเทียน สินค้าที่ระลึก ควรมีป้ายบอกเส้นทาง หรือแผนที่ตั้งที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย และปรับปรุงให้สะอาด สวยงาม มีเจ้าหน้าที่ให้บริการโดยชาวบ้าน หรือคณะผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง - สร้างจิตสำนึกการจัดการขยะ
2. สนวนลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน	สภาพสวนพันธุ์ไม้ทรุดโทรม บ้านโบราณ มีการชำรุด การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม มีปัญหาการจัดการขยะ	<ul style="list-style-type: none"> - ตรวจสอบสภาพบ้านโบราณให้มีความสมบูรณ์ และมีป้ายแจ้งเตือนนักท่องเที่ยวให้ระวังเรื่องการไต่ ปีน หรือขึ้นชมบ้านโบราณ - จัดการขยะด้วยการเพิ่มปริมาณถังขยะ และสำรวจบริเวณที่นักท่องเที่ยวนิยมไปนั่งพักรับประทานอาหาร หรือนั่งพักผ่อนหย่อนใจ
3. พิพิธภัณฑสถานทุ่งถิ่นกุสันดรรัตน์	สภาพโบราณวัตถุขาดการนำเสนอที่น่าสนใจ และระบบการควบคุมดูแลไม่ต่อเนื่อง มีความเสี่ยงที่โบราณวัตถุสูญหาย จุดบริการข้อมูล ติดต่อบ่อย ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจน ป้ายบอกทาง สถานที่	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้สะอาดตา และอยู่ในสภาพพร้อมให้บริการ มีเจ้าหน้าที่ให้บริการโดยชาวบ้าน หรือคณะผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง - มีกล้องวงจรปิดหรือระบบรักษาความปลอดภัยด้านการโจรกรรมโบราณวัตถุ

	บริการนักท่องเที่ยวอยู่ในสภาพ ชำรุด	
4. โบราณสถานกุ้งสันต รัตน์	สภาพโบราณวัตถุขาดการนำเสนอที่ น่าสนใจ มีความเสี่ยงที่โบราณวัตถุ สูญหาย จุดบริการข้อมูล ติดต่ ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ ชัดเจน ป้ายบอกเส้นทาง แผนที่ตั้ง สถานที่บริการนักท่องเที่ยวอยู่ใน สภาพชำรุด - บริเวณโบราณสถานมีการเลี้ยง สัตว์และมีการทิ้งมูลใส่โบราณสถาน	- ควรมีป้ายบอกเส้นทาง หรือแผนที่ตั้ง ที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย และปรับปรุงให้ สะอาด สวยงาม มีเจ้าหน้าที่ให้บริการ โดยชาวบ้าน หรือคณะผู้ปฏิบัติงานที่ เกี่ยวข้อง - มีกล้องวงจรปิดหรือระบบรักษาความ ปลอดภัยของนักท่องเที่ยวและป้องกัน การโจรกรรมโบราณวัตถุ
5. ตลาดต้องชมพันปี นครจำปาศรี	แวดล้อมการท่องเที่ยวทรุดโทรม ขาดการจัดกลุ่มหรือจัดหมวดสินค้า ที่นำมาจำหน่าย ป้ายข้อมูลสำหรับ นักท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจน ป้ายบอก เส้นทาง แผนที่ตั้ง สถานที่บริการ นักท่องเที่ยวอยู่ในสภาพชำรุด และ ปัญหาขยะ	- จัดหมวดแสดงสินค้า โดยทำการ สำรวจความต้องการของกลุ่มผู้ขาย สินค้า - เพิ่มจุดทิ้งขยะรอบบริเวณตลาด - มีจุดบริการนักท่องเที่ยว หรือจุด บริการติดต่อเพื่อทำการค้าขาย ที่อยู่ใน สภาพพร้อมให้บริการ มีเจ้าหน้าที่ ให้บริการโดยชาวบ้าน หรือคณะ ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง
6. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์	ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ ชัดเจน ป้ายบอกเส้นทาง แผนที่ตั้ง และแวดล้อมโบราณสถานมีสภาพ ทรุดโทรม - บริเวณโบราณสถานมีการเลี้ยง สัตว์และมีการทิ้งมูลใส่โบราณสถาน	- ควรมีป้ายบอกเส้นทาง หรือแผนที่ตั้ง ที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย - จัดระบบแวดล้อมให้สวยงามยิ่งขึ้น ด้วยการปลูกไม้ดอกไม้ประดับที่มีสีสัน และเหมาะสมแวดล้อม
7. โบราณสถานศาลา นางขาว	สภาพโบราณวัตถุขาดการนำเสนอที่ น่าสนใจ มีความเสี่ยงที่โบราณวัตถุ สูญหาย จุดบริการข้อมูล ติดต่ ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ ชัดเจน ป้ายบอกเส้นทาง แผนที่ตั้ง สถานที่บริการนักท่องเที่ยวอยู่ใน สภาพชำรุด และปัญหาขยะ	- ควรมีป้ายบอกเส้นทาง หรือแผนที่ตั้ง ที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย มีเจ้าหน้าที่ ให้บริการโดยชาวบ้าน หรือคณะ ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง - มีกล้องวงจรปิดหรือระบบรักษาความ ปลอดภัยด้านการโจรกรรมโบราณวัตถุ

8. โบราณสถานกุ่มน้อย	สภาพโบราณวัตถุขาดการนำเสนอที่น่าสนใจ มีความเสี่ยงที่โบราณวัตถุสูญหาย สถานที่บริการนักท่องเที่ยวอยู่ในสภาพชำรุด การจำหน่ายดอกไม้รูปเทียน การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ และการจัดการขยะ - บริเวณโบราณสถานมีการเลี้ยงสัตว์และมีการทิ้งมูลใส่โบราณสถาน	- ควรมีป้ายบอกเส้นทาง หรือแผนที่ตั้งที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย และปรับปรุงให้สะอาด สวยงาม มีเจ้าหน้าที่ให้บริการโดยชาวบ้าน หรือคณะผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง มีซุ้มบริการดอกไม้รูปเทียน ให้แก่นักท่องเที่ยว - มีกล้องวงจรปิดหรือระบบรักษาความปลอดภัยด้านการโจรกรรมโบราณวัตถุ
----------------------	---	--

จากตาราง พบว่า สภาพปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาคูน สวนวไลยรุกขเวชพิพิธภัณฑสถาน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุ่มน้อย โบราณสถานกุ่มน้อย ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย ควรมีแนวทางการจัดการในด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว 8 ประการ ได้แก่

1. การปรับปรุงภูมิทัศน์ ด้วยการปลูกต้นไม้สีส้มสวยงาม หรือจัดเส้นทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยว ทั้งทางเท้า และทางพาหนะ เช่น เส้นทางสำหรับรถจักรยาน และเส้นทางสำหรับรถยนต์ เพื่อให้การจราจรที่สะดวกไม่ติดขัด เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว (จิราพรรณ กองคำ, 2562 : สัมภาษณ์)
2. จัดทำป้ายข้อมูล ป้ายบอกทาง รวมถึงสถานที่ติดต่องานบริการแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในสภาพพร้อมให้บริการ (ทิพย์พร ศรีภักดี, 2562 : สัมภาษณ์)
3. จัดระบบสถานที่จำหน่ายดอกไม้ รูปเทียน สินค้าที่ระลึก ในแหล่งท่องเที่ยว (นิภาพร ปะนาโส, 2562 : สัมภาษณ์)
4. มีป้ายบอกเส้นทาง หรือแผนที่ตั้งเข้าใจ ชัดเจน นักท่องเที่ยวที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย (บุญส่ง เชื้อนิตย์, 2562 : สัมภาษณ์)
5. มีการรักษาสะอาด และความสวยงาม ตลอดจนมีเจ้าหน้าที่ให้บริการโดยกลุ่มชาวบ้าน หรือคณะผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง (ทิพัฒน์ มัชชีมา, 2562 : สัมภาษณ์)
6. จัดหมวดแสดงสินค้า โดยทำการสำรวจความต้องการของกลุ่มผู้ขายสินค้า (จำไพบณีย์ มะลิเลิศ, 2562 : สัมภาษณ์)
7. เพิ่มจุดทิ้งขยะรอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยว และสร้างจิตสำนึกในการจัดการขยะ เช่น การคัดแยกขยะ ออกกฎหรือข้อห้ามการทิ้งขยะในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว (ทิพย์พร ศรีภักดี, 2562 : สัมภาษณ์)

8. มีกล้องวงจรปิดหรือระบบรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว เพื่อป้องกันการโจรกรรม สินค้า และโบราณวัตถุในแหล่งท่องเที่ยว (สงวน นามมะ, 2562: สัมภาษณ์)

3.1.2 ด้านองค์กร

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านองค์กร ในงานวิจัยนี้ หมายถึง วิธีการจัดระบบแหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการ ระหว่างคณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อสร้างแวดล้อมการท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งนำไปสู่การเป็นเอกลักษณ์และดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยว ดังนั้น จากสภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาคูน สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสันต์รัตน โบราณสถานกุ้งสันต์รัตน ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย มีแนวทางการจัดการในด้านองค์กร ดังนี้

ตาราง 10 สรุปสภาพปัญหาและการจัดการ ของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ในด้านองค์กร

แหล่งท่องเที่ยว	ด้านองค์กร	
	สภาพปัญหา	แนวทางการจัดการ
1. พระบรมธาตุนาคูน	- ขาดการกระจายบทบาทกลุ่มผู้ให้บริการนักท่องเที่ยว	- จัดกลุ่มบุคลากร สำหรับบริการนักท่องเที่ยว อย่างน้อย 3 คน เพื่อให้ทั่วถึง - มีรายชื่อหรือแผนผังระบบการทำงานของกลุ่มบุคลากรในส่วนของคุณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และในส่วนของคณะกรรมการจากชาวบ้านในชุมชน
2. สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน	- การปฏิบัติงานของบุคลากรเน้นงานออกสำรวจภาคสนาม จึงไม่ค่อยมีบุคลากรให้ข้อมูลบริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่	- มีกลุ่มบุคลากรผู้ให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และข้อมูลของบ้านโบราณ - มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนานความเชื่อ และการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้าน
3. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสันต์รัตน	- เจ้าหน้าที่ให้บริการข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวมีเพียงมิติเดียว คือ ด้านการให้ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณวัตถุ	- มีเจ้าหน้าที่ให้ข้อมูลด้านแหล่งโบราณคดีในอีสาน และความรู้ของโบราณสถานที่เกี่ยวข้อง

	<p>- ชาติผู้ให้ความรู้ด้านเอกลักษณ์ชุมชน หรือ ให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาชุมชนของ ชาวนาดูน มหาสารคาม</p>	<p>- มีผู้ให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน โดย ให้กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หรือ กลุ่มผู้รู้ใน ชุมชนมานำเสนอเรื่องราวของชุมชน เพื่อให้มีความหลากหลาย</p>
4. โบราณสถานคู่ สันต์รัตน์	<p>-- ชาติบุคลากรนำเสนอแหล่งท่องเที่ยว ทางด้านโบราณคดี</p> <p>- ชาติบุคลากรนำเสนอในด้าน นิทาน หรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับแหล่ง โบราณสถาน</p>	<p>- มีเจ้าหน้าที่ให้ข้อมูลด้านแหล่งโบราณคดี ในอีสาน และความรู้ของโบราณสถานที่ เกี่ยวข้อง</p> <p>- มีผู้ให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน โดย ให้กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หรือ กลุ่มผู้รู้ใน ชุมชนมานำเสนอเรื่องราวของชุมชน เพื่อให้มีความหลากหลาย</p>
5. ตลาดต้อง ชมพันปี นครจัมปาศรี	<p>- บทบาทผู้รับผิดชอบหลักค่อนข้างทับ ซ้อน ทำกลุ่มผู้ลงทุนค้าขายขาดความ มั่นใจและไม่กล้าตัดสินใจลงทุนเปิดตลาด</p> <p>- การจัดการระบบขายสินค้าค่อนข้าง ล้าสมัย และยังไม่สอดคล้องต่อความ ต้องการของนักท่องเที่ยว</p>	<p>- มีกลุ่มผู้รับผิดชอบดูแลด้านกลุ่มนักลงทุน ค้าขาย</p> <p>- มีกลุ่มบุคลากรดูแลและให้บริการ นักท่องเที่ยวหลากหลายช่องทาง ทั้งทาง ออนไลน์ และการติดต่อที่จุดบริการ</p>
6. บ่อน้ำ ศักดิ์สิทธิ์	<p>- ชาติบุคลากรสำหรับดูแลและควบคุม แวดล้อม เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ป่าของ ชุมชน</p> <p>- ชาติบุคลากรนำเสนอเรื่องราว นิทาน หรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับสถานที่</p>	<p>- จัดตั้งกลุ่มทำความสะอาดแหล่งท่องเที่ยว</p> <p>- จัดตั้งบุคลากรให้ข้อมูลด้านตำนาน นิทาน และความเชื่อ เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว</p>
7. โบราณสถาน ศาลานางขาว	<p>-- ชาติบุคลากรนำเสนอแหล่งท่องเที่ยว ทางด้านโบราณคดี</p> <p>- ชาติบุคลากรนำเสนอในด้าน นิทาน หรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับแหล่ง โบราณสถาน</p>	<p>- มีเจ้าหน้าที่ให้ข้อมูลด้านแหล่งโบราณคดี ในอีสาน และความรู้ของโบราณสถานที่ เกี่ยวข้อง</p> <p>- มีผู้ให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน โดย ให้กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หรือ กลุ่มผู้รู้ใน ชุมชนมานำเสนอเรื่องราวของชุมชน เพื่อให้มีความหลากหลาย</p>
8. โบราณสถานคู่ น้อย	<p>-- ชาติบุคลากรนำเสนอแหล่งท่องเที่ยว ทางด้านโบราณคดี</p> <p>- ชาติบุคลากรนำเสนอในด้าน นิทาน หรือตำนานที่เกี่ยวข้องกับแหล่ง โบราณสถาน</p>	<p>- มีเจ้าหน้าที่ให้ข้อมูลด้านแหล่งโบราณคดี ในอีสาน และความรู้ของโบราณสถานที่ เกี่ยวข้อง</p> <p>- มีผู้ให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญา ชาวบ้าน โดยให้กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หรือ กลุ่มผู้รู้ในชุมชนมานำเสนอเรื่องราวของ ชุมชน เพื่อให้มีความหลากหลาย</p>

จากตาราง พบว่า สภาพปัญหาด้านการจัดการองค์กรของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสันตรัตน์ โบราณสถานกุ้งสันตรัตน์ ตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ้งน้อย ควรมีแนวทางการจัดการในด้านการจัดการองค์กร 4 ประการ ได้แก่

1. จัดกลุ่มบุคลากร สำหรับบริการนักท่องเที่ยว อย่างน้อย 3 คน เพื่อให้ทั่วถึงต่อนักท่องเที่ยวและผู้ให้บริการ (สุรพงษ์ เฝิงจันดา, 2562 : สัมภาษณ์)
2. มีรายชื่อหรือแผนผังระบบการทำงานของกลุ่มบุคลากรในส่วนของคณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และในส่วนของคณะกรรมการจากชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้ให้บริการสามารถติดต่อได้ง่าย (สมัย ทองพูล, 2562 : สัมภาษณ์)
3. มีกลุ่มบุคลากรผู้ให้ข้อมูลจากคณะผู้ปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในกรณีของแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน และพิพิธภัณฑ์ เช่น ควรมีบุคลากรผู้ให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนาน ความเชื่อ มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนาน ความเชื่อ (อรทัย พานิชย์, 2562 : สัมภาษณ์) และการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยให้กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หรือ กลุ่มผู้รู้ในชุมชนมาแนะนำเรื่องราวของชุมชน เพื่อให้มีความหลากหลาย ในกรณีของตลาดต้องชมนครจัมปาศรี จำเป็นต้องมีกลุ่มผู้รับผิดชอบดูแลด้านกลุ่มนักท่องเที่ยว มีกลุ่มบุคลากรดูแลและให้บริการนักท่องเที่ยวหลากหลายช่องทาง ทั้งทางออนไลน์ และการติดต่อที่จุดบริการ (ไพฑูรย์ ปัตตาลาคะ, 2562: สัมภาษณ์)
4. จัดตั้งกลุ่มทำความสะอาดแหล่งท่องเที่ยว (อรทัย พานิชย์, 2562 : สัมภาษณ์)

3.1.3 ด้านการบริหารจัดการ

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านการบริหารจัดการ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง วิธีการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการระหว่างคณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ไม่เสื่อมโทรม และอยู่ในสภาพพร้อมเปิดรับนักท่องเที่ยว ดังนั้น จากสภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสันตรัตน์ โบราณสถานกุ้งสันตรัตน์ ตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ้งน้อย มีแนวทางการจัดการในด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

ตาราง 11 สรุปสภาพปัญหาและการจัดการ ของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ในด้านการจัดการ

แหล่งท่องเที่ยว	ด้านการจัดการ	
	สภาพปัญหา	แนวทางการจัดการ
1. พระบรมธาตุนาดูน	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องการคณะกรรมการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวทั้งคณะกรรมการจากหน่วยงาน และคณะกรรมการจากชุมชน - ระบบการควบคุมแหล่งท่องเที่ยวขาดความต่อเนื่อง การประสานงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเกิดความผิดพลาดและคลาดเคลื่อน 	<ul style="list-style-type: none"> - ควรแต่งตั้งกรรมการระดับชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ เป็นตัวแทนของชุมชน เพื่อประสานการดำเนินงาน การพัฒนาแก้ไขปัญหา ร่วมกับหน่วยงานราชการเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ ตามวิถีของชุมชน
2. สวนวชิรสุขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน	<ul style="list-style-type: none"> - การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเพื่อพัฒนาและจัดการนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเที่ยวชมสวนวชิรสุขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสานมีน้อยลง 	<ul style="list-style-type: none"> - เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรด้วยการคิดตัดสินใจ ดำเนินงาน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรชุมชน ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยได้รับการอบรมพัฒนาให้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยว ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว เช่น การจัดหานักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยพัฒนาให้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยว ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว เช่น การสมัครเป็นสมาชิก และการจัดหานักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ
3. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นคู่สันตรัตน์	<ul style="list-style-type: none"> - ความพร้อมของคณะปฏิบัติงานบุคลากรมีน้อย - การดำเนินงานพัฒนา และการจัดประชุมโครงการ ไม่ต่อเนื่องทำให้มีอุปสรรคต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ให้สอดคล้องต่อการเป็นเมืองโบราณนครจำปาศรี 	<ul style="list-style-type: none"> - ประสานงานกับกรมศิลปากรให้เข้ามาเป็นที่เลี้ยงในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชนพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นคู่สันตรัตน์ให้สัมพันธ์กลมกลืน เพื่อคงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองโบราณ

4. โบราณสถานกุ้งสันต รัตน์	- การดำเนินงานพัฒนา และการ จัดประชุมโครงการ ไม่ต่อเนื่องทำ ให้มีอุปสรรคต่อการบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยวให้ให้สอดคล้องต่อ การเป็นเมืองโบราณนครจำปาศรี	ประสานงานกับกรมศิลปากรให้เข้ามาเป็น พี่เลี้ยงในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชน พัฒนาโบราณสถานกุ้งสันตรัตน์ให้สัมพันธ์ กลมกลืน เพื่อคงความเป็นอัตลักษณ์ของ ชุมชนเมืองโบราณ
5. ตลาดต้องชมพันปี นครจำปาศรี	- นโยบายการพัฒนาตลาดมีไม่ ต่อเนื่อง และการพัฒนาไม่ค่อย สอดคล้องต่อความต้องการของ นักท่องเที่ยว หรือสร้างความ ประทับใจให้นักท่องเที่ยวได้ ค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะในด้าน การจัดแสดงสินค้า และความ สะอาด ปลอดภัย ของสินค้า	มีนโยบายให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยพัฒนาให้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยว ได้รับ ประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยกำหนด กติกา เช่น การสมัครเป็นสมาชิก การ ลงทุนหุ้น การปันผลคืนให้กับสมาชิก รวมทั้งการขอรับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐและเอกชน
6. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์	- การดำเนินงานพัฒนา และการ จัดประชุมโครงการ ไม่ต่อเนื่องทำ ให้มีอุปสรรคต่อการบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยวให้ให้สอดคล้องต่อ การเป็นน้ำสร้างสรรคเนเมือง โบราณนครจำปาศรี	ประสานงานกับกรมศิลปากรให้เข้ามาเป็น พี่เลี้ยงในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชน พัฒนาบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ให้สัมพันธ์ กลมกลืน เพื่อคงความเป็นอัตลักษณ์ของ ชุมชนเมืองโบราณ
7. โบราณสถานศาลา นางขาว	- การดำเนินงานพัฒนา และการ จัดประชุมโครงการ ไม่ต่อเนื่องทำ ให้มีอุปสรรคต่อการบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยวให้ให้สอดคล้องต่อ การนำเสนอเมืองโบราณนครจำ ปาศรี	ประสานงานกับกรมศิลปากรให้เข้ามาเป็น พี่เลี้ยงในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชน พัฒนาโบราณสถานศาลานางขาวให้ สัมพันธ์กลมกลืน เพื่อคงความเป็นอัต ลักษณ์ของชุมชนเมืองโบราณ
8. โบราณสถานกุ้งน้อย	- การดำเนินงานพัฒนา และการ จัดประชุมโครงการ ไม่ต่อเนื่องทำ ให้การพัฒนาไม่สอดคล้องต่อการ สร้างสรรค์เป็นเมืองโบราณนครจำ ปาศรี	ประสานงานกับกรมศิลปากรให้เข้ามาเป็น พี่เลี้ยงในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชน พัฒนาโบราณสถานกุ้งน้อยให้สัมพันธ์ กลมกลืน เพื่อคงความเป็นอัตลักษณ์ของ ชุมชนเมืองโบราณ

จากตาราง พบว่า สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการของแหล่ง
ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่
พระบรมธาตุนาคูน สวนวลัยรุกเขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสันตรัตน์ โบราณสถาน

กุสันทรรัตน์ ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และ โบราณสถานกุ่มน้อย ควรมีแนวทางการจัดการในด้านการบริหารการจัดการ 3 ประการ ได้แก่

1. นอกจากคณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรแต่งตั้ง กรรมการระดับชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ เป็นตัวแทนของชุมชน เพื่อประสานการดำเนินงาน การพัฒนาแก้ไขปัญหา ร่วมกับหน่วยงานราชการเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ ตามวิถีของชุมชน (คำพอง ทหารโกทา, 2562: สัมภาษณ์)

2 ควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ ทรัพยากรด้วยการคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรชุมชน ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม (ปฐมพงษ์ ไชยพิมพ์, 2562 : สัมภาษณ์) โดยได้รับการอบรมพัฒนา ให้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยว ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว เช่น การสมัครเป็นสมาชิก การจัดหา นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ ตลอดจนการลงทุนหุ้น การปันผลคืนให้กับ สมาชิก รวมทั้งการขอรับงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชน (จิราพรธณ กองคำ, 2562 : สัมภาษณ์)

3. มีการประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับ ชาวบ้านในชุมชน เช่น ในกรณีที่เป็นการจัดการแหล่งโบราณสถาน ควรมีการร่วมมือและประสานงาน กับกรมศิลปากรให้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชน พัฒนาโบราณสถานกุสันทรรัตน์ ให้สัมพันธ์กลมกลืน เพื่อคงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองโบราณ (ประสาทร สীগพลี, 2562 : สัมภาษณ์) รวมถึงมีนโยบายให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยพัฒนาให้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยว ได้รับ ประโยชน์จากการท่องเที่ยว (พระครูวิศิษฐ์ บุญญากร, 2562 : สัมภาษณ์)

3.1.4 ด้านการเรียนรู้

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง วิธีการ สร้างเครือข่ายความรู้ของแหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ ชาวบ้านใน ชุมชน นักเรียน นักศึกษา และกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว การจัดการนันทนาการ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้แหล่งท่องเที่ยวอยู่ ในสภาพที่สมบูรณ์ ไม่เสื่อมโทรม และอยู่ในสภาพพร้อมเปิดรับนักท่องเที่ยว ดังนั้น จากสภาพปัจจุบัน และปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวาลย์รุกขเวชพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน พิพิธภัณฑสถานกุ สันทรรัตน์ โบราณสถานกุสันทรรัตน์ ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลา นางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย มีแนวทางการจัดการในด้านการเรียนรู้ ดังนี้

ตาราง 12 สรุปสภาพปัญหาและการจัดการ ของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ในด้านการเรียนรู้

แหล่งท่องเที่ยว	ด้านการเรียนรู้	
	สภาพปัญหา	แนวทางการจัดการ
1. พระบรมธาตุนาดูน	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดป้ายนิทรรศการชำรุด ขาดความสวยงาม ข้อมูลที่นำเสนอไม่กระชับ - ขาดการสร้างฐานข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่าย ทั้งในช่องทางออนไลน์ และการจัดบอร์ดนิทรรศการ และการบริการข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวไม่ปรับปรุงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้กระชับ เข้าใจง่าย และมีแผ่นพับ หรือเอกสาร มีการใช้สื่อออนไลน์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน - จัดการเรียนรู้ การอบรม ศึกษาดูงาน การสร้างมัลติมีเดียท้องถิ่น - จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาทักษะ เพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ เกิดสำนึกร่วม เกิดความรักภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น - ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยการจัดตั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับนครจำปาศรี โดยเฉพาะการประกวดแข่งขัน
2. สวนลี้รุกขเวช พิพิธภัณฑสถาน	<ul style="list-style-type: none"> - ป้ายนิทรรศการชำรุด และขาดความต่อเนื่อง - กลุ่มนักท่องเที่ยวไม่ค่อยหลากหลาย และมีเฉพาะกลุ่มนักเรียน นักศึกษา เป็นส่วนใหญ่ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้กระชับ เข้าใจง่าย และมีการใช้สื่อออนไลน์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน - จัดการเรียนรู้ การอบรม ศึกษาดูงาน การสร้างมัลติมีเดียท้องถิ่น - จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาทักษะ เพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ เกิดสำนึกร่วม เกิดความรักภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น ที่มีแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม
3. พิพิธภัณฑสถานกุสินทร์รัตน์	<ul style="list-style-type: none"> - ป้ายนิทรรศการชำรุด และขาดความต่อเนื่อง - ขาดการสร้างฐานข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่าย และการบริการข้อมูลของ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้กระชับ เข้าใจง่าย และมีการใช้สื่อออนไลน์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน

	<p>แหล่งท่องเที่ยวไม่ปรับปรุงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว</p>	<ul style="list-style-type: none"> - จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาทักษะเพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ เกิดสำนึกร่วม เกิดความรักภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น ที่มีแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม - นำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์กระจายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว
4. โบราณสถานกุสันธรรัตน์	<ul style="list-style-type: none"> - ป้ายนิทรรศการชำรุด และขาดความต่อเนื่อง - ขาดการสร้างฐานข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่าย ทั้งในช่องทางออนไลน์ และการจัดบอร์ดนิทรรศการ และการบริการข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวไม่ปรับปรุงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว - ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เพื่อการสร้างสรรคเป็นเมืองนครจำปาศรี 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้กระชับ เข้าใจง่าย และมีการใช้สื่อออนไลน์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน - จัดการเรียนรู้ การอบรม ศึกษาดูงาน การสร้างมัคคุเทศก์ท้องถิ่น - ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยการจัดตั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับนครจำปาศรี โดยเฉพาะการประกวดแข่งขัน
5. ตลาดต้องชมพันปี นครจำปาศรี	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดนิทรรศการ หรือป้ายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวสูญหาย บางแห่งมีสภาพชำรุด - ขาดโครงการพัฒนาสร้างฐานแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชาวนาดูน จังหวัดมหาสารคาม - ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เพื่อการสร้างสรรคเป็นเมืองนครจำปาศรี 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้กระชับ เข้าใจง่าย และมีการใช้สื่อออนไลน์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน - ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยการจัดตั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับนครจำปาศรี โดยเฉพาะการประกวดแข่งขัน
6. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดการสร้างฐานข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่าย ทั้งในช่องทางออนไลน์ และการจัดบอร์ดนิทรรศการ และการบริการข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวไม่ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้กระชับ เข้าใจง่าย และมีการใช้สื่อออนไลน์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน

	<p>ปรับปรุงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว</p> <p>- ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เพื่อการสร้างสรรค์เป็นเมืองนครจำปาศรี</p>	<p>- จัดการเรียนรู้ การอบรม ศึกษาดูงาน การสร้างมัคคุเทศก์ท้องถิ่น</p> <p>- จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับตำนาน นิทาน หรือความเชื่อ เพื่อเชื่อมโยง บริบทให้สอดคล้องกับการเป็นเมือง นครจำปาศรี</p> <p>- จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาทักษะ เพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ เกิดสำนึกร่วม เกิดความรักภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น</p> <p>- ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยการจัดตั้ง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับนครจำปาศรี โดยเฉพาะการประกวดแข่งขัน</p>
7. โบราณสถานศาลา นางขาว	<p>- ขาดการสร้างฐานข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่าย ทั้งในช่องทางออนไลน์ และการจัดบอร์ดนิทรรศการ และการบริการข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวไม่ปรับปรุงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว</p>	<p>- ปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้กระชับ เข้าใจง่าย และมีการใช้สื่อออนไลน์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน</p> <p>- จัดการเรียนรู้ การอบรม ศึกษาดูงาน การสร้างมัคคุเทศก์ท้องถิ่น</p> <p>- จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาทักษะ เพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ เกิดสำนึกร่วม เกิดความรักภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น</p> <p>- ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยการจัดตั้ง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับนครจำปาศรี โดยเฉพาะในเรื่องของความเชื่อ และประเพณี</p>
8. โบราณสถานกุ่มน้อย	<p>- ขาดการสร้างฐานข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่าย ทั้งในช่องทางออนไลน์ และการจัดบอร์ดนิทรรศการ และการบริการข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวไม่ปรับปรุงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว</p>	<p>- ปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้กระชับ เข้าใจง่าย และมีการใช้สื่อออนไลน์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน</p> <p>- จัดการเรียนรู้ การอบรม ศึกษาดูงาน การสร้างมัคคุเทศก์ท้องถิ่น</p>

<p>- ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เพื่อการสร้างสรรค์เป็นเมืองนครจำปาศรี</p>	<p>- จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาทักษะเพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ เกิดสำนึกร่วม เกิดความรักภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น</p> <p>- ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยการจัดตั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับนครจำปาศรี โดยเฉพาะในเรื่องของความเชื่อ และประเพณี</p>
--	---

จากตาราง พบว่า สภาพปัญหาด้านการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนา ดูน สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑสถาน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุ้งสันตรัตน์ โบราณสถานกุ้งสันตรัตน์ ตลาดต้องชมพื้นป็นนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย ควรมีแนวทางการจัดการในด้านการเรียนรู้ 4 ประการ ได้แก่

1. ปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้กระชับ เข้าใจง่าย มีแผ่นพับ หรือเอกสารประกอบ และมีการใช้สื่อออนไลน์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน (วิโรจน์ ลุนละวงศ์, 2562: สัมภาษณ์)
2. จัดการเรียนรู้ การอบรม ศึกษาดูงาน การสร้างมัคคุเทศก์ท้องถิ่น (พระครูวิศิษฐ์ บุญญากร, 2562 : สัมภาษณ์)
3. จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาทักษะเพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ เกิดสำนึกร่วม เกิดความรักภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น (วิรัตน์ ปักกระณา, 2562 : สัมภาษณ์)
4. ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยการจัดตั้งกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงบริบทให้สอดคล้องกับการเป็นเมืองนครจำปาศรี เช่น การประกวดแข่งขัน รวมถึงกิจกรรมด้านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มโบราณสถาน (สมัย ทองพูล, 2562 : สัมภาษณ์)

3.1.5 ต้านงบประมาณ

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านงบประมาณ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง วิธีการสร้างรายได้ให้แก่แหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการระหว่างโครงการที่จัดตั้งขึ้นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผนวกกับการสร้างรายได้ให้แก่แหล่งท่องเที่ยวจากชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดการขยายตัวและสอดคล้องต่อยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนั้น จากสภาพปัจจุบันและปัญหาของ

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาตุน สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุ้งสันต์รัตน โบราณสถานกุ้งสันต์รัตน ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ้งน้อย มีแนวทางการจัดการในด้านงบประมาณ ดังนี้

ตาราง 13 สรุปสภาพปัญหาและการจัดการ ของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ในด้านงบประมาณ

แหล่งท่องเที่ยว	ด้านงบประมาณ	
	สภาพปัญหา	แนวทางการจัดการ
1. พระบรมธาตุนาตุน	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้งบประมาณในการพัฒนาค่อนข้างมากเนื่องจากต้องกระจายไปแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในอำเภอนาตุน - ขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมการใช้งบประมาณ ด้วยการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นไปที่ประชาชนได้รับประโยชน์ และแหล่งท่องเที่ยวได้รับผลจากการท่องเที่ยวของประชาชน เช่น โครงการส่งเสริมภูมิปัญญาของชาวบ้านในกลุ่มหัตถกรรมและกลุ่มผู้มีทักษะในด้านต่าง ๆ โครงการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตชุมชน การจัดงานประเพณี เป็นต้น - จัดกิจกรรมทำบุญไหว้พระ และการบริจาคทรัพย์ตามจิตศรัทธาของนักท่องเที่ยวเพื่อการบำรุงสถานที่ท่องเที่ยวโดยระบุเป้าหมายของการบริจาคไว้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม
2. สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้งบประมาณจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดตั้งโครงการพัฒนาทำนุบำรุงการปลูกพืชผักสมุนไพรในท้องถิ่น และการบูรณะบ้านอีสานโบราณให้คงทน
3. พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุ้งสันต์รัตน	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้งบประมาณร่วม ระหว่างมูลนิธิของพระบรมธาตุนาตุน กรมศิลปากร และองค์การบริหารส่วนตำบลกุ้งสันต์รัตน 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมการใช้งบประมาณ ด้วยการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นไปที่ประชาชนได้รับประโยชน์ และแหล่งท่องเที่ยวได้รับผลจากการท่องเที่ยวของประชาชน เช่น โครงการส่งเสริมภูมิ
4. โบราณสถานกุ้งสันต์รัตน	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้งบประมาณร่วม ระหว่างมูลนิธิของพระบรมธาตุนาตุน กรมศิลปากร และองค์การบริหารส่วนตำบลกุ้งสันต์รัตน 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมการใช้งบประมาณ ด้วยการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นไปที่ประชาชนได้รับประโยชน์ และแหล่งท่องเที่ยวได้รับผลจากการท่องเที่ยวของประชาชน เช่น โครงการส่งเสริมภูมิ

5. ตลาดต้องชมพื้ปี นครจัมปาศรี	ใช้งบประมาณร่วม ระหว่าง โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวจาก ภาครัฐ และมูลนิธิของพระบรม ธาตุนาคูน	ปัญญาของชาวบ้านในกลุ่มหัตถกรรม และกลุ่มผู้มีทักษะในด้านต่าง ๆ โครงการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว ในวิถีชีวิตชุมชน การจัดงานประเพณี เป็นต้น
6. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์	ใช้งบประมาณร่วม ระหว่างมูลนิธิ ของพระบรมธาตุนาคูน กรม ศิลปากร และองค์การบริหารส่วน ตำบลนาคูน	- จัดกิจกรรมทำบุญไหว้พระ และ การบริจาคทรัพย์ตามจิตรศรัทธาของ นักท่องเที่ยวเพื่อการนำร่องบำรุงสถานที่ ท่องเที่ยวโดยระบุเป้าหมายของการ บริจาคไว้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม
7. โบราณสถานศาลา นางขาว	ใช้งบประมาณร่วม ระหว่าง กรม ศิลปากร และองค์การบริหารส่วน ตำบลพระธาตุ	
8. โบราณสถานกุ่มน้อย	ใช้งบประมาณร่วม ระหว่างมูลนิธิ ของพระบรมธาตุนาคูน กรม ศิลปากร และองค์การบริหารส่วน ตำบลพระธาตุ	

จากตาราง พบว่า สภาพปัญหาด้านงบประมาณของแหล่งท่องเที่ยวทาง
วัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนา
คูน สวนวลัยรุกขเวทพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน พิพิธภัณฑสถานกุ่มน้อย โบราณสถานกุ่มน้อย
ตลาดต้องชมพื้ปีนครจัมปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย
ควรมีแนวทางการจัดการในด้านงบประมาณ 2 ประการ ได้แก่

1. ส่งเสริมการใช้งบประมาณ ด้วยการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่ง
ท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นไปที่ประชาชนได้รับประโยชน์ และแหล่งท่องเที่ยวได้รับผลจากการท่องเที่ยว
ของประชาชน เช่น โครงการส่งเสริมภูมิปัญญาของชาวบ้านในกลุ่มหัตถกรรมและกลุ่มผู้มีทักษะใน
ด้านต่าง ๆ โครงการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวในวิถีชีวิตชุมชน การจัดงานประเพณี เป็นต้น (จิรา
พรรณ กองคำ, 2562 : สัมภาษณ์)

2. การจัดกิจกรรมทำบุญไหว้พระ และการบริจาคทรัพย์ตามจิตร
ศรัทธาของนักท่องเที่ยวเพื่อการนำร่องบำรุงสถานที่ท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง ควรระบุเป้าหมายของการ
บริจาคไว้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความมั่นใจและความโปร่งใสในการร่วมบริจาค (พระ
มหาอุทัย ฐานะจาโร, 2562 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 42 ผู้วิจัยจัดทำกรประชุมแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

3.2 แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในนครจำปาศรี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

จากแนวทางการจัดการด้านทรัพยากร ด้านองค์กร ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนรู้ และด้านงบประมาณได้นำไปสู่แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุหาดใหญ่ สวนวชิรเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุศลรัตน โบราณสถานกุศลรัตน ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลนางสาว และโบราณสถานกุ้ย้อย สามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เพื่อให้สอดคล้องต่อบริบทการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มคณะผู้ปฏิบัติงานและชาวบ้านในชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

3.2.1 สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว นับเป็นแนวทางแรก ของการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เนื่องจาก เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาและการขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยว คือเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกลุ่มคนสำคัญกลุ่มแรกในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของแหล่งท่องเที่ยวให้ขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุหาดใหญ่ สวนวชิรเวศพิพิธภัณฑสถาน

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร โบราณสถานกรุงเทพมหานคร ตลาดต้องชมพื้นป็นนครจัมปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลนางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย จึงควรมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพในด้านสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว 10 ประการ ดังนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งเป็นต้นสังกัดของกลุ่มคณะปฏิบัติงานควรมีการจัดวางระการประชุมครั้งใหญ่ ในประเด็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อป้องกันปัญหากระบวนการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน เนื่องจากสถานที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีที่ตั้งในเขตพื้นที่ชุมชน การบริหารจัดการแบบบูรณาการระหว่างคณะผู้ปฏิบัติงานกับคณะกรรมการชุมชน หรือชาวบ้านในชุมชน อาจนำไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ เช่น การปรับแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว การจัดตั้งกลุ่มบุคลากรในด้านการช่วยเหลือและให้คำแนะนำนักท่องเที่ยว เป็นต้น
2. มุ่งเน้นให้ชุมชนมีความพร้อมต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีการประสานงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการปรับตัวและเตรียมพร้อมเข้าสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้อย่างเป็นปกติสุข โดยองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชน จัดการประสานงาน ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว เพื่อการช่วยเหลือในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ และการจัดระบบความรู้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน สามารถสร้างจุดเด่นของชุมชน ตลอดจนมีการประชาสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องและหลากหลายช่องทาง เช่น การจัดทำสื่อโฆษณาเป็นวีดิทัศน์ ภาพนิ่ง แผ่นพับ ใบปลิว ภายในชุมชน หรือการโฆษณาทางเว็บไซต์ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวได้เร็ว อาทิ เว็บไซต์เฟสบุ๊ก เว็บไซต์ยูทูป ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสถานีวิทยุชุมชนของท้องถิ่น เพื่อดึงดูดความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ
3. มีการปรับปรุงพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น ในกรณีแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มโบราณสถาน ควรมีการจัดโครงการปรับปรุง และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน ควรมีการทำ ความสะอาดถนนและสุขอนามัยชุมชน โดยเป็นการร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับกลุ่มชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้เกิดความสามัคคีและมีจิตสำนึกต่อการหวงแหนทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยว มีความสะอาด ปลอดภัย และความสวยงาม เพื่อเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว
4. มุ่งเน้นการปลูกฝังให้ชาวบ้านในชุมชนแหล่งที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน คณะผู้ปฏิบัติงานและชาวบ้านในชุมชน ควรมีความกระตือรือร้นในการจัดและเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง เพื่อนำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนให้มีความโดดเด่นและเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในชุมชน

5. สร้างจุดเด่นด้านเอกลักษณ์ของชุมชน โดยการนำภูมิปัญญาของชุมชนมาปรับใช้ให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์หรือ ผลผลิตที่สอดคล้องต่อความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน เช่น การผลิตและส่งออกหัตถกรรมชุมชนประเภทต่าง ๆ อาทิ สิ่งทอ และเครื่องจักรสาน หรือมุ่งเน้นการผลิตสินค้าเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ที่สอดคล้องความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเข้าไปในผลิตภัณฑ์ อาทิ รูปร่างรูปทรง และสีของผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

6. แหล่งท่องเที่ยวมีความปลอดภัย โดยสถานที่ท่องเที่ยวในเขตนครจัมปาศรีควรมีการจัดระบบรักษาความปลอดภัยเพื่อป้องกันการโจรกรรม และสร้างความเชื่อมั่นด้านความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว

7. ควรแต่งตั้งกรรมการระดับชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเป็นตัวแทนของชุมชน เพื่อประสานการดำเนินงาน การพัฒนาแก้ไขปัญหาร่วมกับหน่วยงานราชการ เพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ ตามวิถีของชุมชน

8. ประสานงานกับกรมศิลปากรให้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชน พัฒนาโบราณสถานคู่สังขารัตน์ ให้สัมพันธ์กลมกลืน เพื่อคงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองโบราณ

9. ชุมชนควรช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถาน โดยไม่ให้มีการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ เช่นอาคารที่จะเข้ามาดบังโบราณสถาน อันเป็นการลดคุณค่าโบราณสถาน

10. มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมชุมชนหลากหลายมิติ เพื่อดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะ การมุ่งเน้นนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในเรื่องประเพณี ความเชื่อเพื่อส่งเสริมให้โบราณสถานมีความศักดิ์สิทธิ์ ภาครัฐควรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการบูรณาการการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อของชาวบ้าน โดยเฉพาะเรื่องความเชื่อ ภูมิเจ้าที่ ผี ที่มีหน้าที่ดูแลโบราณสถาน

ภาพประกอบ 43 การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

3.2.2 สิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว

สิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว เป็นแนวทางที่สอง ของการพัฒนา ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจาก สิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว และส่งผลต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวไลยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสันต์รัตน โบราณสถานกุ้งสันต์รัตน ตลาดต้องชมพื้นป็นนครจัมปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ้งน้อย จึงควรมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว 6 ประการ ดังนี้

1. ที่พัก ควรพัฒนาปรับปรุงด้านงานบริการให้มีมาตรฐานมากขึ้น เช่น ควรมีการปรับใช้ระบบการจองห้องพักออนไลน์ หรือ ชำระเงินออนไลน์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ด้านราคาที่พักไม่ควรมีราคาที่สูงจนเกินไป ควรมุ่งเน้นที่ราคายุติธรรม เหมาะสมกับสภาพที่พักและเครื่องอำนวยความสะดวกในห้องพัก มีลานจอดรถที่ปลอดภัย รวมถึงมีการบริการของพนักงานในที่พักควรมีการจัดการด้านความสะอาด โดยเฉพาะในช่วงของเทศกาลงานประจำปี ที่พักควรมีการติดกล้องวงจรปิด หรือมีพนักงานรักษาความปลอดภัย

2. ร้านอาหารภายในแหล่งท่องเที่ยว ควรมุ่งเน้นการพัฒนาปรับปรุงในด้านความสะอาด รสชาติของอาหาร และราคาที่เหมาะสมกับปริมาณ ตลอดจนมุ่งเน้นการนำอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นมานำเสนอต่อนักท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

3. การจำหน่ายของที่ระลึก ร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึก ควรมีสภาพที่ดี สะอาดตา มีการจัดหมวดสินค้าอย่างเป็นระบบ มีการนำเสนอสินค้าจากชุมชน ควรนำสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมาจัดจำหน่าย โดยสินค้าอาจมีการปรับปรุงและพัฒนาขนาด เพื่อความสะดวกในการขนย้าย หรือการใช้งานที่สะดวก เหมาะสมและสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน ตลอดจนมุ่งเน้นการพัฒนาด้านคุณภาพสินค้า โดยเฉพาะสินค้าในกลุ่มหัตถกรรม งานทอ และงานจักสาน นอกจากนี้ ควรมีการปรับราคาให้เหมาะสมกับสภาพของสินค้า ไม่แพงเกินไป

4. การเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการขยายให้กว้างขวางขึ้น มีการปรับปรุงพื้นผิวของถนนที่นำไปสู่แหล่งท่องเที่ยว และถนนบริเวณโดยรอบแหล่งท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มนักท่องเที่ยว ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้แก่คณะผู้ปฏิบัติงาน และชาวบ้านในชุมชน เพื่อการพัฒนาหรือการจัดกิจกรรมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

5. แหล่งบริการข้อมูลการท่องเที่ยว จุดบริการนักท่องเที่ยว มีความสะอาด มีสภาพพร้อมให้บริการ ควรจัดให้มีมัคคุเทศก์บริการนักท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ มีการจัดทำเอกสาร หรือแผ่นพับ เพื่อให้นักท่องเที่ยวง่ายต่อการเข้าถึงองค์ความรู้ของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งจัดทำป้ายข้อมูลต่างๆ ทั้งแบบเคลื่อนไหว และแบบภาพนิ่ง มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายช่องทางทั้งภายในหมู่บ้าน และผ่านช่องทางสังคมออนไลน์

6. สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการดูแลความสะอาดของห้องน้ำสาธารณะในแหล่งท่องเที่ยว สถานที่จอดรถควรแบ่งเป็นช่องจอดอย่างมีระเบียบ หรือมีป้ายระบุตำแหน่งจอดรถที่ชัดเจน ในกรณีแหล่งท่องเที่ยวพระบรมธาตุนาดูน ควรมีการเพิ่มจำนวนตู้บริการเติมเงิน หรือ ATM ในแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนเพิ่มบริการระบบอินเทอร์เน็ตไร้สาย Wi-Fi เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงที่มีการจัดเทศกาลนมัสการพระบรมธาตุนาดูน ซึ่งเป็นเทศกาลสำคัญที่ส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

3.2.3 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นแนวทางที่สาม ของการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจาก เชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มคณะปฏิบัติงานรวมถึงชาวบ้านในชุมชน ที่มี ความสำคัญต่อการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ทั้งด้านการเดินทาง การมี องค์ความรู้ของแหล่งท่องเที่ยว และความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของ แหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัด มหาสารคาม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุสันดรรัตน์ โบราณสถานกุสันดรรัตน์ ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลนางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย จึงควรมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพในด้านการ เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 5 ประการ ดังนี้

1. มุ่งเน้นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อาทิ กรมการท่องเที่ยว มูลนิธิ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในชุมชนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรร่วมมือกันจัดตั้ง โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว หลากหลายบริบทเพื่อให้สอดคล้องต่อยุคปัจจุบันและดึงดูด นักท่องเที่ยวให้เกิดความต้องการเที่ยวชมสถานที่นำเสนอ เช่น โครงการเดิน วิ่ง ปั่น มารathon หรือ โครงการชมเที่ยวชมเมืองโบราณวิถีผ่านสื่อออนไลน์ เป็นต้น

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อาทิ

กรมการท่องเที่ยว มูลนิธิ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรจัดทำป้ายบอกระยะทางของแหล่งท่องเที่ยว ป้ายนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ที่มีเนื้อหาสรุปย่อ ได้ใจความ มีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ มองเห็นได้ชัดเจน และเข้าใจง่าย โดยป้ายอาจทำด้วยเศษวัสดุเหลือใช้ที่รวบรวมได้จากชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว หรือเป็นวัสดุที่ผลิตขึ้นใหม่ โดยมุ่งเน้นป้ายข้อมูลที่สามารถบูรณาการประโยชน์อื่น ๆ ได้ เช่น ข้อมูลบนป้ายสามารถเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา รูปทรงของป้ายมีเอกลักษณ์และสามารถถ่ายภาพสวยงามได้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความแปลกใหม่และประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อาทิ

กรมการท่องเที่ยว มูลนิธิ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรมีการจัดตั้งแกนนำหรือ กลุ่มผู้นำในด้านการกระตุ้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนมีการจัดกลุ่มผู้ตรวจสอบข้อมูลเชิงวัฒนธรรมของชุมชน และสภาพแวดล้อมในบริบทอื่นๆ ของแหล่งท่องเที่ยวในทุก ๆ 2 เดือน หรือ 4 เดือน เพื่อให้มีสภาพพร้อมให้บริการและเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว

4. ควรมีกลุ่มบุคลากรผู้ให้ข้อมูลจากคณะผู้ปฏิบัติงานของ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในกรณีของแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน และพิพิธภัณฑสถาน ควรมีบุคลากรผู้ให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนาน ความเชื่อ มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนาน ความเชื่อ และการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยให้กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หรือ กลุ่มผู้รู้ในชุมชนมานำเสนอเรื่องราวของชุมชน เพื่อให้มีความหลากหลาย ในกรณีของตลาดต้องชมนครจัมปาศรี จำเป็นต้องมีกลุ่มผู้รับผิดชอบดูแลด้านกลุ่มนักท่องเที่ยว มีกลุ่มบุคลากรดูแลและให้บริการนักท่องเที่ยวหลากหลายช่องทาง ทั้งทางออนไลน์ และการติดต่อที่จุดบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้รอบด้านมากขึ้น

5. ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทาง

วัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรมีการจัดตั้งไกด์ หรือ ผู้นำชมแหล่งท่องเที่ยวประจำชุมชน ตลอดจนมีการจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อเขียนโครงการ หรือลงมติความเห็น เพื่อขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลอาจทำได้ทั้งการจัดตั้งในหมู่บ้าน และการจัดตั้งในเว็บไซต์หรือสังคมออนไลน์

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) มีพื้นที่ในการวิจัยคือ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยกำหนดพื้นที่วิจัยเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมของชุมชน จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวลัยรุกขเวฬุพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุ้งสำราญ โบราณสถานกุ้งสำราญ ตลาดต้องชมพันปีนครจัมปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ้งน้อย มีรายละเอียดดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

สรุปผล

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามความมุ่งหมาย ดังนี้

ตอนที่ 1 ความเป็นมาของนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
จากความมุ่งหมายของการวิจัย ในข้อที่ 1 เพื่อศึกษาความเป็นมาของนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นอำเภอที่มีบทบาทสำคัญและมีความโดดเด่นในด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นแหล่งที่ตั้งของโบราณสถานสำคัญหลายแห่ง อีกทั้งยังเป็นแหล่งค้นพบสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นที่ตั้งของพระบรมธาตุนาดูน เป็นอำเภอที่ได้รับการขนานนามว่า “พุทธมณฑลอีสาน” ในปัจจุบัน อำเภอนา

คุณ จังหวัดมหาสารคาม ยังได้มีอีกชื่อหนึ่งที่ถูกเรียนขานควบคู่กันมายาวนาน คือ “นครจัมปาศรี” โดยนครจัมปาศรี เป็นชื่อที่ถูกสันนิษฐานขึ้น โดยเชื่อว่าเริ่มมีการกล่าวขานชื่อนครจัมปาศรีอย่างเป็นทางการหลายในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา โดยในขณะนั้น พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ที่วัดหนองทุ่ม ตำบลนาตุน ได้ค้นพบหนังสือผูกหรือคัมภีร์โบราณเล่มหนึ่ง ได้มีการจารึกไว้ว่า ในเขตพื้นที่ตำบลนาตุน มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ และทั่วบริเวณเต็มไปด้วยศิลาแลงจำนวนมาก บ้างก็ก่อตั้งกันเป็นลักษณะปราสาท บ้างก็วางเรียงรายกระจาดกระจายอยู่ทั่วบริเวณ อีกทั้งยังมีซากปรักหักพังของสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่น เถวรูป และภาชนะดินเผาต่าง ๆ

จากการสันนิษฐานของนักวิชาการได้อธิบายไว้ว่า นครจัมปาศรีมีความเจริญรุ่งเรืองมา 2 ยุคที่เกี่ยวข้องกัน คือ ยุคทวารวดี ระหว่าง พ.ศ. 1000 – 1200 และยุคลพบุรีระหว่าง พ.ศ. 1600 - 1800 โดยค้นพบจากหลักฐานทางโบราณคดี หลายประการ อาทิ ประการแรก หลักฐานจากพระพิมพ์ดินเผาที่ขุดพบจากกรุต่าง ๆ ในเขตพื้นที่นครจัมปาศรี อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม ประการที่สอง หลักฐานทางสถาปัตยกรรม ประการที่สาม การค้นพบหลักศิลาจารึกกรมพุทธศตวรรษที่ 17 โดยได้มีการจารึกอักษรโบราณจำนวน 14 บรรทัดขุดพบที่แหล่งโบราณสถานศาลานางขาว อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม ประการที่สี่ ศิลปวัตถุต่าง ๆ ทั้งสมบูรณและแตกหักที่ขุดพบและแตกกระจายในเขตตำบลกุ้งสำริด และตำบลนาตุน อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม ประการที่ห้า การค้นพบโบราณสถาน เช่น กุ้งสำริด กุ้งน้อย และศาลานางขาว หลักศิลาจารึก ศิลปวัตถุ และโบราณสถานเหล่านี้ล้วนเป็นศิลปกรรมของขอมสมัยลพบุรีทั้งสิ้น เช่น กุ้งสำริด กุ้งน้อย ซึ่งเป็นศิลปะแบบบายน ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราว พ.ศ. 1724 - พ.ศ. 1780 ประการที่หก บันทึกจากคำบอกเล่าที่มาจากหนังสือผูก ของพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ได้เขียนประวัตินครจัมปาศรีไว้ และประการที่เจ็ด การปรากฏชื่อใน 7 แคว้นสำคัญของตำนานอรัญคินทาน คือ แคว้นสาเกต หรือเมืองร้อยเอ็ดประตูมีพระยาสาเกตเป็นผู้ครอง ซึ่งเป็นแคว้นสำคัญในตำนานอรัญคินทาน สันนิษฐานว่าแหล่งที่ตั้งเดิมเกี่ยวกับนครจัมปาศรี ที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม

ในปัจจุบัน นครจัมปาศรี นักวิชาการสันนิษฐานว่า เป็นเมืองที่ครอบคลุมอาณาบริเวณ 3 ตำบลในเขตพื้นที่อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ พื้นที่ตำบลนาตุน อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม พื้นที่ตำบลกุ้งสำริด อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม และพื้นที่ตำบลพระธาตุ อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม โดยเห็นได้จากการสำรวจพื้นที่ชุมชนโบราณในปี พ.ศ. 2549 โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏร่องรอยของคูน้ำคันดิน และภาชนะดินเผากระจัดกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ สันนิษฐานว่าเป็นแหล่งอารยธรรมของนครจัมปาศรี นอกจากนี้ จากการสำรวจแหล่งโบราณคดีของกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2531 ได้สันนิษฐานว่า นครจัมปาศรีเป็นอารยธรรมที่จัดอยู่ในยุคทวารวดี โดยเห็นได้จากคูน้ำคันดินที่ใช้เพื่อการดำรงชีวิตและการเกษตรกรรม รวมถึงภาชนะดินเผา ที่ปรากฏให้

เห็นเป็นร่องรอยบางส่วนตามบริเวณคูน้ำคันดิน อีกทั้งยังได้มีการขุดค้นพบประติมากรรมรูปปั้น รูปเคารพต่าง ๆ ในเขตนครจัมปาศรี

โดยการตั้งถิ่นฐานในนครจัมปาศรี ได้มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ แบ่งออกเป็น 5 ระยะ ประกอบด้วย ระยะแรก ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ระยะที่สอง ยุคทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 15) ระยะที่สาม ยุคอาณาจักรขอม หรือยุคสมัยลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 18) ระยะที่สี่ ยุคก่อตั้งชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและลาวจัมปาสิก (พ.ศ. 2231 – 2245) และระยะที่ห้า ชุมชนใหม่ในนครจัมปาศรียุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2500 – ปัจจุบัน) สรุปได้ดังนี้

1. ระยะแรก ยุคก่อนประวัติศาสตร์

จากการเลือกแหล่งโบราณสถานศาลานางขาว สันนิษฐานเป็นจุดศูนย์กลางการตั้งเมืองและได้ทำการขุดค้นพบว่า ตำแหน่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 30 เมตร จากศาลานางขาว ค้นพบร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ มีการขุดพบโครงกระดูกมนุษย์ที่ถูกฝังในลักษณะนอนหงายเหยียดยาว ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการฝังศพ ครั้งที่ 1 จากนั้นพบว่ามีส่วนที่เป็นโครงกระดูกมนุษย์บรรจุในภาชนะดินเผา ซึ่งเป็นการฝังศพครั้งที่ 2 โดยสันนิษฐานว่าอยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น อีกทั้งยังได้พบร่องรอยการอยู่อาศัย สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งตั้งชุมชนอยู่บริเวณที่เป็นเนินดินหลายแห่ง มีการใช้โลหะเหล็กในชุมชน และการใช้ภาชนะดินเผา นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานอื่น ๆ ที่อยู่ในชั้นดินเดียวกันและใกล้เคียงกันเป็นโบราณวัตถุ จำพวกดินเผา ประเภทพวยกาน้ำ เบ้าดินเผา แวดินเผา กำไลสำริด และลูกปัดหิน เป็นต้น โดยในยุคก่อนประวัติศาสตร์บริเวณพื้นที่อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม สันนิษฐานว่า มีอยู่ การอาศัยของชุมชน ส่วนใหญ่ตั้งบริเวณรอบเนินดินฝังศพ ถือเป็นชั้นวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกสุดที่มีในพื้นที่สันนิษฐานว่า ในระยะแรกเริ่มของชุมชนคงเลือกตั้งอยู่บนเนินดินต่าง ๆ ซึ่งมีลำน้ำธรรมชาติที่ไหลผ่าน อยู่ใกล้เคียงเพื่อนำมาใช้ในการเพาะปลูกและเกษตรกรรม ในเขตพื้นที่เมืองนครจัมปาศรีคือ ห้วยวังกะฮ้าง

2. ระยะที่สอง ยุคทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 15)

พัฒนาการของนครจัมปาศรี ในระยะที่สองราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 15 นับเป็นยุคทวารวดี หลังจากได้มีการขยายตัวเมืองและมีการอพยพของผู้คนเข้ามาอยู่ในเขตเมืองเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะกลุ่มคนแถบลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชี ที่เข้ามาในพื้นที่นครจัมปาศรี โดยมีการก่อตั้งเป็นชุมชนขนาดเล็กและมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมีการจัดการน้ำ โดยมีการขุดคูน้ำ คูเมืองเป็นกำแพงเมืองขึ้นรอบเมือง เพื่ออำนวยความสะดวกใช้ในการเก็บกักน้ำและการเกษตรกรรม ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 15 พุทธศาสนาได้แพร่เข้ามาในพื้นที่แอ่งโคราช และในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ประชาชนหันมานับถือพุทธศาสนา รวมทั้งนครจัมปาศรีนี้ด้วย ดังพบหลักฐาน

ต่าง ๆ เช่น การสร้างโบราณสถานสมัยทวารวดีที่กระจายในบริเวณตัวเมืองร่องรอยศาสนสถาน จำนวนมากกว่า 20 แห่ง ทั้งที่พบบริเวณในเมืองและนอกเมือง เช่น มีการจารึกตัวอักษร พบที่ศาลา นางขาว ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 รวมทั้งการขุดพบสถูปสำริดที่บรรจุพระบรมธาตุและ พระพิมพ์ดินเผาแบบทวารวดีจำนวนมากที่บริเวณนอกเมืองการทำสมาธิแกะสลักภาพรูปสถูปเจดีย์ และการสร้างพระพิมพ์ดินเผา จากหลักฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของนครจำปาศรี ในช่วงระยะเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-15 ได้เป็นอย่างดี

3. ระยะเวลาสาม ยุคอาณาจักรขอม หรือยุคสมัยลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 18)

พัฒนาการของเมืองนครจำปาศรีในระยะที่สาม อยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 18 นับเป็นช่วงที่วัฒนธรรมขอมเข้ามามีอิทธิพลในพื้นที่เมืองนครจำปาศรี จากหลักฐานพบ เศษภาชนะดินเผาแบบเนื้อแกร่ง ทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็น ผลผลิตจากเตาบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 19 นอกจากนี้ เมืองนครจำปาศรี ในระยะที่สาม นับเป็นยุคที่อยู่ในอารยธรรมของรุ่งเรือง โดยในเขตเมืองนครจำปาศรี ได้มีการสร้างปราสาทหินในวัฒนธรรมแบบขอม ซ้อนทับลงปราสาทหินที่สร้างในสมัยทวารวดีอีกชั้นหนึ่งที่ บริเวณศาลานางขาว แต่ก็ยังคงรูปแบบการวางผังปราสาทเดิมไว้ นอกจากนี้ ได้มีการสร้างศาสนสถาน ในวัฒนธรรมขอมขึ้นอีกหลายแห่ง ได้แก่ โบราณสถานกุ่มน้อย และโบราณสถานกุ่มสันตริตน์ เป็นต้น จากการสำรวจพบว่า ทางด้านทิศตะวันออกของเมืองพบร่องรอยของสระน้ำที่มีลักษณะเป็น สี่เหลี่ยม ขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า “หนองอีโล” ซึ่งในปัจจุบันถูกล้อมรอบด้วยคันดินค่อนข้างเตี้ยมีต้นไม้ ขึ้นอยู่โดยรอบ วางตัวทอดยาวขนานไปกับแนวตัวเมืองโดยพื้นที่ทางตอนใต้ันถูกขุดลอกขึ้น เป็นสระ น้ำลึกลงตัวอยู่ในแนวทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ส่วนพื้นที่ทางตะวันตกถูกขุดลอกขึ้นนี้เป็น สระ น้ำวางตัวยาวขนานไปกับแนวคูเมืองเก่า สันนิษฐานได้ว่าคงเป็นการจัดการและกักเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรมที่รองรับการขยายตัวของชุมชนอีกแห่งหนึ่ง จากนั้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 สมัย พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ในจารึกปราสาทพระขรรค์ ระบุว่าได้ทรงให้สร้างสถานพยาบาลจำนวน 102 แห่ง (อโรคยาศาล) ทั่วราชอาณาจักร ซึ่งพบอยู่ใน นครจำปาศรีหนึ่งแห่ง คือ “โบราณสถานกุ่มเมือง” ปัจจุบันเรียกว่า “กุ่มสันตริตน์” การที่เมืองนี้มี อโรคยาศาล แสดงให้เห็นว่านครจำปาศรี คงเป็น เมืองที่สำคัญเมืองหนึ่งในพื้นที่แถบนี้ต่อเนื่องมา จนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 ในส่วนของ “ศาลานางขาว” เป็นโบราณสถานที่ยังสร้างขึ้นในสมัยทวารวดีนั้น พบร่องรอยการบูรณะทับซ้อนลงไป โดยพบการ ก่อสร้างเพิ่มเติม วัฒนธรรมขอมที่เข้ามานั้นก็ได้ทำลายวัฒนธรรม ทวารวดีที่เจริญอยู่ก่อนหน้านี้ให้ หดหายไป แต่มีการผสมผสานและนับถือควบคู่กันมา หลังพุทธศตวรรษที่ 18 ลงมาเป็นระยะสุดท้ายที่

อำนาจทางการเมืองของขอมได้เสื่อมลง และส่งผลให้บ้านเมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาแต่ก่อนค่อย ๆ เสื่อมลง แต่ก็ยังมีผู้คนอาศัยสืบต่อมาจนกระทั่งทิ้งร้างไปในที่สุด

4. ระยะเวลาที่ผู้ยุคก่อตั้งชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง (พ.ศ. 2231 – 2245)

หลังจากที่ยุคอาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจ เมืองนครจำปาศรีได้เข้าสู่การรับอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง ราวปี พ.ศ. 2231 เป็นต้นมา โดยได้มีการอพยพของผู้คนที่เป็กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงเพิ่มขึ้น โดยลาวเวียงเป็กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งอยู่อาศัยกันเป็นจำนวนมากบริเวณริมแม่น้ำโขง และแถบที่ราบลุ่มเวียงจันทน์ โดยมีเมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวงนับตั้งแต่ราชอาณาจักรล้านช้างแตกแยกเป็น 3 ส่วน คือ อาณาจักรลาวหลวงพระบาง ลาวเวียงจันทน์ และลาวจำปาสัก อันเนื่องมาจากปัญหาราชวงศ์ล้านช้าง แก่งแย่งราชสมบัติกัน อีกทั้งการเกิดความขัดแย้งทางด้านการเมืองภายใน ทำให้อาณาจักรล้านช้างตกเป็นเมืองขึ้นของ ราชอาณาจักรสยามในปี พ.ศ. 2321 ส่งผลให้ชาวลาวเวียงได้อพยพข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่าง ๆ ของสยาม บริเวณพื้นที่นครจำปาศรี สันนิษฐานว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงได้เริ่มอพยพเข้าสู่เขตเมืองมหาสารคาม และเมืองร้อยเอ็ดในช่วง พ.ศ. 2231 -2245 ซึ่งพระครูยอดแก้วกับเจ้าสร้อยศรีสมุทร เป็นผู้นำกลุ่มชนหนีภัยสงครามและความขัดแย้งภายในราชอาณาจักรลาวจากเวียงจันทน์ผ่านดินแดนมหาสารคามไปสถาปนารัฐจำปาสัก (ลาวใต้) ในปี พ.ศ. 2256 ต่อมาเจ้าสร้อยศรีสมุทรให้พระครูยอดแก้วอพยพผู้คนบางส่วนไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองท่ง และตกอยู่ในอำนาจของสยามในปี พ.ศ. 2310 เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้ย้ายเมืองท่งไปสร้างเมืองสุวรรณภูมิ ในปี พ.ศ. 2318 และโปรดให้สร้างเมืองร้อยเอ็ดซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมมหาสารคามเกือบทั้งหมด ในเวลาต่อมาชาวลาวเกิดการอพยพมากขึ้นเพื่อหนีความเดือดร้อนทางการเมืองในเวียงจันทน์ ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2408 จึงก่อตั้งเมืองมหาสารคามขึ้น และถูกยกฐานะเป็น จังหวัดมหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2465 ในขณะที่บริเวณเขตเมืองนครจำปาศรี เดิมทีผู้คนอาศัยอยู่จำนวนน้อย ในช่วงปี พ.ศ. 2492 – 2500 เป็นต้นมา กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงจากเมืองวาปีปทุมและเมืองร้อยเอ็ด เริ่มอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในเขตนครจำปาศรีมากขึ้น จนกระทั่งเกิดเป็นหมู่บ้านอยู่ทั่วบริเวณเมืองนครจำปาศรี และบริเวณโดยรอบ เช่น ชุมชนบ้านหนองไฉ้ ชุมชนบ้านหนองกลางโคก ชุมชนบ้านโสกม่วง และชุมชนบ้านหนองเม็ก เป็นต้น

5. ระยะเวลาที่ห้า ชุมชนใหม่ในนครจำปาศรียุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2500 – ปัจจุบัน) สรุปได้ดังนี้

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ชุมชนที่ก่อตั้งถิ่นฐานในเขตนครจำปาศรีและบริเวณโดยรอบได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง กระทั่งเข้าสู่การแบ่งเขตการปกครองเป็นตำบลนา

คุณ และได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอนาดูนเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2512 มีตำบลเข้าร่วมจัดตั้งครั้งแรกจำนวน 4 ตำบล แบ่งเป็นตำบลที่แยกมาจากอำเภอนาดูน 3 ตำบล คือ ตำบลนาาดูน ตำบลหนองไผ่ ตำบลหนองคู และตำบลที่แยกมาจากตำบลการแอน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม คือตำบลดงบัง ต่อมากิ่งอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ได้มีการขยายตัวของชุมชนเกิดขึ้นเป็นวงกว้าง และมีประชากรอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อย่างหนาแน่น ในปี พ.ศ. 2522 ทางราชการจึงได้จัดตั้งเป็นอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 9 ตำบล คือ ตำบลนาาดูน ตำบลหนองไผ่ ตำบลหนองคู ตำบลดงบัง ตำบลดงดอน ตำบลหัวดง ตำบลดงยาง ตำบลกู่สันตรัตน์ และตำบลพระธาตุ

ปัจจุบันสืบเนื่องจากการท่องเที่ยวของชาวไทยในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี พ.ศ. 2561 ได้เกิดการขยายตัวสูงสุด เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ได้ได้ยกเรื่องราวของตำนานนครจำปาศรี มาสร้างเป็นจุดเด่น เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลนาาดูน ตำบลกู่สันตรัตน์ และตำบลพระธาตุ โดยได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน และสร้างอัตลักษณ์อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้ องค์กรต่าง ๆ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมมือกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ด้วยการนำเสนอแหล่งโบราณสถาน สถานที่สำคัญ ในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยสถานที่สำคัญที่นำมาเชื่อมโยงและบูรณาการให้สอดคล้องกับเรื่องราวของนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นสถานที่สำคัญทั้งที่เป็นแหล่งโบราณสถานดั้งเดิม และสถานที่ก่อสร้างขึ้นใหม่เพื่อการท่องเที่ยว ประกอบด้วยสถานที่ 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกู่สันตรัตน์ โบราณสถานกู่สันตรัตน์ ตลาดต้องชม พันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลนางขาว และโบราณสถานกู่น้อย

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

จากความมุ่งหมายของการวิจัย ในข้อที่ 2 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า จากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยการหยิบยกเรื่องราวและตำแหน่งที่ตั้งของนครจำปาศรี มาผนวกกับแหล่งโบราณสถาน และสถานที่สำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้ชื่อที่ใช้เรียกว่า การท่องเที่ยวในเขตนครจำปาศรี

ประกอบด้วยสถานที่ 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สนวนลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุสันดรรัตน์ โบราณสถานกุสันดรรัตน์ ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลนางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย ซึ่งสถานที่ดังกล่าว ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาปรับปรุงบางส่วนที่สามารถจับต้องได้เพื่อให้สอดคล้องต่อบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง มีรูปแบบการควบคุมดูแลและการจัดการ ประกอบด้วย ด้านทรัพยากร แหล่งท่องเที่ยว ด้านองค์กร ด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้ และด้านงบประมาณ โดยสรุปสภาพปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

2.1 สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

1. พระบรมธาตุนาดูน พบว่า 1) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า โดยภายในพระบรมธาตุนาดูน ประกอบด้วยสิ่งปลูกสร้างประเภทปูชนียสถาน และเป็นศูนย์รวมวัตถุมงคล สิ่งล้ำค่าต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา ได้แก่ องค์พระบรมธาตุนาดูน กรพระพิมพ์ดินเผา พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุนาดูน สนวนรุกขชาติและพืชสมุนไพรพื้นบ้าน สถานที่ก่อสร้างมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน และตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี 2) ด้านองค์กร พบว่า อยู่ในการดูแลของวันพระธาตุนาดูน และมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม 3) ด้านการจัดการ พบว่า ได้มีการจัดการแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน ร่วมกับคณะกรรมการมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน 4) ด้านการเรียนรู้ พบว่า ในทุก ๆ ปี จะมีการจัดงานนมัสการพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จัดงานในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันมาฆบูชา ของทุกปี โดยจัดที่บริเวณพุทธมณฑลอีสาน พระธาตุนาดูนรวม 9 วัน 9 คืน มีการร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา และกิจกรรมในงานประกอบด้วยขบวนแห่ประเพณี 12 เดือน การทำบุญตักบาตร การเวียนเทียนวันมาฆบูชา การปฏิบัติธรรมวิปัสสนา การออกนิทรรศการของหน่วยงานต่างๆ การแสดงแสง สี เสียง เล่าถึงประวัติความเป็นมาของนครจำปาศรี และการจัดร้านสินค้าชุมชน 5) ด้านงบประมาณ พบว่า ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลในการจัดสร้างองค์พระบรมธาตุนาดูน รายได้จากการทำบุญของพุทธศาสนิกชน หน่วยงานเอกชน นักท่องเที่ยว และการจัดเทศกาลนมัสการพระบรมธาตุนาดูน

2. สนวนลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พบว่า 1) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า ภายในแหล่งท่องเที่ยวสวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน ประกอบด้วยสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ได้แก่ บ้านโบราณของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ลาว ภูไท ส่วย กวย และกวย เป็นต้น พรรณพืชสมุนไพรพื้นบ้าน อุปกรณ์ทำการเกษตรและอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในอดีต สถาปัตยกรรมพรรณพืชและสมุนไพรพื้นบ้าน โฮมสเตย์ ห้องประชุม และลานพักผ่อนหย่อนใจสำหรับนักท่องเที่ยว 2) ด้านองค์กร พบว่า มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นหน่วยงานรับผิดชอบดูแลความเรียบร้อยของพื้นที่ 3) ด้านการจัดการ พบว่า มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม ได้จัดระบบการควบคุมดูแลออกเป็นสัดส่วนตามรูปแบบของสำนักงาน 4) ด้านการ เรียนรู้ พบว่า เป็นสถานที่ในการศึกษาพืชพันธุ์ของสถานีวิจัยวลัยรุกขเวช เป็นแหล่งท่องเที่ยว เรียนรู้ พันธุ์ไม้ พันธุ์ไผ่ พืชสมุนไพร เรียนรู้พิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสาน 5) ด้านงบประมาณ พบว่า จัดสรร โดยมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

3. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุสุมาลย์ พบว่า 1) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เป็นแหล่งเรียนรู้ทางโบราณสถานและโบราณคดี ภายในพิพิธภัณฑ์จัดแสดงโบราณวัตถุสมัยทวารวดี และสมัยขอม รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ตามวิถีชีวิต คนอีสานภายในอาคารมีการแบ่งโซนจัดแสดงออก 3 ส่วน คือ ส่วนแรกห้องโบราณวัตถุสมัยขอม มี 11 ชั้น ที่ขุดพบในเขต ต.กุสุมาลย์ อ.ท. ภูพานพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สี่กรประทับยืน ส่วนที่ สอง ห้องแสดงโบราณวัตถุที่เป็นพระกรุพระธาตุนาดูน โดยได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากรให้นำมาจัด แสดงรวม 15 พิมพ์ มี และส่วนที่สาม ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุอื่นๆ ที่ชาวบ้านขุดพบนำมาบริจาคให้ อ.ท. เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชุมชน พวกเครื่องจักสาน หม้อ ไห เครื่องมือทำ การเกษตร จอบ เสียม กำไล เป็นต้น 2) ด้านองค์กร พบว่า อยู่ในดูแลขององค์การบริหารส่วน ตำบลกุสุมาลย์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และกรมศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น 3) ด้านการ จัดการ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลกุสุมาลย์ เป็นผู้จัดรูปแบบดูแลทั้งในส่วนของคุณค่าที่ เกี่ยวข้อง และโบราณวัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ 4) ด้านการเรียนรู้ พบว่า เป็นแหล่งเรียนรู้ด้าน โบราณสถาน โบราณคดี ในยุคอาณาจักรทวารวดีและอาณาจักรขอม ตลอดจนเป็นศูนย์การเรียนรู้ ด้านมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาวอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม 5) ด้านงบประมาณ พบว่า ใน ระยะแรกได้รับงบประมาณก่อสร้างจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และในปัจจุบันจัดสรร งบประมาณโดยองค์การบริหารส่วนตำบล กุสุมาลย์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

4. โบราณสถานกุสุมาลย์ พบว่า 1) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า เป็นโบราณสถานที่มีลักษณะแบบขอมเป็นสถานที่ ที่เรียกว่า อโรคยาศาล ตั้งอยู่ที่บ้านกู่ หมู่ที่ 2 ตำบลกุสุมาลย์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม บริเวณภายในประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างสำคัญที่ สร้างด้วยศิลาแลง ได้แก่ องค์ปราสาทประธานกุสุมาลย์ กำแพงแก้วรอบกุสุมาลย์ เสานางเรียง หน้าบรรณ เทวรูป สระน้ำหรือบาราย และป้ายข้อมูลโบราณสถาน เป็นต้น 2) ด้านองค์กร พบว่า อยู่ในดูแลของกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น และองค์การบริหารส่วนตำบลกุสุมาลย์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม 3) ด้านการจัดการ พบว่า เป็นการดูแลแบบบูรณาการระหว่างองค์การบริหาร ส่วนตำบลกุสุมาลย์ คณะกรรมการหมู่บ้านในตำบลกุสุมาลย์ เป็นกลุ่มผู้ดูแล ร่วมกับกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น เป็นกลุ่มผู้ตรวจสอบ 4) ด้านการเรียนรู้ พบว่า เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบ ความสวยงามของสถาปัตยกรรมในยุคอารยธรรมขอม ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา โดยสามารถเข้าใช้บริการได้ตลอดไม่เสียค่าใช้จ่าย 5) ด้านงบประมาณ พบว่า งบประมาณ

บางส่วนได้รับการสนับสนุนจากกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น เพื่อบูรณะชุดแต่งแหล่งโบราณสถาน และได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูสันตรัตน์ เงินบริจาคของนักท่องเที่ยว และงบประมาณจากมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน

5. ตลาดต้องชมพื้นป็นครจำปาศรี พบว่า 1) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า เป็นตลาดที่สร้างบรรยากาศการท่องเที่ยวแบบย้อนยุค และมุ่งเน้นการขายสินค้าทางด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยภายในตลาดประกอบด้วย เรือนขายสินค้าที่ทำด้วยไม้ไม่มีสีสนสวยงามแบบธรรมชาติ สินค้าประเภทหัตถกรรม เช่น เครื่องจักสาน สิ่งทอ และเครื่องไม้ ๆ สินค้าประเภทผ้า เช่น เครื่องนุ่งห่ม ผ้าคลุม เสื้อผ้าพื้นเมืองและแพชั่น หมวก กระเป๋าผ้าพื้นเมืองและแพชั่น ๆ สินค้าประเภทยาจากสมุนไพร เช่น น้ำมันนวด ลูกประคบ สมุนไพรอบแห้ง ๆ สินค้าประเภทอาหาร ได้แก่ ผัก ผลไม้ อาหารพื้นบ้าน และอาหารยอดนิยมตามท้องตลาดทั่วไป และสินค้าประเภทเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ของเล่นเด็ก และสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ เป็นต้น 2) ด้านองค์กร พบว่า มูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน เป็นกลุ่มควบคุมดูแล และดำเนินงานตามโครงการตลาดชุมชนเพื่อธุรกิจท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐบาล 3) ด้านการจัดการ พบว่า ดำเนินการโดยมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูนร่วมกับหน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4) ด้านการเรียนรู้ พบว่า เน้นการชูอารยธรรมถิ่นอีสาน ถ่ายทอดเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ชุมชน สะท้อนจุดเด่นสร้างจุดขายดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัสการพระบรมธาตุนาดูนพร้อมกับเที่ยวชมตลาดย้อนยุค สัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดการจับจ่ายหมุนเวียนในชุมชนเพิ่มขึ้น "ตลาดต้องชม" เป็นเครื่องมือหนึ่งในการขับเคลื่อนนโยบายสร้างความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น เป็นจุดเชื่อมโยงและกระจายผลผลิต 5) ด้านงบประมาณ พบว่า ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล งบประมาณจากมูลนิธิพระบรมธาตุนาดูน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอนาดูน

6. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ พบว่า 1) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ คือ บ่อน้ำบาดาลที่ก่อด้วยศิลาแลง ศาลาประชาคม และ องค์พระประธานสำหรับกราบไหว้บูชาและประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา 2) ด้านองค์กร พบว่า อยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม 3) ด้านการจัดการ พบว่า ควบคุมดูแลโดยเทศบาลตำบลนาดูนร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน และประชาชนในเขตตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม 4) ด้านการเรียนรู้ พบว่า เป็นสถานที่เคารพของพุทธศาสนิกชน เป็นแหล่งน้ำที่ประชาชนเคารพ เชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้ดื่ม อาบ รักษาการเจ็บป่วยหายได้ สามารถนำน้ำไปใช้ในพิธีขอฝนเมื่อถึงฤดูทำนา และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ตลอดปี และ 5) ด้านงบประมาณ พบว่า ได้รับงบประมาณจากเทศบาลตำบลนาดูน และเงินบริจาคของนักท่องเที่ยว

7. โบราณสถานศาลานางขาว พบว่า 1) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณภายในแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศาลานางขาว ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ ได้แก่

ฐานปราสาทที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในยุคอารยธรรมทวารวดี ฐานปราสาทที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในยุคอารยธรรมขอม ใบเสมาที่วางเรียงรายบริเวณฐานปราสาท บารายหรือสระน้ำขนาดใหญ่ คูน้ำคันดินบริเวณโดยรอบศาลานางขาว และป้ายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น 2) ด้านองค์กร พบว่า อยู่ในการดูแลของกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น และองค์การบริหารส่วนตำบลภูสันตริตัน อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม 3) ด้านการจัดการ พบว่า เป็นการดูแลแบบบูรณาการระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลภูสันตริตัน คณะกรรมการหมู่บ้านในตำบลภูสันตริตัน เป็นกลุ่มผู้ดูแล ร่วมกับกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น เป็นกลุ่มผู้ตรวจสอบ 4) ด้านการเรียนรู้ พบว่า เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบความสวยงามของสถาปัตยกรรมในยุคอารยธรรมทวารวดี และอารยธรรมขอม ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา โดยสามารถเข้าใช้บริการได้ตลอดไม่เสียค่าใช้จ่าย 5) ด้านงบประมาณ พบว่า งบประมาณบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น เพื่อบูรณะชุดแต่งแหล่งโบราณสถาน และได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูสันตริตัน เงินบริจาคของนักท่องเที่ยว และงบประมาณจากมูลนิธิพระบรมธาตุนาคู

8. โบราณสถานคูน้อย พบว่า บริเวณภายในแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานคูน้อย ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ ได้แก่ปราสาทประธาน กำแพงแก้ว เทวรูป บารายหรือสระน้ำขนาดใหญ่ และป้ายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น 2) ด้านองค์กร พบว่า อยู่ในการดูแลของกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น และองค์การบริหารส่วนตำบลภูสันตริตัน อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม 3) ด้านการจัดการ พบว่า เป็นการดูแลแบบบูรณาการระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลภูสันตริตัน คณะกรรมการหมู่บ้านในตำบลภูสันตริตัน เป็นกลุ่มผู้ดูแล ร่วมกับกรมศิลปากรที่ 8 ขอนแก่น เป็นกลุ่มผู้ตรวจสอบ 4) ด้านการเรียนรู้ พบว่า เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบความสวยงามของสถาปัตยกรรมในยุคอารยธรรมขอม ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา โดยสามารถเข้าใช้บริการได้ตลอดไม่เสียค่าใช้จ่าย 5) ด้านงบประมาณ พบว่า งบประมาณบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากกรมศิลปากร ที่ 8 ขอนแก่น เพื่อบูรณะชุดแต่งแหล่งโบราณสถาน และได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูสันตริตัน เงินบริจาคของนักท่องเที่ยว และงบประมาณจากมูลนิธิพระบรมธาตุนาคู

2.2 สภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยพบว่า การควมรวมสถานที่สำคัญ 8 แห่ง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่นครจำปาศรี อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม แต่ละสถานที่ท่องเที่ยว สามารถสะท้อนสภาพปัญหาที่โดดเด่น สรุปได้ดังนี้

1. พระบรมธาตุนาดูน พบว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนพระบรมธาตุนาดูน ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในปัจจุบันพบว่า จุดบริการข้อมูล ติดต่อกัน ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจนได้มาตรฐาน ป้ายบอกทาง สถานที่บริการจำหน่ายดอกไม้รูปเทียน การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ ห้องสุขา ไม่เพียงพอ การจัดการขยะบริเวณรอบนอกกำแพงแก้ว และสวนป่ามุลนิธิพระบรมธาตุนาดูนเป็นองค์กรณีบุคคล คณะกรรมการมาจากทุกภาคส่วน ในอำเภอนาดูนจำนวนคณะกรรมการมากไม่คล่องตัวและมีความแตกต่างหลากหลายคณะกรรมการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน มีการตรวจสอบ แต่ขาดความต่อเนื่องสาเหตุจากคณะกรรมการมีวาระ 2 ปี เป็นสถานที่เหมาะแก่การเรียนรู้และประกอบพิธีทางพุทธศาสนาและงานราชพิธีการของระดับจังหวัด อำเภอ และของประชาชนทั้งประเทศจึงทำให้ไม่สามารถกำหนดแผนการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมเพื่อให้นักท่องเที่ยวและเพื่อการเรียนรู้งบประมาณมีเพียงพอการใช้จ่ายค่อนข้างไม่สะดวกมีการตรวจสอบอย่างเข้มข้น และมีหน่วยงานราชการในระดับอำเภอ จังหวัด ขอรับการสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง

2. สวนวลัยรุกขเวศพิพิธภัณฑสถานอีสาน พบว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนสวนวลัยรุกขเวศ พิพิธภัณฑสถานอีสาน ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า สภาพสวนพันธุ์ไม้ บ้านโบราณ มีการชำรุด ทрутโทรม การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์อยู่ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยมหาสารคามโดยตรง ผู้รับผิดชอบในพื้นที่มีการย้ายบ่อย การมีส่วนร่วมของภาคส่วนอื่นๆ หน่วยงานในอำเภอ ท้องถิ่น และประชาชน มีส่วนร่วมน้อย เป็นส่วนที่หน่วยงานมหาวิทยาลัยรับผิดชอบ จึงมีขั้นตอนการติดต่อประสานงานที่ค่อนข้างยุ่งยาก

3. พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุ้งสำริด พบว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุ้งสำริด ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ขาดบุคลากรดูแล รับผิดชอบโดยตรง ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากยังขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นพิพิธภัณฑสถานที่ได้มาตรฐาน ขาดผู้ให้ข้อมูลเช่น ไกด์ท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน

4. โบราณสถานกุสันดรรัตน์ พบว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนโบราณสถานกุสันดรรัตน์ ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนในปัจจุบันพบว่ามีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้ สภาพ ปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า จุดบริการ ข้อมูล การติดต่อ ป้ายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ชัดเจนได้มาตรฐาน ป้ายบอกทาง สถานที่ บริการจำหน่ายดอกไม้รูปเทียน การรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ภูมิทัศน์ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ขาดผู้ให้ข้อมูลเช่น ไกด์ท้องถิ่น ประชาชนชุมชน งบประมาณไม่เพียงพอ

5. ตลาดต้องชมพื่นปีนครจัมปาศรี พบว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลาดต้องชมพื่นปีนครจัมปาศรี ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการ จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่ามีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยว ดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า สภาพตลาดย้อนยุคขาดความต่อเนื่อง เช่น การแต่งกาย ประเภทสินค้า ความสวยงามเป็น ระเบียบของร้านค้า มีร้านค้าที่ปล่อยว่างไม่มีการจำหน่ายสินค้า และมีรถเริ่มมาจอดเปิดแผงหรือทำย รถจำหน่ายสินค้าไม่เป็นระเบียบการดูแลยังไม่ต่อเนื่องเป็นมาตรฐาน ร้านค้า พ่อค้าแม่ค้า ให้ความ ร่วมมือที่น้อย และไม่ต่อเนื่องการพัฒนาบำรุงรักษาต้องใช้งบประมาณของมูลนิธิพระบรมธาตุนาฏน เป็นหลัก การใช้งบประมาณค่อนข้างจำกัด

6. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ พบว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการ มีส่วนร่วมของชุมชนบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน ปัจจุบันพบว่ามีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้ สภาพปัญหาของ ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ภูมิทัศน์ สภาพ สิ่งแวดล้อม ความร่มรื่นสวยงามไม่เป็นระเบียบ ชาวบ้านเอาสัตว์เข้ามาปล่อยเลี้ยงในบริเวณเนื่องจาก เป็นทางผ่านสัญจรไปมาของพื้นที่นาบริเวณรอบบ่อน้ำ ปริมาณน้ำในบ่อลดลงมากเนื่องจากภาวะฝน แล้งและบริเวณรอบๆขาดเจาะบ่อบาดาล ในปัจจุบันพบว่า ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ และการดูแล บำรุงรักษา สภาพแวดล้อม ปล่อยให้อยู่ในสภาพทรุดโทรม มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว น้อยไม่มีสิ่ง อำนวยความสะดวก อาทิเช่น ร้านค้า ไม่มีสถานที่ให้บริการข้อมูลหรือการติดต่อของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านปล่อยเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ รั้วลวดหนามกั้นบริเวณมีการชำรุดเป็นบางส่วน มีজন.ลูกจ้าง ของเทศบาลเข้ามาดูแลแต่ไม่ต่อเนื่องประชาชนขาดความตระหนักและไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เท่าที่ควรเป็นแหล่งท่องเที่ยว ขาดজন.รับผิดชอบประจำ ไม่มีผู้ให้ข้อมูลความรู้ หรือดูแลเป็นประจำ งบประมาณไม่เพียงพอ และภาระงานไม่ชัดเจน

7. โบราณสถานศาลานางขาว พบว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนโบราณสถานศาลานางขาว ทรัพยากรที่นำมาใช้ในการจัดการ

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เที่ยวดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่า ในปัจจุบันพบว่า ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ และการดูแลบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมปล่อยให้อยู่ในสภาพทรุดโทรมไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอาทิเช่น ร้านค้า ไม่มีสถานที่ให้บริการข้อมูลหรือการติดต่อของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านปล่อยเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์มีรั้วลวดหนามกั้นบริเวณมีการชำระเป็นส่วนขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากยังขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณที่ได้มาตรฐาน ขาดผู้ให้ข้อมูลเช่น ไกด์ท้องถิ่น ประชาชนชุมชนขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

8. โบราณสถานกุ่มน้อย พบว่า ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนโบราณสถานกุ่มน้อย ทริพเพอร์ที่นำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันพบว่า มีสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เที่ยวดังนี้ สภาพปัญหาของศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่า ในปัจจุบันพบว่า ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ และการดูแลบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมปล่อยให้อยู่ในสภาพทรุดโทรมไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอาทิเช่น ร้านค้า ไม่มีสถานที่ให้บริการข้อมูลหรือการติดต่อของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านปล่อยเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ รั้วลวดหนามกั้นบริเวณมีความชำระเป็นส่วน ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากยังขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณที่ได้มาตรฐาน ขาดผู้ให้ข้อมูลเช่น ไกด์ท้องถิ่น ประชาชนชุมชนขาดงบประมาณที่จะดำเนินการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

โดยสภาพปัญหาที่พบแต่ละแหล่งท่องเที่ยวในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ล้วนมีปัจจัยที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับความพร้อมในด้านการทรัพยากร ด้านองค์กร ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนรู้ และด้านงบประมาณ อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว ได้มีวิธีการแก้ไขโดยการใช้แนวทางในการแก้ไขสภาพปัญหาแหล่งท่องเที่ยว มีความเชื่อมโยงกับรูปแบบการจัดการ เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดการพัฒนามีศักยภาพ และสามารถดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืนได้ในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ 3 แนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

จากความมุ่งหมายของการวิจัย ในข้อที่ 3 เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัด

มหาสารคาม โดยการหยิบยกเรื่องราวและตำแหน่งที่ตั้งของนครจำปาศรี มาผนวกกับแหล่งโบราณสถาน และสถานที่สำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้ชื่อที่ใช้เรียกว่า การท่องเที่ยวในเขตนครจำปาศรี ประกอบด้วยสถานที่ 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาคุณ สวนวลัยรุกขเวชพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุ้งสันต์รัตน โบราณสถานกุ้งสันต์รัตน ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย ซึ่งสถานที่ดังกล่าว มีแนวทางการจัดการ ประกอบด้วย ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ด้านองค์กร ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนรู้ ด้านงบประมาณ และการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สรุปได้ดังนี้

3.1 แนวทางการจัดการของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี

อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

จากสภาพปัจจุบัน และปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ได้นำไปสู่แนวทางการจัดการของแหล่งท่องเที่ยว สรุปได้ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ควรจะมีแนวทางการจัดการในด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว 8 ประการ ได้แก่ 1) การปรับปรุงทัศน ด้วยการปลูกต้นไม้สีเขียว สวยงาม หรือจัดเส้นทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยว ทั้งทางเท้า และทางพาหนะ เช่น เส้นทางสำหรับรถจักรยาน และเส้นทางสำหรับรถยนต์ เพื่อให้การจราจรที่สะดวกไม่ติดขัด เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว 2) จัดทำป้ายข้อมูล ป้ายบอกทาง รวมถึงสถานที่ที่ต้องการบริการแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในสภาพพร้อมให้บริการ 3. จัดระบบสถานที่จำหน่ายดอกไม้ ระบุเทียน สินค้าที่ระลึก ในแหล่งท่องเที่ยว 4) มีป้ายบอกเส้นทาง หรือแผนที่ตั้งเข้าใจ ชัดเจน นักท่องเที่ยวที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย 5) มีการรักษาสะอาด และความสวยงาม ตลอดจนมีเจ้าหน้าที่ให้บริการโดยกลุ่มชาวบ้าน หรือคณะผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง 6) จัดหมวดแสดงสินค้า โดยทำการสำรวจความต้องการของกลุ่มผู้ขายสินค้า 7) เพิ่มจุดทิ้งขยะรอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยว และสร้างจิตสำนึกในการจัดการขยะ เช่น การคัดแยกขยะ ออกกฎหรือข้อห้ามการทิ้งขยะในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว และ 8) มีกล้องวงจรปิดหรือระบบรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อป้องกันการโจรกรรม สินค้า และโบราณวัตถุในแหล่งท่องเที่ยว

2. ด้านองค์กร พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ควรจะมีแนวทางการจัดการในการจัดการองค์กร 4 ประการ ได้แก่ 1) จัดกลุ่มบุคลากร สำหรับบริการนักท่องเที่ยว อย่างน้อย 3 คน เพื่อให้ทั่วถึงต่อนักท่องเที่ยวและผู้ให้บริการ 2) มีรายชื่อหรือแผนผังระบบการทำงานของกลุ่มบุคลากรใน

ส่วนของคณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และในส่วนของคณะกรรมการจากชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้ให้บริการสามารถติดต่อได้ง่าย 3) มีกลุ่มบุคลากรผู้ให้ข้อมูลจากคณะผู้ปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในกรณีของแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน และพิพิธภัณฑ์ เช่น ควรมีบุคลากรผู้ให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนาน ความเชื่อ มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนาน ความเชื่อ การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยให้กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หรือ กลุ่มผู้รู้ในชุมชนมานำเสนอเรื่องราวของชุมชน เพื่อให้มีความหลากหลาย ในกรณีของตลาดต้องชมนครจำปาศรี จำเป็นต้องมีกลุ่มผู้รับผิดชอบดูแลด้านกลุ่มนักท่องเที่ยว นักลงทุนค้าขาย มีกลุ่มบุคลากรดูแลและให้บริการนักท่องเที่ยวหลากหลายช่องทาง ทั้งทางออนไลน์ และการติดต่อที่จุดบริการ และ 4) จัดตั้งกลุ่มทำความสะอาดแหล่งท่องเที่ยว

3. ด้านการบริหารจัดการ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรมีแนวทางการจัดการในด้านการบริหารการจัดการ 3 ประการ ได้แก่ 1) นอกจากคณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรแต่งตั้งกรรมการระดับชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ เป็นตัวแทนของชุมชน เพื่อประสานการดำเนินงาน การพัฒนาแก้ไขปัญหา ร่วมกับหน่วยงานราชการเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ ตามวิถีของชุมชน 2) ควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรด้วยการคิด ตัดสินใจดำเนินงาน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรชุมชนชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยได้รับการอบรมพัฒนาให้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยว ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว เช่น การสมัครเป็นสมาชิก การจัดหานักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ ตลอดจนการลงทุนทุน การปันผลคืนให้กับสมาชิก รวมทั้งการขอรับงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชน 3) มีการประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับชาวบ้านในชุมชน เช่น ในกรณีที่เป็นการจัดการแหล่งโบราณสถาน ควรมีการร่วมมือและประสานงานกับกรมศิลปากรให้เข้ามาเป็นที่เล็งในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชน พัฒนาโบราณสถานคู่สันตริตน์ให้สัมพันธ์กลมกลืน เพื่อคงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองโบราณ รวมถึงมีนโยบายให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยพัฒนาให้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยว ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

4. ด้านการเรียนรู้ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรมีแนวทางการจัดการในด้านการเรียนรู้ 4 ประการ ได้แก่ 1) ปรับปรุงการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้กระชับ เข้าใจง่าย มีแผ่นพับ หรือเอกสารประกอบ และมีการใช้สื่อออนไลน์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน 2) จัดการเรียนรู้ การอบรม ศึกษาดูงาน การสร้างมัคคุเทศก์ท้องถิ่น 3) จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาทักษะเพื่อให้เด็กและเยาวชน ได้เรียนรู้ เกิดสำนึกร่วม เกิดความรักภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น และ 4) ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยการจัดตั้งกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงบริบทให้

สอดคล้องกับการเป็นเมืองนครจำปาศรี เช่น การประกวดแข่งขัน รวมถึงกิจกรรมด้านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มโบราณสถาน เป็นต้น

5. ด้านงบประมาณ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรมีแนวทางการจัดการในด้านงบประมาณ 2 ประการ ได้แก่ 1) ส่งเสริมการใช้งบประมาณ ด้วยการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นไปที่ประชาชนได้รับประโยชน์ และแหล่งท่องเที่ยวได้รับผลจากการท่องเที่ยวของประชาชน เช่น โครงการส่งเสริมภูมิปัญญาของชาวบ้านในกลุ่มหัตถกรรมและกลุ่มผู้มีทักษะในด้านต่าง ๆ โครงการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในวิถีชีวิตชุมชน การจัดงานประเพณี เป็นต้น และ 2) การจัดกิจกรรมทำบุญไหว้พระ และการบริจาคทรัพย์ตามจิตศรัทธาของนักท่องเที่ยวเพื่อการนำร่องบำรุงสถานที่ท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง ควรระบุเป้าหมายของการบริจาคไว้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความมั่นใจและความโปร่งใสในการร่วมบริจาค

3.2 แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

จากแนวทางการจัดการด้านทรัพยากร ด้านองค์กร ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนรู้ และด้านงบประมาณได้นำไปสู่แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องต่อบริบทการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มคณะผู้ปฏิบัติงานและชาวบ้านในชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นสำคัญ สรุปได้ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว พบว่า สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว นับเป็นแนวทางแรก ของการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจาก เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาและการขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยว คือเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกลุ่มคนสำคัญกลุ่มแรกในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของแหล่งท่องเที่ยวให้ขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จึงควรมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพในด้านสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ที่พบ 10 ประการ ได้แก่ 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งเป็นต้นสังกัดของกลุ่มคณะผู้ปฏิบัติงานควรมีการจัดวาระการประชุมครั้งใหญ่ ในประเด็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อป้องกันปัญหากระบวนการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน เนื่องจากสถานที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีที่ตั้งในเขตพื้นที่ชุมชน การบริหารจัดการแบบบูรณาการระหว่างคณะผู้ปฏิบัติงานกับคณะกรรมการชุมชน หรือชาวบ้านในชุมชน อาจนำไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ เช่น การปรับแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว การจัดตั้งกลุ่มบุคลากรในด้านการช่วยเหลือและให้คำแนะนำนักท่องเที่ยว เป็นต้น 2) มุ่งเน้นให้ชุมชนมีความพร้อมต่อการท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรม โดยมีการประสานงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการปรับตัวและเตรียมพร้อมเข้าสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้อย่างเป็นปกติสุข โดยองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชน จัดการประสานงาน ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว เพื่อการช่วยเหลือในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ และการจัดระบบความรู้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน สามารถสร้างจุดเด่นของชุมชน ตลอดจนมีการประชาสัมพันธ์ต่อเนื่องและหลากหลายช่องทาง เช่น การจัดทำสื่อโฆษณาเป็นวีดิทัศน์ ภาพนิ่ง แผ่นพับ ใบปลิว ภายในชุมชน หรือการโฆษณาทางเว็บไซต์ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวได้เร็ว อาทิ เว็บไซต์ เฟสบุ๊ก เว็บไซต์ยูทูบ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสถานีวิทยุชุมชนของท้องถิ่น เพื่อดึงดูดความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ 3) มีการปรับปรุงพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น ในกรณีแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มโบราณสถาน ควรมีการจัดโครงการปรับปรุง และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน ควรมีการทำความสะอาดถนนและสุขอนามัยชุมชน โดยเป็นการร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับกลุ่มชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้เกิดความสามัคคีและมีจิตสำนึกต่อการหวงแหนทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยว มีความสะอาด ปลอดภัย และความสวยงาม เพื่อเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว 4) มุ่งเน้นการปลูกฝังให้ชาวบ้านในชุมชนแหล่งที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน คณะผู้ปฏิบัติงานและชาวบ้านในชุมชน ควรมีความกระตือรือร้นในการจัดและเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง เพื่อนำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนให้มีความโดดเด่นและเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในชุมชน 5) สร้างจุดเด่นด้านเอกลักษณ์ของชุมชน โดยการนำภูมิปัญญาของชุมชนมาปรับใช้ให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์หรือ ผลผลิตที่สอดคล้องต่อความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน เช่น การผลิตและส่งออกหัตถกรรมชุมชนประเภทต่าง ๆ อาทิ สิ่งทอ และเครื่องจักรสาน หรือมุ่งเน้นการผลิตสินค้าเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ที่สอดแทรกความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเข้าไปในผลิตภัณฑ์ อาทิ รูปร่างรูปทรง และสีของผลิตภัณฑ์ เป็นต้น 6) แหล่งท่องเที่ยวควรมีความปลอดภัย โดยสถานที่ท่องเที่ยวในเขตนครจัมปาศรีควรมีการจัดระบบรักษาความปลอดภัยเพื่อป้องกันการโจรกรรม และสร้างความเชื่อมั่นด้านความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว 7) ควรแต่งตั้งกรรมการระดับชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ เป็นตัวแทนของชุมชน เพื่อประสานการดำเนินงาน การพัฒนาแก้ไขปัญหาร่วมกับหน่วยงานราชการเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ ตามวิถีของชุมชน 8) ประสานงานกับกรมศิลปากรให้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชน พัฒนาโบราณสถานคู่สันตริตน์ ให้สัมพันธ์กลมกลืน เพื่อคงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองโบราณ 9) ชุมชนควรช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถาน โดยไม่ให้มีการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ เช่นอาคารที่จะเข้ามาดบังโบราณสถาน อันเป็นการลดคุณค่าโบราณสถาน และ 10) มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมชุมชนหลากหลายมิติ เพื่อดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว

โดยเฉพาะ การมุ่งเน้นนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในเรื่องประเพณี ความเชื่อเพื่อส่งเสริมให้โบราณสถาน มีความศักดิ์สิทธิ์ ภาครัฐควรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการบูรณาการ การท่องเที่ยวตามคติความเชื่อของชาวบ้าน โดยเฉพาะเรื่องความเชื่อ ภูมิเจ้าที่ ผี ที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีหน้าที่ดูแลโบราณสถาน

2. สิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว พบว่า สิ่งอำนวยความสะดวก นักท่องเที่ยว เป็นแนวทางที่สอง ของการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ใน นครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจาก สิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว เป็น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว และส่งผลต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัด มหาสารคาม จึงควรมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว ที่พบ 6 ประการ ได้แก่ 1) ที่พัก ควรพัฒนาปรับปรุงด้านงานบริการให้มีมาตรฐานมากขึ้น เช่น ควรมีการปรับ ใช้ระบบการจองห้องพักออนไลน์ หรือ ชำระเงินออนไลน์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ด้านราคาที่พักไม่ควรมีราคาที่สูงจนเกินไป ควรมุ่งเน้นที่ราคายุติธรรม เหมาะสมกับสภาพที่พักและ เครื่องอำนวยความสะดวกในห้องพัก มีลานจอดรถที่ปลอดภัย รวมถึงมีการบริการของพนักงานในที่พักควรมีการจัดการด้านความสะอาด โดยเฉพาะในช่วงของเทศกาลงานประจำปี ที่พักควรมีการติด กล้องวงจรปิด หรือมีพนักงานรักษาความปลอดภัย 2) ร้านอาหารภายในแหล่งท่องเที่ยว ควรมุ่งเน้น การพัฒนาปรับปรุงในด้านความสะอาด รสชาติของอาหาร และราคาที่เหมาะสมกับปริมาณ ตลอดจน มุ่งเน้นการนำอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นมาแนะนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมให้เกิดการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน 3) การจำหน่ายของที่ระลึก ร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึก ควรมีสภาพที่ ดี สะอาดตา มีการจัดหมวดสินค้าอย่างเป็นระบบ มีการนำเสนอสินค้าจากชุมชน ควรนำสินค้าที่เป็น เอกลักษณ์ของชุมชนมาจัดจำหน่าย โดยสินค้าอาจมีการปรับปรุงและพัฒนาขนาด เพื่อความสะดวก ในการขนย้าย หรือการใช้งานที่สะดวก เหมาะสมและสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน ตลอดจนมุ่งเน้น การพัฒนาด้านคุณภาพสินค้า โดยเฉพาะสินค้าในกลุ่มหัตถกรรม งานทอ และงานจักสาน นอกจากนี้ ควรมีการปรับปรุงราคาให้เหมาะสมกับสภาพของสินค้า ไม่แพงเกินไป 4) การเดินทางเข้าสู่แหล่ง ท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการขยายให้กว้างขวางขึ้น มีการ ปรับปรุงพื้นผิวของถนนที่นำไปสู่แหล่งท่องเที่ยว และถนนบริเวณโดยรอบแหล่งท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มนักท่องเที่ยว ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้แก่คณะผู้ปฏิบัติงาน และ ชาวบ้านในชุมชน เพื่อการพัฒนาหรือการจัดกิจกรรมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว 5) แหล่งบริการข้อมูล การท่องเที่ยว จุดบริการนักท่องเที่ยว มีความสะอาด มีสภาพพร้อมให้บริการ ควรจัดให้มีมีคฤุเทศก์ บริการนักท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ มีการจัดทำเอกสาร หรือแผ่นพับ เพื่อให้นักท่องเที่ยว ง่ายต่อการเข้าถึงองค์ความรู้ของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งจัดทำป้ายข้อมูลต่างๆ ทั้งแบบเคลื่อนไหว และแบบภาพนิ่ง มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายช่องทางทั้งภายในหมู่บ้าน

และผ่านช่องทางสังคมออนไลน์ และ 6) สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการดูแลความสะอาดของห้องน้ำสาธารณะในแหล่งท่องเที่ยว สถานที่จอดรถควรแบ่งเป็นช่องจอดอย่างมีระเบียบ หรือมีป้ายระบุตำแหน่งจอดรถที่ชัดเจน ในกรณีแหล่งท่องเที่ยวพระบรมธาตุนาดูน ควรมีการเพิ่มจำนวนตู้บริการเติมเงิน หรือ ATM ในแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนเพิ่มบริการระบบอินเทอร์เน็ตไร้สาย Wi-Fi เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงที่มีการจัดเทศกาลนมัสการพระบรมธาตุนาดูน ซึ่งเป็นเทศกาลสำคัญที่ส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

3. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบว่า การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นแนวทางที่สาม ของการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจาก เชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มคณะปฏิบัติงานรวมถึงชาวบ้านในชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ทั้งด้านการเดินทาง การมีองค์ความรู้ของแหล่งท่องเที่ยว และความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม จึงควรมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพในด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบ 5 ประการ ได้แก่ 1) มุ่งเน้นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อาทิ กรมการท่องเที่ยว มูลนิธิ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในชุมชนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรร่วมมือกันจัดตั้งโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว หลากหลายบริบทเพื่อให้สอดคล้องต่อยุคปัจจุบันและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความต้องการเที่ยวชมสถานที่ที่น่าสนใจ เช่น โครงการเดิน วิ่ง ปั่น มาราธอน หรือโครงการชมเที่ยวชมเมืองโบราณนวัตวิถีผ่านสื่อออนไลน์ เป็นต้น 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อาทิ กรมการท่องเที่ยว มูลนิธิ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรจัดทำป้ายบอกระยะทางของแหล่งท่องเที่ยว ป้ายนำเสนอบริการแหล่งท่องเที่ยว ที่มีเนื้อหาสรุปย่อ ได้ใจความ มีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ มองเห็นได้ชัดเจน และเข้าใจง่าย โดยป้ายอาจทำด้วยเศษวัสดุเหลือใช้ที่รวบรวมได้จากชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว หรือเป็นวัสดุที่ผลิตขึ้นใหม่ โดยมุ่งเน้นป้ายข้อมูลที่สามารถบูรณาการประโยชน์อื่น ๆ ได้ เช่น ข้อมูลบนป้ายสามารถเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา รูปทรงของป้ายมีเอกลักษณ์และสามารถถ่ายภาพสวยงามได้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความแปลกใหม่และประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว 3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อาทิ กรมการท่องเที่ยว มูลนิธิ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรมีการจัดตั้งแกนนำ หรือ กลุ่มผู้นำในด้านการกระตุ้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนมีการจัดกลุ่มผู้ตรวจสอบข้อมูลเชิงวัฒนธรรมของ

ชุมชน และสภาพแวดล้อมในบริบทอื่นๆ ของแหล่งท่องเที่ยวในทุก ๆ 2 เดือนหรือ 4 เดือน เพื่อให้มีสภาพพร้อมให้บริการและเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว 4) ควรมีกลุ่มบุคลากรผู้ให้ข้อมูลจากคณะผู้ปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในกรณีของแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน และพิพิธภัณฑสถาน เช่น ควรมีบุคลากรผู้ให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนาน ความเชื่อ มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนาน ความเชื่อ และการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยให้กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หรือ กลุ่มผู้รู้ในชุมชนมาแนะนำเรื่องราวของชุมชน เพื่อให้มีความหลากหลาย ในกรณีของตลาดต้องชมนครจำปาศรี จำเป็นต้องมีกลุ่มผู้รับผิดชอบดูแลด้านกลุ่มนักท่องเที่ยว มีกลุ่มบุคลากรดูแลและให้บริการนักท่องเที่ยวหลากหลายช่องทาง ทั้งทางออนไลน์ และการติดต่อที่จุดบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้รอบด้านมากขึ้น และ 5) ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ควรมีการจัดตั้งไกด์ หรือ ผู้นำชมแหล่งท่องเที่ยวประจำชุมชน ตลอดจนมีการจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อเขียนโครงการ หรือลงมติความเห็นเพื่อขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลอาจทำได้ทั้งการจัดตั้งในหมู่บ้าน และการจัดตั้งในเว็บไซต์หรือสังคมออนไลน์ เพื่อบริการนักท่องเที่ยว ตลอดจนเพื่อการประสานงานในการขอรับรองปริมาณเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

อภิปรายผล

ข้อค้นพบจากการศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตนครจำปาศรี สามารถอภิปรายผลตามความมุ่งหมาย ดังนี้

1. นครจำปาศรี นักวิชาการสันนิษฐานว่า ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม โดยนครจำปาศรี เป็นชื่อที่ถูกสันนิษฐานขึ้น และเชื่อว่าเริ่มมีการกล่าวขานชื่อนครจำปาศรีอย่างเป็นทางการแพร่หลายในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา โดยในขณะนั้น พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ที่วัดหนองทุ่ม ตำบลนาคูน ได้ค้นพบหนังสือผูกหรือคัมภีร์ใบลานเล่มหนึ่ง ได้มีการจารึกไว้ว่า ในเขตพื้นที่ตำบลนาคูน มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ และทั่วบริเวณเต็มไปด้วยศิลาแลงจำนวนมาก บ้างก็ก่อตั้งกันเป็นลักษณะปราสาท บ้างก็วางเรียงรายกระจายอยู่ทั่วบริเวณ อีกทั้งยังมีซากปรักหักพังของสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่น เทวรูป และภาชนะดินเผาต่าง ๆ จากการสันนิษฐานของนักวิชาการได้อธิบายไว้ว่า นครจำปาศรีมีความเจริญรุ่งเรืองมา 2 ยุคที่เกี่ยวข้องกัน คือ ยุคทวารวดี ระหว่าง พ.ศ. 1000 – 1200 และยุคลพบุรี ระหว่าง พ.ศ. 1600 - 1800 โดยค้นพบจากหลักฐานทาง

โบราณคดี อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน ชื่อ นครจัมปาศรีได้ถูกนำมาปรับใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในภาคอีสาน โดยจำแนกพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ แบ่งออกเป็น 5 ระยะ ได้แก่

ระยะแรก ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นจุดเริ่มต้นของการอยู่อาศัยของมนุษย์ โดยการค้นพบโครงกระดูกมนุษย์โบราณและร่องรอยการอยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

ระยะที่สอง ยุคทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 15) เป็นยุคที่มีความเชื่อมโยงกับยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยได้มีการขุดค้นพบโครงกระดูกมนุษย์โบราณ และเครื่องประดับสันนิษฐานว่าได้ผ่านพิธีฝังศพทับซ้อนกับยุคประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังได้มีการค้นพบแหล่งโบราณสถานสำคัญ อาทิ ใบเสมา พระพิมพ์ เครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ ตลอดจนคูน้ำคันดิน จึงกล่าวได้ว่า ยุคทวารวดีเริ่มเจริญรุ่งเรืองขึ้นในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

ระยะที่สาม ยุคอาณาจักรขอม หรือยุคสมัยลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 18) ได้มีการขุดค้นพบแหล่งโบราณสถาน และโบราณวัตถุหลายแห่ง ได้แก่ โบราณสถานกุ่มน้อย โบราณสถานกุ่มสันตริตัน ศาลานางขาว จารึกศาลานางขาว ดเทวรูปสำริด เครื่องประดับสำริด เป็นต้น จากการสำรวจพบว่า ทางด้านทิศตะวันออกของเมืองพบร่องรอยของสระน้ำที่มีลักษณะเป็น สีเหลี่ยมขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า “หนองอีโล” ซึ่งในปัจจุบันถูกล้อมรอบด้วยคันดินคอนข้างเตี้ยมีต้นไม้ขึ้นอยู่โดยรอบ วางตัวทอดยาวขนานไปกับแนวตัวเมืองโดยพื้นที่ทางตอนใต้นั้นถูกขุดลอกขึ้น เป็นสระน้ำลึกวางตัวอยู่ในแนวทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 อาณาจักรขอมเริ่มเสื่อมอำนาจลง สันนิษฐานว่าเมืองโบราณในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ได้ถูกทิ้งร้าง มีผู้คนอาศัยอยู่ประปราย และได้ทยอยสูญหายไป

ระยะที่สี่ ยุคก่อตั้งชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงลาวจำปาสัก (พ.ศ. 2231 – 2245) กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงได้เริ่มอพยพเข้าสู่เขตเมืองมหาสารคาม และเมืองร้อยเอ็ด ในช่วง พ.ศ. 2231 -2245 ซึ่งพระครูยอดแก้วกับเจ้าสร้อยศรีสมุทร เป็นผู้นำกลุ่มชนหนีภัยสงครามและความขัดแย้งภายในราชอาณาจักรลาวจากเวียงจันทน์ผ่านดินแดนมหาสารคามไปสถาปนารัฐจำปาสัก (ลาวใต้) ในปี พ.ศ. 2256 ต่อมาเจ้าสร้อยศรีสมุทรให้พระครูยอดแก้วอพยพผู้คนบางส่วนไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองท่ง และตกอยู่ในอำนาจของสยามในปี พ.ศ. 2310 เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้ย้ายเมืองท่งไปสร้างเมืองสุวรรณภูมิ ในปี พ.ศ. 2318 และโปรดให้สร้างเมืองร้อยเอ็ดซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมมหาสารคามเกือบทั้งหมด ในเวลาต่อมาชาวลาวเกิดการอพยพมากขึ้นเพื่อหนีความเดือดร้อนทางการเมืองในเวียงจันทน์ ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2408 จึงก่อตั้งเมืองมหาสารคามขึ้น และถูกยกฐานะเป็นจังหวัดมหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2465 ในขณะที่บริเวณเขตเมืองนครจัมปาศรี เดิมที่ผู้คนอาศัยอยู่จำนวนน้อย ในช่วงปี พ.ศ. 2492 – 2500 เป็นต้นมา กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงจากเมืองวาปีปทุมและเมืองร้อยเอ็ด เริ่มอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในเขตนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคามมากขึ้น

จนกระทั่งเกิดเป็นหมู่บ้านอยู่ทั่วบริเวณเมืองนครจำปาศรี และบริเวณโดยรอบ เช่น ชุมชนบ้านหนองไฉ้ ชุมชนบ้านหนองกลางโคก ชุมชนบ้านโสมม่วง และชุมชนบ้านหนองเม็ก เป็นต้น โดยกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่คือ กลุ่มชาติพันธุ์ลาวจำปาสัก

ระยะที่ห้า ชุมชนใหม่ในนครจำปาศรียุคปัจจุบันสู่การท่องเที่ยว (พ.ศ. 2500 – ปัจจุบัน) นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ชุมชนที่ก่อตั้งถิ่นฐานในเขตนครจำปาศรีและบริเวณโดยรอบได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง กระทั่งเข้าสู่การแบ่งเขตการปกครองเป็นตำบลนาคูน และได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอนาคูนเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2512 มีตำบลเข้าร่วมจัดตั้งครั้งแรกจำนวน 4 ตำบล แบ่งเป็นตำบลที่แยกมาจากอำเภอลือโขง 3 ตำบล คือ ตำบลนาคูน ตำบลหนองไผ่ ตำบลหนองคู และตำบลที่แยกมาจากตำบลภารแอน อำเภอยุทธยภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม คือตำบลดงบัง ต่อมากิ่งอำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ได้มีการขยายตัวของชุมชนเกิดขึ้นเป็นวงกว้าง และมีประชากรอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อย่างหนาแน่น ในปี พ.ศ. 2522 ทางราชการจึงได้จัดตั้งเป็นอำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 9 ตำบล คือ ตำบลนาคูน ตำบลหนองไผ่ ตำบลหนองคู ตำบลดงบัง ตำบลดงดอน ตำบลหัวดง ตำบลดงยาง ตำบลกุ้งสันต์ รัตน และตำบลพระธาตุ ในปัจจุบันสืบเนื่องจากการท่องเที่ยวของชาวไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี พ.ศ. 2561 ได้เกิดการขยายตัวสูงสุด เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ได้ได้ยกเรื่องราวของตำนานนครจำปาศรี มาสร้างเป็นจุดเด่น เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลนาคูน ตำบลกุ้งสันต์ รัตน และตำบลพระธาตุ โดยได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน และสร้างอัตลักษณ์อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม จากผลการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของนครจำปาศรี อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ทำให้ทราบว่า ในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะในชุมชนที่ห่างไกลจากชุมชนเมือง ก็นับเป็นชุมชนที่มีเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญไม่ต่างจากชุมชนเมือง ซึ่งมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เป็นตัวชี้วัดพฤติกรรมของกลุ่มคน ตลอดจนการสร้างบ้านแปงเมืองและการขยายตัวจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง ตลอดจนการพัฒนาชุมชนเข้าสู่ระบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาโดยใช้มุมมองทางด้านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เป็นหลัก มีการใช้มิติเวลาเป็นตัวตั้งในการค้นหาข้อมูลเรื่องราวของชุมชนทำให้เห็นถึงการเชื่อมโยงของจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในอนาคตได้ และในปัจจุบันชุมชนได้ให้ความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง โดยได้หยิบยกเอาเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่น มานำเสนอผ่านรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างเอกลักษณ์และเพื่อขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในชุมชนได้เป็นอย่างดี สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้หันมาเที่ยวชมชุมชน ในขณะที่ผู้คนในชุมชนต่างภาคภูมิใจและอยู่ร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างปกติสุข

โดยผลการวิจัยในความมุ่งหมาย ข้อ 1 ดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540) ได้กล่าวถึง คุณค่าของกรศึกษาทางประวัติศาสตร์ไว้ว่า ประวัติศาสตร์ ถึงแม้ว่าเป็น เรื่องของเมื่อวานนี้แต่ก็เกี่ยวข้องกับวันนี้ เพื่อที่จะเดินไปสู่วันพรุ่งนี้ประวัติศาสตร์จึงเชื่อมิติของ กาลเวลา ตั้งแต่อดีตสู่ปัจจุบันจนถึงอนาคต มนุษย์แต่ละคนเรียนรู้จากเมื่อวานนี้ของตน เพื่อการ ปฏิบัติ ในวันนี้ ความสำคัญของประวัติศาสตร์ช่วยให้สังคมเรียนรู้จากอดีตเพื่อการปฏิบัติในปัจจุบัน อันจะนำไปสู่อนาคตได้ ซึ่งเราไม่สามารถแยกอดีตออกจากปัจจุบันและอนาคตได้โดยเด็ดขาดจากกัน และสอดคล้องกับ กาญจนา สิริมุสิกะ (2544) ได้กล่าวไว้ว่าการเรียนประวัติศาสตร์มีประโยชน์หลาย ประการ ดังเช่น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์เท่ากับเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจความจริง การ เรียนรู้ประวัติศาสตร์เป็นวิถีทางก่อกำเนิดและพัฒนาสติปัญญา เพราะการศึกษาและการค้นคว้าทาง ประวัติศาสตร์ต้องอาศัยบุคคลที่มีคุณสมบัติหลายประการ เช่นความมีเหตุผล ความยุติธรรม ความ วิริยะอุตสาหะ ช่างสังเกต มีระเบียบ รอบรู้ และเฉลียวฉลาด การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทำให้ผู้ศึกษา เป็นคนเฉลียวฉลาด มีไหวพริบ ทนคน ทนเหตุการณ์ เป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ในแขนงต่างๆ เช่น สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์ได้เป็นอย่างดี การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สามารถสนอง ความต้องการและความอยากรู้อยากเห็น ทำให้ผู้ศึกษาได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลินกับ ประวัติศาสตร์ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ให้ความรู้และแบบอย่างในประวัติศาสตร์เป็นประสบการณ์ สำหรับผู้ศึกษาที่จะใช้เป็นแนวทางในการกล้าเผชิญกับความเป็นจริงในชีวิต ประวัติศาสตร์สอนให้ผู้ ศึกษาเป็นคนรักความจริง มีคุณธรรมมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ช่วยให้นักเรียนสามารถฝึกความคิดรวบยอด อันเป็นแก่นแท้ของความรู้ และเป็นรากฐานนำไปสู่การ ฝึกให้มีนิสัย ทักษะที่ดีและถูกต้องในชีวิต เช่น การเป็นผู้มีมนุษยธรรม มีเหตุผล รู้จัก เสียสละ และรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ มีมนุษยสัมพันธ์ ชอบใฝ่หาความรู้ใฝ่ตน มี วิจารณ์ญาณ กล้าวิจารณ์ในแนวทางริเริ่มและสร้างสรรค์ และกล้าแสดงออก

2. สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เกิดจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยการหยิบยก เรื่องราวและตำแหน่งที่ตั้งของนครจำปาศรี มาผนวกกับแหล่งโบราณสถาน และสถานที่สำคัญอื่น ๆ ที่ เกี่ยวข้อง นำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้ชื่อที่ใช้เรียกว่า การท่องเที่ยวในเขตนครจำปาศรี ประกอบด้วยสถานที่ 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาาดูน สวนวลัยรุกขเวทพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกุสันดรรัตน์ โบราณสถานกุสันดรรัตน์ ตลาดต้องชมพินนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย ซึ่งสถานที่ดังกล่าว ในปัจจุบันได้มีการพัฒนา ปรับปรุงบางส่วนที่สามารถจับต้องได้เพื่อให้สอดคล้องต่อบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ สถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง มีสภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากบริบทภายในที่กระทบต่อการ จัดการแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่

- 1) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว มีสภาพปัญหาที่พบส่วนใหญ่เป็นการจัดการวัตถุประสงค์ของในแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดการด้านแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว
 - 2) ด้านการบริหารจัดการและด้านองค์กร สภาพปัญหาส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากกลุ่มคณะปฏิบัติงานที่ทำงานร่วมกับชาวบ้านในชุมชนที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในเรื่องของบทบาทหน้าที่ดูแลแหล่งท่องเที่ยว
 - 3) ด้านการเรียนรู้ สภาพปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากการจัดทำสื่อเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยมีคณะปฏิบัติงานและชาวบ้านในชุมชนเป็นกลุ่มผู้จัดทำและมีกลุ่ม นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวทั่วไปเป็นเป้าหมาย ตลอดจนการจัดตั้งกลุ่มผู้นำชมแหล่งท่องเที่ยวประจำท้องถิ่นที่ยังขาดแคลน
 - 4) ด้านงบประมาณ สภาพปัญหาส่วนใจเกิดจากการขาดแคลนงบประมาณและการจัดตั้งโครงต่าง ๆ ในการของงบประมาณเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ส่งผลให้การท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชนขาดความหลากหลายและเข้าถึงนักท่องเที่ยวได้น้อย จากสภาพปัญหาจากด้านต่าง ๆ ดังกล่าว ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มคณะปฏิบัติงาน ชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมระดมความคิดวิธีการแก้ไขที่มีความเชื่อมโยงต่อยัง 4 อย่างข้างต้น โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่ประกอบด้วยคณะปฏิบัติงาน จัดระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมซึ่งได้ประสานงานร่วมกับกลุ่มผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชน จัดหาวิธีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดการพัฒนามีศักยภาพ และสามารถดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืนได้ในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชนได้
- โดยผลการวิจัยจากความมุ่งหมายข้อที่ 2 ดังกล่าว สอดคล้องกับ แนวคิดการจัดการปัญหาและการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อแหล่งท่องเที่ยวของมนัส สุวรรณ และคณะ (2541) ได้กล่าวว่า หลักการในการจัดการปัญหาแหล่งท่องเที่ยวต้องพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายจะต้องพิจารณาระบบย่อยและองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวไปด้วย คือ 1) ทรัพยากรทางท่องเที่ยว (Tourism Resource) ซึ่งประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว 2) การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Services) อันได้แก่ การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่พื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้นๆ และ 3) การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Marketing) โดยเป็นส่วนของความต้องการในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึงกิจกรรม รูปแบบหรือกระบวนการการท่องเที่ยว นอกจากหลักการในการจัดการท่องเที่ยวซึ่งกล่าวในเบื้องต้นแล้วแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวยังสามารถนำมาวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวได้อันประกอบ

ไปด้วย 1) แนวทางการบริหารและจัดการ 2) แนวทางการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว 3) แนวทางการบริหารและจัดการด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย 4) แนวทางการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น และ 5) แนวทางการให้ประชาชนกลุ่มและองค์กรอื่นๆมีส่วนร่วม

นอกจากนี้ผลการวิจัยจากความมุ่งหมายข้อที่ 2 ยังสอดคล้องกับพันทิพา พันธุ์สุนทร (2548) ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงาน ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองขุ่นใหญ่ อำเภอนองพอกจังหวัดร้อยเอ็ด ผล การวิจัยพบว่าปัญหาและอุปสรรคของการจัดทำแผนพัฒนาตำบล ที่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ผ่าน มาเนื่องจากไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนทุกกลุ่มทั้ง 5 ขั้นตอน ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล และขาดวิสัยทัศน์ในการมีส่วนร่วม ร่วมวางแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยสรุปผลการศึกษาค้นคว้านี้ สามารถใช้เป็นสารสนเทศให้องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนจัดทำกิจกรรม สนับสนุนให้ประชาชนได้ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิผลในการพัฒนาท้องถิ่น รวมไปถึงให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศต่อไป และสอดคล้องกับสิริพัฒน์ ลาภจิตร (2550) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชนในการ สนับสนุนการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านชุมชน และปัจจัยด้านองค์การ(อบต.)มีความสัมพันธ์ และมีผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชนในการสนับสนุนการบริหารงานอบต.ซึ่งหาก ระดับการมีส่วนร่วมกิจกรรมใดสูงก็จะพบว่าระดับการมีส่วนร่วมของกิจกรรมอื่นสูงตามกันด้วย การมีส่วนร่วมส่วนใหญ่เป็นเพียงการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ในขณะที่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เชนนโยบายและการตรวจสอบการดำเนินงานของ อบต. อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำส่วนปัจจัยหรือสาเหตุที่ทำให้ประชาชนตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมงานกับ อบต. พบว่าปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่การเป็นหน้าที่ของประชาชนอาสาสมัครด้วยใจ มีความรู้ความสามารถ กล้าพูดกล้าแสดงความคิดเห็น เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน มีทักษะและประสบการณ์ เป็นประโยชน์กับตัวเองและชุมชน ส่วนปัจจัยด้านชุมชน ได้แก่ ชุมชนให้การสนับสนุนและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม เลือกลงให้เป็นตัวแทนชุมชนมีความสามัคคี และมีกลุ่มต่างๆ ที่สนับสนุนผลักดันการมีส่วนร่วม ส่วนปัจจัยด้านองค์การ ได้แก่ อบต. ดำเนินงานเป็นไปตามกฎระเบียบ เอาใจใส่กระตือรือร้นในการแก้ปัญหา มี ประชาพิจารณ์ประชาคมหมู่บ้าน สำหรับตัวแบบการตัดสินใจ พบว่าทั้ง 3 กลุ่มมีการตัดสินใจแบบมีเหตุผลมีระดับความถี่มากที่สุด รองลงมาคือ การตัดสินใจแบบผสม การตัดสินใจแบบกลุ่ม ตัวแบบผู้นำ ตัวแบบสถาบัน ตัวแบบค่อยเป็นค่อยไป และท้ายสุดเป็นตัวแบบถึงขยะ สาเหตุที่คนตัดสินใจไม่เข้ามามีส่วนร่วมเป็นปัจจัยด้านบุคคล คือ ในเรื่องการศึกษา ความรู้ทักษะประสบการณ์ ความคิดหรือปม (Stigmatizations) ของประชาชนที่คิดว่าตัวเองไม่สำคัญ ไม่ใช่หน้าที่ไม่มีเวลา ขาด โอกาสการประกอบอาชีพ ส่วนปัจจัยด้าน

ชุมชน เป็นปัญหาที่ชุมชนขาดความสามัคคี มีความ ขัดแย้งกัน ส่วนปัจจัยด้านองค์การ เป็นปัญหา ความโปร่งใสและความเป็นธรรมาภิบาลของอบต. เมื่อวิเคราะห์ปัจจัย (Factor Analysis) พบว่า การมีส่วนร่วมมีปัจจัยสำคัญ คือ ความมีหน้าตาใน สังคม จิตสาธารณะ และการดำเนินงานของ อบต. และสอดคล้องกับอมรรัตน์ ศิริกาญจนวงศ์ (2551) วิจัยเรื่องการศึกษามีส่วนร่วมของประชาชนใน การ บริหารงานของเทศบาลตำบลบรบือ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พบว่าประชาชนมี ระดับ การมีส่วนร่วมในการบริหารงานเทศบาลโดยรวมและเป็นรายชั้น 2 ชั้น คือ ชั้นการลงทุนและ การ ปฏิบัติงาน และชั้นการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับน้อยส่วนรายได้อีก 2 ชั้น คือ ชั้นการ ค้นหาปัญหาและสาเหตุ และชั้นการวางแผนดำเนินกิจกรรมอยู่ในระดับปานกลาง

3. แนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดย การมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยการหยิบยกเรื่องราวและตำแหน่งที่ตั้งของ นครจำปาศรี มาผนวกกับแหล่งโบราณสถาน และสถานที่สำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้ชื่อที่ใช้เรียกว่า การท่องเที่ยวในเขตนครจำปาศรี ประกอบด้วยสถานที่ 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาาดูน สวนวลัยรุกขเวฬุพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน พิพิธภัณฑสถานกู้สันตรัตน์ โบราณสถานกู้สันตรัตน์ ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกู้น้อย ในประเด็นแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วน ร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม มีแนวทาง การจัดการจากปัจจัย 5 ประการ ได้แก่

1) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว เป็นการใช่วิธีการปรับแวดล้อมแหล่ง ท่องเที่ยว ตลอดจนการใช่วิธีการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว รวมถึงคิดหาวิธีการสร้างสิ่ง ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด โดย มุ่งเน้นการนำเสนอทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวจากแหล่งเดิมที่มีอยู่บูรณาการร่วมกับวัฒนธรรมของ ชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความต้องการและเกิดความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว

2.) ด้านองค์กร เป็นการใช่วิธีการจัดระบบแหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการ ระหว่างคณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อสร้างแวดล้อมการ ท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนอย่างเป็นระบบระเบียบ และเนื้อหาหรือเรื่องราว การนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวเป็นรูปแบบเดียวกันภายใต้การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งนำไปสู่การเป็นเอกลักษณ์และดึงดูดความสนใจให้แก่นักท่องเที่ยว

3) ด้านการบริหารจัดการ เป็นการใช่วิธีการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยว แบบบูรณาการระหว่างคณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านในชุมชน โดยการจัดตั้ง

กลุ่มคน หรือ จัดระบบการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ไม่เสื่อมโทรม และอยู่ในสภาพพร้อมเปิดรับนักท่องเที่ยว

4) ด้านการเรียนรู้ เป็นการใช่วิธีการสร้างเครือข่ายความรู้ของแหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ ชาวบ้านในชุมชน นักเรียน นักศึกษา และกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว การจัดนิทรรศการ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้แหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้

5) ด้านงบประมาณ เป็นการใช่วิธีการสร้างรายได้ให้แก่แหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการระหว่างโครงการที่จัดตั้งขึ้นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผนวกกับการสร้างรายได้ให้แก่แหล่งท่องเที่ยวจากชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดการขยายตัวและสอดคล้องต่อยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยว

โดยผลการวิจัยสอดคล้องกับจริยาวัฒน์ โลหะพุนตระกูล (2553) ได้ศึกษาการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยการจัดการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง อำเภอสระแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้งดำเนินการโดยองค์การบริหาร ส่วน ตำบลบางน้ำผึ้งสามารถแก้ไขปัญหาให้แก่ชุมชนเรื่องผลผลิตทางการเกษตรได้เพราะเป็นการสร้าง อาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ความสำเร็จดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากปัจจัยภายนอกซึ่ง ได้แก่ กระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ของภาครัฐที่สร้างความต้องการในการ และสอดคล้องกับการศึกษาของกฤษฎากรณ์ ยุงทอง (2555) วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำ แผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาของเทศบาล ตำบล นางัว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น เทศบาลตำบลนางัวภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาในองค์ประกอบแต่ละด้าน พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุดคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมรับ ผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการและด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา ท้องถิ่น ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและประชาชนที่เข้าร่วมประชุม ที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลนางัว โดยที่ประชาชนได้เสนอความต้องการของชุมชนให้ได้รับการบรรจุในโครงการหรือกิจกรรมของเทศบาลตำบลนางัว เพื่อนำมา เป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาในปีถัดไป 2) ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ พบว่า ประชาชนได้ผลจากการวางแผนพัฒนา ท้องถิ่นของเทศบาล ตำบลนางัว ทำให้ประชาชนในท้องถิ่น ได้รับการบริการจากเทศบาลตำบลนางัว ได้ จัดทำแผนงาน โครงการที่มีลักษณะเป็นวัตถุประสงค์

สิ่งของ เช่นเครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องมีเครื่องใช้ สำหรับการประกอบอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเพื่อ แจกจ่ายให้กับประชาชนทั้งโดยทางปฏิบัติงาน ประจำวันของประชาชนรวมถึงเป็นแนวทางในการเกิด การสร้างงาน สร้างอาชีพ 3) ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการพบว่าการดำเนินการประชาชนมีส่วนร่วม ร่วม ในการได้เข้า ร่วมประชุมจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพราะคิดว่าจะทำให้มีความรู้ความเข้าใจใน การ จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้นและส่งผลต่อประชาชนได้เข้าร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการเทศบาลตำบลนางั่ว ให้มีและประสิทธิผลแก่ประชาชน 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการ ประเมินผลพบว่า เทศบาลตำบลนางั่ว ได้เปิดโอกาสให้ท่าน เข้ามาร่วมควบคุมตรวจสอบการ ปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยได้มีการแต่งตั้งประชาชนเข้าเป็นกรรมการประเมินผล แผนงาน หรือโครงการตามแผนพัฒนาและมีส่วนร่วมในการจัดแผนพัฒนา ท้องถิ่นเพื่อเป็นการสร้างความ เชื่อมั่นจากประชาชนในการดำเนินงานของกลุ่มเทศบาลตำบล

ในส่วนของการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของแหล่ง ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า เป็นผลสะท้อน จากการใช้แนวทางการจัดการด้านทรัพยากร ด้านองค์กร ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนรู้ และ ด้านงบประมาณได้นำไปสู่แนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาดูน สวนวชิรฤกษ์เวชพิพิธภัณฑสถาน อีสาน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกุสันดรรัตน์ โบราณสถานกุสันดรรัตน์ ตลาดต้องชมพินนครจัมปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย สามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้สอดคล้องต่อบริบทการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มคณะ ผู้ปฏิบัติงานและชาวบ้านในชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ปัจจัยหลักที่นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา ศักยภาพ คือ

1) สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว นับเป็นแนวทางแรก ของการพัฒนาศักยภาพ ของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยกลุ่มคณะ ปฏิบัติงานและชาวบ้านในชุมชนที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ควรกำหนดเป้าหมายสำคัญของการพัฒนา และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการของ นักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นกลุ่มคนสำคัญกลุ่มแรกในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของแหล่ง ท่องเที่ยวให้ขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 10 ประการ ได้แก่

ประการแรก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่ง เป็นต้นสังกัดของกลุ่มคณะปฏิบัติงานควรมีการจัดวาระการประชุมครั้งใหญ่ ในประเด็นการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยว เพื่อป้องกันปัญหาระบบการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน เนื่องจากสถานที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีที่ตั้งในเขตพื้นที่ชุมชน การบริหารจัดการแบบบูรณาการระหว่าง คณะผู้ปฏิบัติงานกับคณะกรรมการชุมชน หรือชาวบ้านในชุมชน อาจนำไปสู่การพัฒนาแหล่ง

ท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ เช่น การปรับแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว การจัดตั้งกลุ่มบุคลากรในด้านการช่วยเหลือและให้คำแนะนำนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ประการที่สอง มุ่งเน้นให้ชุมชนมีความพร้อมต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีการประสานงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการปรับตัวและเตรียมพร้อมเข้าสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้อย่างเป็นปกติสุข โดยองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชน จัดการประสานงาน ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว เพื่อการช่วยเหลือในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ และการจัดระบบความรู้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน สามารถสร้างจุดเด่นของชุมชน ตลอดจนมีการประชาสัมพันธ์ต่อเนื่องและหลากหลายช่องทาง เช่น การจัดทำสื่อโฆษณาเป็นวีดิทัศน์ ภาพนิ่ง แผ่นพับ ใบปลิว ภายในชุมชน หรือการโฆษณาทางเว็บไซต์ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวได้เร็ว อาทิ เว็บไซต์ เฟสบุ๊ก เว็บไซต์ยูทูบ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสถานีวิทยุชุมชนของท้องถิ่น เพื่อดึงดูดความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

ประการที่สาม มีการปรับปรุงพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น ในกรณีแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มโบราณสถาน ควรมีการจัดโครงการปรับปรุง และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน ควรมีการทำความสะอาดถนนและสุขอนามัยชุมชน โดยเป็นการร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้เกิดความสามัคคีและมีจิตสำนึกต่อการหวงแหนทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยว มีความสะอาด ปลอดภัย และความสวยงาม เพื่อเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

ประการที่สี่ มุ่งเน้นการปลูกฝังให้ชาวบ้านในชุมชนแหล่งที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดกิจกรรม หรือโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน คณะผู้ปฏิบัติงานและชาวบ้านในชุมชน ควรมีความกระตือรือร้นในการจัดและเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง เพื่อนำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนให้มีความโดดเด่นและเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาวบ้านในชุมชน

ประการที่ห้า สร้างจุดเด่นด้านเอกลักษณ์ของชุมชน โดยการนำภูมิปัญญาของชุมชนมาปรับใช้ให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์หรือ ผลผลิตที่สอดคล้องต่อความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน เช่น การผลิตและส่งออกหัตถกรรมชุมชนประเภทต่าง ๆ อาทิ สิ่งทอ และเครื่องจักรสาน หรือมุ่งเน้นการผลิตสินค้าเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ที่สอดคล้องความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เข้าไปในผลิตภัณฑ์ อาทิ รูปร่างรูปทรง และสีของผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

ประการที่หก แหล่งท่องเที่ยวมีความปลอดภัย โดยสถานที่ท่องเที่ยวในเขตนครจัมปาศรีควรมีการจัดระบบรักษาความปลอดภัยเพื่อป้องกันการโจรกรรม และสร้างความเชื่อมั่นด้านความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว

ประการที่เจ็ด ควรแต่งตั้งกรรมการระดับชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ เป็นตัวแทนของชุมชน เพื่อประสานการดำเนินงาน การพัฒนาแก้ไขปัญหา ร่วมกับหน่วยงานราชการเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ ตามวิถีของชุมชน

ประการที่แปด ประสานงานกับกรมศิลปากรให้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยง ในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชน พัฒนาโบราณสถานคู่สุนทรรัตน์ ให้สัมพันธ์กลมกลืน เพื่อคงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเมืองโบราณ

ประการที่เก้า ชุมชนควรช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถาน โดยไม่ให้มีการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ เช่นอาคารที่จะเข้ามาบดบังโบราณสถาน อันเป็นการลดคุณค่าโบราณสถาน

ประการที่สิบ มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมชุมชนหลากหลายมิติ เพื่อดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะ การมุ่งเน้นนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในเรื่องประเพณี ความเชื่อเพื่อส่งเสริมให้โบราณสถานมีความศักดิ์สิทธิ์ ภาครัฐควรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการบูรณาการ การท่องเที่ยวตามคติความเชื่อของชาวบ้าน โดยเฉพาะเรื่องความเชื่อ ภูมิเจ้าที่ ผี ที่มีหน้าที่ดูแลโบราณสถาน

โดยผลการวิจัยแนวทางการพัฒนาศักยภาพในด้านดึงดูดใจนักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม สอดคล้องกับจิราพรธณ ไตรรัตน์ (2554) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุมชนตลาดด่านน้ำบ้านต้นตาล ตำบลต้นตาล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดสระบุรี พบว่า ตลาดด่านน้ำต้นตาล มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะมีการกำหนดกลยุทธ์ โดยปรับภาพลักษณ์มุ่งกระจายสินค้าชุมชน สินค้าโอท็อป พร้อมพัฒนาเครือข่ายตลาดกลางเพื่อชุมชนและช่วยต่อยอดกระจายสินค้าชุมชน สินค้าโอท็อป พร้อมพัฒนาเครือข่ายตลาดกลางเพื่อชุมชนและช่วยต่อยอดกระจายสินค้าโอท็อปของจังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นการสร้างเวทีการจำหน่ายสินค้าและฟื้นฟูวิถีชุมชนกลับมาโดยมเป้าหมายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางของบริบทชุมชน เป็น หน้าต่างในการแสดงออกให้ชุมชนสังคมอื่นเห็นถึงการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งวัฒนธรรม การพัฒนา บำรุงรักษามรดกที่ล้ำค่าแห่งนี้ไว้ และสอดคล้องกับพระสมศักดิ์สิริจินโท พระสมศักดิ์สิริจินโท (ภักดีเสนาานฤนาท) และคณะ (2546) ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวลาหู่ บ้านอุ้มยอม ตำบลแม่ท้ออำเภอมืองจังหวัดตาก โดยชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่วิเคราะห์ร่วมวางแผน กำหนดกิจกรรม ร่วมปฏิบัติและรับผลประโยชน์ วิธีจัดการได้จัดเพื่อเรียนรู้ คือเส้นทาง

ศึกษาชีวิตและวัฒนธรรม การสาธิตการตีมีด การดำข้าว และชมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทรงทาง
กระรอก การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าว สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ที่กล่าวไว้ว่า
ภายในสังคมมีการทำหน้าที่(Functions) ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ (System) เพื่อความดำรงอยู่ของแต่ละ
ละสังคมและส่วนย่อยต่าง ๆ (Parts) หรือระบบย่อย (Subsystems) ต่าง ๆ ภายในสังคมจะ
ปฏิบัติงานต่อเนื่องประสานสัมพันธ์กันเพื่อมุ่งไปสู่ความมุ่งหมายสุดท้าย (Goal) ของแต่ละสังคมคือ
ความอยู่รอด ซึ่งย่อมหมายรวมถึงความสามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภาวะต่างๆ ภายในสังคมให้
เหมาะสมกับกาลเวลา (ทรงคุณ จันทจร, 2549)

2) สิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว เป็นแนวทางที่สอง ของการพัฒนา
ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม โดยสิ่ง
อำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวนับเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว
และส่งผลต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว โดยสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ
ในแหล่งท่องเที่ยว อาจประกอบด้วย 6 ประการ ได้แก่

ประการแรก ที่พัก ครวมงานบริการได้มีมาตรฐาน มีราคายุติธรรม
มีการความสะดวก มีการติดกล้องวงจรปิด หรือมีพนักงานรักษาความปลอดภัย

ประการที่สอง ร้านอาหารภายในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีความ
สะอาด รสชาติของอาหารอร่อย มีราคาที่เหมาะสมกับปริมาณ และมุ่งเน้นการนำอาหารที่เป็น
เอกลักษณ์ของท้องถิ่นมานำเสนอแก่นักท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ชุมชน

ประการที่สาม สถานที่จำหน่ายของที่ระลึก ร้านค้าจำหน่ายของที่
ระลึก ควรมีสภาพที่ดี สะอาดตา มีการจัดหมวดสินค้าอย่างเป็นระบบ มีการนำเสนอสินค้าจากชุมชน
ควรนำสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมาจัดจำหน่าย โดยสินค้าอาจมีการปรับปรุงและพัฒนาขนาด
เพื่อความสะดวกในการขนย้าย หรือการใช้งานที่สะดวก เหมาะสมและสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน
ตลอดจนมุ่งเน้นการพัฒนาด้านคุณภาพสินค้า โดยเฉพาะสินค้าในกลุ่มหัตถกรรม งานทอ และงานจักร
สาน นอกจากนี้ ควรมีการปรับปรุงราคาให้เหมาะสมกับสภาพของสินค้า ไม่แพงเกินไป

ประการที่สี่ การเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วน
ตำบล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการขยายให้กว้างขวางขึ้น มีการปรับปรุงพื้นผิวของถนนที่
นำไปสู่แหล่งท่องเที่ยว และถนนบริเวณโดยรอบแหล่งท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่ม
นักท่องเที่ยว ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้แก่คณะผู้ปฏิบัติงาน และชาวบ้านในชุมชน เพื่อการ
พัฒนาหรือการจัดกิจกรรมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

ประการที่ห้า แหล่งบริการข้อมูลการท่องเที่ยว จุดบริการ
นักท่องเที่ยว มีความสะดวก มีสภาพพร้อมให้บริการ ควรจัดให้มีมีคฤหาสน์บริการนักท่องเที่ยวตาม

แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ มีการจัดทำเอกสาร หรือแผ่นพับ เพื่อให้นักท่องเที่ยวต่อการเข้าถึงองค์ความรู้ของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งจัดทำป้ายข้อมูลต่างๆ ทั้งแบบเคลื่อนไหว และแบบภาพนิ่ง มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายช่องทางทั้งภายในหมู่บ้าน และผ่านช่องทางสังคมออนไลน์

ประการที่หก สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการดูแลความสะอาดของห้องน้ำสาธารณะในแหล่งท่องเที่ยว สถานที่จอดรถควรแบ่งเป็นช่องจอดอย่างมีระเบียบ หรือมีป้ายระบุตำแหน่งจอดรถที่ชัดเจน

โดยผลการวิจัยแนวทางการพัฒนาศักยภาพในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคามผลการวิจัยสอดคล้องกับภิญญา สุพิชญ์ (2556) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา บ้านสิงห์ท่าอำเภอมือเมืองจังหวัดยโสธร.พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการสรรหา คัดเลือก และประเมินบุคลากร จากการตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนราชการภาคเอกชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลที่ได้คือภาคส่วนราชการมีหน้าที่ในการดำเนินงานหลัก โดยการจัดทำโครงการจัดหางบประมาณ และประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร พร้อมทั้งให้การสนับสนุนด้านอาหารพื้นบ้าน สินค้าที่ระลึก และการอบรมมัคคุเทศก์ในพื้นที่รวมถึงการคัดเลือก บุคลากรเข้าร่วมโครงการส่วนภาคเอกชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทำหน้าที่ประสานงานระหว่าง ประชาชนในชุมชนกับหน่วยงานราชการดูแล Home Stay และใช้ระบบภาคีเครือข่ายในการคัดเลือก บุคลากรเข้าร่วมโครงการรวมถึงมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ และติดตามประเมินผล ในโครงการต่าง ๆ และสอดคล้องกับสุพิชชา โชคกิจรุ่งเรืองและคณะ (2546) ศึกษาภาพลักษณ์ที่พึงักจังหวัดนครปฐมใน มุมมองของนักท่องเที่ยว พบว่า จังหวัดนครปฐมเป็นทางผ่านไปจังหวัดอื่น ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวที่ เดินทางมาพักแรมน้อย ส่วนมากมาเที่ยวพักผ่อนแบบไปเช้าเย็นกลับโดยไม่ค้างคืน และจังหวัด นครปฐมเป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวไม่หลากหลายไม่มีจุดดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยว เป็นเวลานาน ส่งผลในความเห็นที่ไม่มี ความจําเป็นในการต้องพัฒนาปรับปรุงที่พักรุดขึ้นทั้ง จำนวนและ มาตรฐาน การบริการปัจจุบันมีเพียงพอต่อการให้บริการ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชอบบรรยากาศ ทัศนียภาพ ความสะดวกในการเดินทางและความปลอดภัยที่มีให้กับนักท่องเที่ยวในโรงแรม ชื่อเสียง ของโรงแรมมีผลต่อแรงดึงดูดใจนักท่องเที่ยวมาใช้บริการเป็นอย่างมาก

3) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นแนวทางที่สาม ของการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มคณะปฏิบัติงานรวมถึงชาวบ้านในชุมชน ที่มี

ความสำคัญต่อการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ทั้งด้านการเดินทาง การมีองค์ความรู้ของแหล่งท่องเที่ยว และความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

ประการแรก มุ่งเน้นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อาทิ กรมการท่องเที่ยว มูลนิธิ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในชุมชนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรร่วมมือกันจัดตั้งโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว หลากหลายบริบทเพื่อให้สอดคล้องต่อยุคปัจจุบันและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความต้องการเที่ยวชมสถานที่ที่น่าสนใจ เช่น โครงการเดิน วิ่ง ปั่น มาราธอน หรือโครงการชมเที่ยวชมเมืองโบราณนวัตวิถีผ่านสื่อออนไลน์ เป็นต้น

ประการที่สอง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อาทิ กรมการท่องเที่ยว มูลนิธิ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรจัดทำป้ายบอกระยะทางของแหล่งท่องเที่ยว ป้ายนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ที่มีเนื้อหาสรุปย่อ ได้ใจความ มีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ มองเห็นได้ชัดเจน และเข้าใจง่าย โดยป้ายอาจทำด้วยเศษวัสดุเหลือใช้ที่รวบรวมได้จากชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว หรือเป็นวัสดุที่ผลิตขึ้นใหม่ โดยมุ่งเน้นป้ายข้อมูลที่สามารถบูรณาการประโยชน์อื่น ๆ ได้ เช่น ข้อมูลบนป้ายสามารถเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา รูปทรงของป้ายมีเอกลักษณ์และสามารถถ่ายภาพสวยงามได้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความแปลกใหม่และประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว

ประการที่สาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อาทิ กรมการท่องเที่ยว มูลนิธิ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรมีการจัดตั้งแกนนำหรือ กลุ่มผู้นำในด้านการกระตุ้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนมีการจัดกลุ่มผู้ตรวจสอบข้อมูลเชิงวัฒนธรรมของชุมชน และสภาพแวดล้อมในบริบทอื่นๆ ของแหล่งท่องเที่ยวในทุก ๆ 2 เดือน หรือ 4 เดือน เพื่อให้มีสภาพพร้อมใช้บริการและเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว

ประการที่สี่ ควรมีกลุ่มบุคลากรผู้ให้ข้อมูลจากคณะผู้ปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในกรณีของแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน และพิพิธภัณฑสถาน ควรมีบุคลากรผู้ให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนาน ความเชื่อ มีบุคลากรสำหรับให้ข้อมูลด้านตำนาน ความเชื่อ และการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยให้กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หรือ กลุ่มผู้รู้ในชุมชนมานำเสนอเรื่องราวของชุมชน เพื่อให้มีความหลากหลาย ใน

กรณีของตลาดต้องชมนครจัมปาศรี จำเป็นต้องมีกลุ่มผู้รับผิดชอบดูแลด้านกลุ่มนักลงทุนค้าขาย มีกลุ่มบุคลากรดูแลและให้บริการนักท่องเที่ยวหลากหลายช่องทาง ทั้งทางออนไลน์ และการติดต่อที่จุดบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้รอบด้านมากขึ้น

ประการที่ห้า ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ควรมีการจัดตั้งไกด์ หรือผู้นำชมแหล่งท่องเที่ยวประจำชุมชน ตลอดจนมีการจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อเขียนโครงการ หรือลงมติความเห็นเพื่อขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลอาจทำได้ทั้งการจัดตั้งในหมู่บ้าน และการจัดตั้งในเว็บไซต์หรือสังคมออนไลน์ เพื่อบริการนักท่องเที่ยว ตลอดจนเพื่อการประสานงานในการขอรับงบประมาณเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

โดยผลการวิจัยแนวทางการพัฒนาศักยภาพในด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ 2562 – 2580 ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแผนแม่บทด้านการท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม สร้างสรรค์คุณค่าสินค้าและบริการการท่องเที่ยว มุ่งเน้นการใช้องค์ความรู้และนวัตกรรม ผนวกกับจุดแข็งในด้านความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เพื่อสร้างคุณค่าให้กับสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว ที่ตอบสนองพฤติกรรม ความต้องการนักท่องเที่ยว และสร้างทางเลือกของประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว และสอดคล้องกับผลการศึกษาของจุฑามาศ คงสวัสดิ์ (2550) ได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร พบว่า นักท่องเที่ยว เดินทางมาท่องเที่ยวมีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 20 ปี มีจำนวนมากที่สุด การศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี นักเรียน นักศึกษามีจำนวนมาก ส่วนใหญ่ไม่เคยมาท่องเที่ยวการเดินทางมาครั้งนี้เป็นครั้งแรก และเดินและเดินทางมาจากรถกลางประเภทกลุ่ม เดินทางคือมากับกลุ่มเพื่อน ใช้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะในการเดินทางและตัดสินใจท่องเที่ยวโดย พิจารณาจากสื่อ ประชาสัมพันธ์ที่เป็นการแนะนำจากเพื่อนมากที่สุด นักท่องเที่ยวเห็นว่าแรงจูงใจในการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นราย ด้านพบว่าอยู่ในระดับมากจำนวน 5 ด้าน คือ 1) ด้านการด้านสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว 2) ด้านการเดินทาง 3) 4) ด้านจุดมุ่งหมายในการท่องเที่ยว และ 5) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกด้านประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ จากผลการศึกษาตามความมุ่งหมายในประเด็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ยังได้สอดคล้องกับ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ของ

วรรณมา วงษ์วานิช (2546) ที่ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จัดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื่องในเทศกาลต่าง ๆ เป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ คือ 1) เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของแต่ละท้องถิ่น และสมควรที่จะดำรงรักษาไว้สืบต่อไป 2) เจ้าของพื้นที่ร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งด้านการวางแผน การจัดการ และการอนุรักษ์ 3) มีวิทยากรและมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่น และ 4) มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความประทับใจ และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม และยิ่งสอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้กล่าวว่า หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4 ประการคือ 1) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อเป็นข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น 2) เป็นการท่องเที่ยวที่ปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา และดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนักท่องเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น 3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และ 4) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่นรวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม และผู้คนของตนเองด้วย

พูน ปรณ ทิโต ชีเว

4. องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ได้รับองค์ความรู้ใหม่

1. ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษา ความเป็นมาของนครจำปาศรี และแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ 8 แห่ง ในพื้นที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ที่ประกอบด้วย พระบรมธาตุนาดูน สวนวาลย์รุกขเวช พิพิธภัณฑสถานอีสาน พิพิธภัณฑสถานหุ่นขี้ผึ้ง โบราณสถานหุ่นขี้ผึ้ง ตลาดต้องชมพันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลานางขาว และโบราณสถานกุ่มน้อย ทำให้ทราบว่า บริบทด้านความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวเขตนครจำปาศรี มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์แบ่งออกเป็น 5 ระยะ คือ ระยะแรก ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ระยะที่สอง ยุคทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 15) ระยะที่สาม ยุคอาณาจักรขอม หรือยุคสมัยลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 18) ระยะที่สี่ ยุคก่อตั้งชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและลาวจำปาสัก (พ.ศ. 2231 - 2245) และระยะที่ห้า ชุมชนใหม่ในนครจำปาศรียุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2500 - ปัจจุบัน) โดยการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ พบว่าในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะในชุมชนที่ห่างไกลจากชุมชนเมืองก็นับเป็นชุมชนที่มีเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญไม่ต่างจากชุมชนเมือง ซึ่งมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เป็นตัวชี้วัดพฤติกรรมของกลุ่มคน ตลอดจนการสร้างบ้านแปงเมืองและการขยายตัวจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง ตลอดจนการพัฒนาชุมชนเข้าสู่ระบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การศึกษาประวัติความเป็นมาโดยใช้มุมมองทางด้านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เป็นหลัก มีการใช้มิติเวลาเป็นตัวตั้งในการค้นหาข้อมูลเรื่องราวของชุมชนทำให้เห็นถึงการเชื่อมโยงของจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในอนาคตได้ และในปัจจุบันชุมชนได้ให้ความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง โดยได้หยิบยกเอาเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่น มานำเสนอผ่านรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างเอกลักษณ์และเพื่อขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในชุมชนได้เป็นอย่างดี สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้หันมาเที่ยวชมชุมชน ในขณะที่ผู้คนในชุมชนต่างภาคภูมิใจและอยู่ร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างปกติสุข

2. แนวทางการจัดการและการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการประชุมปฏิบัติการ (Workshop) โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้รู้ 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และ 3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ได้แสดงทัศนคติและร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหา ตลอดจนการจัดการและการพัฒนา

แหล่งท่องเที่ยว พบว่า สถานที่สำคัญต่าง ๆ ในอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ถูกควบรวมเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวสายวัฒนธรรมชุมชน และได้ดำเนินการเรียนชานของชื่อ นครจำปาศรีมาปรับใช้ เป็นเอกลักษณ์ประจำเมืองและนำเสนอผ่านแหล่งท่องเที่ยว 8 แห่ง ได้แก่ พระบรมธาตุนาาดูน สวนวชิรฤกษ์เวทพิพิธภัณฑสถานบ้านอีสาน พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกุ้งสันต์รัตน โบราณสถานกุ้งสันต์รัตน ตลาดต้องชม พันปีนครจำปาศรี บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถานศาลนางขาว และโบราณสถานกุ้งน้อย โดยผู้วิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว ในอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม มีจุดแข็งจุดอ่อน และแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

2.1 จุดแข็ง

- 1) ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว เป็นการใช่วิธีการปรับแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการใช่วิธีการอำนวยความสะดวกให้แก่ักท่องเที่ยว รวมถึงคิดหาวิธีการสร้างสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด โดยมุ่งเน้นการนำเสนอทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวจากแหล่งเดิมที่มีอยู่บูรณาการร่วมกับวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ักท่องเที่ยวเกิดความต้อการและเกิดความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว
- 2.) ด้านองค์กร เป็นการใช่วิธีการจัดระบบแหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการระหว่างคณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อสร้างแวดล้อมการท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนอย่างเป็นระบบระเบียบ และเนื้อหาหรือเรื่องราวการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวเป็นรูปแบบเดียวกันภายใต้การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งนำไปสู่การเป็นเอกลักษณ์และดึงดูดความสนใจให้แก่ักท่องเที่ยว
- 3) ด้านการบริหารจัดการ เป็นการใช่วิธีการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการระหว่างคณะผู้ปฏิบัติงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านในชุมชน โดยการจัดตั้งกลุ่มคน หรือ จัดระบบการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ไม่เสื่อมโทรม และอยู่ในสภาพพร้อมเปิดรับักท่องเที่ยว
- 4) ด้านการเรียนรู้ เป็นการใช่วิธีการสร้างเครือข่ายความรู้ของแหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ ชาวบ้านในชุมชน ักเรียน ักศึกษา และกลุ่มักท่องเที่ยวทั่วไป ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว การจัดนิทรรศการ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้แหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และสามารถดึงดูดความสนใจของักเที่ยวได้
- 5) ด้านงบประมาณ เป็นการใช่วิธีการสร้างรายได้ให้แก่แหล่งท่องเที่ยวแบบบูรณาการระหว่างโครงการที่จัดตั้งขึ้นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผนวกกับการสร้างรายได้ให้แก่แหล่งท่องเที่ยวจากชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดการขยายตัวและสอดคล้องต่อยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยว

2.2 จุดอ่อน

ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ล้วนมีปัจจัยด้านสภาพปัญหาที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับความพร้อมในด้านการทรัพยากร ด้านองค์กร ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนรู้ และด้านงบประมาณ อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว ได้มีวิธีการแก้ไขโดยการใช้แนวทางในการแก้ไขสภาพปัญหาแหล่งท่องเที่ยว มีความเชื่อมโยงกับรูปแบบการจัดการ เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดการพัฒนามีศักยภาพ และสามารถดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืนได้ในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.3 แนวทางในการพัฒนา

1. ด้านสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว นับเป็นแนวทางแรก ของการพัฒนา ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยกลุ่มคณะปฏิบัติงานและชาวบ้านในชุมชนที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ควรกำหนดเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นกลุ่มคนสำคัญกลุ่มแรกในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของแหล่งท่องเที่ยวให้ขยายตัวได้อย่างรวดเร็วเป็นไปตามยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทย
2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว เป็นแนวทางที่สอง ของการพัฒนา ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยสิ่งอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยว นับเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว และส่งผลต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว
3. ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นแนวทางที่สาม ของการพัฒนา ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในนครจัมปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เนื่องจาก เชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มคณะปฏิบัติงานรวมถึงชาวบ้านในชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ทั้งด้านการเดินทาง การมีองค์ความรู้ของแหล่งท่องเที่ยว และความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1.1 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานภาครัฐ

1.1.1 ก่อนนำผลการวิจัยไปใช้องค์กรควรเข้าใจแนวคิดพื้นฐาน ของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อจัดระบบการทำงานร่วมกัน เกิดการมีส่วนร่วม เกิดความรัก สามัคคี ความภาคภูมิใจในพื้นที่และการได้อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสำคัญ

1.1.2 ควรนำผลการศึกษากิจการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในเขตนครจำปาศรี ไปใช้วางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง หรือพื้นที่อื่นๆ ให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรอันจะส่งผลต่อการจัดการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมต่อไป

1.1.3 ผลการวิจัยชี้ให้เห็นชัดเจนว่า คนในชุมชนมีแนวคิดมีวิธีการจัดการด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมชุมชน ดังนั้นส่วนราชการที่เข้าไปพัฒนา ควรเคารพสิทธิชุมชน โดยยอมรับระบบคติความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องผี เทพ รุกขเทวดา ซึ่งเป็นแบบแผนปฏิบัติที่นำไปสู่การอนุรักษ์โบราณสถานของชุมชน

1.1.4 ส่วนราชการควรปรับแนวคิดการพัฒนาชุมชนจากการสั่งการแบบแนวตั้งจากบนลงล่าง มาเป็นแบบแนวตั้งจากล่างขึ้นบน และการสั่งการแบบแนวราบ โดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้คิด และกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง โดยส่วนราชการไม่ครอบงำวิธีการของชาวบ้าน แต่เปลี่ยนบทบาทเป็นส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จ

1.2 ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.2.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล หรือ องค์การบริหารส่วนตำบล ควรส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดงานประเพณี เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีให้เข้าถึงแก่นของประเพณีอย่างแท้จริง

1.2.2 ควรนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อที่จะได้ใช้ทรัพยากรอันเป็นรากเหง้าของชุมชน สร้างจิตสำนึกร่วม เป็นพลังพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมและสิทธิของชุมชน

1.3 ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

1.3.1 ชุมชนควรศึกษาทำความเข้าใจในการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนอยู่เสมอ

1.3.2 ก่อนที่ชุมชนจะนำผลการวิจัยไปใช้ ควรมีการประชุมระดมความคิดเห็นหรือจัดทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อจะได้การมีส่วนร่วมและแนวทางการดำเนินงานและความคิดเห็นที่แท้จริงของชาวบ้าน เป็นทิศทางการพัฒนาร่วมกันอย่างชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 หน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชุมชนเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากร หรือเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนในเขตพื้นที่ นครจำปาศรี หรือพื้นที่จังหวัดอื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกับ นครจำปาศรี

2.2 ควรจัดให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ การศึกษาการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ลักษณะนี้ ในแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรณีย์ ถนอมกุล. (2547). พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนคร. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต), มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- กรมศิลปากร. (2544). รายงานเบื้องต้นการสำรวจแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ทุ่งกุลาร่องไห (ฉบับที่2). กรุงเทพฯ: สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 กรมศิลปากร.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2561). สถิตินักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ. กรุงเทพฯ: กรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- _____. (2562). ยุทธศาสตร์กองทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยพ.ศ. 2562 - 2565 (ประจำปีงบประมาณ 2562) และแผนปฏิบัติการดำเนินงานกองทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยประจำปีงบประมาณ 2563. กรุงเทพฯ: กองทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว.
- กฤษฎาภรณ์ ยูงทอง. (2555). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนาजू อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์: กรณีศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนาजू. เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ สถาบันวิจัยและพัฒนา.
- กษิดิ์เดช ตรีทอง. (2557). แรงจูงใจในการเลือกเดินทางมาท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยวนานาชาติ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- กองทุนพระบรมธาตุนาดูน. (2559). แหล่งโบราณสถานและสถานที่สำคัญในเขตเมืองนครจำปาศรี. มหาสารคาม: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม.
- กองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาดูน. (2556). งานนมัสการพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม.
- _____. (2557). รายงานผลการดำเนินงานนมัสการพระบรมธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2545). การจัดการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: กรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- _____. (2559). สถานที่ท่องเที่ยวพระธาตุนาดูน. from กรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จาก <http://thai.tourismthailand.org/>

- การุณย์ ศุภมิตรโยธิน. (2562). เรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงในอีสาน: การยึดแบบแผนดั้งเดิม การปรับตัว และการผสมผสานทางวัฒนธรรม. วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวินิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 18(2), 22 - 32.
- กุลวรา สุวรรณพิมล. (2548). ความหมายของนักท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า.
- เกสร สว่างพนาพันธ์. (2555). ศักยภาพทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนตาลโตนด : กรณีศึกษาชุมชนตาลโตนด ตำบลถ้ำรงค์ อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ไกรสิทธิ์ สิทธิโชคก. (2546). เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ระยะเวลาที่ 1. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จริยาวัฒน์ โลหะพุนตระกูล. (2553). การพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. (2532). ประวัติแนวความคิดทางสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- จิราพรรณ ไตรรัตน์. (2554). การพัฒนาชุมชนตลาดน้ำบ้านต้นตาล ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาให้จังหวัดสระบุรี ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- จุฑามาศ คงสวัสดิ์. (2550). การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองโบราณ อุทอง จังหวัดสุพรรณ. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- จุฑามาศ ไชยศรี. (2536). การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดแมฮ่องสอน. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, นนทบุรี.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. (2546). การวางแผนและพัฒนากาดตลาดการท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 4 ed.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฉอาน วุฒิกรมรรักษ์. (2536). หลักการรายงานข่าว: *Basic news reporting*. กรุงเทพฯ: ประกายพริก.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2543). อุตสาหกรรมท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

- ฐิติศักดิ์ เวชกามา. (2553). แนวคิด ทฤษฎี วัฒนธรรม. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฐิรัชญา มณีเนตร. (2552). ไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- ณรงค์ วารีชล. (2551). การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาเทศบาลสู่ เมืองน่าอยู่ เทศบาลตำบลบางพระ อําเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี. (วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- ณัฐพงษ์ บุญเพ็ชร. (2545). นครจัมปาตรี. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ติน ปรัชญพฤทธิ์. (2542). ทฤษฎีองค์การ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ทรงคุณ จันทจร. (2549). การวิจัยเชิงคุณภาพ. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทานตะวัน อินทรจันทร์. (2546). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยในเขตเทศบาลเมืองลำพูน. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- เทศบาลตำบลนาตุน จังหวัดมหาสารคาม. (2550). แหล่งท่องเที่ยวสำคัญในอำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: ชมรมท่องเที่ยวท้องถิ่นอำเภอนาตุน มหาสารคาม.
- ธนวัฒน์ คาสีลานนท์. (2550). การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชน ในการพัฒนาท้องถิ่น เขตเทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- ธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมาลา). (2537). อัจฉริยนิทาน: ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร) (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: นีลนารการพิมพ์.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บริษัท มรดกโลก จำกัด. (2537). รายงานโครงการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบรายละเอียดการให้แสงสว่างโบราณสถานในตัวเมืองเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: เพทายการพิมพ์.
- บำเพ็ญ ไชยรักษ์. (2554). บทบาทของเกลือที่มีต่อนิเวศวัฒนธรรมและสุขภาพของชุมชนในลุ่มน้ำสงคราม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2548). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Industry). กรุงเทพฯ: เพรสแอนด์ดีไซน์.
- _____. (2548). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ดีไซน์ สมาคมวิจัยการเดินทางและการท่องเที่ยว.

- บุญสม ยอดมาลี. (2555). ธรรมชาติ มนุษย์ สังคม วัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กภาพสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- เบญจวรรณ นาราสาจจ์. (2551). ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน. ขอนแก่น: สาขาวิชาประวัติศาสตร์ และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประกิต (จิตร) บัวบุศย์. (2533). เมืองนาคุณ อำเภอนาคุณ จังหวัดมหาสารคาม รัศมีพันพุทธศาสนา โดยตรง. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ปรีชา แดงโรจน์. (2544). อุทธาสถกรรมกรรมการท่องเที่ยวสุศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: ไพร่แอนดไพร่พรินติ้ง.
- ปรีดา เจษฎารางกุล. (2550). การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลเมืองคูคต อําเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บุญยวีร์ วิเศษสุนทรสกุล, ขวลิศ ฌ กลาง, ชมพูนุช จิตติถาวร, & สหพันธ์ ตั้งเบญจสิริกุล. (2560). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วารสารกาวิจัยการบริหารการพัฒนา, 10(3), 22-33.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. (2543). การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระสมศักดิ์สิริจันท (ภักดีเสนาานฤนาท) และคณะ. (2546). โครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวมูเซอตำบลบ้านอุมยอม ตำบลแม่ท้อ อำเภอมือง จังหวัดตาก. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พันทิพา พันธุ์สุรินทร์. (2548). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองขุนใหญ่ อำเภอนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด. (การศึกษาค้นคว้าอิสระ), มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
- พูนทรัพย์ สวนเมือง ตุลาพันธ์ และคณะ. (2544). รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดร้อยเอ็ด. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 2 ed.). กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์.
- มณีกาญจน เขียวรัตน์. (2553). แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นเส้นทางการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาอำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). การจัดการท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ยุพิน ระพีพันธุ์. (2544). ความรู้ ทักษะ และการจัดการที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของ
คณะกรรมการชุมชนในการจําแนกประเภทมูลฝอย ที่ใช้ในชีวิตประจำวันก่อนทิ้งในเขต
เทศบาลเมืองพนัสนิคม อำเภอนพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี. (วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต),
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- เยาวมาลย์ จ้อยจุฬี. (2542). การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการมูลฝอย: ศึกษา
เฉพาะกรณีเทศบาลตำบลแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี. (วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเกริก, กรุงเทพฯ.
- รัชพร จันทร์สว่าง. (2546). ความหมายของนักท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รําไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2547). หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2558). ทวารวดีในอีสาน. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ลานโพธิ์. (2560). พระบรมสารีริกธาตุ และพระพิมพ์เมืองนครจำปาศรี กรุนาดูน อำเภอนาดูน
จังหวัดมหาสารคาม. กรุงเทพฯ: บางกอกสาส์น.
- วรรณมา คำปวนบุตร. (2557). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานเชิงนิเวศ
วัฒนธรรมในเขตพื้นที่ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิจัยเพื่อ
พัฒนาเชิงพื้นที่, 6(3), 5-22.
- วรรณมา วงษ์วานิช. (2546). ความหมายนักท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์. (2540). ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ
ครอบครัวและชุมชนพัฒนา: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนดวงแข เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรวรรณ อุบลเลิศ. (2552). การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการประยุกต์
และปรับใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำของชุมชนทุ่งกุลาร้องไห้. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะ
และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร. (2549). ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชนกับสถาปัตยกรรมสมัยบายัน
ที่ภูบ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- _____. (2553). ประติมานวิทยาเกี่ยวกับแนวความคิดที่สัมพันธ์ทางศาสนาภายในโอโรคยาศาล กู
สันตรัตน. (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์), กองส่งเสริมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
มหาสารคาม.
- วีรพงษ์ สิงห์ปัญญา และคณะ. (2539). พระธาตุนาดูน พุทธมณฑลอีสาน นครจำปาศรี (พิมพ์ครั้งที่
3). มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2546). ความหมายพระบรมธาตุในอารยะธรรมสยามประเทศ (พิมพ์ครั้งที่ 3).

กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ศักดิ์ชัย เสนาพรหม. (2548). การศึกษาเรื่องความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

ศิริพรรณ เปลี่ยนสกุล. (2545). การท่องเที่ยวและผลกระทบจากสถานการณ์โลก. In สารคดีวิชาการ รายงานทางเศรษฐกิจ กรุงเทพฯ: ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน)

ศูนย์การท่องเที่ยวกีฬาและนันทนาการจังหวัดมหาสารคาม. (ม.ป.ป.). คู่มือการท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคาม *Travel Guide*. มหาสารคาม: ศูนย์การท่องเที่ยวกีฬาและนันทนาการจังหวัดมหาสารคาม.

เศกสรรค์ ยวงนิช และคณะ. (2546). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภาคตะวันออก (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์), มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2542). รายงานขั้นสุดท้าย การดำเนินการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

สถาพร ขวัญยืน. (2523). การขุดแต่งโบราณสถานที่บ้านนาคู่น อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. นิตยสารศิลปากร, 24(2).

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 จังหวัดขอนแก่น. (2542). รายงานการขุดค้น ขุดแต่งเพื่อการออกแบบบูรณะโบราณสถาน กู่สันตรัตน์ บ้านกู่โนนเมือง ตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ขอนแก่น: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสุรศักดิ์ก่อสร้าง.

สำนักศิลปากรที่ 9 จังหวัดขอนแก่น. (2545). รายงานการบูรณะและพัฒนา กู่สันตรัตน์ ตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (ระยะที่ 2). ขอนแก่น: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสุรศักดิ์ก่อสร้าง.

_____. (2546). รายงานการบูรณะและพัฒนา กู่สันตรัตน์ ตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (ระยะที่ 3). ขอนแก่น: ห้างหุ้นส่วนจำกัดปุราณรักษ์.

สิริพัฒน์ ลากจิตร. (2550). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชน ในการสนับสนุนการบริหารงาน องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สุกัญญา เบนนิต. (2546). แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. ใน เอกสารประกอบการประชุมการจัดทำแผนแม่บทโบราณคดีทุ่งกุลาร่องให้ ณ ห

- องประชุมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรอยเอ็ด. อุบลราชธานี: สำนักงานโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2543). เบ็ญสังคมและวัฒนธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2546). ฟุ้งกุลา “อาณาจักรเกลือ” 2,500 ปี. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุติมา ฮามอำไพ. (2549). พระมหาธาตุเจดีย์ชัยมงคล กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สุธี ศรสวรรค์. (2538). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของมุสลิม :ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลคลองตะเคียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สุพิชชา โชคกิจรุ่งเรืองและคณะ. (2546). ภาพลักษณ์ที่พำนักจังหวัดนครปฐมในมุมมองของนักท่องเที่ยว. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), สถาบันราชภัฏนครปฐม., นครปฐม.
- สุภางค์ จันทร์วานิช. (2546). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวัฒน์ จุฑากรณ์ และจริญญา เจริญสุกใส. (2552). นักท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสรี วงส์ไพจิตร. (2532). ความรู้ทั่วไปกับการท่องเที่ยวและปลารท่องเที่ยวไทย. จุลสารการท่องเที่ยว, 6(1).
- เสาวภา ไททยวัฒน์. (2557). การจัดการโบราณสถาน. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- อภิญา สุพิชญ์. (2556). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณีศึกษา บ้านสิงห์ท่า อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. การประชุมวิชาการแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 10, 10(3), 688 - 697.
- อมรรัตน์ ศิริกาญจนวงศ์. (2551). การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานเทศบาลตำบลบรบือ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- อรจันทร์ ศิริโชติ. (2555). การพัฒนาโมเดลสมการโครงสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว คุณค่าในความรับรู้ ความพึงพอใจ และความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคใต้เขต 1 (จังหวัดสงขลาและสตูล). สงขลา: คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- อรพรรณ ภมรสวรรณ. (2544). การมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมในการจัดการนิคมสร้างตนเองเพื่อการพึ่งตนเอง: ศึกษากรณีสร้างตนเองภาคใต้ตามแผนถนนสภาพนิคม. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- อาภรณ์พันธุ์ จันทร์สว่าง. (2522). ลักษณะวิชาทฤษฎี และหลักการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อารีย์ นัยพินิจ และจิรัชญา มณีเนตร. (2551). การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้านบุไทรโฮมสเตย์ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. ขอนแก่น: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ. (2549). สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้. In รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- อุไรพรรณ ปรางอุตมทรัพย์. (2544). ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในกรณีศึกษาชุมชนบานทุ่งสูง จังหวัดกระบี่. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2544). ภูมิปัญญาอีสาน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- Aishath Shakeela. (2011). Tourism and hospitality education: The panacea for sustainable tourism development in the Maldives? *Tourism Development*, 2(1), 1-10.
- Alberta Tahiri, Idriz Kovaci, & Fari Bushi. (2020). SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT – ANALYSIS OF TOURISM DEVELOPMENT IN KOSOVO. *ACC JOURNAL*, 26(2), 83-89.
- Collier, A., & Harraway, S. (1997). *Principles of tourism*. Auckland: Longman.
- Cooper, C., & Boniface, B. G. (1998). *Geography of travel and tourism*. UK: Butterworth Heinemann.
- Danijela Krizman Pavlovic. (2019). The Safety of Tourists - A Factor of Tourism Competitiveness and Sustainable Development in the Republic of Croatia. *Economics Tourism*, 10, 66-78.
- Kristina Barkauskie. (2013). ECOTOURISM AS INTEGRANT PART OF SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT. *ECONOMICS AND MANAGEMENT*, 18(3), 22-45.
- Malinowski, B. (1944). *A Scientific Theory of Culture and Others Essays*. North Carolina: The University of North Carolina Press.

Marie, R. (2002). *Going Deutsch: Heritage Tourism and Identity in German Texas*.

Haward: Haward University.

McIntosh Robert W, & Goeldner., C. R. (1986). *Tourism : Principles,*

Practices,Philosophies. New York: Wiley Press. .

Pond, K. L. (1993). *The Professional Guide: Dynamic of Tour Guiding*. New York: Van

Nostsand Rinheld.

Richard S. Williams. (1998). *Preformance Management : Perspective on Employee*

Performance s.n.: An International Thomoson Publishing Company.

United Nation Organization. (1981). *United Nation Department of Internation*

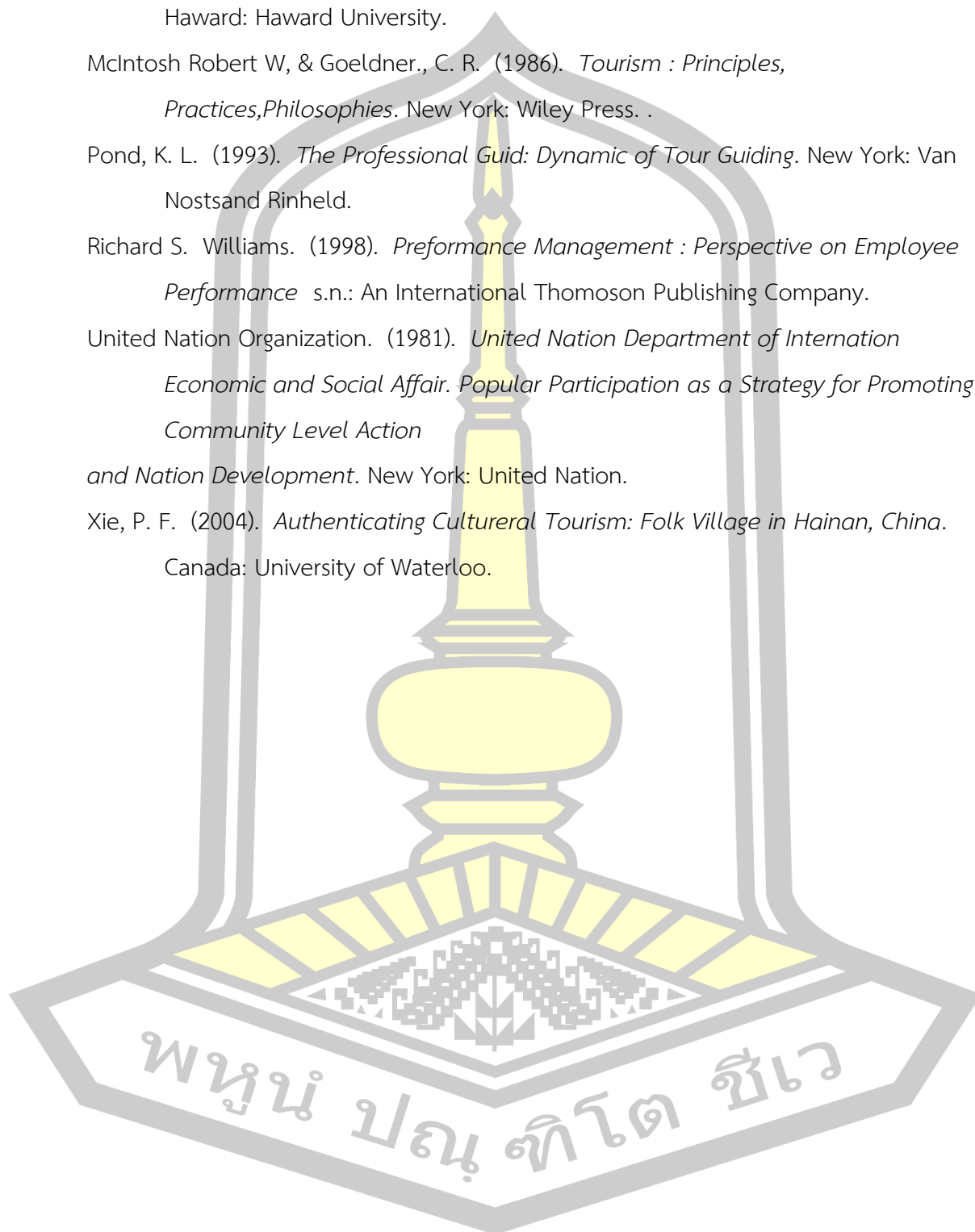
Economic and Social Affair. Popular Participation as a Strategy for Promoting

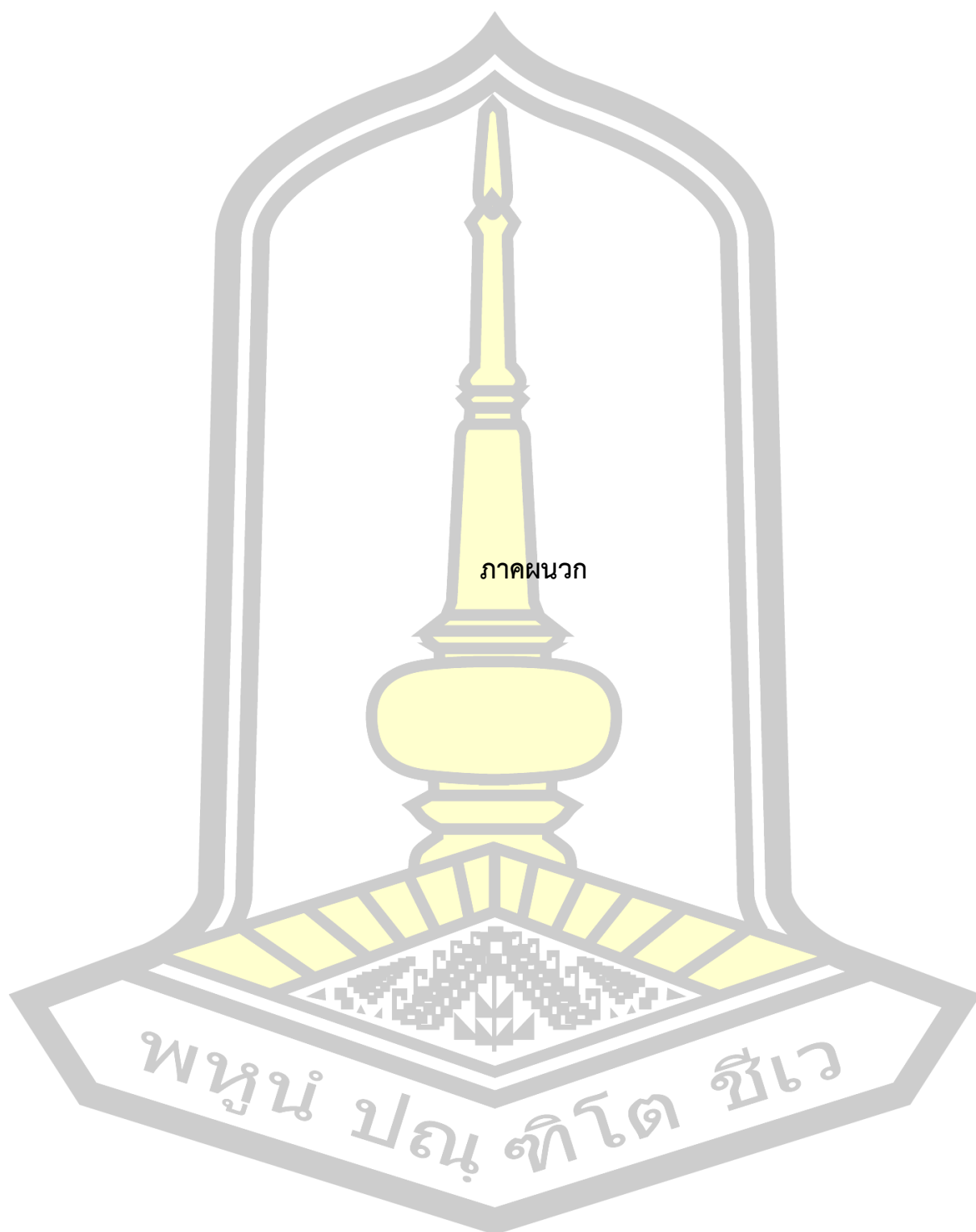
Community Level Action

and Nation Development. New York: United Nation.

Xie, P. F. (2004). *Authenticating Cultureral Tourism: Folk Village in Hainan, China*.

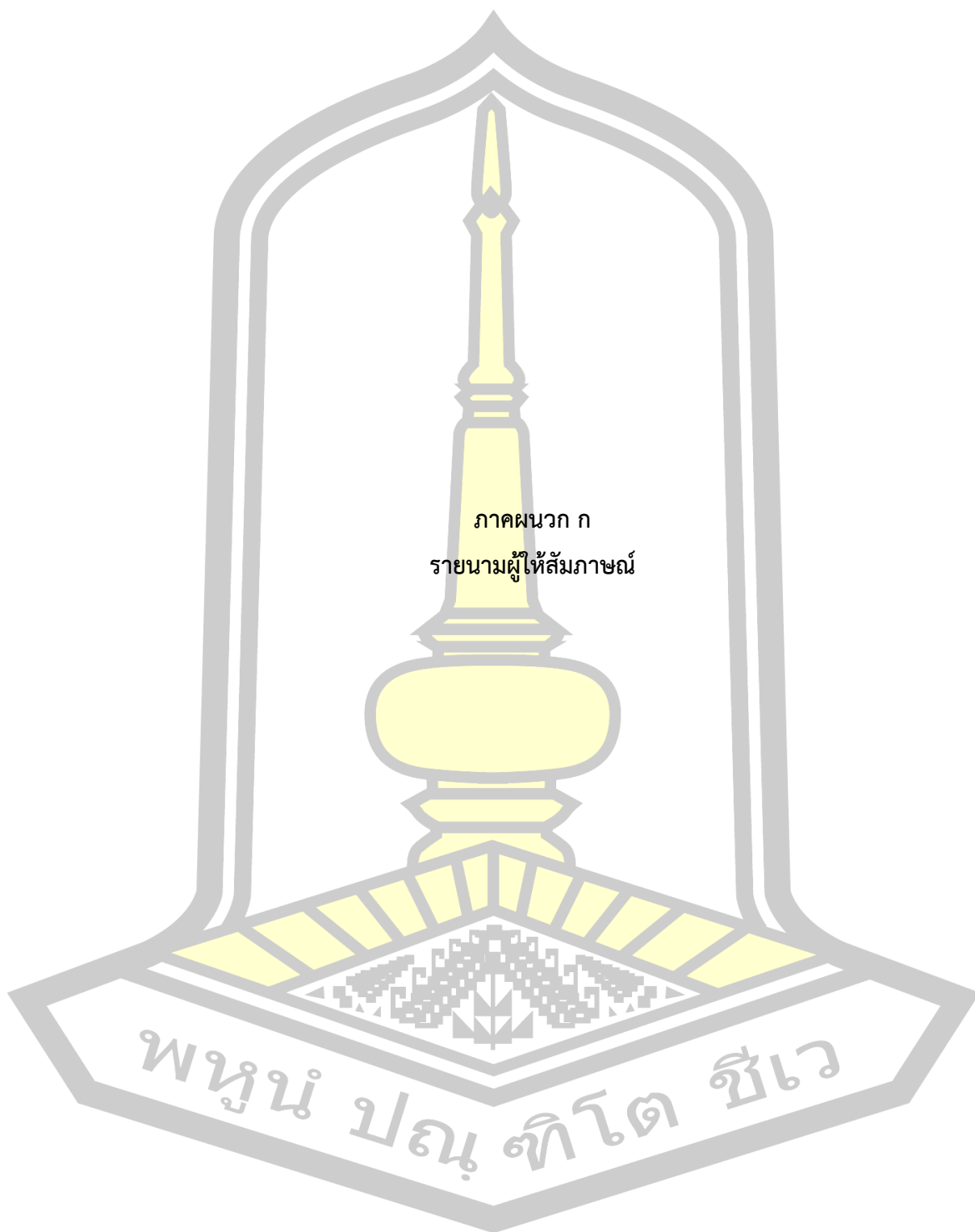
Canada: University of Waterloo.

ภาคผนวก

พหุ ประทีป ชัยเว

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

พหุจน์ ปณฺ ทิโต ชีเว

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- พระครูโสภณเจติยาภิรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนูน อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562
- พระมหาอุทัย ฐานะจาโรเป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านหนองบัวคู ตำบลหนองไผ่ อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562.
- พระครูวิศิษฐ์ บุญญากรเป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านโคกเครือ ตำบลดงยาง อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562.
- พระครูโกวิท จันทคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลหนองทุ่ม ตำบลกุสันทรรัตน์ อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2562.
- พระพยุงโชค รัตนธโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดกุ่มน้อย บ้านโพธิ์ทอง ตำบลพระธาตุ อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2562.
- นายสัมฤทธิ์ คำจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนูน อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2562.
- พ.ต.ท.ดร.เดช นิमित เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สภ.นาคนูน อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2562.
- นายประสาทพร สิกงพลี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สนง.เทศบาลตำบลนาคนูนอำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2562.
- นายสุรพงษ์ เฝิงจันดา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์การเรียนรู้บ้านดงน้อย ตำบลพระธาตุ อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2562.
- นายวรวิทย์ ปักกาโล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระบรมธาตุนาคนูน อำเภอนาคนูนจังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2562.
- นาย(ทองสุข ทุมมี, 2562) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโสกม่วง ตำบลนาคนูน อำเภอนาคนูนจังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2562.
- นายสมร แพนลันฟ้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 บ้านหนองบัวพัฒนา ตำบลนาคนูน อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2562.
- นายวิรัตน์ ปักกระณา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านนาคนูน ตำบลนาคนูน อำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2562 .
- นายสุดสาคร ค่ายหนองสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจัมปาศรี ตำบลนาคนูนอำเภอนาคนูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2562.

นายบุญเต็ม บุญเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจัมปาศรี ตำบลนา
 ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2562.

นายสัมฤทธิ์ หน่อแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระ
 บรมธาตุนา ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562

นายสถาพร สีนธศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระบรม
 ธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562.

นายชาติธนา ปัตตลาโพธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิ
 พระบรมธาตุนา ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562.

นายรักชาติ เนาวรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระ
 บรมธาตุนา ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562.

นางเสาวรจนีย์ ประเสริฐโส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิ
 พระบรมธาตุนา ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562.

นายนิคม ปาธิสัถย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระบรม
 ธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562.

นายคำพอง ทารโกทา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สำนักงานมูลนิธิพระ
 บรมธาตุนา ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562.

นายวรวิทย์ ปักกาโล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระบรม
 ธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562.

นายสุรพงษ์ เฝิงจันดา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระ
 บรมธาตุนา ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562.

นายดำรง เสนาโนฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระ
 บรมธาตุนา ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562.

นายประสาทพร สীগพลี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานเทศบาล
 ตำบลนา ดูน ตำบลนา ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2564.

นายธงชัย แสงสว่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สำนักงานเทศบาลตำบล
 หนองไผ่ ตำบลหนองไผ่ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562.

นายวิโรจน์ ลุนละวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อบต.หนองคู ตำบล
 หนองคู อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562.

นายนิคม ปักกาโล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อบต.ดงยาง ตำบลดงยาง
 อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562.

นายนิยม สิงหาร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโนนสะอาด ตำบลนาคูน อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562.

นายสงวน นามมะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโสกม่วง ตำบลนาคูน อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562.

นายทวีชัย ปักกาเวสา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกำนันตำบลกุ้งสันต์ อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562.

นายคำพอง ทารโกทา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิพระบรมธาตุนาคูน อำเภอนาคูนจังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2562.

นายไพฑูลย์ ปัดตาลาคะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโนนตาล ตำบลดงยาง อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562.

นางบำเพ็ญ บุตรวิเศษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ อบต.กุ้งสันต์ ตำบลกุ้งสันต์ อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2562.

นายสมัย ทองพูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562.

นาย พิพัฒน์ มัชชีมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สำนักงานเทศบาลตำบลนาคูน อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562.

นางสาวนิภาพร บะนาโส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สำนักงานเทศบาลตำบลนาคูน อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562.

นางสาวจิราพรรณ กองคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ อบต.กุ้งสันต์ ตำบลกุ้งสันต์ อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562.

นายปฐมพงษ์ ไชยพิมพ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ อบต.กุ้งสันต์ ตำบลกุ้งสันต์ อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562.

นายบุญส่ง เชื้อนิคย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สำนักงานมูลนิธิพระบรมธาตุนาคูน อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562.

นางอรทัย พานิชย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สำนักงานเทศบาลตำบลนาคูน อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562.

8.นางรำไพมณี มะลิลีศ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ อบต.กุ้งสันต์ ตำบลกุ้งสันต์ อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562.

นายพรหมมา หล้าสุดตา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สิกงพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ อบต.พระธาตุ ตำบลพระธาตุ อำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562.

- นางทิพย์พร ศรีภักดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ อบต.พระธาตุ ตำบล
พระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2562.
- นางสาวสกุลวรรณ เฝิงจันดา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ พระบรมธาตุนา
ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562.
- นางสาวสิริพร สีทา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ พระบรมธาตุนา
ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562.
- นายนิติรัฐ นามสิงห์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ พระบรมธาตุนา
ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562.
- นายศิริวัฒน์ สืบผล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ พระบรมธาตุนา
ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562.
- นายจักรี ดอนแก้วเป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พระบรมธาตุนา
ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562.
- นางสาวณัชชา อุ่นศรีเพ็ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สวนวลัยรุกขเวช
พิพิธภัณฑสถานอีสาน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562.
- นางชุลีภรณ์ ปักกาเวสา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สวนวลัยรุกขเวช
พิพิธภัณฑสถานอีสาน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562.
- นางสุดใจ ภูชะดา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ตำบลนา
ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562.
- นางรัตดา แพงสาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ตำบลนา
ดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2562.
- นางทองใส มะลาพิมพ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โบราณสถานกุ้งสันต
รัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2562.
- นางมณีวรรณ ศรีชมพู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ตลาดต้องชมพันปี
นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2562.
- นางบัวสวรรค์ วงอินตา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ตลาดต้องชมพันปี
นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2562.
- นายสุวรรณ ศรีปะยา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑสถานกุ้งสันต
รัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2562.
- นางปราณี ศรีจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จริญญา สীগพลี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ โบราณสถานกุ้งสันต
รัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2562.

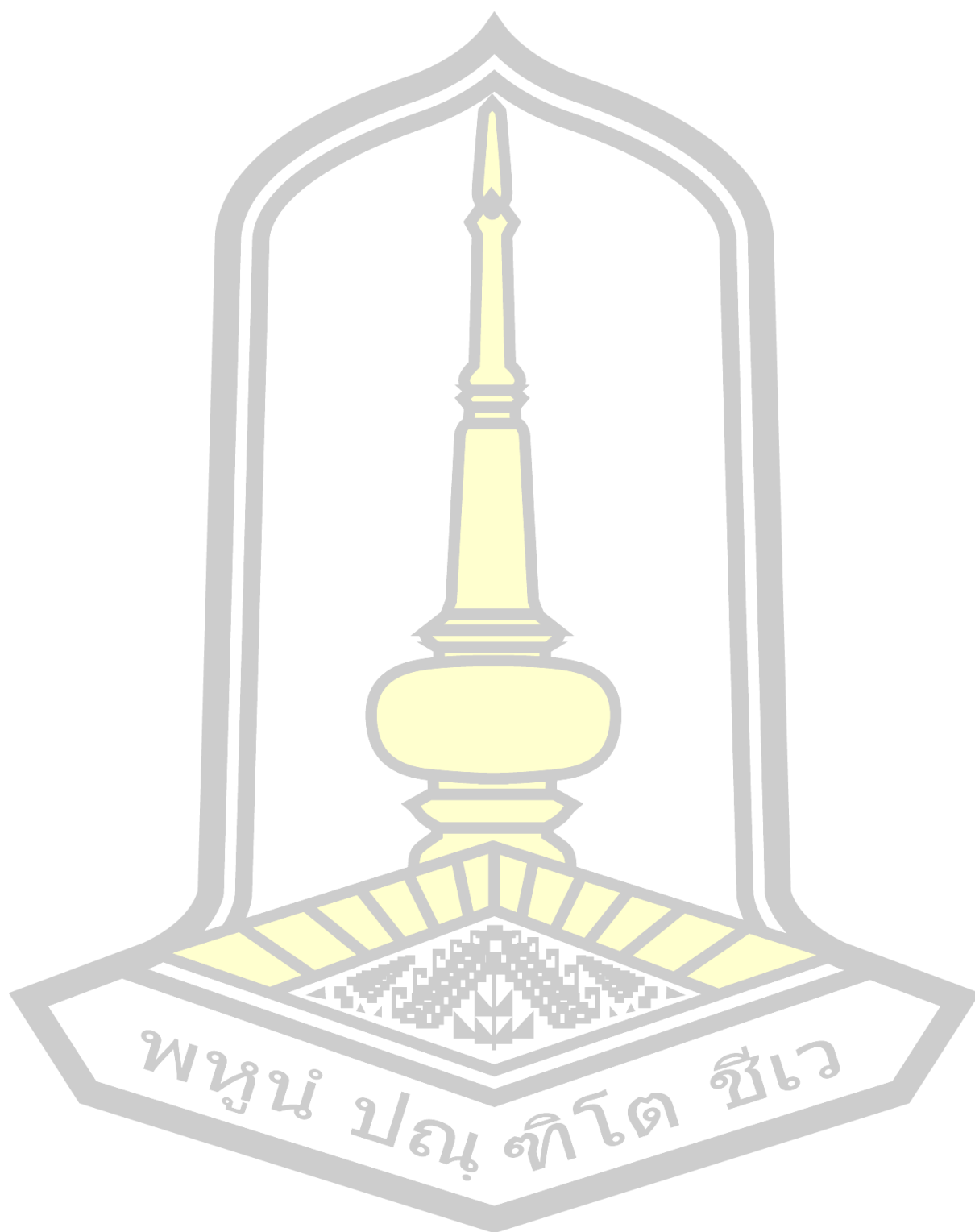
รายนามผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

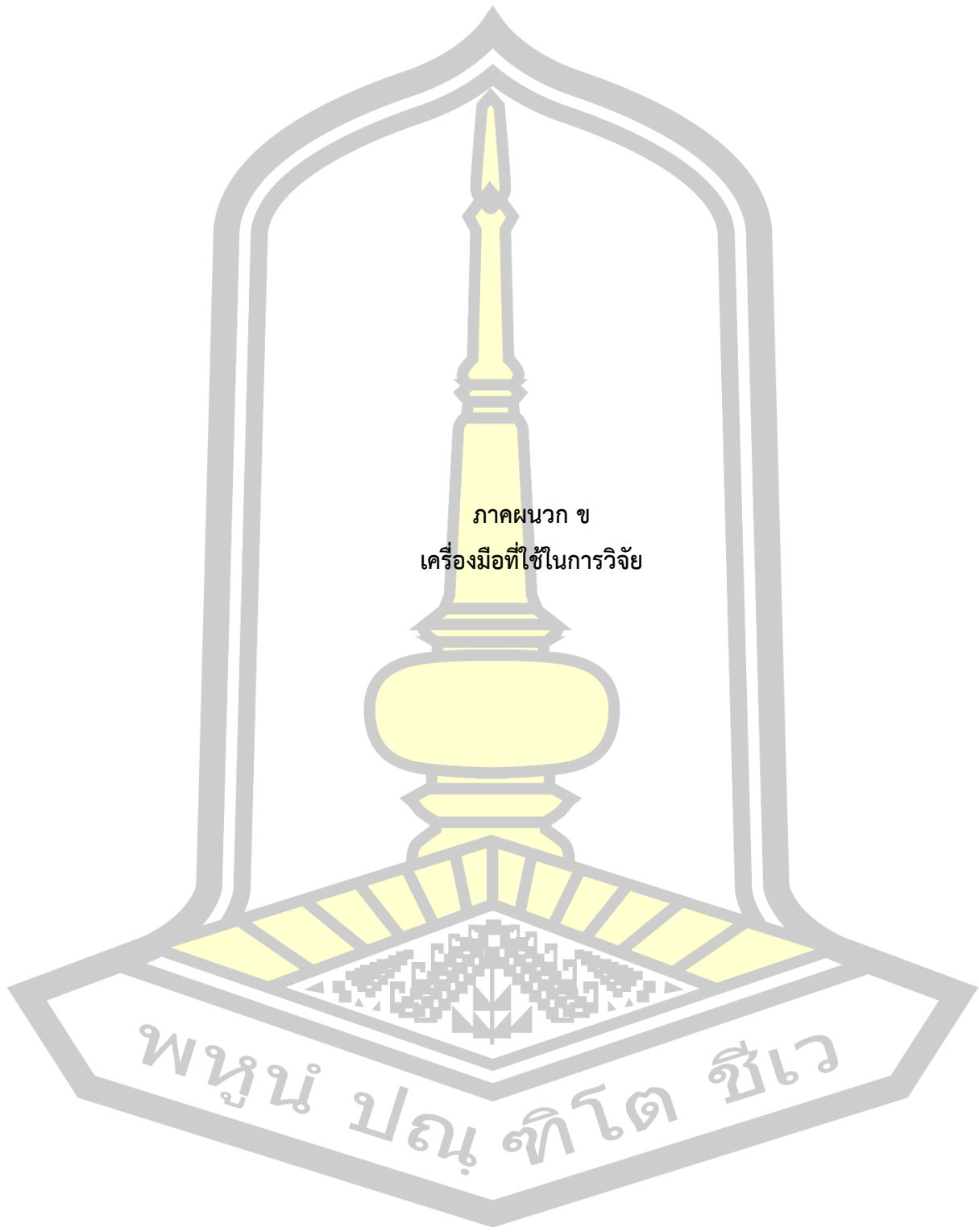
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี

วันที่ 24 ธันวาคม 2563

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่/ตำแหน่ง
1	นายประสาทพร สীগพลี	นายกเทศมนตรีตำบลนาดูน
2	นายชาติธนา ปัตตลาโพธิ์	สาธารณสุขอำเภอนาดูน
3	นายสุรพงษ์ เฝิงจันดา	อดีตกำนันตำบลพระธาตุ
4	นายสัมฤทธิ์ คำจันทร์	ปราชญ์ภูมิปัญญา
5	นายจาตุรนต์ ปะกิน่าหัง	ผอ.รร.อนุบาลนครจัมปาศรี
6	นางสงวนศิลป์ ค่ายหนองสง	ข้าราชการบำนาญ
7	นางลำปาง ทัพขวา	ข้าราชการบำนาญ
8	นายอารมณห์ ทุมดี	กำนันตำบลหนองคู
9	นายสุทนต์ บังสี	รองนายก อบต.ตงบัง
10	นายไพจิตร คำมะณี	กรรมการมูลนิธิพระธาตุนาดูน
11	นายสำราญ คุณโน	อดีตกำนันตำบลตงบัง
12	นายมาลัย วิภาทานัง	ปราชญ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน
13	นางวิมาลา ลัดสุ	กรรมการกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนา ดูน
14	นายสรรเสริญ อุดมศิลป์	ข้าราชการบำนาญ
15	นายสมนึก ทัพขวา	ข้าราชการบำนาญ

พหุบัน ปณฺ ทิโต ชีเว

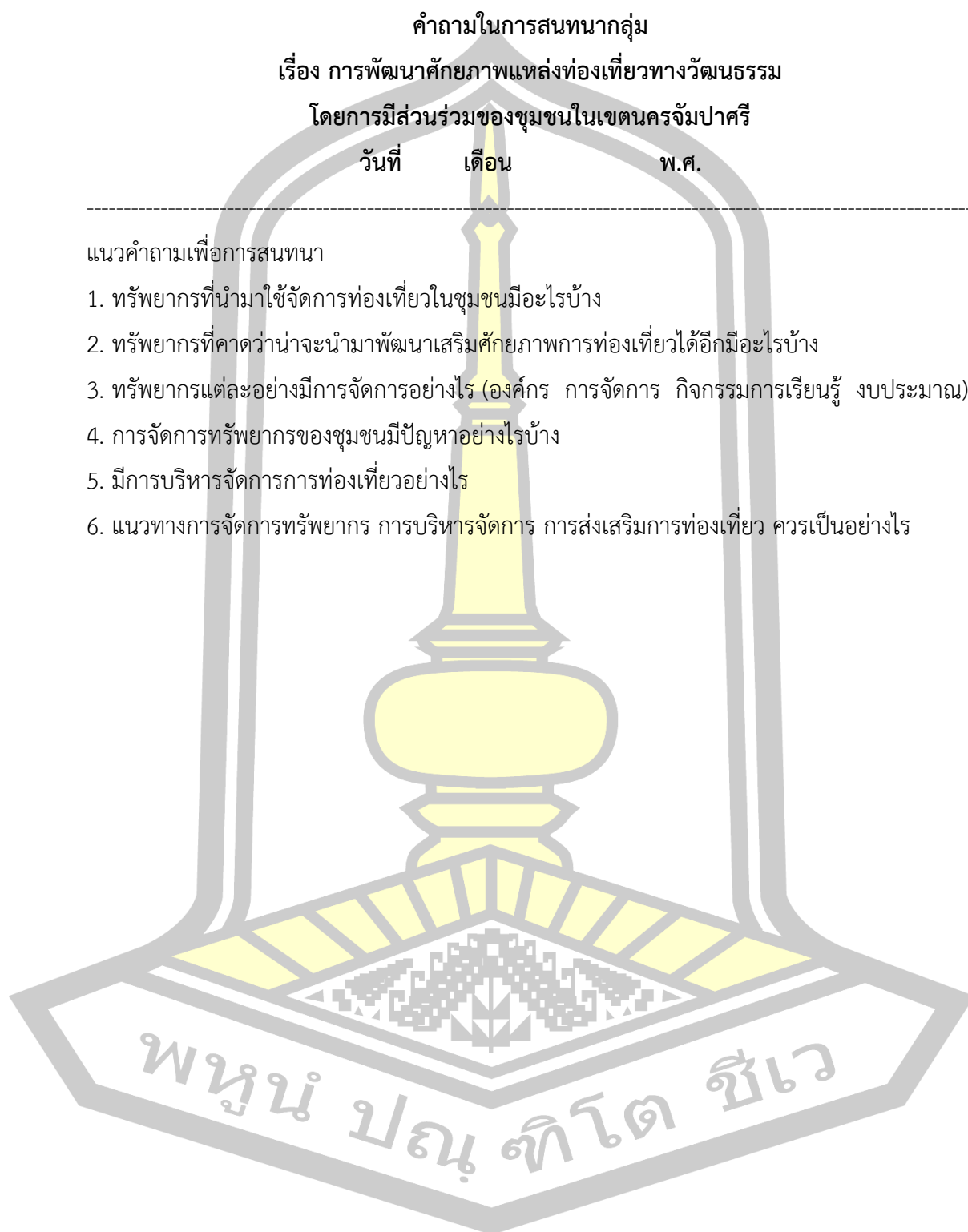
ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

พหุบัณฑิตวิทยาลัย

คำถามในการสนทนากลุ่ม
เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี
วันที่ เดือน พ.ศ.

แนวคำถามเพื่อการสนทนา

1. ทรัพยากรที่นำมาใช้จัดการท่องเที่ยวในชุมชนมีอะไรบ้าง
2. ทรัพยากรที่คิดว่าน่าจะนำมาพัฒนาเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวได้อีกมีอะไรบ้าง
3. ทรัพยากรแต่ละอย่างมีการจัดการอย่างไร (องค์กร การจัดการ กิจกรรมการเรียนรู้ งบประมาณ)
4. การจัดการทรัพยากรของชุมชนมีปัญหาอย่างไรบ้าง
5. มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างไร
6. แนวทางการจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการ การส่งเสริมการท่องเที่ยว ควรเป็นอย่างไร

แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง
เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี
(ชุดที่ 1 ผู้มีบทบาทจัดท่องเที่ยวโดยชุมชน)

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยประเด็นเนื้อหา 4 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ประวัติและศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว

ส่วนที่ 3 การจัดการท่องเที่ยวและปัญหา

ส่วนที่ 4 แนวทางการจัดการและการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ - สกุล..... อายุ..... ปี

บ้านเลขที่..... บ้าน..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

การศึกษา..... อาชีพ.....

ประสบการณ์ในการทำงาน.....

สถานภาพทางสังคม.....

เวลาที่สะดวกในการสัมภาษณ์..... หมายเลขโทรศัพท์.....

วัน เวลา ที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 ประวัติและศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว

1. ประวัติทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.1 ลักษณะดั้งเดิม ที่ตั้ง สถานที่แห่งนี้เป็นอย่างไรร.....

1.2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญมีอะไรบ้าง.....

1.3 พื้นที่แห่งนี้มีนิทานและตำนานที่เกี่ยวข้องหรือไม่ อย่างไร.....

1.4 กลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยครั้งแรกคือใคร มาจากไหน เมื่อไร เพราะอะไร อย่างไร..

1.5 ความเชื่อและประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องโบราณสถานเป็นอย่างไรร.....

1.6 มีเหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวบ้างไหม เป็นอย่างไร.....

1.7 การท่องเที่ยวมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสู่ปัจจุบันอย่างไร.....

2. ศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว

- 2.1 ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ มีคุณค่า ดึงความสนใจคนมาเที่ยวคืออะไร.....
- 2.2 ทรัพยากรของชุมชนอะไรบ้างที่สามารถนำมาเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวได้.....
- 2.3 ภูมิปัญญาชาวบ้านเด่น ๆ ที่สามารถนำมาเสริมการท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง.....
- 2.4 องค์กรชุมชนที่มีบทบาทเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มีอะไรบ้าง มีบทบาทอย่างไร.....
- 2.5 ถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรบ้าง อย่างไร.....
- 2.6 การรองรับนักท่องเที่ยวเป็นอย่างไร.....
- 2.7 นโยบายและการเงินเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร.....

ส่วนที่ 3 สภาพปัจจุบันของการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชนและปัญหา

1. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง.....
 - 1.1 ทรัพยากรที่นำมาใช้จัดการท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง มีการจัดการโดยใคร อย่างไร
 - 1.2 ทรัพยากรที่ท่านคิดว่าสามารถนำมาพัฒนาเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน มีอะไรบ้าง มีการจัดการโดยใคร อย่างไร
2. ด้านองค์กร องค์กรที่จัดการท่องเที่ยวชุมชน คือองค์กรใด องค์กรสนับสนุนมีองค์กรใดบ้าง
อย่างไร.....
3. ด้านการจัดการ (การมีส่วนร่วม บทบาทหน้าที่ กติกา การจัดการรายได้).....
4. ด้านการเรียนรู้ (มีเส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว) เป็นอย่างไร.....
5. งบประมาณ กองทุนและรายได้ (งบประมาณสนับสนุน กองทุนและรายได้) มีหรือไม่
อย่างไร.....

ส่วนที่ 4 การจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยชุมชน ในเขตนครจำปาศรี

1. การพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม แต่ละประเภทควรทำอย่างไร.....
2. การบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนควรเป็นอย่างไร.....
3. การส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนควรเป็นอย่างไร.....

ส่วนที่ 5 เรื่องอื่นๆ

.....

พูน ปณ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง
เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี
(ชุดที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญ)

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยประเด็นเนื้อหา 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 การจัดการและการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ - สกุล.....อายุ.....ปี
2. บ้านเลขที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
3. การศึกษา.....อาชีพ.....
4. ประสบการณ์ในการทำงาน.....
5. สถานภาพทางสังคม.....
6. เวลาที่สะดวกในการสัมภาษณ์.....หมายเลขโทรศัพท์.....
7. วัน เวลา ที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 การจัดการและการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี

1. การพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม แต่ละประเภทควรทำอย่างไร.....
2. การบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนควรเป็นอย่างไร.....
3. การส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนควรเป็นอย่างไร.....
4. อื่นๆ.....

พูน ปณ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง
เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี
(ชุดที่ 3 นักท่องเที่ยว)

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้ใช้สัมภาษณ์เก็บข้อมูลวิจัยจากนักท่องเที่ยว ที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว
 ชุมชนในเขตนครจัมปาศรี ประกอบด้วยประเด็นเนื้อหา 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 การจัดการและการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ - สกุล.....อายุ.....ปี
2. บ้านเลขที่.....บ้าน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....
3. การศึกษา.....อาชีพ.....
4. ประสบการณ์ในการทำงาน.....
5. สถานภาพทางสังคม.....
6. เวลาที่สะดวกในการสัมภาษณ์.....หมายเลขโทรศัพท์.....
7. วัน เวลา ที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 การจัดการและการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี

1. การพัฒนาการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม แต่ละประเภทควรทำอย่างไร.....
2. การบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนควรเป็นอย่างไร.....
3. การส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนควรเป็นอย่างไร.....
- อื่นๆ.....

พญาน ปณฺ ทิโต สีเว

แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง
เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี
(ใช้สัมภาษณ์ผู้จัดการท่องเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญ นักท่องเที่ยวหรือคนทั่วไป)

ผู้ให้สัมภาษณ์.....

สถานที่สัมภาษณ์.....วัน เวลา.....

สถานภาพทางสังคม.....

บทบาทหน้าที่.....

ประเด็นการสัมภาษณ์.....

เนื้อหาการสัมภาษณ์

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์.....

พูน ปณ ทิโต ชีเว

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี

(ใช้สังเกตกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในสถานการณ์)

1. กิจกรรมที่เข้าร่วมสังเกต.....
 2. สถานที่สังเกต.....
 3. วัน เวลา ที่สังเกต.....
 4. เนื้อหาที่สังเกต.....
 5. ความคิดเห็นกับเรื่องที่สังเกต.....
- ลงชื่อผู้สังเกต.....

พญาน ปณ ทิโต ชีเว

แบบบันทึกการประชุมกลุ่ม
เรื่อง การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตนครจัมปาศรี

ผู้เข้าร่วมประชุม

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

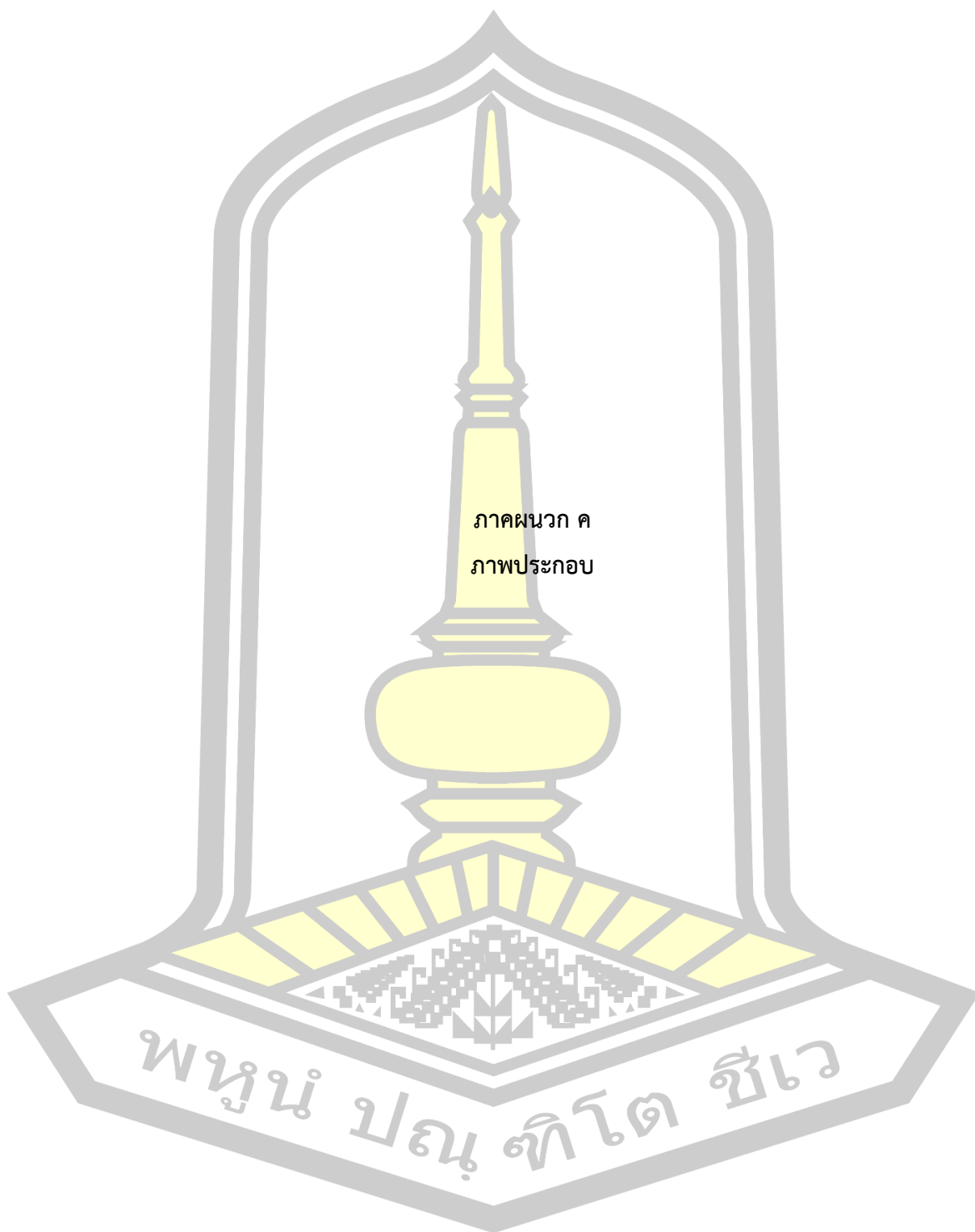
กิจกรรมการประชุม

- 1.การแนะนำตัวเพื่อสร้างความเข้าใจและรู้จักกัน
- 2.ผู้วิจัยแจ้งให้สมาชิกที่ประชุมทราบ ถึงความเป็นมาของการจัดประชุมกลุ่มและวัตถุประสงค์ ผลที่คาดว่าจะได้รับ และขอความร่วมมือจากสมาชิกให้ความร่วมมือแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่
- 3.สนทนาศาสนาการณ์การท่องเที่ยวชุมชน เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว ของชุมชน ว่าเป็นอย่างไร
- 4.สนทนาทรัพยากรทางวัฒนธรรม ที่สามารถนำมาเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง
- 5.สนทนาสภาพปัจจุบันของการจัดการทรัพยากรของชุมชน เป็นอย่างไร
- 6.สนทนาสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน เป็นอย่างไร
- 7.ปัญหาที่พบและการพัฒนาการจัดการ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน ในเขตนครจัมปาศรี

อื่น.....

ปิดการประชุม เวลา.....น.

ลงชื่อ.....ผู้บันทึกการประชุม

ภาคผนวก ค
ภาพประกอบ

พหุมนุ ปณ ทิโต สีเว

นายสัมฤทธิ์ หน่อแก้ว
นายอำเภอหาดูน

พระครูโสภณเจติยาภิรักษ์
เจ้าคณะอำเภอหาดูน

นายประสาทร สীগงลี
นายกเทศมนตรีตำบลหาดูน

นายสัมฤทธิ์ คำจันทร์
ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมอำเภอหาดูน

นายชาติธนา ปัตตลาโพธิ์
สาธารณสุขอำเภอหาดูน

นายสุรพงษ์ เฉ็งจินดา
กำนันตำบลพระธาตุ

นายวรวิทย์ ปักกาโล
อดีตนายกอบต.กุ้งสันตรัตน์

นายทองสุข ทุมมี
ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอนาดูน

นายสถาพร สิ้นสุศิริ
พัฒนาการอำเภอนาดูน

นายคำพอง ทหารโกทา
นายกอบต.พระธาตุ

พ.ต.ท.ดร.เดช นิमित
รอง ผก.สภ.นาดูน

นายรักชาติ เนวารัตน์
ปลัดเทศบาลตำบลนาดูน

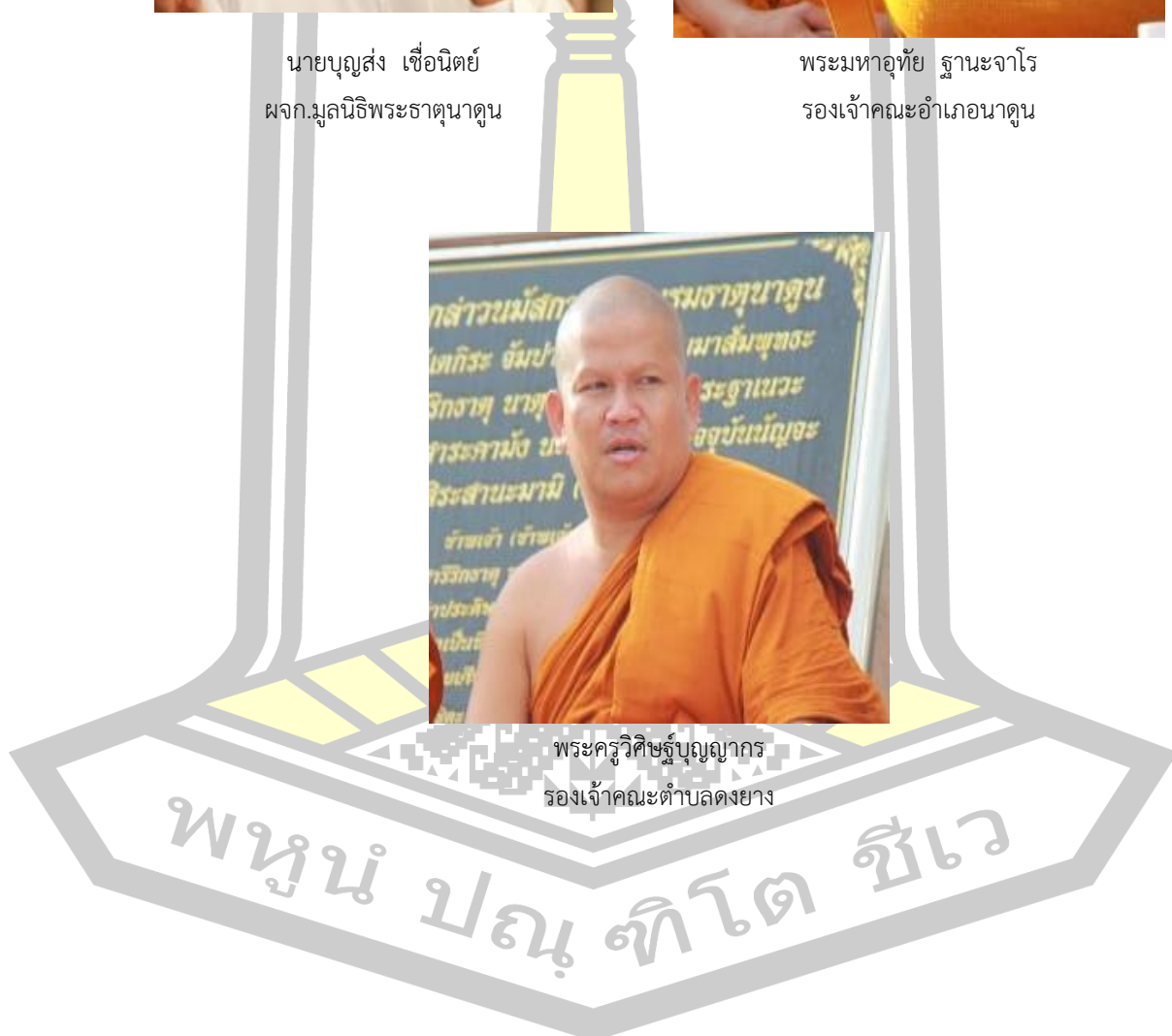
นายบุญส่ง เชื้อนิตย์
ผจก.มูลนิธิพระธาตุนาดูน

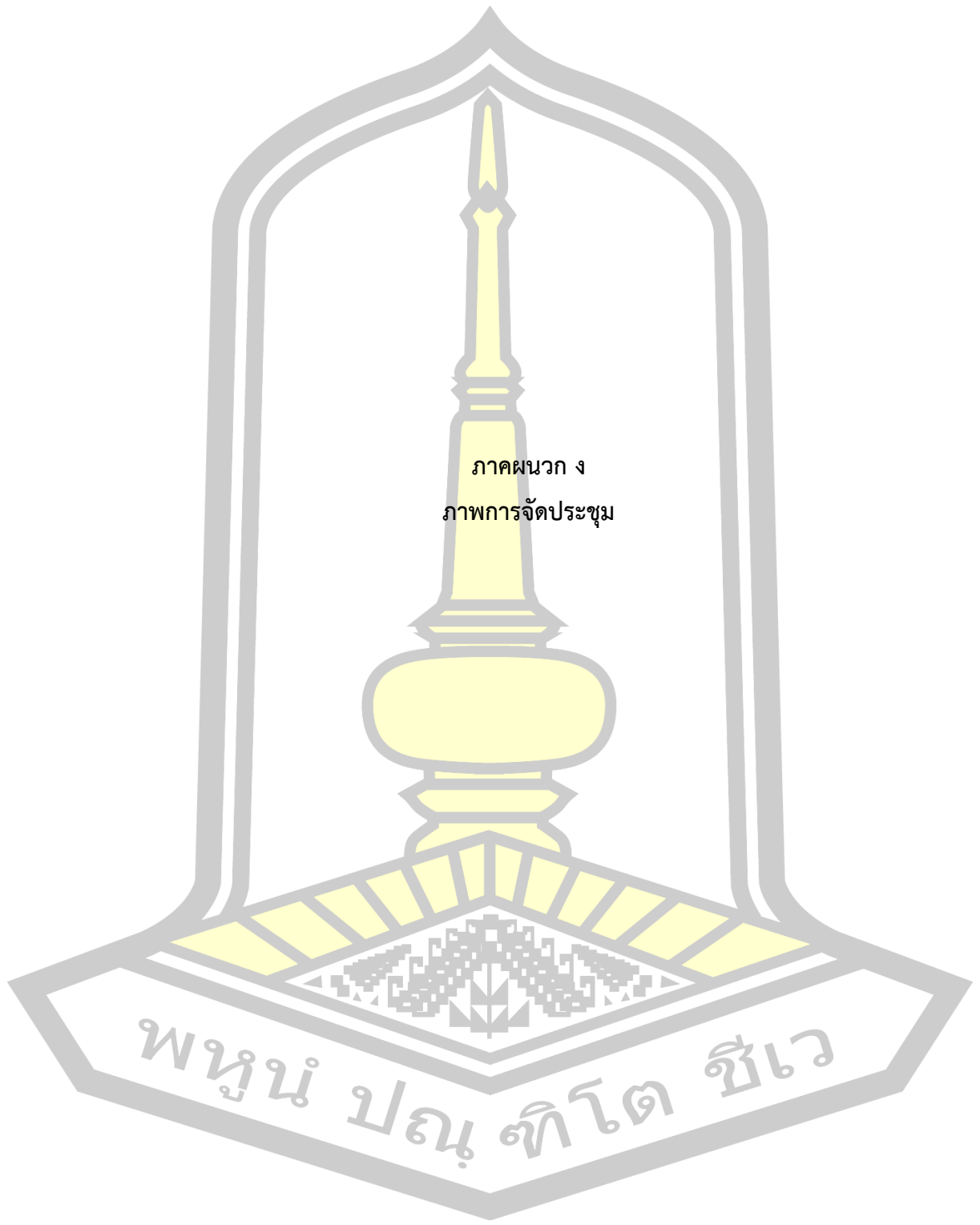
พระมหาอุทัย ฐานะจาโร
รองเจ้าคณะอำเภอนาดูน

พระครูวิศิษฐ์บุญญากร
รองเจ้าคณะตำบลดงยาง

พูนัน ปณฺ ทัต ชีเว

ภาคผนวก ง
ภาพการจัดประชุม

พหุ ประจักษ์ ชัยเว

ภาพประกอบ 44 การประชุมคณะกรรมการมูลนิธิพระบรมธาตุนาตุน

ภาพประกอบ 45 การประชุมโครงการศึกษาและสังคายนาประวัติศาสตร์นครจำปาศรี

พจน ๒๓ ๓๒๓ ๒๕๖๓

ภาพประกอบ 46 การประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants)

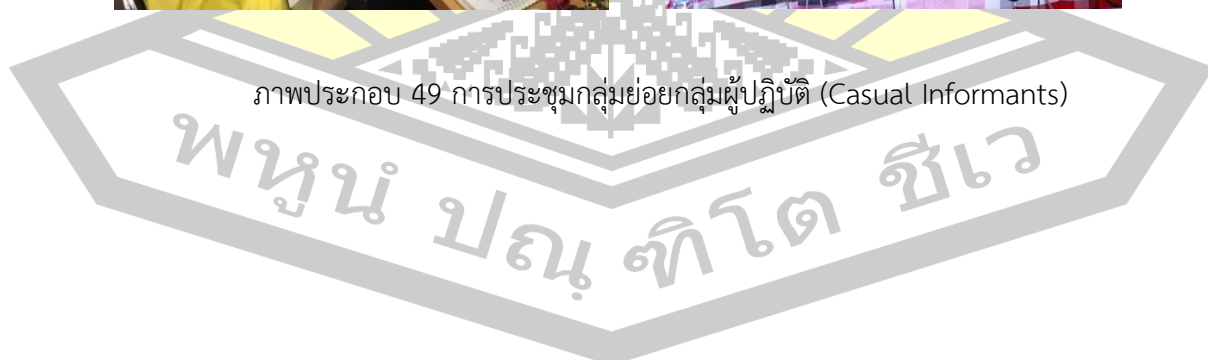
ภาพประกอบ 47 เวทีสรุปผลโครงการศึกษาและสังคายนาประวัติศาสตร์นครจำปาศรี

ภาพประกอบ 48 ผู้วิจัยและกลุ่มผู้รู้ (Key Informants)

ภาพประกอบ 49 การประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางจริยา สীগพลี
วันเกิด	วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2512
สถานที่เกิด	จังหวัดมหาสารคาม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 159 หมู่ที่ 2 ตำบลนาตุ่น อำเภอนาตุ่น จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44180
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ผู้ช่วยสาธารณสุขอำเภอนาตุ่น จังหวัดมหาสารคาม
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานสาธารณสุขอำเภอนาตุ่น เลขที่ 259 หมู่ที่ 1 ตำบลนาตุ่น อำเภอ นาตุ่น จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44180
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2532 ประกาศนียบัตรพยาบาลและผดุงครรภ์ระดับต้น วิทยาลัย พยาบาลและผดุงครรภ์ขอนแก่น พ.ศ. 2538 ปริญญาสาธารณสุขศาสตรบัณฑิต (ส.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. 2557 ปริญญาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต (ส.ม.) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2564 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูนุ่ ปณุ่ ทิโต ชีเว